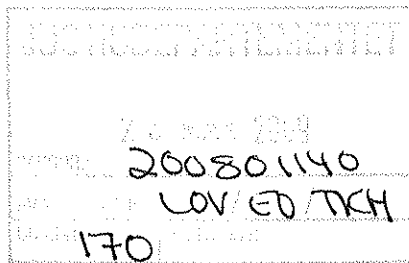

Justis- og politidepartementet
Postboks 8005 Dep.

0030 OSLO

Ájvovárgeaidnu 50

9730 Kárásjohka/Karasjok

Telefovdna +47 78 47 40 00

Telefákse +47 78 47 40 90

samediggi@samediggi.no

www.samediggi.no

NO 974 760 347

ÁŠŠEMEANNUDEADDJI/SAKSBEHANDLER
Torvald Falch, +47 77 75 01 37/950 64 655
Seniorrådgiver torvald.falch@samediggi.no

DIN ČUJ./DERES REF.

MIN ČUJ./VÅR REF.

BEAIVI/DATO

07/400 - 45

17.03.2009

Almmut go válddát oktavuoda/

Oppgis ved henvendelse

NOU 2007:13 Den nye sameretten - Sametingets grunnlag og premisser

Det vises til brev av 15.02.08 med høring av NOU 2007:13 'Den nye sameretten'.

Sametinget behandlet Sak 08/09 NOU 2007:13 Den nye sameretten – Sametingets grunnlag og premisser 26.-27. februar 2009. Vedlagt følger protokoll med vedtak fra Sametingets plenumsbehandling. For å lette tilgjengeligheten til det endelige vedtak legges også selve vedtaket ved som eget dokument.

Dearvvuodaiguin/Med hilsen

Audhild Schanche

ossodatdirektevra/avdelingsdirektør

Torvald Falch

Vedlegg:

- Sak 08/09 NOU 2007:13 Den nye sameretten – Sametingets grunnlag og premisser (samisk og norsk)
- Vedtaket Sak 08/09 (samisk og norsk)

Originalspråk: Norsk

Sak 08/09

NOU 2007:13 Den nye sameretten - Sametingets grunnlag og premisser

Arkivsaknr.
07/400

Behandlinger

Politisk nivå	Møtedato	Saksnr.
Sametingsrådet	12.01.09	R 13/09
Oppvekst- og utdanningskomiteen	10. – 12.02.09	002/09
Sametingets plenum	24. – 27.02.09	08/09

Saken påbegynt 26.02.09 kl.13.30

I Vedlegg

Nr.	Dok. dato	Avsender/Mottaker	Tittel
1	12.01.09	Sametingsrådet	Sak R 13/09 NOU 2007:13 Den nye sameretten – Sametingets grunnlag og premisser
2	01.06.01	Justisdepartementet	Gjenoppnevning av Samerettsutvalget
3	03.12.07	NOU 2007:13 Bind A og B	Den nye sameretten
4	03.12.07	NOU 2007: 14	Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms
5	07.01.08	Brev til justisministeren fra sametingspresidenten	Høringen av NOU 2007: 13 og 14
6	15.02.08	Høringsbrev fra Justisdepartementet	NOU 2007:13 Den nye sameretten – Høring
7	18.02.08	Brev fra Justisdepartementet	Høringen av NOU 2007:13 Den nye sameretten

II Forslag og merknader

Sametingsrådets forslag til innstilling:

1. Innledning

Samerettsutvalget ble første gang oppnevnt ved kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980. Den direkte foranledningen til oppnevningen av Samerettsutvalget var konflikten om Alta-Kautokeinovassdraget.

På bakgrunn av utviklingen av folkeretten, sameretten og samepolitikken ble Samerettsutvalget gjenoppnevnt 1. juni 2001. Samerettsutvalgets utredning er omfangsrik. Utvalgets hovedgrep med

etablering av tre nye sett av lover knyttet til kartlegging, konsultasjons- og saksbehandling og styring og forvaltning er konstruktivt.

I utvalgets mandatperiode har det skjedd en betydelig utvikling av urfolksretten gjennom nasjonalt lovarbeid, særlig knyttet til finnmarksloven, men ikke minst også internasjonalt, konkretisert gjennom FNs Generalforsamlings vedtakelse av erklæringen av urfolks rettigheter 13. september 2007. Urfolkserklæringa er utledet av menneskerettighetsprinsippene. Urfolkserklæringa spesifiserer urfolks rettigheter for å oppnå det som urfolk har rett til og burde oppnå uten en erklæring¹. Erklæringa er derfor uttrykk for en konkretisering av bindende folkerettslig sedvanerett. Urfolkserklæringa ble vedtatt når Samerettsutvalget var i avslutningen av sitt utredningsarbeid. Det kan derfor være forståelig at urfolkserklæringa ikke er gjort til gjenstand for nærmere vurderinger av Samerettsutvalget. Anbefalingen til FNs Generalforsamling om å vedta urfolkserklæringa forelå riktignok allerede i 2006, så utvalget hadde slik rimelig mulighet til å også vurdere utkastet til erklæring. I og med at urfolkserklæringa i stor grad uttrykker den folkerettslige utviklingen de siste år er Samerettsutvalgets utredning mangelfull i sine vurderinger av den internasjonale rettsutviklingen de senere år. Denne mangelen gjør det utfordrende og vanskelig å følge utvalgets vurderinger og enkeltforslag fullt ut.

Utgangspunktet for utformingen av lover og tiltak for å sikre samenes rettigheter til land og naturressurser ligger i folkeretten. Folkeretten om samiske rettigheter er minimumsstandarder alle forslag til løsninger må holde seg klart innenfor. Statens bindinger til folkeretten er resultat av politiske valg som er tatt etter demokratiske og politiske prosesser. De politiske løsningene ved gjennomføringen av folkerettslige forpliktelser må derfor være klart innenfor disse. Folkeretten utgjør med andre ord rammen for de vurderinger og forslag som fremmes for å trygge samiske land- og ressursrettigheter. Det er tvingende nødvendig med nye lover og endringer av lover for å respektere og fremme de iboende rettigheter samene som urfolk har i kraft av sin politiske, økonomiske og sosiale strukturer, sin kultur, sine tradisjoner, sitt livssyn, og særlig retten til egne landområder, territorier og ressurser.

Samerettsutvalgets mandat om å kartlegge og fremme forslag som kan dempe eventuelle konflikter mellom ulike bruksmåter er en viktig påminning i arbeidet med sikringen av samiske rettigheter. Mandatet kan likevel ikke forstås slik at en ikke til fulle velger løsninger som er klart innenfor de gjeldende folkerettslige rammer, fordi det kan oppleves som politisk konfliktfylt. Det må understrekes at folkeretten har blitt utformet gjennom langvarige og omfattende prosesser i internasjonale fora, der en inngående har diskutert og avveid forholdet mellom urfolks rettigheter mot storsamfunnets interesser. De løsninger en etter hvert har kommet frem til er minstestandarder. Folkeretten er følgelig et instrument for nettopp å virke til konfliktdeмпing med ordnede og legitime rettsforhold, fordi urfolk har blitt og blir nedvurdert og marginalisert. I denne sammenhengen vises det også til at spørsmålet om positiv særbehandling av samene, og da ikke minst knyttet til utformingen av regler om utnyttelse av naturressurser, var et sentralt debattpunkt forut for vedtakelsen av Grunnlovens § 110a. Som en betenkelighet ved en egen sameparagraf i grunnloven ble det framført at en så sterk framheving av samisk egenart når ulike folkegrupper lever sammen i de enkelte områder vil kunne virke til strid mellom ulike grupper. Utfordringene knyttet til eventuell strid ved gjennomføring av folkerettens forpliktelser er derfor noe det ble tatt høyde for ved vedtakelsen av grunnlovstillegget i § 110a.

Finnmarksloven danner en viktig referanseramme for de vurderinger og forslag Samerettsutvalget fremmer. Sametinget ga sitt samtykke til justiskomiteens utkast til innstilling til finnmarkslov i Sak 19/05. Det er viktig å understreke at samtykket til utkastet til innstilling ble gitt under viktige forutsetninger som at folkeretten er en rettskilde ved kartlegging og domstolsavgjørelser, at det foretas helhetlig gjennomgang av relevant lovgiving for å bringe andre lover i samsvar med

¹ James Anaya 'Urfolks rett til selvbestemmelse etter at urfolkserklæringa ble vedtatt', s. 52. I Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 2/2008 Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring. John B. Henriksen (red).

folkeretten, og at det raskt gjennomføres utredning og lovfesting av samenes rettigheter til fiske og andre fornybare ressurser. Finnmarksloven er uttrykk for et kompromiss, der Sametingets samtykke var en forutsetning siden enkeltløsninger ikke fullt ut kunne sies å være klart innenfor de folkerettslige rammer.

Selv om finnmarksloven er en viktig referanseramme for vurderinger og forslag fra Samerettsutvalget trenger ikke det innebære at løsninger som velges utenfor Finnmark er tilnærmet identisk med løsningen som ligger i finnmarksloven. Det som imidlertid er avgjørende viktig er at løsningene for sikring av samenes land og ressursrettigheter utenfor Finnmark ikke etablerer en svakere rettssituasjon enn for samene i Finnmark.

I tolkningen av sitt mandat har Samerettsutvalgets flertall lagt til grunn at de skal vurdere om fjellova skal innføres for statsgrunn i Nordland og Troms. Sametinget anser denne tolkingen å være uheldig avgrensende. I lys av hele mandatet, det aktuelle mandatpunktet og den seinere samerettslige utviklingen ved vedtakelsen av finnmarksloven ville det vært rimelig å tolke formuleringen "Utvalget skal herunder vurdere om fjellova bør legges til grunn for forvaltningen" utvidende, slik at det må vurderes om det må foretas tillemperinger av fjellova i Sør-Norge for at der skal være i tråd med internasjonale forpliktelser overfor samene. Flertallet i utvalget sin tolking gir utredningen i for stor grad preg av å finne løsninger som særskilt sikrer jordbrukets interesser, framfor å sikre de samiske rettighetene, herunder jordbruket der det også er aktuelt.

Bakgrunnen for nedsettelsen av Samerettsutvalget er den historiske uretten staten har begått overfor samene når det gjelder rettighetene til land og naturressurser. I Samerettsutvalgets bakgrunnsmateriale i NOU 2007:14 'Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms' gis det et godt bilde på samisk tilstedeværelse, bruk og historisk underkjenning av rettigheter. Samene har gjennom flere hundre år konsekvent vært den svake og tapende part i konflikter om områder og naturressurser. Innskrenkingen av samenes ressursgrunnlag tiltok i siste del av 1800 tallet og utover 1900 tallet både gjennom lovgiving og domsavsigelser.

De siste tiårene har det også vært et tiltakende press på samenes ressursgrunnlag. Dette har særlig kommet fram hva gjelder situasjonene i de sjøsamiske områdene som Kystfiskeutvalget på en god måte redegjør for, men det er også tilfellet for andre områder og næringer, som i reindrifta og dens arealgrunnlag. I det sørsamiske området kan flere forhold tale for at kulturen er direkte truet. En situasjon med tiltakende hyttebygging og store utbyggingsprosjekter knyttet til vindparker, alpinanlegg og bergverksdrift legger et stort press på de samiske ressursområdene. Videre har endret og økt utmarksbruk fra jordbruket som følge av endret forskrift etter fjellova om seterdrift og økende problemer med rovvilt satt den samiske kulturen under press og stress. Denne utviklingen kan ikke fortsette, og mye taler for at det vil være folkerettsstridig om ikke utviklingen for den samiske kulturen i disse områdene snus.

2. Folkerettslige rammer

2.1 Folkerettslige utvikling

Det har de senere år vært en betydelig nasjonal og internasjonal utvikling i tolkningen og erkjennelsen av forpliktelsene statene har overfor urfolk. Når det gjelder den nasjonale utviklingen vises det til Samerettsutvalgets rettsgruppe sin utredning NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', Hans Petter Graver og Geir Ulfsteins rapport til Justisdepartementet fra november 2003 med 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til Finnmarkslov' og Innst. O. nr. 80 (2004-2005) 'Innstilling fra Justiskomiteen om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke' bidro til betydelig klargjøring av de folkerettslige rammer for samenes land og ressursrettigheter. Etter vedtakelsen av finnmarksloven i 2005 har den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen sitt forslag til Nordisk samekonvensjon (26. okt. 2005) og NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark' hatt en til dels omfattende gjennomgang og klargjøring av de

folkerettslige rammene for urfolks land- og ressursrettigheter. Videre har Høyesteretts dommer i Selbusaken (Rt. 2001 s. 769) og Svartskogsaken (Rt. 2001 s. 1229) bidratt til klargjøring av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene.

FNs Generalforsamlings vedtak av erklæringen om urfolks rettigheter 13. september 2007 er også uttrykk for den seinere folkerettslige utviklingen som blant annet ILO 169 og SP må tolkes i lys av. Urfolkserklæringen er ikke i seg selv rettslig bindende slik en konvensjon er, men gir likevel uttrykk for den folkerettslige utvikling som har funnet sted siden vedtagelsen av ILO konvensjon 169, og må derfor på mange områder antas å gi uttrykk for en kodifisering av folkerettslig sedvane, noe som også vil være rettslig bindende. Norske myndigheter har videre gitt klart uttrykk for vilje til å følge de politiske forpliktelsene i erklæringen, noe som følger av Norges aktive rolle for å få vedtatt en urfolkserklæring i FNs organer.

Samerettsutvalgets egen utredning NOU 2007:13 'Den nye sameretten' har også til dels en omfattende drøfting av de folkerettslige rammene for sikring av urfolks rettigheter til land- og ressurser. Selv om Samerettsutvalget har foretatt en omfattende drøfting av folkeretten framstår en del vurderinger og konklusjoner som ufullstendige og i noen tilfeller ikke korrekte. Dette knytter seg særlig til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966 (SP) artikkel 1, ILO konvensjonen nr. 169 (ILO 169) artikkel 14, 7 og 15, og FNs erklæring om urfolks rettigheter. Den, på noen områder, utilfredsstillende folkerettslige vurdering og konklusjon fra utvalgets side medfører at noen av utvalgets lovforslag framstår som problematiske.

Folkeretten om urfolks land og ressursrettigheter kan sies å ha tre hoveddimensjoner. Disse er knyttet til 1) vern mot inngrep, 2) positive særtiltak og anerkjennelse av rettigheter og 3) selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner ved styring og forvaltningen av naturressursene.

2.2 Vern mot inngrep

Vern mot inngrep følger av SP artikkel 27 og ILO 169 artikkel 15. Slik Samerettsutvalget framholder, er det på det rene at SP artikkel 27 utgjør en materiell skranke for hva staten kan foreta seg eller tillate andre å foreta seg uten å krenke bestemmelsen. Skranken er absolutt i den forstand at hvis et tiltak først utgjør en nektelse av retten til å utøve kulturen, er det uten betydning om tiltaket har stor oppslutning fra flertallsbefolkningen. Bestemmelsen beskytter samenes utøvelse av sine tradisjonelle næringer, herunder moderne måter å utøve tradisjonelle næringer på, og av områder og ressurser som danner grunnlaget for denne næringsutøvelsen. Ved vurderinger av om et tiltak krenker artikkel 27 må effekten av tidligere og andre planlagte tiltak trekkes inn. Videre må det i tilfeller hvor et tiltak kan begrense eller skade kulturutøvelsen uten at det isolert sett utgjør en krenkelse av artikkel 27, foretas en vektlegging av hensynet til samisk kulturutøvelse ved vurderingen av tiltaket.

Det er også klart at selv om rettighetene etter artikkel 27 som utgangspunkt er individuelle, så har de et klart kollektivt preg siden det er en rett som har betydning når den utøves sammen med andre medlemmer av gruppen. Det er derfor individene i fellesskap som er rettighetssubjektet etter artikkel 27. Av menneskerettighetskomiteens behandlinger av individuelle klagesaker framkommer det også at det ikke stilles noe krav til at næringen må være kulturspesifikk for å være vernet av bestemmelsen (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

Artikkel 27 har vært gjennom grundige vurderinger både i tilknytning til behandlingen av grunnlovstillegget § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sameloven (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) og finnmarksloven (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dette har resultert i at inngrepsvernet etter artikkel 27 i dag må anses som anerkjent og etablert rett for samene.

Også ILO 169 artikkel 15 verner mot inngrep i urfolks naturressurser. Første setning i denne bestemmelsen forplikter staten til spesielt å sikre samenes rett til naturressurser i sine landområder. Begrepet landområder i artikkel 15 er definert nærmere i artikkel 13 som "totalmiljøet i de områdene vedkommende folk lever eller på annen måte bruker". Generelt uttrykker ILO 169 artikkel 15 nr. 1

første punktum det samme krav til vern mot inngrep som følger av SP artikkel 27. Innholdet av statens forpliktelser er likeartet etter SP artikkel 27 og ILO 169 artikkel 15 nr. 1 første punktum, dette styrker rettsgrunnlag for samenes rett til utøvelse av sine tradisjonelle næringer, og av områder og ressurser som danner grunnlaget for denne næringsutøvelsen.

2.3 Positive særtiltak og anerkjennelse av rettigheter

2.3.1 Positive særtiltak

Positive særtiltak følger av SP artikkel 27, jf. artikkel 1. Samerettsutvalget har en tydelig underbygging av at SP artikkel 27 plikter staten til å iverksette positive særtiltak når det er nødvendig for urfolks kulturvern. Dette ble framholdt av Samerettsutvalgets første delutredning i NOU 1984:18 'Om samenes rettstilling'. I justiskomiteens behandling av sameloven gis det da også en klar tilslutning til en slik tolkning². Denne forståelsen er også ytterligere fastslått gjennom Menneskerettighetskomiteen generelle kommentarer nr. 23 av 1994. Formålet med slike positive særtiltak er å bidra til reell likestilling mellom minoritet og majoritet. Positive særtiltak vil ikke komme i strid med likhetsprinsippet eller ikke-diskrimineringsprinsippet, jf. blant annet SP artikkel 26. Tvert imot vil nettopp slike positive tiltak bidra til å bevare deler av den samiske kulturen som i dag er truet. Slik Samerettsutvalget også sier, så må det også framholdes at SP artikkel 27 er tilknyttet grunnlovens § 110a, og den er inkorporert gjennom norsk rett med forrang i tilfelle motstrid gjennom menneskerettloven §§ 2 og 3. Dette gir bestemmelsen en særskilt rettsmessig tyngde.

Statens ansvar etter SP artikkel 27 er et resultatansvar. Om samisk kultur i noen områder er så presset at et hvert inngrep kan true grunnlaget for kulturen, med bosetting og næringsutøvelse er staten forpliktet til å iverksette positive særtiltak som bidrar til å sikre og utvikle kulturen.

SP artikkel 27 må også tolkes som et selvstendig rettsgrunnlag for anerkjennelse av urfolks eier og bruksrettigheter til grunn og ressurser i deres områder, dels fordi fraværet av en slik anerkjennelse vil kunne utgjøre en nektelse av kulturutøvelsen og dels fordi en slik anerkjennelse følger av retten til selvbestemmelse etter SP artikkel 1(2).

2.3.2 Anerkjennelse av rettigheter

Anerkjennelsen av land- og ressursrettigheter følger først og fremst av ILO 169 artikkel 14, men også SP 27 innehar en slik anerkjennelse i relasjon til SP artikkel 1.

2 Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: "Komiteen vil understreke at det er i samsvar med internasjonal rettsutvikling når norske myndigheter nå klart formulerer vilje til positive særtiltak overfor de samiske folkegrupper".

3 General Comments no. 23 1994, para 6.1: "Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party."

Komiteen utdyper dette senere i denne tolkningsuttalelsen (para 6.2):

Para 6.2 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group"

Para 7 "The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them".

ILO 169 artikkel 14 er den folkerettsbestemmelsen som tydeligst forplikter statene til anerkjennelse av land og ressursrettigheter. ILO 169 artikkel 14 er tredelt hvor nr. 1 forplikter staten til å anerkjenne urfolks eiendoms-, besittelses- og bruksrettigheter, nr. 2 forplikter staten til å iverksette nødvendige tiltak for å identifisere urfolks eiendoms- og bruksrettigheter, og nr. 3 stiller krav om tilfredsstillende prosedyrer for rettskravsavgjørelser knyttet til disse rettighetene. De tre forpliktelser som følger av ILO 169 artikkel 14 er selvstendige plikter. Det kan derfor ikke medføre riktighet når Samerettsutvalget gir uttrykk for at artikkel 14(1) framstår som en generell prinsippbestemmelse hvor artikkel 14(2) om identifisering og artikkel 14(3) om prosedyrer for rettskravsavgjørelser er virkemidler for å oppnå målet om anerkjennelse i artikkel 14(1).

Det er riktig som Samerettsutvalget sier at det fra ILO foreligger lite praksis omkring artikkel 14. De slutninger Samerettsutvalget har valgt å trekke om artikkel 14 er likevel ikke rettslig korrekt, både ut fra en naturlig språklig forståelse av ordlyden i artikkel 14 og det utredningsarbeidet som er gjort i juridisk teori om denne bestemmelsen i NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', Geir Ulfstein og Hans Petter Gravers rapport 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til Finnmarksloven', samt Geir Ulfstein artikkel 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. Tolkningen av ILO 169 artikkel 14 må også ses i lys av urfolkserklæringa artikler 26 og 27. Problemstillingen om anerkjennelsen av samenes individuelle og kollektive land og ressursrettigheter etter artikkel 14(1) var en sentral del av konsultasjonene (jf. ILO 169 artikkel 6) mellom Stortingets justiskomite og Sametinget ved utarbeidelsen av komiteens innstilling til finnmarkslov. Dokumenter fra denne konsultasjonen var en sentral og direkte del av Stortingets beslutningsgrunnlag for vedtagelsen av finnmarksloven og inngår derfor som en del av finnmarkslovens forarbeider. Dokumentene representerer videre Stortingets første substansielle syn på ILO art 14(1) noe som må tillegges vekt ved fortolkningen av art 14(1).

ILO artikkel 14(1) må, som Samerettsutvalget sier, forstås som en resultatforpliktelse om anerkjennelse av rettigheter. Selv om identifisering (artikkel 14 nr. 2) og rettsprosedyrer (artikkel 14 nr. 3) vil være viktige virkemidler for anerkjennelse av landrettigheter etter artikkel 14(1) kan ikke dette innebære at ikke også artikkel 14(1) er en selvstendig rettsplikt, slik Samerettsutvalget synes å gi uttrykk for (se s. 230 og s.236). En gjennomføring av identifiseringsprosesser med reelle muligheter for rettslig prøving av krav, er bestemmelser av prosessuell karakter som ikke i seg selv garanterer for anerkjennelsen av eiendoms- og bruksrettigheter etter artikkel 14(1). For å gjennomføre forpliktelsene etter ILO artikkel 14 er det derfor nødvendig å ha lovbestemmelser som sikrer reell anerkjennelse av eier-, besittelses- og bruksrettigheter, samt mekanismer for identifisering og rettskravsavgjørelser. ILO har selv i flere sammenhenger, bl.a i sin uttalelse til regjeringens finnmarkslovsforslag, gitt uttrykk for at konvensjonens prosessuelle og materielle krav henger nøye sammen. Dette må naturlig også leses inn i tolkingen av artikkel 14 der kravet om anerkjennelse er det selvstendige materielle kravet, mens de prosessuelle kravene knyttes til bestemmelsene om identifisering og rettsprøving. Oppfyllelse av de prosessuelle kravene i denne artikkelen må dermed leses som nødvendige, men ikke tilstrekkelige for å oppfylle artikkelens materielle krav, og ikke slik Samerettsutvalget synes å legge til grunn at identifisering og rettsprosedyrer alene er tilstrekkelig for å anerkjenne land- og ressursrettigheter.

Det er altså slik at selv om konvensjonens prosessuelle og materielle krav må ses i sammenheng så må det være oppfyllelsen av de materielle kravene som er det avgjørende, ikke motsatt. Det er på den bakgrunn ILO i en uttalelse til Danmark må tolkes⁵. I en klagesak mot Danmark om blant annet anerkjennelse av landområder på Grønland konstaterer ILO at landrettighetssituasjonen på Grønland er i overensstemmelse med artikkel 14. ILO fastslår at inuittenes landområder er identifisert til hele Grønland og at grønlenderne har kollektiv rettigheter til og styring av landområdene på Grønland. Siden grønlenderne er sikret en materiell kollektiv besittelses- og bruksrett etter ILO artikkel 14(1)

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

⁵ Ilolex: 162000DNK169

kan identifisering sies å være forutsatt. En slik tolking legges også til grunn av Samerettsutvalgets folkerettsgruppe i NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett'⁶, og Hans Petter Graver og Geir Ulfstein i rapporten 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til ny Finnmarkslov'⁷. Begge disse utredningene slår fast at for styringsordninger som ikke sonder mellom områder der samene har eiendoms- og besittelsesrettigheter og områder der samene har bruksrett, så må styringsordningen for hele område være slik at samene selv sikres den innflytelse over styringen som ligger til en eier eller besitter av området.

At ILO 169 artikkel 14 nr 1, 2 og 3 er selvstendige plikter underbygges også av den seinere internasjonale rettsutvikling som følge av FN's generalforsamlings vedtakelse av urfolkserklæringen 13. september 2007. Artikkel 14 må tolkes i lys av urfolkserklæringa artikkel 26 og 27. Det at det i urfolkserklæringen er to ulike artikler for henholdsvis anerkjennelse av landrettigheter (artikkel 26) og kartlegging ved å "etablere og gjennomføre en rettferdig, uavhengig, objektiv, åpen og gjennomsiktig prosess." for anerkjennelse av urfolks eier- og bruksrettigheter (artikkel 27) underbygger forståelsen av at ILO artikkel 14(1) er en selvstendig plikt som må gis et reelt innhold. Denne forståelsen var også rådende i konsultasjonsprosessen mellom Stortingets justiskomite og Sametinget ved utarbeidelsen av Innst.O. nr. 80 (2004-2005) 'Finnmarksloven'. Notat fra justiskomiteen til Sametinget av 21. mars 2005 lå til grunn for konsultasjonene mellom justiskomiteen og Sametinget 13. april 2005, jf. referat fra konsultasjonsmøte. Notatet inneholder bl.a forslag og vurderinger av bestemmelser og merknader både i forhold til identifisering og rettskravsavgjørelser, og styresammensetning av Finnmarkseiendommen. Selv om det lå inne forslag både fra regjeringspartiene og Arbeiderpartiet om identifisering og særdomstol var de opptatt av å finne styringsordninger for grunnen i Finnmark som søkte å ivareta samisk eierposisjoner. Arbeiderpartiet sier klart nok at:

"Den folkerettslige vurderingen [til Graver og Ulfstein] slår fast at en enhetlig forvaltning med styremodellen som foreslås i lovutkastet [Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)], ikke innfrir kravene i ILO-konvensjonen. På grunn av lovutkastet § 5 som bestemmer at loven ikke gjør inngrep i bestående rettigheter som hviler på hevd eller alders tids bruk, åpner lovutkastet for at rettighetene i de ulike områdene fortsatt kan avgjøres ved domstolene. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig til at konvensjonens krav er tilfredsstilt. Fraksjonen *ser det som avgjørende at sammensetningen av styret tar høyde for samiske eierrettigheter og behovet for en helhetlig forvaltning av Finnmark*".

På denne bakgrunnen foreslår Arbeiderpartiet en styresammensetning der Sametingets representanter vil ha flertall for saker som berører det samiske språkforvaltningsområdet og fylkestingets representanter har flertall i saker som berører området utenfor. Regjeringspartiene støttet ikke dette forslaget fordi som de uttrykte det:

"modellen vil neppe være i tråd med kravene i folkeretten utenfor de samiske språkforvaltningsområdene. Det er heller ingen garanti for at språkforvaltningsområdet er et hensiktsmessig kriterium etter folkeretten".

6 NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', s. 44: "For at ILO-konvensjonen skal være tilfredsstilt, må det for de områder som samene har krav på å få anerkjent eiendoms- og besittelsesregler til, stilles krav om at flertallet av medlemmene i det organ som har den øverste myndighet når det gjelder forvaltningen av grunn og andre naturressurser, bli utpekt av samiske organer, og avstemningsregle må være slik at de medlemmer som er utpekt av samiske organer, ved å opptre samlet har kontroll over organet"

7 Hans Petter Graver og Geir Ulfstein, 2003,

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377: "Siden Regjeringen ikke vil gå inn for en geografisk oppdeling av disse områdene [eiendoms- og besittelses rett og bruksrett] må kravet etter første punktum [eiendoms- og besittelsesrett] omfattes av hele det området som omfattes av lovens forvaltningsordning. Vi har ikke grunnlag for å ta stilling til hvilke områder i Finnmark som omfattes av første punktum. Vi tar utgangspunkt i at slike områder finnes, og er enig med regjeringen i at spørsmålet da blir om den felles forvaltningsordningen som foreslås oppfyller kravene etter artikkel 14 nr. 1".

Det var regjeringspartienes forslag til bestemmelse som ble vedtatt. Det ble imidlertid inntatt særlige avstemningsregler (§ 10 tredje ledd) for endret bruk av utmark for saker henholdsvis i kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana, og andre kommuner i Finnmark. Utarbeidelsen av finnmarksloven bestemmelser i konsultasjonene mellom justiskomiteen og Sametinget om Finnmarkseiendommens styre viser klart at ILO 169 artikkel 14(1) ble tolket som en selvstendig plikt som krevde et reelt innhold utover bestemmelser om identifisering og rettsprosedyrer.

Kravet til anerkjennelse av eier- og besittelsesrett etter ILO 169 artikkel 14(1) er heller ikke nødvendigvis sammenfallende med intern rett, slik Samerettsutvalget legger til grunn. Det er nødvendigvis ikke tilfellet at rettsinstituttet "alders tids bruk", og vilkårene for etablering av rettigheter etter dette instituttet i norsk rett er sammenfallende med artikkel 14 nr. 1 første punktum hvor det heter at "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised". At det ikke nødvendigvis er et identisk sammenfall mellom intern rett og ILO 169 på dette punktet må også forstås som bakgrunnen for at den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppens utkast til Nordisk samekonvensjon i artikkel 34 første ledd foreslår at: "Langvarig tradisjonell bruk av land- eller vannområder utgjør grunnlaget for samenes individuelle eller kollektive eiendomsrett til disse områdene i samsvar med nasjonale eller internasjonale regler som gjelder for bruk i lang tid". I sin kommentar til denne bestemmelsen sier ekspertgruppen at:

"Bestemmelsen viser i første ledd ikke bare til nasjonale regler, men også til internasjonale regler. Interne regler er altså ikke enerådende ved vurderingen av om samisk tradisjonell bruk kan danne grunnlag for eiendomsrett. Internasjonale regler som landene er bundet av, kan gi større rom for å akseptere samisk bruk som rettighetsskapende enn de interne reglene"(s. 252).

Ett forhold som tilsier en selvstendig vurdering for reell anerkjennelse av samenes land- og ressursrettigheter etter artikkel 14(1) er tidsdimensjonen i arbeidet med identifisering av eier-, besittelses- og bruksrettigheter. Samerettsutvalget er selv inne på dette ved å vise til Skogvang⁸ som spør seg om arbeidet med Samerettsutvalget har gått for tregt til å tilfredsstille konvensjonens krav om anerkjennelse av land- og ressursrettigheter. Problemstillingen vurderes imidlertid ikke nærmere verken av Skogvang eller Samerettsutvalget. Det er likevel ingen tvil om at et identifiseringsarbeid vil være svært tidkrevende. Samerettsutvalget har blant annet foreslått at krav må fremmes skriftlig for kartleggingskommisjonen innen 10 år fra ikrafttredelsen av kartleggingsloven. Dette vil innebære at det over en lang periode vil være områder med kollektive og samiske eier- og besittelsesrettigheter hvor det også må være ordninger som innebærer reelle og effektiv anerkjennelse av samiske land- og ressursrettigheter om rettssituasjonen skal være i overensstemmelse med ILO 169 artikkel 14. Samerettsutvalget synes ikke å ha lagt dette til grunn ved sine forslag til styringsordninger for grunneierorganet all den tid utvalget velger å kalle sine ordninger for "Forvaltningsordning for gjenværende statsgrunn". Det vil ikke være i henhold til ILO 169 artikkel 14 å etablere grunneierorgan for en situasjon etablert etter at anerkjennelse gjennom identifisering er fullført.

Sikringen av de materielle kravene i ILO artikkel 14 må gjenspeile seg i bestemmelser om anerkjennelse av kollektive og individuelle rettigheter, rettsgrunnlaget for kartlegging, sammensetning av grunneierstyrer, prosedyrer for avstemninger og materielle skranker for beslutningsmyndighet.

2.4 Retten til selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner

2.4.1 Retten til selvbestemmelse

Retten til selvbestemmelse følger av SP artikkel 1 og 27 og urfolkserklæringa artikkel 3 og 4.

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Samerett – om samers rett til en fortid, nåtid og framtid, 2002, s. 84-86

Samerettsutvalget har ingen fullverdig gjennomgang og vurdering av SP artikkel 19, og den seinere rettsutviklingen knyttet til selvbestemmelsen ved vedtakelsen av urfolkserklæringen, særlig artikkel 3 og 410. Det er ingen tvil om at samene har rett til selvbestemmelse¹¹, og at SP artikkel 1 har rettsvirkning for samenes vern og utnyttelse av naturressursene¹².

Norske myndigheter synes så langt å ha lagt til grunn at det er urfolkserklæringen alene, og ikke også SP artikkel 1, som danner grunnlaget for samisk selvbestemmelse¹³. Ulike forståelser av hva som er grunnlaget for selvbestemmelsesretten trenger ikke bety at det er ulike forståelser av hva selvbestemmelsen betyr i praksis¹⁴. Det må likevel understrekes at det vanskelig kan forsvares at urfolks rett til selvbestemmelse fastlagt i urfolkserklæringa er en særskilt eller spesifikk rett for urfolk (*sui generis*), og ikke en generell rett som gjelder alle folk etter SP artikkel 1. I fortalen til urfolkserklæringa vises det til at folks rett til selvbestemmelse er nedfelt i SP artikkel 1, samtidig som det fastslås at erklæringen ikke kan brukes til å nekte noen folk deres selvbestemmelsesrett når den søkes gjennomført i samsvar med internasjonal rett. Urfolkserklæringa bekrefter at urfolk har den alminnelige selvbestemmelsesretten, noe som forsterkes i erklæringens artikkel 2 hvor det framkommer at urfolk er likeverdige med andre folk¹⁵. Erklæringa er derfor et uttrykk for en fastsettelse av urfolks rett til selvbestemmelse som et internasjonalt sedvanerettslig prinsipp. FNs menneskerettighetskomité har da også ved flere tilfeller understreket at SP artikkel 1 gjelder for urfolk, herunder samene (jf. komiteens 4 periodiske rapport til Norge i 1999), og Sverige har bekreftet at den generelle rett til selvbestemmelse som omhandles i felles artikkel 1 (SP/ØSK) også gjelder for det samiske folk.

Selvbestemmelsesretten er i sin natur en kollektiv rettighet for et folk, og er derfor av direkte relevans i forhold til sikringen av samenes kollektive eier-, besittelses og bruksrettigheter, samt retten til å forvalte sine naturressurser. Samenes rett til selvbestemmelse legger derfor et klart selvstendig premiss for utformingen av lover for sikring av samenes land- og ressursrettigheter. Det blir derfor ikke

9 *SP artikkel 1*: 1. Alle folk har selvbestemmelsesrett. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

2. Alle folk kan for sine egne formål fritt råde over sine naturrikdommer og -forekomster, så lenge dette ikke setter til side forpliktelser som følger av internasjonalt økonomisk samarbeid, basert på prinsippet om gjensidig nytte og folkerettens regler. Ikke i noe tilfelle må et folk bli berøvet sitt eget eksistensgrunnlag.

3. Konvensjonspartene, deriblant de stater som har ansvaret for administreringen av ikke-selvstyrte områder og tilsynsområder, skal arbeide for å virkeliggjøre folkenes selvbestemmelsesrett, og skal respektere denne rett i overensstemmelse med bestemmelsene i De forente nasjoners pakt.

10 UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

11 Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07, s. 20: "En gjennomgåelse av utkastet til Nordisk samekonvensjon – Vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett"

12 NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark', s. 263.

13 Gáldu Čála 2/2008 'Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring'. Red: J.B. Henriksen. Statssekretær Raimo Valle, s. 36-39 i. Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07 s. 18-19.

14 Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07, s. 20: "En gjennomgåelse av utkastet til Nordisk samekonvensjon – Vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett".

15 Gáldu Čála 2/2008 'Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring'. Red: J.B. Henriksen. J.B. Henriksen, s. 18-20. J. Anaya, s. 45-47. M. Åhrén, s. 77-79.

korrekt når Samerettsutvalget tilkjennegir den oppfatning at det neppe ligger noe mer i SP artikkel 1 enn hva som følger av artikkel 27 og ILO 169. ILO 169 befatter seg ikke med selvbestemmelse og SP artikkel 27 omhandler individuelle rettigheter med kollektive trekk. Det må også tilføyes at selvbestemmelsesretten legger klare premisser for hvordan selve beslutningsprosessen for ny lovgiving gjennomføres.

2.4.2 Retten til deltakelse og konsultasjoner

ILO 169 befatter seg ikke med selvbestemmelse, men har egne bestemmelser om konsultasjoner og om deltakelse i bruk, styring og bevaring av naturressursene, jf. artikkel 6, 7 og 15.

ILO 169 artikkel 6 og SP artikkel 27 innebærer en plikt for statene til å konsultere med urfolk. Samerettsutvalget har en bred gjennomgang av disse artiklene med konklusjoner Sametinget i det vesentligste slutter seg til. Det kan imidlertid være tvilsomt om ILO 169 artikkel 6, 7 og 15 bare innebærer en felles forpliktelse til gjennom reelle konsultasjoner å sikre aktiv deltakelse i beslutningsprosesser, slik Samerettsutvalget konkluderer¹⁶.

Som Samerettsutvalget selv er inne på må ordlyden i artikkel 7 nr. 1 forstås å etablere en forpliktelse som er mer omfattende enn konsultasjoner. Det ses imidlertid ikke som en fullstendig korrekt tolking av Samerettsutvalget når den konkluderer med at artikkel 7 bare har utvidet rekkevidden for konsultasjoner etter artikkel 6 for når, hvilke og hvor tiltak skal gjennomføres¹⁷.

I følge artikkel 7(1) har urfolk rett til selv å bestemme over prioriteringer og utviklingsprosesser som blant annet angår deres landområder. Artikkel 7 anerkjenner en positiv rett for urfolk. Det er heller ikke tilfeldig at formuleringen i ILO 169 artikkel 7(1) er sammenfallende med SP artikkel 1. Det vil derfor være rimelig å anta at ILO 169 artikkel 7(1) innebærer en noe videre forpliktelse enn konsultasjoner etter artikkel 6. En fortolkning av artikkel 6(2) i lys av artikkel 7(1) medfører at en bør legge til grunn at staten er forpliktet til å finne omforente løsninger med berørte urfolk for saker knyttet til henholdsvis "liv, tro, institusjoner, åndelig velvære og landområder urfolk lever i eller bruker på annen måte". ILOs ekspertkomité kommer fram til tilsvarende observasjon i den norske periodiske rapporten november/desember 2003 når den forutsetter samtykke fra Sametinget for at regjeringens finnmarkslovsforslag kan aksepteres av ILO komiteen. I sin uttalelse sies ILO komiteen at:

"Prosess og innhold er uoppløselig knyttet sammen i konvensjonens krav, og i gjeldende konflikt. Komiteen er av den oppfatning at om Sametinget, som det representative organ for samene i Norge, er villig til å gi sitt samtykke til forlaget, kan komiteen akseptere denne løsningen som oppfyllelse av kravet om landrettigheter, som lenge har vært tema for forhandlinger mellom samene og myndighetene. Etablering av Finnmarkseiendommen uten at det er gitt slikt samtykke, vil på den annen side innebære ekspropriasjon av rettigheter som er anerkjent i rettslige avgjørelser i Norge og som følge av konvensjonene [...] Under disse forholdene henstiller komiteen regjeringen og Sametinget til å fornye diskusjoner om disponering av landrettigheter i Finnmark, i ånden til dialog og konsultasjon nedfelt i artiklene 6 og 7 i ILO konvensjonen nr 169." [egen oversettelse]

Den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen som har foreslått utkastet til Nordisk samekonvensjon gir uttrykk for at en fortolkning av artikkel 7 som er mest mulig lojal overfor konvensjonens grunnleggende prinsipp, om at urfolk har rett til kontroll over egen utvikling, tilsier at det foreligger en forhandlingsplikt for staten¹⁸.

ILO 169 artikkel 7(1) og 15(1) vektlegger også at urfolk skal delta i hhv utforming, gjennomføring og evaluering av planer og programmer, og bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene. Ut fra

¹⁶ NOU 2007:13 Den nye sameretten, s. 218

¹⁷ NOU 2007:13 Den nye sameretten, s. 846-849

¹⁸ Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe til nordisk samekonvensjon punkt 7.3.2, s. 146-147.

ordlyden vil det være nærliggende å forstå at disse artiklene i sterkere grad også vektlegger deltakelsen i forvaltningen eller den kollektive utøvelsen av de lover og administrative tiltak som er vedtatt etter konsultasjoner ihht artikkel 6. Det er også dette Geir Ulfstein og Hans Petter Graver legger til grunn når de i sin rapport om de folkerettslige vurderingene av forslag til Finnmarkslov fastslår at artikkel 15(1) innebærer en rett for samene til deltakelse i den offentligrettslige forvaltningen av naturressursene¹⁹. En lignende konklusjon er også trukket i Rapport fra arbeidsgruppen som har gjennomgått utkastet til Nordisk samekonvensjon som konkluderer med at samene har rett til aktiv deltakelse i den offentlige forvaltningen av naturressurser i bestemte områder²⁰. Selv om konsultasjoner omhandler forhold av offentligrettslig karakter, kan det vanskelig sies at konsultasjoner innebærer deltakelse i den offentligrettslige forvaltningen.

Retten til selvbestemmelse, retten til deltakelse og retten til konsultasjoner er i utgangspunktet tre ulike og selvstendige rettigheter, men likevel slik at det vil være overlappinger og glidende overganger mellom disse avhengig av hvor viktig aktuelle saker er for det samiske folk. Avhengig av den enkelte saks viktighet for det samiske folk vil forhandlinger eller konsultasjoner med siktemål å oppnå samtykke kunne være former å praktisere selvbestemmelsen på, slik for eksempel den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen har i sitt utkast til Nordisk samekonvensjon i artiklene 14 til 22²¹.

Urfolkserklæringen har bestemmelser om informert samtykke, deltakelse og konsultasjoner i bl.a artiklene 10, 18, 19, 30, 32 og 38 som alle er av direkte betydning for urfolks rettigheter til land og ressurser. Alle disse nevnte artiklene må imidlertid ses i lys av erklæringens selvbestemmelsesartikkel 3 og er slik i stor grad uttrykk for en operasjonalisering av selvbestemmelsesretten. I den generelle artikkel 19 om konsultasjoner er derfor også kravet til samtykke for lover og administrative tiltak som kan få betydning for urfolk tydelig²³.

Retten til selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner må gjenspeiles i lover om styring og forvaltning av områder hvor det er kollektive rettigheter både på land og i sjø, og i lov om konsultasjoner og saksbehandling.

3. Nærmere om Samerettsutvalgets forslag

3.1 Innledning

Samerettsutvalget har gjort et omfattende og betydningsfullt arbeid med å fremme forslag om tre nye lover, samt endringer av flere eksisterende lover. Samerettsutvalget har i tillegg vurdert rettighetene til kyst- og fjordfiske, men viser ellers til Kystfiskeutvalgets konkrete lovforslag (NOU 2008:5). Både Samerettsutvalget og Kystfiskeutvalget vurderer det slik at Kystfiskeutvalgets forslag trolig også vil være aktuelle for sjøsamiske områder ellers i landet.

Samerettsutvalgets hovedforslag kan sies å være knyttet til tre sett av lover. Disse er:

19 Geir Ulfstein og Hans Petter Graver: Rapport med folkerettslig vurdering av forslag til ny Finnmarkslov, Artikkel 15

20 Rapport fra arbeidsgruppen som har gjennomgått utkastet til Nordisk samekonvensjon, 03.10.07s. 26

21 Nordisk samekonvensjon – Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe. Avgitt 26.10.05. s.16-18, og 217-230.

22 Mathias Áhrén 'Kultur og naturressurser' i rapporten Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring, Gáldu Čála Nr. 2/2008 s. 82-83.

23 UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Kartleggingslovgiving (kartleggings- og anerkjennelseslov)

Konsultasjons- og saksbehandlingslovgiving (Saksbehandlings- og konsultasjonslov)

Styrings- og forvaltningslovgiving av grunn og naturressurser (hålogalandslov, Statskog, fjellova, finnmarksfiskelov)

Sametinget oppfatter Samerettsutvalget og Kystfiskeutvalget sine forslag som en helhet for ivaretagelsen av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene for sikring av rettigheter til land og naturressurser. Selv om det av mer lovtekniske grunner er fremmet forslag som ulike lover understrekes viktigheten av at forslagene vurderes i sammenheng med hverandre og i sin helhet.

For å oppnå folkerettslig forsvarlig og helhetlig lovgiving må ny og endret lovgiving samlet sikre:

Reell anerkjennelse av samiske rettigheter

En kartlegging av rettigheter som også sikrer kollektive samiske rettigheter

Et rettsbilde som er likeverdig over hele det tradisjonelle samiske område og som sikrer reell likhet mellom majoritet og minoritet og mellom ulike samiske områder.

Samerettsutvalget har etter modell fra finnmarksloven § 3 foreslått en delvis inkorporering av ILO 169 i en kartleggingslov, hålogalandslov og som endring av reindriftsloven. Tilsvarende bestemmelse er ikke foreslått tatt inn i en saksbehandlings- og konsultasjonslov og som endring i fjellova. Samerettsutvalgets forslag om delvis inkorporering av ILO 169 i noen lover og ikke i andre er ikke prinsipielt drøftet. Dette er uheldig, særlig hva gjelder forslagene om en styrings- og forvaltningslovgiving, fordi forslaget vil etablere et ulikt rettsbilde i forholdet til folkeretten for områder som er ment å styres og forvaltes etter henholdsvis hålogalandsloven i Troms og Nordland og fjellova sør for Nordland. Det vurderes som mest riktig og mest oversiktlig at framfor delvis inkorporering av ILO 169 i noen enkeltlover, så inkorporeres ILO 169 i menneskerettsloven på linje med blant annet barnekonvensjonen. Justisdepartementet har nå også på høring forslag om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen i menneskerettsloven. De vurderinger Justisdepartementet har gjort i høringsnotatet om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen både om gjeldende rett og konsekvenser av inkorporering med forrang er meget gjennomførte og grundige. Argumentene er fullt og helt overførbare til ILO 169.

I de videre kommentarene tas det utgangspunkt i de tre hovedsettene til lovforslag Samerettsutvalget har fremmet.

3.2 Kartleggingslovgiving

Samerettsutvalgets forslag til en kartleggingslovgiving fra og med Troms fylke og sørover er positivt. Forslaget bygger i stor grad på finnmarkslovens kapittel 5. En slik kartlegging av eier-, besittelses- og bruksrettigheter er staten folkerettslig forpliktet til etter ILO 169 artikkel 14 nr. 2 og 3.

Sametinget er positiv til at lovens virkeområde omfatter alle tradisjonelle samiske områder uavhengig av hvem som i dag framstår som eier, og at det samtidig inkluderer samiske kyst- og fjordområder. Som utgangspunkt omfatter de tradisjonelle samiske områdene det som er fastsatt i Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget punkt 2 fjerde kulepunkt og merknadene til plan- og bygningsloven § 5-4 tredje ledd. Sametinget stiller seg bak de vurderinger Samerettsutvalget foretar, og som også framkommer i merknaden til bestemmelsen om lovforslagets virkeområde, med hensyn til at områder for kartlegging kan strekke seg utover det definerte området etter konsultasjonsavtalen og merknadene til plan- og bygningsloven. For å sikre at det tradisjonelle samiske området med kollektive samiske rettigheter gis et nødvendig materiell anerkjennelse bør det likevel vurderes om bestemmelsen om lovens virkeområde klarere defineres i selve lovbestemmelsen, men også slik at det geografiske området for kartlegging kan strekke seg utover dette når det foreligger grunner til det. Det er blant annet omstridt om dagens grenser for reindrift i reindriftsloven er i tråd med den historiske bruken.

Kystfiskeutvalgets forslag om at det kan fremmes krav om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter til Finnmarkskommisjonen for kyst og fjordområder i Finnmark må også ses i lys av Samerettsutvalget forslag til kartleggingslov.

Samerettsutvalget legger i sitt forslag til grunn at norsk tingsrett er i full overensstemmelse med folkeretten, særlig ILO 169 artikkel 14. Selv om Selbudommen og Svartskogdommen viser at Høyesterett i dag tar mer hensyn til den særlige samiske bruken er det ikke uproblematisk å trekke en bastant konklusjon om dette betyr at samiske rettigheter til grunn og ressurser fullt ut er anerkjent etter norsk rettsorden. Samerettsutvalgets forutsetning er også vanskelig i forhold til ordlyden i ILO 169 artikkel 14 hvor det heter at rettigheter skal anerkjennes der de "tradisjonelt lever". En slik ordlyd vil kunne gå utover det som følger av gjeldende norsk rett hvor kravene til hevd og alders tids bruk som grunnlag for eiendomsrett er snevre. Dette vil blant annet kunne omfatte rettigheter opparbeidet gjennom reindriftens bruk hvor f.eks vilkåret om "intensiv" bruk vil være problematisk. Det vises for øvrig her til ILO 169 artikkel 14(1) siste punktum hvor det heter at: "I denne sammenheng skal det legges spesiell vekt på situasjonen for nomadiske folk og personer som driver flyttejordbruk".

Samtidig som Sametinget er positiv til at kartleggingen av rettigheter for alle som lever og bruker området uavhengig av etnisk tilhørighet, må det understrekes at hovedformålet med kartleggingen er å anerkjenne de samiske kollektive og individuelle rettighetene i hele det tradisjonelle samiske området. Det vurderes derfor som en vesentlig mangel at forslaget til kartleggingslov ikke reflekterer dette på annen måte enn ved en delvis inkorporering med forrang av ILO 169. En slik forrangsbestemmelse framstår som uklar all den tid det i loven ikke er noen bestemmelse om forholdet til bestående rettigheter, slik det er i finnmarkslovens § 5 første ledd hvor samenes kollektive og individuelle rettigheter anerkjennes, og § 5 tredje ledd hvor det framkommer at det opprettes en kommisjon og særdomstol for å utrede og fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene samer og andre har på grunnlag av hevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag.

Sametinget ser det ikke som tilstrekkelig i forholde til ILO 169 artikkel 14 at kartleggingen av rettigheter alene skal skje på grunnlag av gjeldende nasjonal rett. Det må derfor også være en klar bestemmelse på at kartleggingen må skje på grunnlag av internasjonal rett. I forståelsen av nasjonal rett må det videre legges tydelig til grunn at dette også omfatter samiske sedvaner og rettsoppfatninger, jf Sametinget vedtak i Sak 19/05 Utkast til Innst. O. nr. 80 (2004-2005) 'Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke'.

Sametinget ser det som nødvendig at kartleggingsloven fastslår at samene kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av grunn og naturressurser har opparbeidet kollektive og individuelle rettigheter fra Troms fylke og sørover, og at lovens formål er å utrede og fastslå omfanget og innholdet i de rettighetene samer og andre har opparbeidet. Det tradisjonelle samiske området med kollektive rettigheter må anerkjennes i loven.

Samerettsutvalget har valgt en noe annen løsning for hvordan kommisjonen arbeider enn hva som ble resultatet i finnmarksloven, ved at det som hovedregel bare kartlegges for områder der det er reist krav om dette (jf. forslaget § 6). I finnmarksloven skal Finnmarkskommisjonen kartlegge hele den grunnen Finnmarkseiendommen overtok uten at det må reises egne krav om dette (jf. finnmarksloven §§ 5, 29 og 30). Terskelen for å få områder identifisert er derfor noe høyere fra Troms fylke og sørover enn i Finnmark, i tillegg er terskelen for å få tatt opp saker som har vært rettskraftig avgjort satt høyere for områder som i dag ikke er i statens eie (jf. forslaget § 18). For en forsvarlig oppfyllelse av ILO 169 artikkel 14 nr. 2 og 3 må det som utgangspunkt være lav terskel for hvilke områder som skal identifiseres og for hvilke muligheter det er til å ta opp til ny behandling saker som er rettskraftig avgjort uten at behandlingen av slike saker kan sies å fullt ut ha vært lojal i forhold til kravene i ILO 169 artikkel 14 nr. 3, og hvor det er grunn til å tro at resultatet bygger på for strenge bevisbyrdereglene i forhold til artikkel 14 nr. 1.

Sametinget ser at det kan skape unødig uforutsigbarhet om all grunn i tradisjonelle samiske områder som hovedregel skal kartlegges uten at det først fremmes krav, dette fordi det i tillegg til staten også er mange små og store grunneiere i de tradisjonelle samiske områdene fra Troms og sørover. Mange steder er det heller ingen prinsipiell forskjell på hvordan store selskaper og staten ble eiendomsbesittere i tradisjonelle samiske områder. Det vurderes også som praktisk uhåndterbart å avgrense kartleggingsfelt ut fra hvem som i dag står som grunneier. Det kan derfor være grunn til å ha forståelse for at det må fremmes krav før kartlegging igangsettes. Det må likevel understrekes at det ikke kan stilles særskilt høye krav til begrunnelsen for kartlegging av kollektive og individuelle samiske rettigheter.

Det ses som positivt at kartleggingskommisjonen skal kunne foreta identifisering av områder hvor det foreligger rettskraftige avgjørelser. Det gir imidlertid begrenset mening at kommisjonen kan foreta kartlegging av slike områder hvis det i neste instans er opp til utmarksdomstolens skjønnsmessige myndighet å avgjøre om slike saker skal tas opp til behandling. Det kan stilles spørsmål ved om en slik bestemmelse er i tråd med ILO 169 artikkel 14(2) om å sikre effektivt vern av urfolks rettigheter. Det er videre grunn til å stille spørsmål ved den ulikebehandling Samerettsutvalget legger opp til for å kunne ta saker til ny behandling for områder som staten i dag hevder eiendomsretten til og områder som er på privat grunn (forslag til hålogalandslov § 18). En slik ordning vil i særlig grad gjøre at samene i de sørligste delene av området, hvor utmarka i størst grad er privateid, blir stilt i en ufordelaktig posisjon sammenlignet med andre. Dette er også problematisk i forhold til SP artikkel 27. Som hovedregel må derfor kartleggingskommisjonens rapporter for områder som er rettskraftig avgjort være gjenstand for behandling i utmarksdomstolen om rapporten avviker fra rettskraftig dom.

3.3 Konsultasjons- og saksbehandlingslovgiving

Sametinget er positiv til en egen lov om konsultasjoner og saksbehandling for tiltak som kan ha virkning for samisk kultur. Konsultasjoner og informert samtykke utgjør sammen med selvbestemmelsesretten hjørnesteinen i den internasjonale urfolksretten. En egen lovgiving som gjennomfører forpliktelsene som følger av særlig ILO 169 artikkel 6, 7 og 15(2), og SP artikkel 1 og 27 vil bidra til at en rekke norske lover, samt forvaltningspraksis bringes i samsvar med urfolksretten. Selv om Samerettsutvalget ikke har vurdert urfolkserklæringa, som uttrykk for den seinere folkerettslige utviklingen og den folkerettslige sedvaneretten, må også den legges til grunn for en saksbehandlings- og konsultasjonslov.

Den grunnleggende betydningen konsultasjoner og informert samtykke har i urfolksretten gjør at Sametinget ser det som viktig at disse statlige pliktene nedfelles i en egen lovgiving der prosedyrer og materielle krav for gjennomføring klart framkommer. De materielle folkerettslige forpliktelsene knytter seg til SP 27 om vern mot inngrep, vektlegging og særskilte tiltak, samt SP artikkel 1, jf. urfolkserklæringa artikkel 3, jf. artikkel 10, 19 og 32 hvor det oppstilles plikt til å konsultere med urfolk for å sikre at de kan gi sitt informerte samtykke for tiltak som kan få betydning for dem.

De materielle kravene knyttet til inngrepsvern og samtykke innebærer at Sametinget, som samenes representative organ, må gis en faktisk myndighet. Retten til selvbestemmelse har også et materielt innhold som tilsier at Sametinget utøver myndighet på vegne av det samiske folk. Det vil derfor være prinsipielt mest riktig at myndighet Sametinget utøver for oppfyllelsen av folkerettslige forpliktelser vedtas av Stortinget og ikke av regjeringen i form av forskrifter eller lignende.

For områder som ikke alene berører interne samiske anliggende, men som for eksempel knytter seg til land- og ressursforvaltning der samene deler sitt tradisjonelle territorium med andre folk, vil graden av innflytelse over beslutningsprosessen kunne være avhengig av hvor viktig aktuelle saker er for det samiske folk. Graden av samisk innflytelse i land- og ressursforvaltningsspørsmål gjennom en saksbehandlings- og konsultasjonslovgiving vil til en viss grad også avhenge av hvor stor innflytelse det samiske folk har i etablerte styrings- og forvaltningsorgan for områder staten i dag hevder eiendomsrett og hvor det eksisterer samiske kollektive og individuelle rettigheter. Det er også slik at vern mot inngrep etter SP artikkel 27 oppstiller en absolutt skranke mot inngrep som kan tillates.

Denne forpliktelsen må også tolkes i lys av SP artikkel 1, for å trygge at det ikke foretas folkerettsbrudd ved at staten tillater inngrep som i betydelig grad kan skade grunnlaget for samisk kultur.

Selvbestemmelsesretten innebærer derfor at Sametinget som representant for det samiske folk har større grad av avgjørende innflytelse i saker av vesentlig betydning for samisk kultur enn hva Samerettsutvalget legger opp til i sitt lovforslag. Denne innflytelsen vil være sterkere jo mer presset samiske kulturområder vil være, som for eksempel i de sørligste samiske områdene. Også hensynet til samenes beslutningsrett til prioriteringer knyttet til landområder og utøvelse av kontroll over egen utvikling etter ILO 169 artikkel 7 tilsier at en konsultasjonslovgiving i visse saker må kunne gi Sametinget sterkere innflytelse enn foreslått av Samerettsutvalget. Urfolkserklæringens artikkel 32 nr. 2 og utkastet fra ekspertgruppen for Nordisk samekonvensjon artikkel 16 annet ledd er eksempler på nærmere kodifisering og konkretisering av den folkerettslige sedvaneretten på dette området.

Sametinget mener det i konsultasjonslovgivingen må innarbeides bestemmelser som gir Sametinget forhandlings- eller samtykkerett for inngrep som i betydelig grad skader grunnlaget for samisk kultur. En slik forhandlings- eller samtykkerett til Sametinget vil naturlig knyttes til offentligrettslige beslutninger og beslutninger som klart gjelder kollektive rettigheter for samene som et folk, og ikke for beslutninger som griper inn i individuelle rettigheter.

Som tidligere nevnt oppstiller SP artikkel 27 både en materiell skranke mot inngrep, krav om vektlegging og krav om positive særtiltak når det er nødvendig for å sikre urfolks kulturvern og utvikling. Det er hevet over tvil at samisk kultur fra Troms og sørover i mange områder er sterkt presset. Dette er kanskje i særlig grad tilfellet for de sør- og sjøsamiske områdene, men også i stor grad for reindrifta. Dette vil måtte tilsi at retningslinjer for vurdering og vektlegging av samiske hensyn må være særlig sterk for disse områdene. Forslagets bestemmelser om Sametingets retningslinjer og vurderinger av tiltaks virkninger (forslagets §§ 8, 9 og 12) må derfor etter Sametingets syn styrkes med at retningslinjene er bindende og at de skal tillegges vesentlig vekt i vurderingene som skal gjøres. For ivaretagelsen av forpliktelsene etter SP artikkel 27 vil det ikke være tilstrekkelig at Sametinget gis myndighet til å vedta retningslinjer som bare skal legges til grunn ved vurderinger. Det vises for øvrig her til vektleggingsbestemmelser hvor samiske hensyn skal tillegges vesentlig eller tilbørlig vekt i bergverksloven § 22a og 39b og Miljøverndepartementets forslag til ny naturmangfoldslov § 14. En slik faktisk vektlegging vil også være en viktig forutsetning for å kunne gjennomføre reelle forhandlinger eller konsultasjoner for å kunne oppnå samtykke til tiltak.

Sametinget kan videre ikke se at Samerettsutvalgets forslag til bestemmelse om at tiltak kan iverksettes i særlige viktige samiske områder hvis tungtveiende samfunnsmessige hensyn tilsier det er i overensstemmelse med SP artikkel 27 og ILO 169 art. 15 (forlagets § 10).

Når det gjelder Samerettsutvalgets forslag om at Sametinget er konsultasjonspliktig med berørte samiske interesser for beslutninger Sametinget overveier å fatte som offentlig myndighetsinnstans, kan ikke Sametinget se at dette kan begrunnes folkerettslig (forslagets § 15 siste ledd). Konsultasjonsplikten er etablert for å sikre samenes innflytelse over beslutningsprosessen. Når myndighet utøves av Sametinget vil det kunne begrunnes ut fra retten til selvbestemmelse, som er en sterkere rett enn konsultasjoner. For det første kan utøvelse av selvbestemmelse ikke forstås som en statsdelegert offentlig myndighetsutøvelse. For det andre vil Sametingets utøvelse av offentligrettslig myndighet som et selvstendig samisk folkevalgt organ for områder som formelt er overført fra Stortinget innebære den deltakelsen ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1 forplikter statene til å sikre. En annen sak er at drøftelser og aktiv involvering med direkte berørte samiske interesser ut fra alminnelig forvaltningsrett vil være påkrevd.

Sametinget er positiv til at konsultasjonsforpliktelsene i lovforslaget omfattes av kommuner, fylkeskommuner og rettssubjekter som utøver styring og forvaltning av grunn og ressurser hvor

samene har rettigheter. En slik bestemmelse sikrer at de statlige forpliktelsene ivaretas selv om staten delegerer eller overfører myndighet til ikke statlige virksomheter.

Sametinget har forståelse for at Samerettsutvalget ut fra sitt mandat har avgrenset sitt lovforslag til bare å omfatte naturgrunnlaget for samisk kultur. Konsultasjonsplikten strekker seg likevel utover dette og omfatter det materielle kulturgrunnlaget knyttet til økonomi og budsjett, samt ideelle kulturytringer. Sametinget forutsetter at en ny saksbehandlings- og konsultasjonslov også må omfatte alle områder konsultasjonsplikten gjelder.

3.4 Styrings- og forvaltningslovgiving

Samerettsutvalget er splittet i forslagene til styrings- og forvaltningslovgiving. Sametinget forstår det slik at Samerettsutvalgets flertallsforslag med en hålogalandslov bærer preg av å innføre en form for deltakelses- og konsultasjonsordning i styrer, samt forsøk på justeringer av fjellova og innføring av denne med visse tillempninger i Troms og Nordland. Det ene mindretallsforslaget med et fortsatt Statskog forstår Sametinget i praksis å være en videreføring av dagens situasjon med noen mindre justeringer.

Det er Sametingets klare utgangspunkt at lovgivingen om styring og forvaltning av grunn og ressurser både prinsipielt og reelt må anerkjenne samiske kollektive og individuelle rettigheter, samt ivareta samenes rett til selvbestemmelse og rett til deltakelse på egnet måte. Samerettsutvalgets flertallsforslag og det ene mindretallsforslaget ivaretar ikke disse hensynene.

Ut fra klargjøringen av de folkerettslige rammene i kapittel 2.3.2 og 2.4.1 og 2.4.2 vil forslaget med en hålogalandsallmenning og forslaget om et fortsatt Statskog som grunneier der samene er i konsekvent mindretallsposisjon ikke være i overensstemmelse med folkerettens krav etter ILO 169 artikkel 14(1), SP artikkel 1 og urfolkserklæringa artikkel 3, 26-30 og 32. Det samiske folk, representert ved Sametinget, kan ikke være i en konsekvent mindretallsposisjon ved styring og forvaltning av land og ressurser vi har rettigheter til.

En styrings- og forvaltningsordning over grunn der det anerkjennes at det eksisterer kollektive og individuelle samiske rettigheter vil både ha karakter av å være et grunneierorgan og et organ som utøver offentligrettslig myndighet på vegne av en uidentifisert masse av eiere og bruksrettshavere. En slik forståelse av ett slikt nytt organ er også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) hva gjelder Finnmarkseindommens rettslige status og posisjon²⁴. Organets offentligrettslige karakter følger for øvrig også av Samerettsutvalgets forslag til bestemmelser om bestående rettigheter, konsultasjoner, grunndisponerings- og avhendingsbestemmelser (forslag til hålogalandslov §§ 4 og 10-13). Samene må derfor som utgangspunkt sikres både grunneierposisjonen som følger av ILO 169 artikkel 14 nr. 1 og selvbestemmelsesposisjonen som følger av SP artikkel 1 og urfolkserklæringa artikkel 3.

Det er på ingen måter tilstrekkelig bare å ivareta en begrenset deltakelsesrett i et slikt nytt styrings- og grunneierorgan etter ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1, slik Samerettsutvalget flertallsforslag legger opp til. Det ene mindretallsforslaget med et fortsatt Statskog legger heller ikke opp til en ivaretagelse av deltakelsesrettigheten som følger av ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1. Urfolks rett til deltakelse må under enhver omstendighet innebære at de representerer seg selv som et eget folk. Det skjer ikke ved at statsråden, som generalforsamling og eier, oppnevner en same i et eierstyre. Styre og styremedlemmene rapporterer til generalforsamlingen, som er statsråden, og ikke til det samiske folk ved deres representative organ.

Det foreligger ingen forsvarlig historisk eller folkerettslig begrunnelse for at det legges opp til så vidt forskjellige løsninger for samiske kontroll og deltakelse nord og sør for fylkesgrensa mellom Nord-Trøndelag og Nordland. Den realitet at den samiske befolkningen i det sørligste området er under

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) "Finnmarksloven", kap 72.4 s. 107

sterkest press gjør det også folkerettslig tvilsomt, i henhold til SP artikkel 27, at det er i dette området den samiske kontrollen og innflytelsen over land og naturressurser er svakest.

Samerettsutvalget legger opp til en styrings- og forvaltningslovgiving av grunnen og ressursene, som staten i dag hevder eiendomsretten til, som ikke sikrer et rettsbilde som er likeverdig over hele det tradisjonelle samiske området. I tillegg til at all lovgiving om styring og forvaltning av grunn og ressurser i tradisjonelle samiske områder må ha like bestemmelser om forholdet til folkeretten (jf. vurderinger overfor om inkorporering av ILO 169), må også all slik lovgiving ha som formål å særlig sikre grunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Lovgivingen må videre etablere lik prinsipielt anerkjennelse samenes kollektive og individuelle rettigheter til land og ressurser, og en lik samisk posisjon i alle styrings- og forvaltningsorgan som måtte bli etablert.

Samerettsutvalgets forslag til styrings- og forvaltningslovgiving innebærer ikke en rettslig likebehandling for hele det tradisjonelle samiske området. Samerettsutvalget legger i realiteten opp til tre ulike styrings- og forvaltningsordninger av grunn og ressurser som staten har hevdet og hevder eiendomsretten til uten at disse ordningene innebærer en faktisk rettslig likebehandling. Det er etablert en ordning i Finnmark gjennom finnmarksloven, og foreslås en annen ordning for Troms og Nordland og en tredje ordning for områdene sør for Nordland. I den grad det er forhold som tilsier at det bør etableres noe ulike styrings- og forvaltningsordninger i de ulike deler av det tradisjonelle samiske området, så kan det ikke innebære en folkerettslig forskjellsbehandling av samene avhengig av hvor en bor. Det er dette Samerettsutvalget legger opp til først og fremst i forhold til ulike formålsbestemmelser, ulike bestemmelser om forholdet til folkeretten, ulik grad av anerkjennelse av samers kollektive og individuelle rettigheter, ulik grad av konsultasjonsplikt og ulik posisjon for samene som et folk i styringen og forvaltningen av grunn og ressurser (finnmarksloven, forslaget til hålogalandslov, endringer av fjellova og Statskogs vedtekter). Selv om det skulle være forhold som tilsier ulik lovgiving for styring og forvaltning av bruksrettigheter på den grunn staten hevder eiendomsretten til i det tradisjonelle samiske området innebærer ikke dette, slik Samerettsutvalget synes å legge til grunn, at Statskog må fortsette som grunneierorgan eller at det må være ulike grunneierorgan for områder med noe ulik lovgiving for styring og forvaltning av bruksrettigheter. For å ivareta folkerettens krav til en eier- og selvbestemmelsesposisjon for samene som urfolk er det ingenting i veien for at det etableres ett styrings- og forvaltningsorgan av grunnen for de områder som i dag hevdes å være statsgrunn for hele det tradisjonelle samiske området fra Troms og sørover.

Sametinget vil understrekes at samiske bruksrettigheter ikke bare begrenser seg til reindrifts rettigheter slik Samerettsutvalget legger opp til både etter justeringene i fjellova (jf. § 3) og forslaget til hålogalandslov (forslagets § 23). Bruksrettighetene det er snakk om kan også i stor grad være av kollektiv karakter. Sametinget finner grunn til å påpeke at det er Sametinget som representerer det samiske folk, noe som setter Sametinget i en helt annen rolle og posisjon enn kommuner og fylkeskommuner.

Sametinget er i utgangspunktet positiv til bestemmelsene i forslaget til hålogalandslov om anerkjennelse av samers kollektive og individuelle rettigheter, grunndisponering, konsultasjoner og avhending (forlagets §§ 4 og 10-13). Problemet er imidlertid at disse bestemmelsene ikke fullt ut også gjelder for området sør for Nordland. Sametinget ser likevel slike bestemmelser som en bedre løsning enn de mer kompliserte avstemningsreglene som er i finnmarkslovens § 10. Med slike bestemmelser vil en samisk eier- og selvbestemmelsesposisjon kunne ivaretas på en forsvarlig måte med 50% styrerepresentasjon oppnevnt av Sametinget som representativt organ for det samiske folk. Også ved eventuelle selvstendige organ for styring og forvaltning av bruksrettigheter i tradisjonelle samiske områder hvor staten hevder eiendomsretten må det som utgangspunkt sikres en samisk bruksretts- og selvbestemmelsesposisjon tilsvarende en 50% styrerepresentasjon oppnevnt av Sametinget.

Et regionalt fikeriforvaltningsorgan med 50 % styrerepresentasjon med oppnevning fra Sametinget er foreslått for Finnmark av Kystfiskeutvalget i NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark'. Sametinget ga sin høringsuttalelse til denne utredningen 29. mai 2008 i Sak 23/08. Sametinget støtter

Kystfiskeutvalgets forslag til en finnmarksfiskelov og ser det som naturlig at de løsningene som enstemmig er foreslått av Kystfiskeutvalget fås anvendelse på hele det sjøsamiske området.

Nødvendigheten av etableringen av egne og til dels nye styrings- og forvaltningsorgan skyldes folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Det er altså samene som tar de andre med i kraft av sin særlige urfolks- og minoritetsrett. Dette må tilsi en sterk samisk representasjon. En sentral målsetting med ny styrings- og forvaltningslovgiving er å vitalisere samisk kultur, særlig der den er sterkt presset som i det sjøsamiske og det sørsamiske området. Det vil da være dårlig begrunnet og tvilsomt i henhold til SP artikkel 27 å gi samene i disse områdene en svakere innflytelse over styringen av land- og naturressurser enn over områder i Finnmark. Når det gjaldt styresammensetningen av Finnmarkseiendommen i finnmarksloven var den preget av strid som fant sin løsning i Stortinget. Det vil da være naturlig å ta denne løsningen som mønster for etablering av tilsvarende styrings- og forvaltningsorgan utenfor Finnmark. Disse vurderingene la også et enstemmig Kystfiskeutvalg til grunn i sine vurderinger ved forslag om etablering av Finnmark fiskeriforvaltning²⁵.

Samerettsutvalgets flertall foreslår å etablere en rett til allmenningsbruk i Troms og Nordland for jordbrukseieendom som i dag ligger til den grunn staten hevder eiendomsretten til. Denne retten skal kunne utøves etter hva som er naturlig etter tiden og forholdene. Jordbrukseieendom med bruksrett skal ha rett til beite for buskap, rett til uttak av trevirke og rett til å få utvist seter og tilleggsjord (forslag til hålogalandslov § 28). Dette flertallsforlaget etablerer på vesentlige områder bruksrettigheter for jordbruket som ikke er blitt akseptert i Troms og Nordland, og heller ikke i Nord-Trøndelag hva gjelder rett til skogvirke. Selv om det i Samerettsutvalgets flertallsforslag også framkommer at det er særlige saksbehandlingsregler om foreleggelse til reindriftens styringsorganer og reindrifftsberettigede, samt Sametinget adgang til å kreve konsultasjoner (jf. forslag til hålogalandslov § 34) for beslutninger om beitebruk og utvisning av seter eller tilleggsjord, er det betydelig grunn til å reise spørsmål om i hvilke utstrekning slike rettstilståelser i lov skjer på bekostning av eksisterende samiske rettigheter.

Sametinget har sterke motforestillinger til at det i lov fastsettes eksklusive rettigheter på det som i dag hevdes å være statsgrunn i Troms og Nordland. Det er en vesentlig forskjell på i lov å fastsette rettigheter til seter og tilleggsjord versus det å ha bestemmelser som åpner adgang til slik bruk hvor forholdene ligger til rette for det.

Forslaget om i lov å etablere bruksrettigheter for jordbruket framstår som at denne interessen særskilt blir tilgodesett. Jordbruksinteressene har for flere av disse områdene i Troms og Nordland i lang tid utgjort en stor konkurrent til samisk tilstedeværelse. Det må i denne forbindelse også påpekes at samer i henhold til SP artikkel 27, ILO 169 artikkel 16 og urfolkserklæringa artikkel 10 ikke skal kunne fortrenkes fra sine tradisjonelle bosetnings- og bruksområder.

Sametinget mener det vanskelig kan forsvares at det i lov forutsettes at noen særinteresser skal kunne forfordes, mens andre interesser som gjør seg gjeldende på samme måte som de samiske interesser og hvor det er snakk om rettigheter som ikke er manifestert ved faste anlegg eller andre innretninger, må henvises til egen kartleggingslovgiving med krav om vurdering etter rettsinstituttet hevd, alders tids bruk eller lang tids sedvane. Flertallsforslaget om lovfesting av rettigheter særskilt for jordbruksinteressene framstår derfor som lite konsistent i forhold til Samerettsutvalget forslag om en kartleggingslov, hvor nettopp slike etablerte rettigheter skal kunne identifiseres.

Den allmenningsrett som forslaget fremmer for jordbruket, bør således i utgangspunktet være begrenset til den bruk som kan dokumenteres. I motsatt tilfelle er det et selvsagt krav om at i den grad tidlig historisk bruk måtte bli lagt til grunn, jf. merknadene som framkommer i Høyesterettsdommen i Beiarnsaken (Rettsstudende 1991 s. 1311), så må også den tidligere samiske bruken kunne gjøres gjeldende og anerkjennes ved lov. Dette gjelder spesielt i de tilfeller statlig

²⁵ NOU 2008:5 "Retten til fiske i havet utenfor Finnmark", s. 393-394.

forvaltning eller motbruk har skjedd som følge av overgrep eller disposisjoner som har hatt som formål å fortrenge samisk historisk bruk.

Det må også anføres at flertallsforslaget om fastsetting av bruksrettigheter for jordbruket i flere områder vil kunne gå på bekostning av reindriftens krav på arealvern og det forhold at reindriftsloven legger til grunn at reindriftsutøverne har et objektivt erstatningsansvar for skader på dyrket mark. Myndighetene har etter reindriftslovens nye formålsbestemmelse også et ansvar for å sikre reindriftsarealene.

4. Andre lovendringer og tiltak

Samerettsutvalget har vurdert og foreslått endringer i flere andre lover. Dette gjelder plan- og bygningsloven, naturvernloven, minerallovgivingen og reindriftsloven.

Når det gjelder plan- og bygningsloven og naturmangfoldsloven har Sametinget og Miljøverndepartementet gjennomført konsultasjoner om disse lovene og oppnådd enighet om lovendringer. Sametinget har gitt sitt samtykke til disse. En nærmere vurdering av Samerettsutvalgets vurderinger og forslag til disse lovene ses derfor ikke som hensiktsmessig å gjøre her. For minerallovens del har det vært gjennomført konsultasjoner med Nærings- og handelsdepartementet uten at det ble oppnådd enighet. Sametinget har også plenumsbehandlet departementets utkast til minerallov for de deler det har vært gjennomført konsultasjoner, der Sametinget ikke gir sitt samtykke. For Sametingets synspunkter på mineralloven vises det til Sametingets vedtak i Sak 47/08, samt til Sametingets posisjonsnotater fra konsultasjonene med departementet. Sametingets synspunkter framkommer også i utkast til Ot.prp. Generelt kan det sies at Samerettsutvalget vurderinger og forslag til endringer av minerallovgivingen sammenfaller med Sametingets vurderinger i konsultasjonene om ny minerallov.

Samerettsutvalget foreslår noen endringer i reindriftsloven. Sametinget forstår de foreslåtte endringene i reindriftsloven som presiseringer og kodifiseringer av rettigheter reindrifta har og er derfor generelt positiv til forslagene. Samerettsutvalget har ikke vurdert organisering og sammensetning av reindriftens styringsorganer. Dette må vurderes i det videre lovarbeidet siden det har direkte betydning for innflytelsen over område- og ressursforvaltning i reindriftsområdene. Dagens offentligrettslige forvaltningsordninger innen reindriften kan ikke sies å være i overensstemmelse med selvbestemmelsesretten (jf. SP art. 1 og jf. urfolkserklæringa artikkel 3 og 4). I denne sammenhengen må det selvsagt også tillegges vesentlig vekt at reindrift er en helt særskilt og kulturspesifikk samisk næring.

Sametinget vil framheve statens plikt til å sikre at samenes land- og ressursrettigheter ivaretas selv om ikke nytt lovverk er på plass og avgjørelser etter nytt lovverk kan fattes. Dette gjelder generelt, men Sametinget understreker særlig at det i tilfeller der samisk kultur eller næring er truet foreligger en plikt for statlige myndigheter å vurdere å iverksette positive særtiltak etter SP art 27. I flere samiske områder er situasjonen i dag sterkt kritisk. I situasjoner der samisk nærings- og kulturutøvelse står i fare for å bli fortrent, blant annet som resultat av rettskraftige avgjørelser som vanskelig kan sies å være innenfor Norges folkerettslige forpliktelser, må staten så raskt som mulig og uavhengig parallellt og etterfølgende lovprosesser gjennomføre nødvendige tiltak for å sikre fortsatt samisk tilstedeværelse og bruk.

5. Prosessen videre

Sametinget har her lagt fram grunnlaget og premissene for det videre lovarbeidet for anerkjennelsen og sikringen av samiske land- og ressursrettigheter. Det ses som viktig at det oppfølgende lovarbeidet nå skjer uten ugrunnet opphold. Det anses som særlig viktig at kartleggingen av samenes kollektive og individuelle rettigheter prioriteres iverksatt. Lovarbeidet skal skje gjennom konsultasjoner mellom departement og Sametinget.

I forkant av konsultasjonene vil Sametinget gjennomføre møter og dialog med samiske institusjoner og organisasjoner for å etablere et breiere grunnlag for nærmere konkretisering av lover og lovbestemmelser gjennom konsultasjonene. En lovfesting av sameenes land- og ressursrettigheter er av helt sentral og avgjørende betydning for samisk kultur og kulturutvikling. Sametinget vil derfor understreke betydningen av at konsultasjonene i disse spørsmålene leder fram til nødvendig enighet mellom regjeringen og Sametinget, slik at Sametinget kan gi sitt samtykke før forslag oversendes Stortinget.

Oppvekst- og utdanningskomiteens innstilling:

Innledning

Samerettsutvalget ble første gang oppnevnt 10. oktober 1980, og på bakgrunn av utviklingen av folkeretten ble samerettsutvalget gjenoppnevnt 1. juni 2001.

Selv om finnmarksloven er en viktig referanseramme for vurderinger og forslag fra Samerettsutvalget II trenger ikke det innebære at løsninger som velges utenfor Finnmark er tilnærmet identisk med løsningen som ligger i finnmarksloven. Det som imidlertid er avgjørende viktig er at løsningene for sikring av sameenes land og ressursrettigheter utenfor Finnmark ikke etablerer en svakere rettssituasjon enn for sameene i Finnmark.

Merknader:

Komiteen, medlemmene fra Norske samers riksforbund (NSR) Synnøve Solbakken-Härkönen, Jon Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen og Jarle Jonassen, medlemmene fra Arbeiderpartiets sametingsgruppe (Ap) Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen og Marianne Balto, medlemmet fra Klar samisk røst (KSR) János Trosten og medlemmet fra Samer bosatt i Sør-Norge (SBS) Johan Mikkel Sara, fremmer følgende merknad:

Samerettsutvalget IIs utredning tar for seg retten til samisk selvbestemmelse i områdene Troms, Nordland og sørsameområdet. På grunn av sakens viktighet for den samiske befolkningen ser komiteen det som grunnleggende å gjennomføre en åpen og demokratisk prosess og samfunnsdebatt. Sametinget skal bidra til å mobilisere debatt i det samiske samfunnet generelt og spesielt i de berørte samiske lokalsamfunnene.

Komiteen forstår det slik at behandlingen av grunnlag og premisser for det videre lovarbeidet må forstås som et første steg i den videre prosessen i Sametingets arbeid med lovforslagene. Komiteen er opptatt av at det i det videre arbeidet må legges til rette for involvering av komité og plenum, samtidig som det legges til rette for en bred involvering av gruppelederne og opposisjonen i de ulike fasene av oppfølging og konsultasjoner.

Komiteen ser det derfor som nødvendig at Sametinget etter endt høringsfrist for NOU:13 Den nye sameretten, involverer og informerer Sametingets representanter om de holdningene og standpunktene som har kommet fram i prosessen, slik at man har et bredt grunnlag for den videre behandling i Sametinget.

Medlemmet fra Samer bosatt i Sør-Norge (SBS) Johan Mikkel Sara, fremmer følgende merknad:

Samerettsutvalgets utredning inneholder flere lovforslag som berører samiske rettigheter i Finnmark. Blant annet foreslås endringer i reindriftsloven og saksbehandlings- og konsultasjonsregler som også skal gjelde i Finnmark ved tiltak som kan få betydning for naturgrunnlaget i tradisjonelle samiske områder. I reindriftsloven foreslår utvalget blant annet å fjerne hjemmelen for å frede områder mot reinbeite, noe som vil ha innvirkning for de områdene i Finnmark som i dag er fredet med hjemmel i reindriftsloven. Her foregår det fortsatt konsultasjoner med berørte samiske parter om disse fredningsbestemmelsene skal videreføres og i hvilken form. Det foreslås også mange andre vesentlige endringer som vil ha stor betydning for rettigheter som berører ulike lokalsamfunn.

Dette medlemmet legger vekt på at samerettsutvalgets utredning er svært omfattende og at de forslagene som berører Finnmark i liten grad har blitt gjenstand for offentlig debatt. Dermed har det vært vanskelig for befolkningen i Finnmark å gjøre seg opp en mening om hvilke av lovforslagene som får innvirkning på deres rettighetssituasjon. Av hensyn til at Sametinget på en grundigere måte skal kunne vurdere rekkevidden og følgene av de foreslåtte lovendringene, kan dette medlemmet på nåværende tidspunkt ikke komme med noen konkrete uttalelser om disse forslagene. Dette medlemmet ber derfor departementet om å utvide høringsfristen for disse lovendringene, slik at organisasjoner, foreninger og andre interesserte skal få mulighet til å vurdere og komme med uttalelser til disse nevnte lovforslagene.

Forslag:

Komiteen, medlemmene fra Norske samers riksforbund (NSR) Synnøve Solbakken-Härkönen, Jon Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen og Jarle Jonassen, medlemmene fra Arbeiderpartiets sametingsgruppe (Ap) Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen og Marianne Balto, medlemmet fra Klar samisk røst (KSR) János Trosten og medlemmet fra Samer bosatt i Sør-Norge (SBS) Johan Mikkel Sara, fremmet følgende forslag:

Forslag 1

4. Andre lovendringer og tiltak

Side 19, tredje avsnitt, endring av setning i avsnitt:

"Samerettsutvalget foreslår noen endringer i reindriftsloven. Sametinget forstår i hovedsak de foreslåtte endringene i reindriftsloven som presiseringer og kodifiseringer av rettigheter reindriften har. Samerettsutvalget har ikke vurdert organisering og sammensetning av reindriften styringsorganer..."

(Opprinnelig avsnitt: "Samerettsutvalget foreslår noen endringer i reindriftsloven. Sametinget forstår de foreslåtte endringene i reindriftsloven som presiseringer og kodifiseringer av rettigheter reindriften har og er derfor generelt positiv til forslagene. Samerettsutvalget har ikke vurdert organisering og sammensetning av reindriften styringsorganer...")

5. Prosessen videre

Side 20, tillegg på siste setning:

"Sametinget vil derfor understreke betydningen av at konsultasjonene i disse spørsmålene leder fram til nødvendig enighet mellom regjeringen og Sametinget, slik at Sametinget kan gi sitt samtykke før forslag oversendes Stortinget, jf. SP artikkel 1, ILO artikkel 7 og urfolkserklæringa artikkel 3 og 19."

Komiteens flertall, medlemmene fra Norske samers riksförbund (NSR) Synnøve Solbakken-Härkönen, Jon Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen og Jarle Jonassen, medlemmene fra Arbeiderpartiets sametingsgruppe (Ap) Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen og Marianne Balto, fremmet følgende forslag:

Forslag 2

3.2 Kartleggingslovgivning

Side 14, øverste avsnitt byttes ut med følgende avsnitt:

"Sametinget anser det som nødvendig at den forespeilede kartleggingen må innebære en identifisering av det kollektive området samefolket tradisjonelt har brukt, og at Kartleggingskommisjonen må pålegges å utrede rettighetsforhold i det kollektive området uavhengig av hvilke rettighetskrav som blir reist i prosessen."

Side 13, nytt 4. avsnitt:

"... og § 5 tredje ledd hvor det framkommer at det opprettes en kommisjon og særdomstol for å utrede og fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene samer og andre har på grunnlag av bevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag.

De tradisjonelle samiske områdene kan videre ikke avgrenses mot statsborgerskap – det innebærer at arbeidet med å kartlegge og anerkjenne samiske rettigheter må gjelde samenes faktiske bruk og omfatter dermed ikke bare samer med norsk statsborgerskap. Dette må også gjenspeiles i de framtidige forvaltningsordningene."

3.4 Styrings- og forvaltningslovgivning

Side 18, femte avsnitt, setning to:

"Jordbruksinteressene har for flere av disse områdene i Troms og Nordland i lang tid utgjort en stor konkurrent til annen samisk næringsutøvelse."

(Opprinnelig tekst: "Jordbruksinteressene har for flere av disse områdene i Troms og Nordland i lang tid utgjort en stor konkurrent til samisk tilstedeværelse.")

Komiteens tilrådning:

Komiteen har ikke flere merknader eller forslag og tilråder Sametinget til å vedta følgende:

Sametinget støtter for øvrig sametingsrådets forslag til innstilling.

Forslag 3: Representant Toril Bakken Kåven, Finnmarkslista og representant Isak Mathis O. Hætta, Fastboende liste

Forslag 1:

4. Andre lovendringer og tiltak

Side 19, tredje avsnitt, endring av setning i avsnitt.

”Samerettsutvalget forslår noen endringer i reindriftsloven, som vil kunne få vesentlig betydning for fastboende og andre næringsaktører. Samerettsutvalget har ikke vurdert...”

Forslag 2:

4. Andre lovendringer og tiltak

Foreslås satt inn etter 2. Avsnitt

”Samerettsutvalgets utredning inneholder flere lovforslag som berører samiske rettigheter i Finnmark. Blant annet foreslås endringer i reindriftsloven og saksbehandlings- og konsultasjonsregler som også skal gjelde i Finnmark ved tiltak som kan få betydning for naturgrunnlaget i tradisjonelle samiske områder. I reindriftsloven foreslår utvalget blant annet å fjerne hjemmelen for å frede områder mot reinbeite, noe som vil ha innvirkning for de områdene i Finnmark som i dag er fredet med hjemmel i reindriftsloven. Her foregår det fortsatt konsultasjoner med berørte samiske parter om disse fredningsbestemmelsene skal videreføres og i hvilken form. Sametinget ber derfor departementet stoppe prosessen med endringer av fredningsgrensene inntil rettighetene i forhold til Finnmarkskommisjonen er avklart.”

Forslag 3:

4. Andre lovendringer og tiltak

Foreslås satt inn etter 3. Avsnitt.

Det forslås også mange andre vesentlige endringer som vil ha stor betydning for rettigheter som berører ulike lokalsamfunn. Forslaget berører rettigheter mellom reindrift og jordbruk, mellom reindriftssamer og sjøsamer, reindriftssamer og fastboende, mellom reindrift og andre næringer som bergverk/skifer. I sterk grad berører det også allmenne rettigheter til jakt, fiske og friluftsliv. Sametinget legger vekt på at Samerettsutvalgets utredning er svært omfattende og at de forslagene som berører Finnmark i liten grad har blitt gjenstand for offentlig debatt. Dermed har det vært vanskelig for befolkningen i Finnmark å gjøre seg opp en mening om hvilke av lovforslagene som får innvirkning på deres rettighetssituasjon. Av hensyn til at foreslåtte lovendringene, kan Sametinget på nåværende tidspunkt ikke komme med noen konkrete uttalelser om disse forslagene. Sametinget ber derfor departementet om å utvide høringsfristen for disse lovendringene, slik at organisasjoner, foreninger og andre interesserte skal få mulighet til å vurdere, og komme med uttalelser til disse nevnte lovforslagene.”

Forslag 4:

Foreslås satt inn før 2. Avsnitt ”Samerettsutvalgets flertall...”

Jordbruk er viktig næringsgrunnlag for samisk bosetning i alle samiske områder, også i Troms og Nordland. Jordbruksinteressene trenger ikke nødvendigvis være i konkurranse med andre samiske næringer, men er en viktig del av samisk livsgrunnlag. Det er viktig å påpeke at jordbruk er en viktig samisk næring, på lik linje med reindrift og annen utmarksnæring.

Forslag 4: Arbeiderpartiets sametingsgruppe

Sametinget viser til de pågående prosesser om oppheving og endring av forskrifter om fredning mot reinbeite etter reindriftsloven § 19.

Det konstateres at prosessen om disse forskriftsendringene har vært svært mangelfull både med hensyn til begrunnelse og vurderinger, samt hvem som er gitt anledning til å bli hørt i saken. Videre merker Sametinget seg at det ikke er oppnådd omforente løsninger for de områder der det har vært nedsatt arbeidsgrupper med ulike parter ledet av Fylkesmannen i Finnmark.

Sametinget registrerer at det har oppstått betydelig usikkerhet blant berørte parter og interessenter omkring arbeidet med opphevingen og/eller endringene av fredningsforskriftene og dens forhold til Samerettsutvalgets forslag til endringer av reindriftsloven, samt forholdet til kartleggingsarbeidet til Finnmarkskommisjonen (jf. finnmarkslovens kapittel V).

På denne bakgrunn henstiller Sametinget Landbruks- og matdepartementet om å stoppe de pågående forskriftsarbeidene for å starte en fornyet høringsprosess der også forholdet til pågående lov- og kartleggingsarbeider avklares.

III Votering

Forslag fra Arbeiderpartiets sametingsgruppe fremmet før voteringen torsdag 27.2.:

Voteringen utsettes til dagen etter, før første sak starter.

- Forslaget vedtatt med 30 mot 3 stemmer.

Forslag fra Arbeiderpartiets sametingsgruppe fremmet før den utsatte voteringen fredag 28.2.:

Plenum godtar at Arbeiderpartiets sametingsgruppe fremmer et nytt forslag til saken og at voteringen utsettes til slutten av plenumsmøtet.

- Forslaget vedtatt med 28 mot 7 stemmer.

Av 43 representanter var 35 til stede. Voteringen ble gjennomført i følgende rekkefølge:

- Forslag 4 ble forkastet med 20 stemmer. 15 stemte for.
- Forslag 3.1 ble vedtatt med 34 stemmer mot 1 stemme.
- Forslag 3.2 ble vedtatt med 32 stemmer mot 3 stemmer.
- Forslag 3.3 ble forkastet med 31 stemmer. 4 stemte for.
- Forslag 3.4 ble enstemmig vedtatt.
- Oppvekst- og utdanningskomiteens forslag 1 ble vedtatt med 34 stemmer mot 1 stemme.
- Oppvekst- og utdanningskomiteens forslag 2 ble enstemmig vedtatt.
- Oppvekst- og utdanningskomiteens tilrådning ble vedtatt med 34 stemmer mot 1 stemme.

IV Protokolltilførsler

Protokolltilførsel fra Willy Ørnebakk, Arbeiderpartiet:

Stemmeforklaring

Arbeiderpartiets gruppe stemmer for forslag 3.2 fra Bakken og Hætta fordi forslaget sine siste setning berører en pågående prosess i landbruksdepartementet som det er viktig at Sametinget jobber aktivt videre med.

V Taleliste og replikkordskifte

	Innlegg	Replikk
1	Inger Jørstad, saksordfører	Toril Bakken Kåven
	Inger Jørstad	
2	Jarle Jonassen	Sten Erling Jønsson
	Jarle Jonassen	
3	Isak Mathis O. Hætta	Egil Olli
		Sten Erling Jønsson
		Jarle Jonassen
	Isak Mathis O. Hætta	
4	Toril Bakken Kåven	Aili Keskitalo
		Isak Mathis O. Hætta
		Marianne Balto
	Toril Bakken Kåven	
5	Sten Erling Jønsson	Jarle Jonassen
	Sten Erling Jønsson	
6	Jánoš Trosten	Per Andersen Bæhr
		Sten Erling Jønsson
		Isak Mathis O. Hætta
	Jánoš Trosten	
7	Kirsten Appfjell-Eira	Aili Keskitalo
		Sten Erling Jønsson
		Jánoš Trosten
	Kirsten Appfjell-Eira	
8	Per Andersen Bæhr	Isak Mathis O. Hætta
		Jánoš Trosten
	Per Andersen Bæhr	
9	Olaf Eliassen	
10	Åge Nordkild	
11	Willy Ørnebakk	
	Aili Keskitalo, til forretningsorden	
12	Aili Keskitalo	
13	Ann-Mari Thomassen	
14	Magnhild Mathisen	

15	Kjersti Myrnes Balto	
16	Tor Mikalsen	
17	Isak Mathis O. Hætta	
18	Egil Olli	
19	Kjersti Myrnes Balto	
20	Terje Tretnes	
21	Miriam Paulsen	
22	Sten Erling Jønsson	
23	Aili Keskitalo	
24	Willy Ørnebakk	
25	Egil Olli	
	Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
	Inger Jørstad	
	Willy Ørnebakk, til forretningsorden	
	Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
	Aili Keskitalo, til forretningsorden	
	Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
	Willy Ørnebakk, til forretningsorden	
	Isak Mathis O. Hætta, til forretningsorden	
	Egil Olli, til forretningsorden	fredag
	Terje Tretnes, til forretningsorden	
	Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
	Willy Ørnebakk, til forretningsorden	
	Isak Mathis O. Hætta, til forretningsorden	
	Aili Keskitalo, til forretningsorden	
	Per Andersen Bæhr, til forretningsorden	
	Jánoš Trosten, til forretningsorden	
	Olaf Eliassen, til forretningsorden	
	Jánoš Trosten, til forretningsorden	
	Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
	Aili Keskitalo, til forretningsorden	
	Isak Mathis O. Hætta, til forretningsorden	
	Willy Ørnebakk, til	

forretningsorden	
Toril Bakken Kåven, til forretningsorden	
Jánoš Trosten, til forretningsorden	
Terje Tretnes, til forretningsorden	
Per Andersen Bæhr, til forretningsorden	
Olaf Eliassen, til forretningsorden	
Aili Keskitalo, til forretningsorden	
Willy Ørnebakk, til forretningsorden	
Willy Ørnebakk, til forretningsorden	
Jánoš Trosten, til forretningsorden	

VI Sametingets vedtak

1. Innledning

Samerettsutvalget ble første gang oppnevnt ved kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980. Den direkte foranledningen til oppnevningen av Samerettsutvalget var konflikten om Alta – Kautokeinovassdraget.

På bakgrunn av utviklingen av folkeretten, sameretten og samepolitikken ble Samerettsutvalget gjenoppnevnt 1. juni 2001. Samerettsutvalgets utredning er omfangsrik. Utvalgets hovedgrep med etablering av tre nye sett av lover knyttet til kartlegging, konsultasjons- og saksbehandling og styring og forvaltning er konstruktivt.

I utvalgets mandatperiode har det skjedd en betydelig utvikling av urfolksretten gjennom nasjonalt lovarbeid, særlig knyttet til finnmarksloven, men ikke minst også internasjonalt, konkretisert gjennom FNs Generalforsamlings vedtakelse av erklæringen av urfolks rettigheter 13. september 2007. Urfolkserklæringa er utledet av menneskerettighetsprinsippene. Urfolkserklæringa spesifiserer urfolks rettigheter for å oppnå det som urfolk har rett til og burde oppnå uten en erklæring¹. Erklæringa er derfor uttrykk for en konkretisering av bindende folkerettslig sedvanerett. Urfolkserklæringa ble vedtatt når Samerettsutvalget var i avslutningen av sitt utredningsarbeid. Det kan derfor være forståelig at urfolkserklæringa ikke er gjort til gjenstand for nærmere vurderinger av Samerettsutvalget. Anbefalingen til FNs Generalforsamling om å vedta urfolkserklæringa forelå riktignok allerede i 2006, så utvalget hadde slik rimelig mulighet til å også vurdere utkastet til erklæring. I og med at urfolkserklæringa i stor grad uttrykker den folkerettslige utviklingen de siste år er Samerettsutvalgets utredning mangelfull i sine vurderinger av den internasjonale rettsutviklingen de senere år. Denne mangelen gjør det utfordrende og vanskelig å følge utvalgets vurderinger og enkeltforslag fullt ut. Utgangspunktet for utformingen av lover og tiltak for å sikre samenes rettigheter til land og naturressurser ligger i folkeretten. Folkeretten om samiske rettigheter er minimumsstandarder alle

¹ James Anaya 'Urfolks rett til selvbestemmelse etter at urfolkserklæringa ble vedtatt', s. 52. I Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 2/2008 Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring. John B. Henriksen (red).

forslag til løsninger må holde seg klart innenfor. Statens bindinger til folkeretten er resultat av politiske valg som er tatt etter demokratiske og politiske prosesser. De politiske løsningene ved gjennomføringen av folkerettslige forpliktelser må derfor være klart innenfor disse. Folkeretten utgjør med andre ord rammen for de vurderinger og forslag som fremmes for å trygge samiske land- og ressursrettigheter. Det er tvingende nødvendig med nye lover og endringer av lover for å respektere og fremme de iboende rettigheter samene som urfolk har i kraft av sin politiske, økonomiske og sosiale strukturer, sin kultur, sine tradisjoner, sitt livssyn, og særlig retten til egne landområder, territorier og ressurser.

Samerettsutvalgets mandat om å kartlegge og fremme forslag som kan dempe eventuelle konflikter mellom ulike bruksmåter er en viktig påminning i arbeidet med sikringen av samiske rettigheter. Mandatet kan likevel ikke forstås slik at en ikke til fulle velger løsninger som er klart innenfor de gjeldende folkerettslige rammer, fordi det kan oppleves som politisk konfliktfylt. Det må understrekes at folkeretten har blitt utformet gjennom langvarige og omfattende prosesser i internasjonale fora, der en inngående har diskutert og avveid forholdet mellom urfolks rettigheter mot storsamfunnets interesser. De løsninger en etter hvert har kommet frem til er minstestandarder. Folkeretten er følgelig et instrument for nettopp å virke til konfliktredning med ordnede og legitime rettsforhold, fordi urfolk har blitt og blir nedvurdert og marginalisert. I denne sammenhengen vises det også til at spørsmålet om positiv særbehandling av samene, og da ikke minst knyttet til utformingen av regler om utnyttelse av naturressurser, var et sentralt debattpunkt forut for vedtakelsen av Grunnlovens § 110a. Som en betenkelighet ved en egen sameparagraf i grunnloven ble det framført at en så sterk framheving av samisk egenart når ulike folkegrupper lever sammen i de enkelte områder vil kunne virke til strid mellom ulike grupper. Utfordringene knyttet til eventuell strid ved gjennomføring av folkerettens forpliktelser er derfor noe det ble tatt høyde for ved vedtakelsen av grunnlovstillegget i § 110a.

Finnmarksloven danner en viktig referanseramme for de vurderinger og forslag Samerettsutvalget fremmer. Sametinget ga sitt samtykke til justiskomiteens utkast til innstilling til finnmarkslov i Sak 19/05. Det er viktig å understreke at samtykket til utkastet til innstilling ble gitt under forutsetninger som at folkeretten er en rettskilde ved kartlegging og domstolsavgjørelser, at det foretas helhetlig gjennomgang av relevant lovgiving for å bringe andre lover i samsvar med folkeretten, og at det raskt gjennomføres utredning og lovfesting av samenes rettigheter til fiske og andre fornybare ressurser. Finnmarksloven er uttrykk for et kompromiss, der Sametingets samtykke var en forutsetning siden enkeltløsninger ikke fullt ut kunne sies å være klart innenfor de folkerettslige rammer.

Selv om finnmarksloven er en viktig referanseramme for vurderinger og forslag fra Samerettsutvalget trenger ikke det innebære at løsninger som velges utenfor Finnmark er tilnærmet identisk med løsningen som ligger i finnmarksloven. Det som imidlertid er avgjørende viktig er at løsningene for sikring av samenes land og ressursrettigheter utenfor Finnmark ikke etablerer en svakere rettssituasjon enn for samene i Finnmark.

I tolkningen av sitt mandat har Samerettsutvalgets flertall lagt til grunn at de skal vurdere om fjellova skal innføres for statsgrunn i Nordland og Troms. Sametinget anser denne tolkingen å være uheldig avgrensende. I lys av hele mandatet, det aktuelle mandatpunktet og den seinere samerettslige utviklingen ved vedtakelsen av finnmarksloven ville det vært rimelig å tolke formuleringen "Utvalget skal herunder vurdere om fjellova bør legges til grunn for forvaltningen" utvidende, slik at det må vurderes om det må foretas tilpasse av fjellova i Sør-Norge for at der skal være i tråd med internasjonale forpliktelser overfor samene. Flertallet i utvalget sin tolking gir utredningen i for stor grad preg av å finne løsninger som særskilt sikrer jordbrukets interesser, framfor å sikre de samiske rettighetene, herunder jordbruket der det også er aktuelt.

Bakgrunnen for nedsettelsen av Samerettsutvalget er den historiske uretten staten har begått overfor samene når det gjelder rettighetene til land og naturressurser. I Samerettsutvalgets bakgrunnsmateriale i NOU 2007:14 'Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms' gis det et godt bilde på

samisk tilstedeværelse, bruk og historisk underkjenning av rettigheter. Samene har gjennom flere hundre år konsekvent vært den svake og tapende part i konflikter om områder og naturressurser. Innskrenkingen av samenes ressursgrunnlag tiltok i siste del av 1800 tallet og utover 1900 tallet både gjennom lovgiving og domsavsigelser.

De siste tiårene har det også vært et tiltakende press på samenes ressursgrunnlag. Dette har særlig kommet fram hva gjelder situasjonene i de sjøsamiske områdene som Kystfiskeutvalget på en god måte redegjør for, men det er også tilfellet for andre områder og næringer, som i reindrifta og dens arealgrunnlag. I det sørsamiske området kan flere forhold tale for at kulturen er direkte truet. En situasjon med tiltakende hyttebygging og store utbyggingsprosjekter knyttet til vindparker, alpinanlegg og bergverksdrift legger et stort press på de samiske ressursområdene. Videre har endret og økt utmarksbruk fra jordbruket som følge av endret forskrift etter fjellova om seterdrift og økende problemer med rovvilt satt den samiske kulturen under press og stress. Denne utviklingen kan ikke fortsette, og mye taler for at det vil være folkerettsstridig om ikke utviklingen for den samiske kulturen i disse områdene snus.

2. Folkerettslige rammer

2.1 Folkerettslige utvikling

Det har de senere år vært en betydelig nasjonal og internasjonal utvikling i tolkningen og erkjennelsen av forpliktelsene statene har overfor urfolk. Når det gjelder den nasjonale utviklingen vises det til Samerettsutvalgets rettsgruppe sin utredning NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', Hans Petter Graver og Geir Ulfsteins rapport til Justisdepartementet fra november 2003 med 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til Finnmarkslov' og Innst. O. nr. 80 (2004-2005) 'Innstilling fra Justiskomiteen om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke' bidro til betydelig klargjøring av de folkerettslige rammer for samenes land og ressursrettigheter. Etter vedtakelsen av finnmarksloven i 2005 har den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen sitt forslag til Nordisk samekonvensjon (26. okt. 2005) og NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark' hatt en til dels omfattende gjennomgang og klargjøring av de folkerettslige rammene for urfolks land- og ressursrettigheter. Videre har Høyesteretts dommer i Selbusaken (Rt. 2001 s. 769) og Svartskogsaken (Rt. 2001 s. 1229) bidratt til klargjøring av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene.

FNs Generalforsamlings vedtak av erklæringen om urfolks rettigheter 13. september 2007 er også uttrykk for den seinere folkerettslige utviklingen som blant annet ILO 169 og SP må tolkes i lys av. Urfolkserklæringen er ikke i seg selv rettslig bindende slik en konvensjon er, men gir likevel uttrykk for den folkerettslige utvikling som har funnet sted siden vedtagelsen av ILO konvensjon 169, og må derfor på mange områder antas å gi uttrykk for en kodifisering av folkerettslig sedvane, noe som også vil være rettslig bindende. Norske myndigheter har videre gitt klart uttrykk for vilje til å følge de politiske forpliktelsene i erklæringen, noe som følger av Norges aktive rolle for å få vedtatt en urfolkserklæring i FNs organer.

Samerettsutvalgets egen utredning NOU 2007:13 'Den nye sameretten' har også til dels en omfattende drøfting av de folkerettslige rammene for sikring av urfolks rettigheter til land- og ressurser. Selv om Samerettsutvalget har foretatt en omfattende drøfting av folkeretten framstår en del vurderinger og konklusjoner som ufullstendige og i noen tilfeller ikke korrekte. Dette knytter seg særlig til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966 (SP) artikkel 1, ILO konvensjonen nr. 169 (ILO 169) artikkel 14, 7 og 15, og FNs erklæring om urfolks rettigheter. Den, på noen områder, utilfredsstillende folkerettslige vurdering og konklusjon fra utvalgets side medfører at noen av utvalgets lovforslag framstår som problematiske.

Folkeretten om urfolks land og ressursrettigheter kan sies å ha tre hoveddimensjoner. Disse er knyttet til 1) vern mot inngrep, 2) positive særtiltak og anerkjennelse av rettigheter og 3) selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner ved styring og forvaltningen av naturressursene.

2.2 Vern mot inngrep

Vern mot inngrep følger av SP artikkel 27 og ILO 169 artikkel 15. Slik Samerettsutvalget framholder, er det på det rene at SP artikkel 27 utgjør en materiell skranke for hva staten kan foreta seg eller tillate andre å foreta seg uten å krenke bestemmelsen. Skranken er absolutt i den forstand at hvis et tiltak først utgjør en nektelse av retten til å utøve kulturen, er det uten betydning om tiltaket har stor oppslutning fra flertallsbefolkningen. Bestemmelsen beskytter samenes utøvelse av sine tradisjonelle næringer, herunder moderne måter å utøve tradisjonelle næringer på, og av områder og ressurser som danner grunnlaget for denne næringsutøvelsen. Ved vurderinger av om et tiltak krenker artikkel 27 må effekten av tidligere og andre planlagte tiltak trekkes inn. Videre må det i tilfeller hvor et tiltak kan begrense eller skade kulturutøvelsen uten at det isolert sett utgjør en krenkelse av artikkel 27, foretas en vektlegging av hensynet til samisk kulturutøvelse ved vurderingen av tiltaket.

Det er også klart at selv om rettighetene etter artikkel 27 som utgangspunkt er individuelle, så har de et klart kollektivt preg siden det er en rett som har betydning når den utøves sammen med andre medlemmer av gruppen. Det er derfor individene i fellesskap som er rettighetssubjektet etter artikkel 27. Av menneskerettighetskomiteens behandlinger av individuelle klagesaker framkommer det også at det ikke stilles noe krav til at næringen må være kulturspesifikk for å være vernet av bestemmelsen (*Aspirana Mahuika vs. New Zealand*).

Artikkel 27 har vært gjennom grundige vurderinger både i tilknytning til behandlingen av grunnlovstillegget § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sameloven (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) og finnmarksloven (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dette har resultert i at inngrepsvernet etter artikkel 27 i dag må anses som anerkjent og etablert rett for samene.

Også ILO 169 artikkel 15 verner mot inngrep i urfolks naturressurser. Første setning i denne bestemmelsen forplikter staten til spesielt å sikre samenes rett til naturressurser i sine landområder. Begrepet landområder i artikkel 15 er definert nærmere i artikkel 13 som "totalmiljøet i de områdene vedkommende folk lever eller på annen måte bruker". Generelt uttrykker ILO 169 artikkel 15 nr. 1 første punktum det samme krav til vern mot inngrep som følger av SP artikkel 27. Innholdet av statens forpliktelser er likeartet etter SP artikkel 27 og ILO 169 artikkel 15 nr. 1 første punktum, dette styrker rettsgrunnlag for samenes rett til utøvelse av sine tradisjonelle næringer, og av områder og ressurser som danner grunnlaget for denne næringsutøvelsen.

2.3 Positive særtiltak og anerkjennelse av rettigheter

2.3.1 Positive særtiltak

Positive særtiltak følger av SP artikkel 27, jf. artikkel 1. Samerettsutvalget har en tydelig underbygging av at SP artikkel 27 plikter staten til å iverksette positive særtiltak når det er nødvendig for urfolks kulturvern. Dette ble framholdt av Samerettsutvalgets første delutredning i NOU 1984:18 'Om samenes rettstilling'. I justiskomiteens behandling av sameloven gis det da også en klar tilslutning til en slik tolkning². Denne forståelsen er også ytterligere fastslått gjennom Menneskerettighetskomiteen generelle kommentarer nr. 23 av 1994³. Formålet med slike positive særtiltak er å bidra til reell

² Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: "Komiteen vil understreke at det er i samsvar med internasjonal rettsutvikling når norske myndigheter nå klart formulerer vilje til positive særtiltak overfor de samiske folkegrupper".

³ General Comments no. 23 1994, para 6.1: "Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party

likestilling mellom minoritet og majoritet. Positive særtiltak vil ikke komme i strid med likhetsprinsippet eller ikke-diskrimineringsprinsippet, jf. blant annet SP artikkel 26. Tvert imot vil nettopp slike positive tiltak bidra til å bevare deler av den samiske kulturen som i dag er truet. Slik Samerettsutvalget også sier, så må det også framholdes at SP artikkel 27 er tilknyttet grunnlovens § 110a, og den er inkorporert gjennom norsk rett med forrang i tilfelle motstrid gjennom menneskerettloven §§ 2 og 3. Dette gir bestemmelsen en særskilt rettsmessig tyngde.

Statens ansvar etter SP artikkel 27 er et resultatansvar. Om samisk kultur i noen områder er så presset at et hvert inngrep kan true grunnlaget for kulturen, med bosetting og næringsutøvelse er staten forpliktet til å iverksette positive særtiltak som bidrar til å sikre og utvikle kulturen.

SP artikkel 27 må også tolkes som et selvstendig rettsgrunnlag for anerkjennelse av urfolks eier og bruksrettigheter til grunn og ressurser i deres områder, dels fordi fraværet av en slik anerkjennelse vil kunne utgjøre en nektelse av kulturutøvelsen og dels fordi en slik anerkjennelse følger av retten til selvbestemmelse etter SP artikkel 1(2).

2.3.2 Anerkjennelse av rettigheter

Anerkjennelsen av land- og ressursrettigheter følger først og fremst av ILO 169 artikkel 14, men også SP 27 innehar en slik anerkjennelse i relasjon til SP artikkel 1.

ILO 169 artikkel 14 er den folkerettsbestemmelsen som tydeligst forplikter statene til anerkjennelse av land og ressursrettigheter. ILO 169 artikkel 14 er tredelt hvor nr. 1 forplikter staten til å anerkjenne urfolks eiendoms-, besittelses- og bruksrettigheter, nr. 2 forplikter staten til å iverksette nødvendige tiltak for å identifisere urfolks eiendoms- og bruksrettigheter, og nr. 3 stiller krav om tilfredsstillende prosedyrer for rettskravsavgjørelser knyttet til disse rettighetene. De tre forpliktelsene som følger av ILO 169 artikkel 14 er selvstendige plikter. Det kan derfor ikke medføre riktighet når Samerettsutvalget gir uttrykk for at artikkel 14(1) framstår som en generell prinsippbestemmelse hvor artikkel 14(2) om identifisering og artikkel 14(3) om prosedyrer for rettskravsavgjørelser er virkemidler for å oppnå målet om anerkjennelse i artikkel 14(1).

Det er riktig som Samerettsutvalget sier at det fra ILO foreligger lite praksis omkring artikkel 14. De slutninger Samerettsutvalget har valgt å trekke om artikkel 14 er likevel ikke rettslig korrekt, både ut fra en naturlig språklig forståelse av ordlyden i artikkel 14 og det utredningsarbeidet som er gjort i juridisk teori om denne bestemmelsen i NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', Geir Ulfstein og Hans Petter Gravers rapport 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til Finnmarksloven', samt Geir Ulfstein artikkel 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. Tolkningen av ILO 169 artikkel 14 må også ses i lys av urfolkserklæringa artikler 26 og 27. Problemstillingen om anerkjennelsen av samenes individuelle og kollektive land og ressursrettigheter etter artikkel 14(1) var en sentral del av konsultasjonene (jf. ILO 169 artikkel 6) mellom Stortingets justiskomite og Sametinget ved utarbeidelsen av komiteens innstilling til finnmarkslov. Dokumenter fra denne konsultasjonen var en sentral og direkte del av Stortingets beslutningsgrunnlag for vedtagelsen av finnmarksloven og inngår derfor som en del av finnmarkslovens forarbeider. Dokumentene

itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party."

Komiteen utdyper dette senere i denne tolkningsuttalet (para 6.2):

Para 6.2 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group"

Para 7 "The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them".

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

representerer videre Stortingets første substansielle syn på ILO art 14(1) noe som må tillegges vekt ved fortolkningen av art 14(1).

ILO artikkel 14(1) må, som Samerettsutvalget sier, forstås som en resultatforpliktelse om anerkjennelse av rettigheter. Selv om identifisering (artikkel 14 nr. 2) og rettsprosedyrer (artikkel 14 nr. 3) vil være viktige virkemidler for anerkjennelse av landrettigheter etter artikkel 14(1) kan ikke dette innebære at ikke også artikkel 14(1) er en selvstendig rettsplikt, slik Samerettsutvalget synes å gi uttrykk for (se s. 230 og s.236). En gjennomføring av identifiseringsprosesser med reelle muligheter for rettslig prøving av krav, er bestemmelser av prosessuell karakter som ikke i seg selv garanterer for anerkjennelsen av eiendoms- og bruksrettigheter etter artikkel 14(1). For å gjennomføre forpliktelsene etter ILO artikkel 14 er det derfor nødvendig å ha lovbestemmelser som sikrer reell anerkjennelse av eier-, besittelses- og bruksrettigheter, samt mekanismer for identifisering og rettskravsavgjørelser. ILO har selv i flere sammenhenger, bl.a i sin uttalelse til regjeringens finnmarkslovsforslag, gitt uttrykk for at konvensjonens prosessuelle og materielle krav henger nøye sammen. Dette må naturlig også leses inn i tolkingen av artikkel 14 der kravet om anerkjennelse er det selvstendige materielle kravet, mens de prosessuelle kravene knyttes til bestemmelsene om identifisering og rettsprøving. Oppfyllelse av de prosessuelle kravene i denne artikkelen må dermed leses som nødvendige, men ikke tilstrekkelige for å oppfylle artikkelens materielle krav, og ikke slik Samerettsutvalget synes å legge til grunn at identifisering og rettsprosedyrer alene er tilstrekkelig for å anerkjenne land- og ressursrettigheter.

Det er altså slik at selv om konvensjonens prosessuelle og materielle krav må ses i sammenheng så må det være oppfyllelsen av de materielle kravene som er det avgjørende, ikke motsatt. Det er på den bakgrunn ILO i en uttalelse til Danmark må tolkes⁵. I en klagesak mot Danmark om blant annet anerkjennelse av landområder på Grønland konstaterer ILO at landrettighetssituasjonen på Grønland er i overensstemmelse med artikkel 14. ILO fastslår at inuïttenes landområder er identifisert til hele Grønland og at grønlenderne har kollektiv rettigheter til og styring av landområdene på Grønland. Siden grønlenderne er sikret en materiell kollektiv besittelses- og bruksrett etter ILO artikkel 14(1) kan identifiseringen sies å være forutsatt. En slik tolking legges også til grunn av Samerettsutvalgets folkerettsgruppe i NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett'⁶, og Hans Petter Graver og Geir Ulfstein i rapporten 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til ny Finnmarkslov'⁷. Begge disse utredningene slår fast at for styringsordninger som ikke sonder mellom områder der samene har eiendoms- og besittelsesrettigheter og områder der samene har bruksrett, så må styringsordningen for hele område være slik at samene selv sikres den innflytelse over styringen som ligger til en eier eller besitter av området.

At ILO 169 artikkel 14 nr 1, 2 og 3 er selvstendige plikter underbygges også av den seinere internasjonale rettsutvikling som følge av FN's generalforsamlings vedtakelse av urfolkserklæringen 13. september 2007. Artikkel 14 må tolkes i lys av urfolkserklæringa artikkel 26 og 27. Det at det i

⁵ Ilolox: 162000DNK169

⁶ NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', s. 44: "For at ILO-konvensjonen skal være tilfredsstillt, må det for de områder som samene har krav på å få anerkjent eiendoms- og besittelsesregler til, stilles krav om at flertallet av medlemmene i det organ som har den øverste myndighet når det gjelder forvaltningen av grunn og andre naturressurser, bli utpekt av samiske organer, og avstemningsregle må være slik at de medlemmer som er utpekt av samiske organer, ved å opptre samlet har kontroll over organet"

⁷ Hans Petter Graver og Geir Ulfstein, 2003,

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377: "Siden Regjeringen ikke vil gå inn for en geografisk oppdeling av disse områdene [eiendoms- og besittelses rett og bruksrett] må kravet etter første punktum [eiendoms- og besittelsesrett] omfattes av hele det området som omfattes av lovens forvaltningsordning. Vi har ikke grunnlag for å ta stilling til hvilke områder i Finnmark som omfattes av første punktum. Vi tar utgangspunkt i at slike områder finnes, og er enig med regjeringen i at spørsmålet da blir om den felles forvaltningsordningen som foreslås oppfyller kravene etter artikkel 14 nr. 1".

urfolkserklæringen er to ulike artikler for henholdsvis anerkjennelse av landrettigheter (artikkel 26) og kartlegging ved å "etablere og gjennomføre en rettferdig, uavhengig, objektiv, åpen og gjennomsiktig prosess." for anerkjennelse av urfolks eier- og bruksrettigheter (artikkel 27) underbygger forståelsen av at ILO artikkel 14(1) er en selvstendig plikt som må gis et reelt innhold. Denne forståelsen var også rådende i konsultasjonsprosessen mellom Stortingets justiskomite og Sametinget ved utarbeidelsen av Innst.O. nr. 80 (2004-2005) 'Finnmarksloven'. Notat fra justiskomiteen til Sametinget av 21. mars 2005 lå til grunn for konsultasjonene mellom justiskomiteen og Sametinget 13. april 2005, jf. referat fra konsultasjonsmøte. Notatet inneholder bl.a forslag og vurderinger av bestemmelser og merknader både i forhold til identifisering og rettskravsavgjørelser, og styresammensetning av Finnmarkseiendommen. Selv om det lå inne forslag både fra regjeringspartiene og Arbeiderpartiet om identifisering og særdomstol var de opptatt av å finne styringsordninger for grunnen i Finnmark som søkte å ivareta samisk eierposisjoner. Arbeiderpartiet sier klart nok at:

"Den folkerettslige vurderingen [til Graver og Ulfstein] slår fast at en enhetlig forvaltning med styremodellen som foreslås i lovutkastet [Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)], ikke innfrir kravene i ILO-konvensjonen. På grunn av lovutkastet § 5 som bestemmer at loven ikke gjør inngrep i bestående rettigheter som hviler på hevd eller alders tids bruk, åpner lovutkastet for at rettighetene i de ulike områdene fortsatt kan avgjøres ved domstolene. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig til at konvensjonens krav er tilfredsstilt. Fraksjonen ser det som avgjørende at sammensetningen av styret tar høyde for samiske eierrettigheter og behovet for en helhetlig forvaltning av Finnmark".

På denne bakgrunnen foreslår Arbeiderpartiet en styresammensetning der Sametingets representanter vil ha flertall for saker som berører det samiske språkforvaltningsområdet og fylkestingets representanter har flertall i saker som berører området utenfor. Regjeringspartiene støttet ikke dette forslaget fordi som de uttrykte det:

"modellen vil neppe være i tråd med kravene i folkeretten utenfor de samiske språkforvaltningsområdene. Det er heller ingen garanti for at språkforvaltningsområdet er et hensiktsmessig kriterium etter folkeretten".

Det var regjeringspartienes forslag til bestemmelse som ble vedtatt. Det ble imidlertid inntatt særlige avstemningsregler (§ 10 tredje ledd) for endret bruk av utmark for saker henholdsvis i kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana, og andre kommuner i Finnmark. Utarbeidelsen av finnmarksloven bestemmelser i konsultasjonene mellom justiskomiteen og Sametinget om Finnmarkseiendommens styre viser klart at ILO 169 artikkel 14(1) ble tolket som en selvstendig plikt som krevde et reelt innhold utover bestemmelser om identifisering og rettsprosedyrer.

Kravet til anerkjennelse av eier- og besittelsesrett etter ILO 169 artikkel 14(1) er heller ikke nødvendigvis sammenfallende med intern rett, slik Samerettsutvalget legger til grunn. Det er nødvendigvis ikke tilfellet at rettsinstituttet "alders tids bruk", og vilkårene for etablering av rettigheter etter dette instituttet i norsk rett er sammenfallende med artikkel 14 nr. 1 første punktum hvor det heter at "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised". At det ikke nødvendigvis er et identisk sammenfall mellom intern rett og ILO 169 på dette punktet må også forstås som bakgrunnen for at den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppens utkast til Nordisk samekonvensjon i artikkel 34 første ledd foreslår at: "Langvarig tradisjonell bruk av land- eller vannområder utgjør grunnlaget for samenes individuelle eller kollektive eiendomsrett til disse områdene i samsvar med nasjonale eller internasjonale regler som gjelder for bruk i lang tid". I sin kommentar til denne bestemmelsen sier ekspertgruppen at:

"Bestemmelsen viser i første ledd ikke bare til nasjonale regler, men også til internasjonale regler. Interne regler er altså ikke enerådende ved vurderingen av om samisk tradisjonell bruk kan danne grunnlag for eiendomsrett. Internasjonale regler som landene er bundet av, kan gi større rom for å akseptere samisk bruk som rettighetsskapende enn de interne reglene"(s. 252).

Ett forhold som tilsier en selvstendig vurdering for reell anerkjennelse av samenes land- og ressursrettigheter etter artikkel 14(1) er tidsdimensjonen i arbeidet med identifisering av eier-,

besittelses- og bruksrettigheter. Samerettsutvalget er selv inne på dette ved å vise til Skogvang⁸ som spør seg om arbeidet med Samerettsutvalget har gått for tregt til å tilfredsstille konvensjonens krav om anerkjennelse av land- og ressursrettigheter. Problemstillingen vurderes imidlertid ikke nærmere verken av Skogvang eller Samerettsutvalget. Det er likevel ingen tvil om at et identifiseringsarbeid vil være svært tidkrevende. Samerettsutvalget har blant annet foreslått at krav må fremmes skriftlig for kartleggingskommisjonen innen 10 år fra ikrafttredelsen av kartleggingsloven. Dette vil innebære at det over en lang periode vil være områder med kollektive og samiske eier- og besittelsesrettigheter hvor det også må være ordninger som innebærer reelle og effektiv anerkjennelse av samiske land- og ressursrettigheter om rettssituasjonen skal være i overensstemmelse med ILO 169 artikkel 14. Samerettsutvalget synes ikke å ha lagt dette til grunn ved sine forslag til styringsordninger for grunneierorganet all den tid utvalget velger å kalle sine ordninger for "Forvaltningsordning for gjenværende statsgrunn". Det vil ikke være i henhold til ILO 169 artikkel 14 å etablere grunneierorgan for en situasjon etablert etter at anerkjennelse gjennom identifisering er fullført.

Sikringen av de materielle kravene i ILO artikkel 14 må gjenspeile seg i bestemmelser om anerkjennelse av kollektive og individuelle rettigheter, rettsgrunnlaget for kartlegging, sammensetning av grunneierstyrer, prosedyrer for avstemninger og materielle skranker for beslutningsmyndighet.

2.4 Retten til selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner

2.4.1 Retten til selvbestemmelse

Retten til selvbestemmelse følger av SP artikkel 1 og 27 og urfolkserklæringa artikkel 3 og 4.

Samerettsutvalget har ingen fullverdig gjennomgang og vurdering av SP artikkel 1⁹, og den seinere rettsutviklingen knyttet til selvbestemmelsen ved vedtakelsen av urfolkserklæringen, særlig artikkel 3 og 4¹⁰. Det er ingen tvil om at samene har rett til selvbestemmelse¹¹, og at SP artikkel 1 har rettsvirkning for samenes vern og utnyttelse av naturressursene¹².

Norske myndigheter synes så langt å ha lagt til grunn at det er urfolkserklæringen alene, og ikke også SP artikkel 1, som danner grunnlaget for samisk selvbestemmelse¹³. Ulike forståelser av hva som er grunnlaget for selvbestemmelsesretten trenger ikke bety at det er ulike forståelser av hva selvbestemmelsen betyr i praksis¹⁴. Det må likevel understrekes at det vanskelig kan forsvares at urfolks rett til selvbestemmelse fastlagt i urfolkserklæringa er en særskilt eller spesifikk rett for urfolk

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Samerett – om samers rett til en fortid, nåtid og framtid, 2002, s. 84-86

⁹ SP artikkel 1: 1. Alle folk har selvbestemmelsesrett. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

2. Alle folk kan for sine egne formål fritt råde over sine naturrikdommer og -forekomster, så lenge dette ikke setter til side forpliktelser som følger av internasjonalt økonomisk samarbeid, basert på prinsippet om gjensidig nytte og folkerettens regler. Ikke i noe tilfelle må et folk bli berøvet sitt eget eksistensgrunnlag.

3. Konvensjonspartene, deriblant de stater som har ansvaret for administreringen av ikke-selvstyrte områder og tilsynsområder, skal arbeide for å virkeliggjøre folkenes selvbestemmelsesrett, og skal respektere denne rett i overensstemmelse med bestemmelsene i De forente nasjoners pakt.

¹⁰ UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹¹ Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07, s. 20: "En gjennomgåelse av utkastet til Nordisk samekonvensjon – Vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett"

¹² NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark', s. 263.

¹³ Gáldu Čála 2/2008 'Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring'. Red: J.B. Henriksen. Statssekretær Raimo Valle, s. 36-39 i. Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07 s. 18-19.

¹⁴ Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07, s. 20: "En gjennomgåelse av utkastet til Nordisk samekonvensjon – Vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett".

(sui generis), og ikke en generell rett som gjelder alle folk etter SP artikkel 1. I fortalen til urfolkserklæringa vises det til at folks rett til selvbestemmelse er nedfelt i SP artikkel 1, samtidig som det fastslås at erklæringen ikke kan brukes til å nekte noen folk deres selvbestemmelsesrett når den søkes gjennomført i samsvar med internasjonal rett. Urfolkserklæringa bekrefter at urfolk har den alminnelige selvbestemmelsesretten, noe som forsterkes i erklæringens artikkel 2 hvor det framkommer at urfolk er likeverdige med andre folk¹⁵. Erklæringa er derfor et uttrykk for en fastsettelse av urfolks rett til selvbestemmelse som et internasjonalt sedvanerettslig prinsipp. FNs menneskerettighetskomité har da også ved flere tilfeller understreket at SP artikkel 1 gjelder for urfolk, herunder samene (jf. komiteens 4 periodiske rapport til Norge i 1999), og Sverige har bekreftet at den generelle rett til selvbestemmelse som omhandles i felles artikkel 1 (SP/ØSK) også gjelder for det samiske folk.

Selvbestemmelsesretten er i sin natur en kollektiv rettighet for et folk, og er derfor av direkte relevans i forhold til sikringen av samenes kollektive eier-, besittelses og bruksrettigheter, samt retten til å forvalte sine naturressurser. Samenes rett til selvbestemmelse legger derfor et klart selvstendig premiss for utformingen av lover for sikring av samenes land- og ressursrettigheter. Det blir derfor ikke korrekt når Samerettsutvalget tilkjennegir den oppfatning at det neppe ligger noe mer i SP artikkel 1 enn hva som følger av artikkel 27 og ILO 169. ILO 169 befatter seg ikke med selvbestemmelse og SP artikkel 27 omhandler individuelle rettigheter med kollektive trekk. Det må også tilføyes at selvbestemmelsesretten legger klare premisser for hvordan selve beslutningsprosessen for ny lovgiving gjennomføres.

2.4.2 Retten til deltakelse og konsultasjoner

ILO 169 befatter seg ikke med selvbestemmelse, men har egne bestemmelser om konsultasjoner og om deltakelse i bruk, styring og bevaring av naturressursene, jf. artikkel 6, 7 og 15.

ILO 169 artikkel 6 og SP artikkel 27 innebærer en plikt for statene til å konsultere med urfolk. Samerettsutvalget har en bred gjennomgang av disse artikkelene med konklusjoner Sametinget i det vesentligste slutter seg til. Det kan imidlertid være tvilsomt om ILO 169 artikkel 6, 7 og 15 bare innebærer en felles forpliktelse til gjennom reelle konsultasjoner å sikre aktiv deltakelse i beslutningsprosesser, slik Samerettsutvalget konkluderer¹⁶.

Som Samerettsutvalget selv er inne på må ordlyden i artikkel 7 nr. 1 forstås å etablere en forpliktelse som er mer omfattende enn konsultasjoner. Det ses imidlertid ikke som en fullstendig korrekt tolking av Samerettsutvalget når den konkluderer med at artikkel 7 bare har utvidet rekkevidden for konsultasjoner etter artikkel 6 for når, hvilke og hvor tiltak skal gjennomføres¹⁷.

I følge artikkel 7(1) har urfolk rett til selv å bestemme over prioriteringer og utviklingsprosesser som blant annet angår deres landområder. Artikkel 7 anerkjenner en positiv rett for urfolk. Det er heller ikke tilfeldig at formuleringen i ILO 169 artikkel 7(1) er sammenfallende med SP artikkel 1. Det vil derfor være rimelig å anta at ILO 169 artikkel 7(1) innebærer en noe videre forpliktelse enn konsultasjoner etter artikkel 6. En fortolkning av artikkel 6(2) i lys av artikkel 7(1) medfører at en bør legge til grunn at staten er forpliktet til å finne omforente løsninger med berørte urfolk for saker knyttet til henholdsvis "liv, tro, institusjoner, åndelig velvære og landområder urfolk lever i eller bruker på annen måte". ILOs ekspertkomité kommer fram til tilsvarende observasjon i den norske periodiske rapporten november/desember 2003 når den forutsetter samtykke fra Sametinget for at regjeringens finnmarkslovsforslag kan aksepteres av ILO komiteen. I sin uttalelse sies ILO komiteen at:

¹⁵ Gáldu Čála 2/2008 'Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring'. Red: J.B. Henriksen. JB. Henriksen, s. 18-20. J. Anaya, s. 45-47. M. Åhrén, s. 77-79.

¹⁶ NOU 2007:13 Den nye sameretten, s. 218

¹⁷ NOU 2007:13 Den nye sameretten, s. 846-849

"Prosess og innhold er uoppløselig knyttet sammen i konvensjonens krav, og i gjeldende konflikt. Komiteen er av den oppfatning at om Sametinget, som det representative organ for samene i Norge, er villig til å gi sitt samtykke til forlaget, kan komiteen akseptere denne løsningen som oppfyllelse av kravet om landrettigheter, som lenge har vært tema for forhandlinger mellom samene og myndighetene. Etablering av Finnmarkseiendommen uten at det er gitt slikt samtykke, vil på den annen side innebære ekspropriasjon av rettigheter som er anerkjent i rettslige avgjørelser i Norge og som følge av konvensjonene [...] Under disse forholdene henstiller komiteen regjeringen og Sametinget til å fornye diskusjoner om disponering av landrettigheter i Finnmark, i ånden til dialog og konsultasjon nedfelt i artikkelene 6 og 7 i ILO konvensjonen nr 169." [egen oversetting].

Den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen som har foreslått utkastet til Nordisk samekonvensjon gir uttrykk for at en fortolkning av artikkel 7 som er mest mulig lojal overfor konvensjonens grunnleggende prinsipper, om at urfolk har rett til kontroll over egen utvikling, tilsier at det foreligger en forhandlingsplikt for staten¹⁸.

ILO 169 artikkel 7(1) og 15(1) vektlegger også at urfolk skal delta i hhv utforming, gjennomføring og evaluering av planer og programmer, og bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene. Ut fra ordlyden vil det være nærliggende å forstå at disse artiklene i sterkere grad også vektlegger deltakelsen i forvaltningen eller den kollektive utøvelsen av de lover og administrative tiltak som er vedtatt etter konsultasjoner ihht artikkel 6. Det er også dette Geir Ulfstein og Hans Petter Graver legger til grunn når de i sin rapport om de folkerettslige vurderingene av forslag til Finnmarkslov fastslår at artikkel 15(1) innebærer en rett for samene til deltakelse i den offentligrettslige forvaltningen av naturressursene¹⁹. En lignende konklusjon er også trukket i Rapport fra arbeidsgruppen som har gjennomgått utkastet til Nordisk samekonvensjon som konkluderer med at samene har rett til aktiv deltakelse i den offentlige forvaltningen av naturressurser i bestemte områder²⁰. Selv om konsultasjoner omhandler forhold av offentligrettslig karakter, kan det vanskelig sies at konsultasjoner innebærer deltakelse i den offentligrettslige forvaltningen.

Retten til selvbestemmelse, retten til deltakelse og retten til konsultasjoner er i utgangspunktet tre ulike og selvstendige rettigheter, men likevel slik at det vil være overlappinger og glidende overganger mellom disse avhengig av hvor viktig aktuelle saker er for det samiske folk. Avhengig av den enkelte saks viktighet for det samiske folk vil forhandlinger eller konsultasjoner med siktemål å oppnå samtykke kunne være former å praktisere selvbestemmelsen på, slik for eksempel den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen har i sitt utkast til Nordisk samekonvensjon i artikkelene 14 til 22²¹.

Urfolkserklæringen har bestemmelser om informert samtykke, deltakelse og konsultasjoner i bl.a artikkelene 10, 18, 19, 30, 32 og 38 som alle er av direkte betydning for urfolks rettigheter til land og ressurser. Alle disse nevnte artiklene må imidlertid ses i lys av erklæringens selvbestemmelsesartikkel 3 og er slik i stor grad uttrykk for en operasjonalisering av selvbestemmelsesretten. I den generelle artikkel 19 om konsultasjoner er derfor også kravet til samtykke for lover og administrative tiltak som kan få betydning for urfolk tydelig²².

¹⁸ Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe til nordisk samekonvensjon punkt 7.3.2, s. 146-147.

¹⁹ Geir Ulfstein og Hans Petter Graver: Rapport med folkerettslig vurdering av forslag til ny Finnmarkslov, Artikkel 15

²⁰ Rapport fra arbeidsgruppen som har gjennomgått utkastet til Nordisk samekonvensjon, 03.10.07s. 26

²¹ Nordisk samekonvensjon – Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe. Avgitt 26.10.05. s.16-18, og 217-230.

²² Mathias Åhrén 'Kultur og naturressurser' i rapporten Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring, Gáldu Čála Nr. 2/2008 s. 82-83.

²³ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Retten til selvbestemmelse, deltagelse og konsultasjoner må gjenspeiles i lover om styring og forvaltning av områder hvor det er kollektive rettigheter både på land og i sjø, og i lov om konsultasjoner og saksbehandling.

3. Nærmere om Samerettsutvalgets forslag

3.1 Innledning

Samerettsutvalget har gjort et omfattende og betydningsfullt arbeid med å fremme forslag om tre nye lover, samt endringer av flere eksisterende lover. Samerettsutvalget har i tillegg vurdert rettighetene til kyst- og fjordfiske, men viser ellers til Kystfiskeutvalgets konkrete lovforslag (NOU 2008:5). Både Samerettsutvalget og Kystfiskeutvalget vurderer det slik at Kystfiskeutvalgets forslag trolig også vil være aktuelle for sjøsamiske områder ellers i landet.

Samerettsutvalgets hovedforslag kan sies å være knyttet til tre sett av lover. Disse er:

- Kartleggingslovgiving (kartleggings- og anerkjennelseslov)
- Konsultasjons- og saksbehandlingslovgiving (Saksbehandlings- og konsultasjonslov)
- Styrings- og forvaltningslovgiving av grunn og naturressurser (hålogalandslov, Statskog, fjellova, finnmarksfiskelov)

Sametinget oppfatter Samerettsutvalget og Kystfiskeutvalget sine forslag som en helhet for ivaretagelsen av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene for sikring av rettigheter til land og naturressurser. Selv om det av mer lovtekniske grunner er fremmet forslag som ulike lover understrekes viktigheten av at forslagene vurderes i sammenheng med hverandre og i sin helhet.

For å oppnå folkerettslig forsvarlig og helhetlig lovgiving må ny og endret lovgiving samlet sikre:

- Reell anerkjennelse av samiske rettigheter
- En kartlegging av rettigheter som også sikrer kollektive samiske rettigheter
- Et rettsbilde som er likeverdig over hele det tradisjonelle samiske område og som sikrer reell likhet mellom majoritet og minoritet og mellom ulike samiske områder.

Samerettsutvalget har etter modell fra finnmarksloven § 3 foreslått en delvis inkorporering av ILO 169 i en kartleggingslov, hålogalandslov og som endring av reindriftsloven. Tilsvarende bestemmelse er ikke foreslått tatt inn i en saksbehandlings- og konsultasjonslov og som endring i fjellova. Samerettsutvalgets forslag om delvis inkorporering av ILO 169 i noen lover og ikke i andre er ikke prinsipielt drøftet. Dette er uheldig, særlig hva gjelder forslagene om en styrings- og forvaltningslovgiving, fordi forslaget vil etablere et ulikt rettsbilde i forholdet til folkeretten for områder som er ment å styres og forvaltes etter henholdsvis hålogalandsloven i Troms og Nordland og fjellova sør for Nordland. Det vurderes som mest riktig og mest oversiktlig at framfor delvis inkorporering av ILO 169 i noen enkeltlover, så inkorporeres ILO 169 i menneskerettsloven på linje med blant annet barnekonvensjonen. Justisdepartementet har nå også på høring forslag om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen i menneskerettsloven. De vurderinger Justisdepartementet har gjort i høringsnotatet om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen både om gjeldende rett og konsekvenser av inkorporering med forrang er meget gjennomførte og grundige. Argumentene er fullt og helt overførbare til ILO 169.

I de videre kommentarene tas det utgangspunkt i de tre hovedsettene til lovforslag Samerettsutvalget har fremmet.

3.2 Kartleggingslovgiving

Samerettsutvalgets forslag til en kartleggingslovgiving fra og med Troms fylke og sørover er positivt. Forslaget bygger i stor grad på finnmarkslovens kapittel 5. En slik kartlegging av eier-, besittelses- og bruksrettigheter er staten folkerettslig forpliktet til etter ILO 169 artikkel 14 nr. 2 og 3.

Sametinget er positiv til at lovens virkeområde omfatter alle tradisjonelle samiske områder uavhengig av hvem som i dag framstår som eier, og at det samtidig inkluderer samiske kyst- og fjordområder. Som utgangspunkt omfatter de tradisjonelle samiske områdene det som er fastsatt i Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget punkt 2 fjerde kulepunkt og merknadene til plan- og bygningsloven § 5-4 tredje ledd. Sametinget stiller seg bak de vurderinger Samerettsutvalget foretar, og som også framkommer i merknaden til bestemmelsen om lovforslagets virkeområde, med hensyn til at områder for kartlegging kan strekke seg utover det definerte området etter konsultasjonsavtalen og merknadene til plan- og bygningsloven. For å sikre at det tradisjonelle samiske området med kollektive samiske rettigheter gis et nødvendig materiell anerkjennelse bør det likevel vurderes om bestemmelsen om lovens virkeområde klarere defineres i selve lovbestemmelsen, men også slik at det geografiske området for kartlegging kan strekke seg utover dette når det foreligger grunner til det. Det er blant annet omstridt om dagens grenser for reindrift i reindriftsloven er i tråd med den historiske bruken.

Kystfiskeutvalgets forslag om at det kan fremmes krav om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter til Finnmarkskommisjonen for kyst og fjordområder i Finnmark må også ses i lys av Samerettsutvalget forslag til kartleggingslov.

Samerettsutvalget legger i sitt forslag til grunn at norsk tingsrett er i full overensstemmelse med folkeretten, særlig ILO 169 artikkel 14. Selv om Selbuddommen og Svartskogdommen viser at Høyesterett i dag tar mer hensyn til den særlige samiske bruken er det ikke uproblematisk å trekke en bastant konklusjon om dette betyr at samiske rettigheter til grunn og ressurser fullt ut er anerkjent etter norsk rettsorden. Samerettsutvalgets forutsetning er også vanskelig i forhold til ordlyden i ILO 169 artikkel 14 hvor det heter at rettigheter skal anerkjennes der de "tradisjonelt lever". En slik ordlyd vil kunne gå utover det som følger av gjeldende norsk rett hvor kravene til hevd og alders tids bruk som grunnlag for eiendomsrett er snevre. Dette vil blant annet kunne omfatte rettigheter opparbeidet gjennom reindriftens bruk hvor f.eks vilkåret om "intensiv" bruk vil være problematisk. Det vises for øvrig her til ILO 169 artikkel 14(1) siste punktum hvor det heter at: "I denne sammenheng skal det legges spesiell vekt på situasjonen for nomadiske folk og personer som driver flyttejordbruk".

Samtidig som Sametinget er positiv til at kartleggingen av rettigheter for alle som lever og bruker området uavhengig av etnisk tilhørighet, må det understrekes at hovedformålet med kartleggingen er å anerkjenne de samiske kollektive og individuelle rettighetene i hele det tradisjonelle samiske området. Det vurderes derfor som en vesentlig mangel at forslaget til kartleggingslov ikke reflekterer dette på annen måte enn ved en delvis inkorporering med forrang av ILO 169. En slik forrangsbestemmelse framstår som uklar all den tid det i loven ikke er noen bestemmelse om forholdet til bestående rettigheter, slik det er i finnmarkslovens § 5 første ledd hvor samenes kollektive og individuelle rettigheter anerkjennes, og § 5 tredje ledd hvor det framkommer at det opprettes en kommisjon og særdomstol for å utrede og fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene samer og andre har på grunnlag av hevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag. De tradisjonelle samiske områdene kan videre ikke avgrenses mot statsborgerskap – det innebærer at arbeidet med å kartlegge og anerkjenne samiske rettigheter må gjelde samenes faktiske bruk og omfatter dermed ikke bare samer med norsk statsborgerskap. Dette må også gjenspeiles i de framtidige forvaltningsordningene.

Sametinget ser det ikke som tilstrekkelig i forholdet til ILO 169 artikkel 14 at kartleggingen av rettigheter alene skal skje på grunnlag av gjeldende nasjonal rett. Det må derfor også være en klar bestemmelse på at kartleggingen må skje på grunnlag av internasjonal rett. I forståelsen av nasjonal rett må det videre legges tydelig til grunn at dette også omfatter samiske sedvaner og rettsoppfatninger, jf Sametinget vedtak i Sak 19/05 Utkast til Innst. O. nr. 80 (2004-2005) 'Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke'.

Sametinget ser det som nødvendig at kartleggingsloven fastslår at samene kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av grunn og naturressurser har opparbeidet kollektive og individuelle rettigheter fra Troms fylke og sørover, og at lovens formål er å utrede og fastslå omfanget og innholdet i de rettighetene samer og andre har opparbeidet. Det tradisjonelle samiske området med kollektive rettigheter må anerkjennes i loven.

Samerettsutvalget har valgt en noe annen løsning for hvordan kommisjonen arbeider enn hva som ble resultatet i finnmarksloven, ved at det som hovedregel bare kartlegges for områder der det er reist krav om dette (jf. forslaget § 6). I finnmarksloven skal Finnmarkskommisjonen kartlegge hele den grunnens Finnmarkseiendommen overtok uten at det må reises egne krav om dette (jf. finnmarksloven §§ 5, 29 og 30). Terskelen for å få områder identifisert er derfor noe høyere fra Troms fylke og sørover enn i Finnmark, i tillegg er terskelen for å få tatt opp saker som har vært rettskraftig avgjort satt høyere for områder som i dag ikke er i statens eie (jf. forslaget § 18). For en forsvarlig oppfyllelse av ILO 169 artikkel 14 nr. 2 og 3 må det som utgangspunkt være lav terskel for hvilke områder som skal identifiseres og for hvilke muligheter det er til å ta opp til ny behandling saker som er rettskraftig avgjort uten at behandlingen av slike saker kan sies å fullt ut ha vært lojal i forhold til kravene i ILO 169 artikkel 14 nr. 3, og hvor det er grunn til å tro at resultatet bygger på for strenge bevisbyrderegler i forhold til artikkel 14 nr. 1.

Sametinget anser det som nødvendig at den forespeilede kartleggingen må innebære en identifisering av det kollektive området samefolket tradisjonelt har brukt, og at Kartleggingskommisjonen må pålegges å utrede rettighetsforhold i det kollektive området uavhengig av hvilke rettighetskrav som blir reist i prosessen.

Det ses som positivt at kartleggingskommisjonen skal kunne foreta identifisering av områder hvor det foreligger rettskraftige avgjørelser. Det gir imidlertid begrenset mening at kommisjonen kan foreta kartlegging av slike områder hvis det i neste innstans er opp til utmarksdomstolens skjønnsmessige myndighet å avgjøre om slike saker skal tas opp til behandling. Det kan stilles spørsmål ved om en slik bestemmelse er i tråd med ILO 169 artikkel 14(2) om å sikre effektivt vern av urfolks rettigheter. Det er videre grunn til å stille spørsmål ved den ulikebehandling Samerettsutvalget legger opp til for å kunne ta saker til ny behandling for områder som staten i dag hevder eiendomsretten til og områder som er på privat grunn (forslag til hålogalandslov § 18). En slik ordning vil i særlig grad gjøre at samene i de sørligste delene av området, hvor utmarka i størst grad er privateid, blir stilt i en ufordelaktig posisjon sammenlignet med andre. Dette er også problematisk i forhold til SP artikkel 27. Som hovedregel må derfor kartleggingskommisjonens rapporter for områder som er rettskraftig avgjort være gjenstand for behandling i utmarksdomstolen om rapporten avviker fra rettskraftig dom.

3.3 Konsultasjons- og saksbehandlingslovgiving

Sametinget er positiv til en egen lov om konsultasjoner og saksbehandling for tiltak som kan ha virkning for samisk kultur. Konsultasjoner og informert samtykke utgjør sammen med selvbestemmelsesretten hjørnesteinen i den internasjonale urfolksretten. En egen lovgiving som gjennomfører forpliktelsene som følger av særlig ILO 169 artikkel 6, 7 og 15(2), og SP artikkel 1 og 27 vil bidra til at en rekke norske lover, samt forvaltningspraksis bringes i samsvar med urfolksretten. Selv om Samerettsutvalget ikke har vurdert urfolkserklæringa, som uttrykk for den seinere folkerettslige utviklingen og den folkerettslige sedvaneretten, må også den legges til grunn for en saksbehandlings- og konsultasjonslov.

Den grunnleggende betydningen konsultasjoner og informert samtykke har i urfolksretten gjør at Sametinget ser det som viktig at disse statlige pliktene nedfelles i en egen lovgiving der prosedyrer og materielle krav for gjennomføring klart framkommer. De materielle folkerettslige forpliktelsene knytter seg til SP 27 om vern mot inngrep, vektlegging og særskilte tiltak, samt SP artikkel 1, jf. urfolkserklæringa artikkel 3, jf. artikkel 10, 19 og 32 hvor det oppstilles plikt til å konsultere med urfolk for å sikre at de kan gi sitt informerte samtykke for tiltak som kan få betydning for dem.

De materielle kravene knyttet til inngrepsvern og samtykke innebærer at Sametinget, som samenes representative organ, må gis en faktisk myndighet. Retten til selvbestemmelse har også et materielt innhold som tilsier at Sametinget utøver myndighet på vegne av det samiske folk. Det vil derfor være prinsipielt mest riktig at myndighet Sametinget utøver for oppfyllelsen av folkerettslige forpliktelser vedtas av Stortinget og ikke av regjeringen i form av forskrifter eller lignende.

For områder som ikke alene berører interne samiske anliggende, men som for eksempel knytter seg til land- og ressursforvaltning der samene deler sitt tradisjonelle territorium med andre folk, vil graden av innflytelse over beslutningsprosessen kunne være avhengig av hvor viktig aktuelle saker er for det samiske folk. Graden av samisk innflytelse i land- og ressursforvaltningsspørsmål gjennom en saksbehandlings- og konsultasjonslovgiving vil til en viss grad også avhenge av hvor stor innflytelse det samiske folk har i etablerte styrings- og forvaltningsorgan for områder staten i dag hevder eiendomsrett og hvor det eksisterer samiske kollektive og individuelle rettigheter. Det er også slik at vern mot inngrep etter SP artikkel 27 oppstiller en absolutt skranke mot inngrep som kan tillates. Denne forpliktelsen må også tolkes i lys av SP artikkel 1, for å trygge at det ikke foretas folkerettsbrudd ved at staten tillater inngrep som i betydelig grad kan skade grunnlaget for samisk kultur.

Selvbestemmelsesretten innebærer derfor at Sametinget som representant for det samiske folk har større grad av avgjørende innflytelse i saker av vesentlig betydning for samisk kultur enn hva Samerettsutvalget legger opp til i sitt lovforslag. Denne innflytelsen vil være sterkere jo mer presset samiske kulturområder vil være, som for eksempel i de sørligste samiske områdene. Også hensynet til samenes beslutningsrett til prioriteringer knyttet til landområder og utøvelse av kontroll over egen utvikling etter ILO 169 artikkel 7 tilsier at en konsultasjonslovgiving i visse saker må kunne gi Sametinget sterkere innflytelse enn foreslått av Samerettsutvalget. Urfolkserklæringens artikkel 32 nr. 2 og utkastet fra ekspertgruppen for Nordisk samekonvensjon artikkel 16 annet ledd er eksempler på nærmere kodifisering og konkretisering av den folkerettslige sedvaneretten på dette området.

Sametinget mener det i konsultasjonslovgivingen må innarbeides bestemmelser som gir Sametinget forhandlings- eller samtykkerett for inngrep som i betydelig grad skader grunnlaget for samisk kultur. En slik forhandlings- eller samtykkerett til Sametinget vil naturlig knyttes til offentligrettslige beslutninger og beslutninger som klart gjelder kollektive rettigheter for samene som et folk, og ikke for beslutninger som griper inn i individuelle rettigheter.

Som tidligere nevnt oppstiller SP artikkel 27 både en materiell skranke mot inngrep, krav om vektlegging og krav om positive særtiltak når det er nødvendig for å sikre urfolks kulturvern og utvikling. Det er hevet over tvil at samisk kultur fra Troms og sørover i mange områder er sterkt presset. Dette er kanskje i særlig grad tilfellet for de sør- og sjøsamiske områdene, men også i stor grad for reindrifta. Dette vil måtte tilsi at retningslinjer for vurdering og vektlegging av samiske hensyn må være særlig sterk for disse områdene. Forslagets bestemmelser om Sametingets retningslinjer og vurderinger av tiltaks virkninger (forslagets §§ 8, 9 og 12) må derfor etter Sametingets syn styrkes med at retningslinjene er bindende og at de skal tillegges vesentlig vekt i vurderingene som skal gjøres. For ivaretagelsen av forpliktelsene etter SP artikkel 27 vil det ikke være tilstrekkelig at Sametinget gis myndighet til å vedta retningslinjer som bare skal legges til grunn ved vurderinger. Det vises for øvrig her til vektleggingsbestemmelser hvor samiske hensyn skal tillegges vesentlig eller tilbørlig vekt i bergverksloven § 22a og 39b og Miljøverndepartementets forslag til ny naturmangfoldslov § 14. En slik faktisk vektlegging vil også være en viktig forutsetning for å kunne gjennomføre reelle forhandlinger eller konsultasjoner for å kunne oppnå samtykke til tiltak.

Sametinget kan videre ikke se at Samerettsutvalgets forslag til bestemmelse om at tiltak kan iverksettes i særlige viktige samiske områder hvis tungtveiende samfunnsmessige hensyn tilsier det er i overensstemmelse med SP artikkel 27 og ILO 169 art. 15 (forlagets § 10).

Når det gjelder Samerettsutvalgets forslag om at Sametinget er konsultasjonspliktig med berørte samiske interesser for beslutninger Sametinget overveier å fatte som offentlig myndighetsinnstans, kan ikke Sametinget se at dette kan begrunnes folkerettslig (forslagets § 15 siste ledd).

Konsultasjonsplikten er etablert for å sikre samenes innflytelse over beslutningsprosessen. Når myndighet utøves av Sametinget vil det kunne begrunnes ut fra retten til selvbestemmelse, som er en sterkere rett enn konsultasjoner. For det første kan utøvelse av selvbestemmelse ikke forstås som en statsdelegert offentlig myndighetsutøvelse. For det andre vil Sametingets utøvelse av offentligrettslig myndighet som et selvstendig samisk folkevalgt organ for områder som formelt er overført fra Stortinget innebære den deltakelsen ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1 forplikter statene til å sikre. En annen sak er at drøftelser og aktiv involvering med direkte berørte samiske interesser ut fra alminnelig forvaltningsrett vil være påkrevd.

Sametinget er positiv til at konsultasjonsforpliktelsene i lovforslaget omfattes av kommuner, fylkeskommuner og rettssubjekter som utøver styring og forvaltning av grunn og ressurser hvor samene har rettigheter. En slik bestemmelse sikrer at de statlige forpliktelsene ivaretas selv om staten delegerer eller overfører myndighet til ikke statlige virksomheter.

Sametinget har forståelse for at Samerettsutvalget ut fra sitt mandat har avgrenset sitt lovforslag til bare å omfatte naturgrunnlaget for samisk kultur. Konsultasjonsplikten strekker seg likevel utover dette og omfatter det materielle kulturgrunnlaget knyttet til økonomi og budsjett, samt ideelle kulturytringer. Sametinget forutsetter at en ny saksbehandlings- og konsultasjonslov også må omfatte alle områder konsultasjonsplikten gjelder.

3.4 Styrings- og forvaltningslovgiving

Samerettsutvalget er splittet i forslagene til styrings- og forvaltningslovgiving. Sametinget forstår det slik at Samerettsutvalgets flertallsforslag med en hålogalandslov bærer preg av å innføre en form for deltakelses- og konsultasjonsordning i styrer, samt forsøk på justeringer av fjellova og innføring av denne med visse tillempninger i Troms og Nordland. Det ene mindretallsforslaget med et fortsatt Statskog forstår Sametinget i praksis å være en videreføring av dagens situasjon med noen mindre justeringer.

Det er Sametingets klare utgangspunkt at lovgivingen om styring og forvaltning av grunn og ressurser både prinsipielt og reelt må anerkjenne samiske kollektive og individuelle rettigheter, samt ivareta samenes rett til selvbestemmelse og rett til deltakelse på egnet måte. Samerettsutvalgets flertallsforslag og det ene mindretallsforslaget ivaretar ikke disse hensynene.

Ut fra klargjøringen av de folkerettslige rammene i kapittel 2.3.2 og 2.4.1 og 2.4.2 vil forslaget med en hålogalandsallmenning og forslaget om et fortsatt Statskog som grunneier der samene er i konsekvent mindretallsposisjon ikke være i overensstemmelse med folkerettens krav etter ILO 169 artikkel 14(1), SP artikkel 1 og urfolkserklæringa artikkel 3, 26-30 og 32. Det samiske folk, representert ved Sametinget, kan ikke være i en konsekvent mindretallsposisjon ved styring og forvaltning av land og ressurser vi har rettigheter til.

En styrings- og forvaltningsordning over grunn der det anerkjennes at det eksisterer kollektive og individuelle samiske rettigheter vil både ha karakter av å være et grunneierorgan og et organ som utøver offentligrettslig myndighet på vegne av en uidentifisert masse av eiere og bruksretthavere. En slik forståelse av ett slikt nytt organ er også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) hva gjelder Finnmarkseindommens rettslige status og posisjon²⁴. Organets offentligrettslige karakter følger for øvrig også av Samerettsutvalgets forslag til bestemmelser om bestående rettigheter, konsultasjoner, grunndisponerings- og avhendingsbestemmelser (forslag til hålogalandslov §§ 4 og 10-13). Samene må

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) "Finnmarksloven", kap 72.4 s. 107

derfor som utgangspunkt sikres både grunneierposisjonen som følger av ILO 169 artikkel 14 nr. 1 og selvbestemmelsesposisjonen som følger av SP artikkel 1 og urfolkserklæringa artikkel 3.

Det er på ingen måter tilstrekkelig bare å ivareta en begrenset deltakelsesrett i et slikt nytt styrings- og grunneierorgan etter ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1, slik Samerettsutvalget flertallsforslag legger opp til. Det ene mindretallsforslaget med et fortsatt Statskog legger heller ikke opp til en ivaretagelse av deltakelsesrettigheten som følger av ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1. Urfolks rett til deltakelse må under enhver omstendighet innebære at de representerer seg selv som et eget folk. Det skjer ikke ved at statsråden, som generalforsamling og eier, oppnevner en same i et eierstyre. Styre og styremedlemmene rapporterer til generalforsamlingen, som er statsråden, og ikke til det samiske folk ved deres representative organ.

Det foreligger ingen forsvarlig historisk eller folkerettslig begrunnelse for at det legges opp til så vidt forskjellige løsninger for samiske kontroll og deltakelse nord og sør for fylkesgrensa mellom Nord-Trøndelag og Nordland. Den realitet at den samiske befolkningen i det sørligste området er under sterkest press gjør det også folkerettslig tvilsomt, i henhold til SP artikkel 27, at det er i dette området den samiske kontrollen og innflytelsen over land og naturressurser er svakest.

Samerettsutvalget legger opp til en styrings- og forvaltningslovgiving av grunnen og ressursene, som staten i dag hevder eiendomsretten til, som ikke sikrer et rettsbilde som er likeverdig over hele det tradisjonelle samiske området. I tillegg til at all lovgiving om styring og forvaltning av grunn og ressurser i tradisjonelle samiske områder må ha like bestemmelser om forholdet til folkeretten (jf. vurderinger overfor om inkorporering av ILO 169), må også all slik lovgiving ha som formål å særlig sikre grunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Lovgivingen må videre etablere lik prinsipielt anerkjennelse samenes kollektive og individuelle rettigheter til land og ressurser, og en lik samisk posisjon i alle styrings- og forvaltningsorgan som måtte bli etablert.

Samerettsutvalgets forslag til styrings- og forvaltningslovgiving innebærer ikke en rettslig likebehandling for hele det tradisjonelle samiske området. Samerettsutvalget legger i realiteten opp til tre ulike styrings- og forvaltningsordninger av grunn og ressurser som staten har hevdet og hevder eiendomsretten til uten at disse ordningene innebærer en faktisk rettslig likebehandling. Det er etablert en ordning i Finnmark gjennom finnmarksloven, og foreslås en annen ordning for Troms og Nordland og en tredje ordning for områdene sør for Nordland. I den grad det er forhold som tilsier at det bør etableres noe ulike styrings- og forvaltningsordninger i de ulike deler av det tradisjonelle samiske området, så kan det ikke innebære en folkerettslig forskjellsbehandling av samene avhengig av hvor en bor. Det er dette Samerettsutvalget legger opp til først og fremst i forhold til ulike formålsbestemmelser, ulike bestemmelser om forholdet til folkeretten, ulik grad av anerkjennelse av samens kollektive og individuelle rettigheter, ulik grad av konsultasjonsplikt og ulik posisjon for samene som et folk i styringen og forvaltningen av grunn og ressurser (finnmarksloven, forslaget til hålogalandslov, endringer av fjellova og Statskogs vedtekter). Selv om det skulle være forhold som tilsier ulik lovgiving for styring og forvaltning av bruksrettigheter på den grunn staten hevder eiendomsretten til i det tradisjonelle samiske området innebærer ikke dette, slik Samerettsutvalget synes å legge til grunn, at Statskog må fortsette som grunneierorgan eller at det må være ulike grunneierorgan for områder med noe ulik lovgiving for styring og forvaltning av bruksrettigheter. For å ivareta folkerettens krav til en eier- og selvbestemmelsesposisjon for samene som urfolk er det ingenting i vegen for at det etableres ett styrings- og forvaltningsorgan av grunnen for de områder som i dag hevdes å være statsgrunn for hele det tradisjonelle samiske området fra Troms og sørover.

Sametinget vil understrekes at samiske bruksrettigheter ikke bare begrenser seg til reindrifts rettigheter slik Samerettsutvalget legger opp til både etter justeringene i fjellova (jf. § 3) og forslaget til hålogalandslov (forslagets § 23). Bruksrettighetene det er snakk om kan også i stor grad være av kollektiv karakter. Sametinget finner grunn til å påpeke at det er Sametinget som representerer det samiske folk, noe som setter Sametinget i en helt annen rolle og posisjon enn kommuner og fylkeskommuner.

Sametinget er i utgangspunktet positiv til bestemmelsene i forslaget til hålogalandslov om anerkjennelse av samers kollektive og individuelle rettigheter, grunn disponering, konsultasjoner og avhending (forlagets   4 og 10-13). Problemet er imidlertid at disse bestemmelsene ikke fullt ut også gjelder for området sør for Nordland. Sametinget ser likevel slike bestemmelser som en bedre løsning enn de mer kompliserte avstemningsreglene som er i finnmarkslovens   10. Med slike bestemmelser vil en samisk eier- og selvbestemmelsesposisjon kunne ivaretas på en forsvarlig måte med 50% styrerepresentasjon oppnevnt av Sametinget som representativt organ for det samiske folk. Også ved eventuelle selvstendige organ for styring og forvaltning av bruksrettigheter i tradisjonelle samiske områder hvor staten hevder eiendomsretten må det som utgangspunkt sikres en samisk bruksretts- og selvbestemmelsesposisjon tilsvarende en 50% styrerepresentasjon oppnevnt av Sametinget.

Et regionalt fikeriforvaltningsorgan med 50 % styrerepresentasjon med oppnevning fra Sametinget er foreslått for Finnmark av Kystfiskeutvalget i NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark'. Sametinget ga sin høringsuttalelse til denne utredningen 29. mai 2008 i Sak 23/08. Sametinget støtter Kystfiskeutvalgets forslag til en finnmarksfiskelov og ser det som naturlig at de løsningene som enstemmig er foreslått av Kystfiskeutvalget fås anvendelse på hele det sjøsamiske området.

Nødvendigheten av etableringen av egne og til dels nye styrings- og forvaltningsorgan skyldes folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Det er også samene som tar de andre med i kraft av sin særlige urfolks- og minoritetsrett. Dette må tilsi en sterk samisk representasjon. En sentral målsetting med ny styrings- og forvaltningslovgiving er å vitalisere samisk kultur, særlig der den er sterkt presset som i det sjøsamiske og det sørsamiske området. Det vil da være dårlig begrunnet og tvilsomt i henhold til SP artikkel 27 å gi samene i disse områdene en svakere innflytelse over styringen av land- og naturressurser enn over områder i Finnmark. Når det gj ldt styresammensetningen av Finnmarkseiendommen i finnmarksloven var den preget av strid som fant sin løsning i Stortinget. Det vil da være naturlig å ta denne løsningen som mønster for etablering av tilsvarende styrings- og forvaltningsorgan utenfor Finnmark. Disse vurderingene la også et enstemmig Kystfiskeutvalg til grunn i sine vurderinger ved forslag om etablering av Finnmark fiskeriforvaltning²⁵.

Samerettsutvalgets flertall foreslår å etablere en rett til allmenningsbruk i Troms og Nordland for jordbrukseiendom som i dag ligger til den grunn staten hevder eiendomsretten til. Denne retten skal kunne utøves etter hva som er naturlig etter tiden og forholdene. Jordbrukseiendom med bruksrett skal ha rett til beite for buskap, rett til uttak av trevirke og rett til å få utvist seter og tilleggsjord (forslag til hålogalandslov   28). Dette flertallsforlaget etablerer på vesentlige områder bruksrettigheter for jordbruket som ikke er blitt akseptert i Troms og Nordland, og heller ikke i Nord-Trøndelag hva gjelder rett til skogvirke. Selv om det i Samerettsutvalgets flertallsforslag også framkommer at det er særlige saksbehandlingsregler om foreleggelse til reindriftens styringsorganer og reindriftsberettigede, samt Sametinget adgang til å kreve konsultasjoner (jf. forslag til hålogalandslov   34) for beslutninger om beitebruk og utvisning av seter eller tilleggsjord, er det betydelig grunn til å reise spørsmål om i hvilke utstrekning slike rettstilståelser i lov skjer på bekostning av eksisterende samiske rettigheter.

Sametinget har sterke motforestillinger til at det i lov fastsettes eksklusive rettigheter på det som i dag hevdes å være statsgrunn i Troms og Nordland. Det er en vesentlig forskjell på i lov å fastsette rettigheter til seter og tilleggsjord versus det å ha bestemmelser som åpner adgang til slik bruk hvor forholdene ligger til rette for det.

Forslaget om i lov å etablere bruksrettigheter for jordbruket framstår som at denne interessen særskilt blir tilgodesett. Jordbruksinteressene har for flere av disse områdene i Troms og Nordland i lang tid utgj rt en stor konkurrent til annen samisk næringsutøvelse. Det må i denne forbindelse også påpekes

²⁵ NOU 2008:5 "Retten til fiske i havet utenfor Finnmark", s. 393-394.

at samer i henhold til SP artikkel 27, ILO 169 artikkel 16 og urfolkserklæringa artikkel 10 ikke skal kunne fortrenge fra sine tradisjonelle bosetnings- og bruksområder.

Sametinget mener det vanskelig kan forsvares at det i lov forutsettes at noen særinteresser skal kunne forfordeles, mens andre interesser som gjør seg gjeldende på samme måte som de samiske interesser og hvor det er snakk om rettigheter som ikke er manifestert ved faste anlegg eller andre innretninger, må henvises til egen kartleggingslovgiving med krav om vurdering etter rettsinstituttet hevd, alders tids bruk eller lang tids sedvane. Flertallsforslaget om lovfesting av rettigheter særskilt for jordbruksinteressene framstår derfor som lite konsistent i forhold til Samerettsutvalget forslag om en kartleggingslov, hvor nettopp slike etablerte rettigheter skal kunne identifiseres.

Den allmenningsrett som forslaget fremmer for jordbruket, bør således i utgangspunktet være begrenset til den bruk som kan dokumenteres. I motsatt tilfelle er det et selvsagt krav om at i den grad tidlig historisk bruk måtte bli lagt til grunn, jf. merknadene som framkommer i Høyesterettsdommen i Beiarnsaken (Rettstidende 1991 s. 1311), så må også den tidligere samiske bruken kunne gjøres gjeldende og anerkjennes ved lov. Dette gjelder spesielt i de tilfeller statlig forvaltning eller motbruk har skjedd som følge av overgrep eller disposisjoner som har hatt som formål å fortrenge samisk historisk bruk.

Det må også anføres at flertallsforslaget om fastsetting av bruksrettigheter for jordbruket i flere områder vil kunne gå på bekostning av reindriftens krav på arealvern og det forhold at reindriftsloven legger til grunn at reindriftsutøverne har et objektivt erstatningsansvar for skader på dyrket mark. Myndighetene har etter reindriftslovens nye formålsbestemmelse også et ansvar for å sikre reindriftsarealene.

4. Andre lovendringer og tiltak

Samerettsutvalget har vurdert og foreslått endringer i flere andre lover. Dette gjelder plan- og bygningsloven, naturvernloven, minerallovgivingen og reindriftsloven.

Jordbruk er viktig næringsgrunnlag for samisk bosetning i alle samiske områder, også i Troms og Nordland. Jordbruksinteressene trenger ikke nødvendigvis være i konkurranse med andre samiske næringer, men er en viktig del av samisk livsgrunnlag. Det er viktig å påpeke at jordbruk er en viktig samisk næring, på lik linje med reindrift og annen utmarksnæring.

Når det gjelder plan- og bygningsloven og naturmangfoldsloven har Sametinget og Miljøverndepartementet gjennomført konsultasjoner om disse lovene og oppnådd enighet om lovendringer. Sametinget har gitt sitt samtykke til disse. En nærmere vurdering av Samerettsutvalgets vurderinger og forslag til disse lovene ses derfor ikke som hensiktsmessig å gjøre her. For minerallovens del har det vært gjennomført konsultasjoner med Nærings- og handelsdepartementet uten at det ble oppnådd enighet. Sametinget har også plenumsbehandlet departementets utkast til minerallov for de deler det har vært gjennomført konsultasjoner, der Sametinget ikke gir sitt samtykke. For Sametingets synspunkter på mineralloven vises det til Sametingets vedtak i Sak 47/08, samt til Sametingets posisjonsnotater fra konsultasjonene med departementet. Sametingets synspunkter framkommer også i utkast til Ot.prp. Generelt kan det sies at Samerettsutvalget vurderinger og forslag til endringer av minerallovgivingen sammenfaller med Sametingets vurderinger i konsultasjonene om ny minerallov.

Samerettsutvalgets utredning inneholder flere lovforslag som berører samiske rettigheter i Finnmark. Blant annet foreslås endringer i reindriftsloven og saksbehandlings- og konsultasjonsregler som også skal gjelde i Finnmark ved tiltak som kan få betydning for naturgrunnlaget i tradisjonelle samiske områder. I reindriftsloven foreslår utvalget blant annet å fjerne hjemmelen for å frede områder mot reinbeite, noe som vil ha innvirkning for de områdene i Finnmark som i dag er fredet med hjemmel i reindriftsloven. Her foregår det fortsatt konsultasjoner med berørte samiske parter om disse

fredningsbestemmelsene skal videreføres og i hvilken form. Sametinget ber derfor departementet stoppe prosessen med endringer av fredningsgrensene inntil rettighetene i forhold til Finnmarkskommisjonen er avklart.

Samerettsutvalget foreslår noen endringer i reindriftsloven, som vil kunne få betydning for fastboende og andre næringsaktører. Sametinget forstår de foreslåtte endringene i reindriftsloven som presiseringer og kodifiseringer av rettigheter reindrifta har. Samerettsutvalget har ikke vurdert organisering og sammensetning av reindriftens styringsorganer. Dette må vurderes i det videre lovarbeidet siden det har direkte betydning for innflytelsen over område- og ressursforvaltning i reindriftsområdene. Dagens offentligrettslige forvaltningsordninger innen reindriften kan ikke sies å være i overensstemmelse med selvbestemmelsesretten (jf. SP art. 1 og jf. urfolkserklæringa artikkel 3 og 4). I denne sammenhengen må det selvsagt også tillegges vesentlig vekt at reindrift er en helt særskilt og kulturspesifikk samisk næring.

Sametinget vil framheve statens plikt til å sikre at samenes land- og ressursrettigheter ivaretas selv om ikke nytt lovverk er på plass og avgjørelser etter nytt lovverk kan fattes. Dette gjelder generelt, men Sametinget understreker særlig at det i tilfeller der samisk kultur eller næring er truet foreligger en plikt for statlige myndigheter å vurdere å iverksette positive særtiltak etter SP art 27. I flere samiske områder er situasjonen i dag sterkt kritisk. I situasjoner der samisk nærings- og kulturutøvelse står i fare for å bli fortrent, blant annet som resultat av rettskraftige avgjørelser som vanskelig kan sies å være innenfor Norges folkerettslige forpliktelser, må staten så raskt som mulig og uavhengig av parallelle og etterfølgende lovprosesser gjennomføre nødvendige tiltak for å sikre fortsatt samisk tilstedeværelse og bruk.

5. Prosessen videre

Sametinget har her lagt fram grunnlaget og premissene for det videre lovarbeidet for anerkjennelsen og sikringen av samiske land- og ressursrettigheter. Det ses som viktig at det oppfølgende lovarbeidet nå skjer uten ugrunnet opphold. Det anses som særlig viktig at kartleggingen av samenes kollektive og individuelle rettigheter prioriteres iverksatt. Lovarbeidet skal skje gjennom konsultasjoner mellom departement og Sametinget.

I forkant av konsultasjonene vil Sametinget gjennomføre møter og dialog med samiske institusjoner og organisasjoner for å etablere et breiere grunnlag for nærmere konkretisering av lover og lovbestemmelser gjennom konsultasjonene. En lovfesting av samenes land- og ressursrettigheter er av helt sentral og avgjørende betydning for samisk kultur og kulturutvikling. Sametinget vil derfor understreke betydningen av at konsultasjonene i disse spørsmålene leder fram til nødvendig enighet mellom regjeringen og Sametinget, slik at Sametinget kan gi sitt samtykke før forslag oversendes Stortinget jf. SP artikkel 1, ILO artikkel 7 og urfolkserklæringa artikkel 3 og 19.

Behandlingen av saken ble avsluttet 27.02.09 kl.13.00

Vuodđogiella: Dárogiella

Ášši 08/09

NAC 2007:13 Odda sámeriekti – Sámedikki vuoddu ja eavttut

Arkiivaáššennr..
007/40006 / 25 - 58

Meannudeamit

Politihkalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđdi	12.01.09	R 13/09
Bajásáddan- ja oahppolávdegoddi	10. – 12.02.09	002/09
Sámedikki dievasčoahkkinn	24. – 27.02.09	08/09

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 26.02.09 dii. 13.30

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahas

II Evttohusat ja mearkkašumi

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

1. Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi ruvdnoprinsaregeantta mearrádusa bokte golggotmánu 10. b. 1980. Njuolgo siva Sámi vuoigatvuodálávdegotti nammadeapmái lei Áltta- Guovdageaineanu riidu.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui oddasis geassemánu 1. b. 2001. Duogázin dása lei álbmotrievtti, sámerievtti ja sámepolitihka ovdáneapmi.

Sámi álbmotvuoigatvuodaid guorahallan lea viiddis. Lávdegotti váldodohppehat álggahemiin golbma čoahki odđa lágain mat gusket kártemii, konsultašuvdna- ja áššemeannudeapmái ja stivremii ja hálddašcapmái, lea buorre.

Lávdegotti váldeáigodagas lea leamaš stuora ovdáneapmi álgoálbmotrievttis nationála láhkabargguid čađa, erenoamážit dat mii guoská finnmárkoláhkii, ja maid riikkaidgaskasaččat, konkretiserejuvvon ON General-čoahkkinnmearrádusa čađa álgoálbmotvuoigatvuoda julggaštusas čakčamánu 13. b. 2007. Álgoálbmotjulggaštus lea gávnnavuvvon olmmošvuoigatvuodaprinsihpaid mielde. Álgoálbmotjulggaštus spesifisere álgoálbmogiid vuoigatvuodaid dasa ahte olahit dan masa

álgoálbmogiin lea riekti ja berrešedje olahit julggaštusa haga¹. Julggaštus lea danin cealkka konkretiseremi čadni álbmotrievttalaš virolašvuoda vuoigatvuođaide.

Álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lei loahpageahčen iežas guorahallanbargguin. Danin sáhtta leat ipmirdahtti manin Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii leat lagabui guorahallan álgoálbmotjulggaštusa. ON General-čoahkkima ávžžuhus mearridit álgoálbmotjulggaštusa lei válmmas juo 2006, ja danne livččii lávdegottis leamaš buorre vejolašvuhta maid guorahallat julggaštusa evttohusa. Go álgoálbmotjulggaštusas lea stuora oassi álbmotrievttalaš ovdáneami birra maŋimus jagiid, de lea Sámi vuoigatvuođalávdegotti guorahallan váilevaš iežaset guorahallamis riikkaidgaskasaš riekteovdáneami birra maŋimus jagiid. Dát váilevuhta buktá hástalusaid ja dahká váttisin čuovvut lávdegotti árvalusaid ja earkilmearrádusaid ollásit.

Vuolggasadii láhkahábmemin ja doaibmahábmemin sihkkarastin dihte sámiid vuoigatvuođaid eatnamiidda ja luondduresurssaide lea álbmotrievttis. Álbmotriekti sámiid vuoigatvuođaid birra lea unnimus maid sáhtta gáibidit buot evttohusain čovdosiidda man siskkobealde ferte bissut. Stáhta čanastagat álbmotriektái leat bohtosat politihkalaš välljenumin mat leat dahkkon demokrátalaččat ja politihkalaš proseassaid čađa. Dan sivas leat politihkalaš välljemat bohtosat stáhta čanastagaide álbmotriektái. Álbmotriekti lea danin rámma árvoštallamiidda ja evttohusaide mat ovdanbuktojuvvot suddjendihti sámiid eana- ja resursavuoigatvuođaid. Lea bággehahtti dárbblaš ođđa lágain ja láhkarietvadásain vai árvvusatná ja ovddida vuoigatvuođaid mat sámiin leat dego álgoálbmogat iežaset politihkalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš struktuvrra fámuin, iežaset kultuvrrain, iežaset árbevieruin, iežaset eallinoainnuin, ja erenoamážit riekti iežaset guovlluide, territoriaide ja resurssaide. Sámi vuoigatvuođalávdegotti váldi kártet ja ovddidit evttohusaid mat sáhttet eastadit vejolaš riidduid iešguđetlágan geavahanmáliid gaskkas, lea dehálaš muittuhus bargui sihkkarastit sámiid vuoigatvuođaid. Váldi ii sáhte goitge geavahuvvot dasa ahte eai ollásit välljejuvvo čovdosat mat čielgasit leat siskkobealde gustovaš álbmotrievttalaš rámmaid, dan sivas go sáhttet oidnojuvvot politihkalaččat riidovuložin. Ferte deattuhuvvot ahte álbmotriekti lea hábmejuvvon guhkes ja viiddis proseassaid čađa riikkaidgaskasaš forain, gos dárkilat lea digaštallojuvvon ja vihkkeđallojuvvon gaskavuodát gaskal álgoálbmotvuoigatvuođaid ja stuoraservodaga beroštumiid. Čovdosat maid dađistaga leat gávdnan, leat unnimusmearri. Álbmotriekti lea diehttelasas okta reaidu dasa ahte doaibmat riidoeastadeaddjin ortnetlaš ja lobálaš riektedilálašvuodain dan sivas go álgoálbmogat leat ja ain badjelgehččojuvvojit ja uhciduvvon. Dán oktavuodas čujuhuvvo maid gažaldahkii ahte lei go positiivlaš sierravuoigatvuođaaddimii sámiide, ja de erenoamážit dasa mii guoská njuolggadusaid hábmemi ja luondduresurssaid ávkástallamii, guovddáš gažaldat ovdal Vuodđolága § 110a mearrideami. Eahpidahtti sierra sámeaparagrafain vuodđolágas lei dat go nu garrasit ovdanbuktojuvvo sámiid iešvuhta go iešguđetlágan olmmoščearddat ellet ovtta guovlluin sáhtta leat riiddu fáddán joavkkuid gaskkas. Hástalusat mat gusket vejolaš riidduide álbmotrievtti geatnegasvuoda čađaheamis lea danin juoga maid váldde vuhti go mearriedje vuodđolága lasáhusas §110a.

Finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma daidda guorahallamiidda ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi buktá. Sámediggi miedai justislávdegotti evttohussii finnmárkoláhkii Áššis 19/05. Lea dehálaš deattuhit ahte miehtan evttohussii addojuvvui eavttuiguin dego ahte álbmotriekti lea riektegáldu kártemin ja duopmostuollomearrádusain, ja ahte váldojuvvo ollislaš manahat áššáigullevaš lágain nu ahte eará lágat heivehuvvojit álbmotriektái, ja ahte jođánit čadahuvvojit guorahallamat ja láhkanannemat sámiid rivttiin guolásteapmái ja eará ođasmahtti resurssaide. Finnmárkoláhka lea dovddaheapmi ovttá soahpamuššii, gos Sámedikki miehtan lei eaktu go earkilčovdosat eai lean čielgasit álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde.

Vaikko finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma árvalusaide ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea buktán, de dat ii dárbbáš mearkkašit ahte čovdosat mat välljejuvvot

¹ James Anaya 'Álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái maŋgil go álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui' s. 52. Gáldu Čála girjjiis/gihppagis – Áigečála álgoálbmogiid vuoigatvuođaide Nr 2/2008 Sámiid iešmearrideapmi-sisdoallu ja čađaheapmi. John B. Henriksen (red).

olggobealde Finnmarkku leat sullii seammaláganat go čovdosat mat leat finnmárkolágas. Dat mii baicca lea vealtameahttun dehálaš, lea ahte čovdosat sihkkarastit sámiid eana ja resursavuoigatvuodaid olggobealde Finnmarkku eai atte heajut riektesihkarvuoda go sámide Finnmarkkus.

Dulkomis iežas válldi, de lea canetlohku Sámi vuoigatvuodálávdegottis bidjan vuodđun ahte sii galget meroštallat galgá go meahcceláhka álgit doaibmat stáhta eatnamis Nordlánddas ja Romssas. Sámedikki mielas lea dákkár dulkon beare ráddjái. Dán válldi vuodul, dan áigevuodilis váldečuoggás ja manjil sámierievttalaš ovdáneamis mearrideamiin Finnmarkolága de livččii govttolaš dulkot sátnádaga “Lávdegoddi galgá veardidit galgá go meahcceláhka leat vuodđun hálldašeapmái” viidábun, nu ahte ferte veardiduvvot galget go biddjot heiveheamit meahcceláhkii Lulli-Norggas, nu ahte soahpá riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sámide. Lávdegotti canetlogu dulkon addá guorahallami beare stuora gova das ahte gávdnat čovdosiid mat erenoamážit sihkkarastet eanandoalu beroštumiid, ovdalii go sihkkarastit sámiid vuoigatvuodaid, dása gullá maid eanandoallu doppe gos dat lea áigevuodil. Duogáš nammadeapmái Sámi vuoigatvuodálávdegottis lea dat historjjálaš vearrivuohta maid Norgga stáhta lea dahkan sámiid vuostá dasa mii guoská vuoigatvuodaide eatnamiidda ja luondduresurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti duogášmateriálas NOU:s 2007:14 ‘Sámi luonddugeavaheapmi ja riektedilli Hedemarkkus Romsii’ addo buorre govva sámiid leahkima, geavaheami ja historjjálaš vuoigatvuodaid vuolušteami. Samit leat čudiid jagiid čađa leamaš čađat geahnohit ja vuoittahalli bealli riidduin guovlluide ja luondduresurssaid alde. Gáržžideapmi sámiid resursavuođustusas lassánii loahpageahčen 1800- logu ja 1900-logu rájes sihke lágaid ja duomuid bokte.

Manimus logiid jagiid lea maid lassánan deaddu sámiid resursavuođustussii. Dát lea erenoamážit boahtán ovdan diliin mearrasámi guovlluin maid Riddoguolástuslávdegoddi nu bures čilge, muhto guoská maid eará guovlluide ja ealáhusaide, dego boazodollui ja dan areálavuodui. Lullisámi guovllus leat mánga ášši mat sáhttet mitalit ahte kultuvra lea njulgestaga áitojuvvon. Lassánan bartahuksen ja stuorát huksenprošeavttat mat čuvvot bieggamillopárrkkaid, čierastanluohkáid ja baktebohkamiid, leat diliit mat bidjet stuora deattu sámi resursaguovlluide. Viidáset lea lasi meahccegeavaheapmi rievdan ášahusaid geažil meahccelágas geassebáikkedoallu ja lassánan váttisvuodát boránávdiid geažil bidjan sámi kultuvrra deattu ja huša vuollai.

Dát mannolat ii ábut jotkojuvvot, ja lea olu mii dadjá ahte lea álbmotrievtti vuostá jus mannolat sámi kultuvrra vuostá dán guovlluin ii jorgaluvvo.

2. Álbmotrievttalaš rámmat

2.1 Álbmotrievttalaš ovdáneapmi

Daid manimus jagiid lea mearkkašanveara nationála ja riikkaidgaskasaš ovdáneapmi leamaš dulkomis ja miediheamis geatnegasvuodain mii stáhtain lea álgoálbmogiid ektui. Mii guoská nationála ovdáneapmái de čujuhuvvo Sámi vuoigatvuodálávdegotti riektejoavkku guorahallami NOU 1997:5 ‘Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti vuodul ja olgoriikarievtti vuodul’, Hans Petter Graver ja Geir Ulfstein:a raporta justislávdegoddái skábmamánu 2003 ‘Álbmotrievttalaš guorahallamat Finnmarkolága evttohusas’ ja Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) ‘Justislávdegotti árvalus láhkii riektedilálašvuohta ja hálldašeapmi eatnamiin ja luondduresurssain Finnmarkku fylkkas’ dagahii ollu čielgaseabbon álbmotrievttalaš rámmaid sámiid eatnamiidda ja resursavuoigatvuodaide. Manjil Finnmarkolága mearrideami 2005:s leat Suoma-Norgga-Ruota-Sámi áššedovdijoavkkus iežaset evttohusas Davviriekkalaš sámekonvenšuvdnii (golggotmánu 26. b. 2005) ja NOU 2008:5 ‘riehti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmarkku’ mannan vuodlaččat čađa ja čielggadan álbmotrievttalaš rámmaid álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaid. Viidáset lea Alimusrievtti duopmár Selbu-áššis (Rt. 2001 s. 769) ja Čáhputvuoddi áššis (Rt. 2001 s. 1229) buktán čielggadeami stáhta álbmotrievttalaš geatnegasvuodain sámide.

ONa Váldočoahkkima mearrádus julggaštussii álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra čakčamánu 13. b. 2007 lea maid govvideapmi dan manjit álbmotrievttalaš ovdáneapmái man vuodul earret eará ILO 169 ja SP ferteba dulkojuvvot. Álgoálbmotjulggaštus ii leat iešalddis lágalaččat čadni nu go okta konvenšuvdna lea, muhto addá goitge gova álbmotrievttalaš ovdáneapmái mii lea leamaš ILO konvenšuvdna 169 mearrádusa rájis, ja ferte danin mángga áššis govvidit lánhanannema álbmotrievttalaš virolašvuoda, juoga mii maid lea lágalaččat čadni. Norgga eiseválddit leat maid čielgasit čájehan dáhtu čuovvut politihkalaš geatnegasvuodaid julggaštusas, juoga mii čájehuvvo Norgga aktiivvalaš rollas oazžut álgoálbmotjulggaštusa dohkkehuvvot ON orgánain. Sámii vuoigatvuodálávdegotti iežas guorahallamis NOU 2007:13 'Ođđa sámeriekti' lea maid muhtin muddui viiddis čielggadeapmi álbmotrievttalaš rámmain sihkkarastin dihte álgoálbmogiid vuoigatvuodain eana- ja luondduresurssaide. Vaikko Sámii vuoigatvuodálávdegoddi lea čadahan viiddis čielggadeami álbmotrievttis, de leat muhtin árvvoštallamat ja konklusuvnnat váilevaččat ja muhtin sajis boastut. Dát guoská erenoamážit ON konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš vuoigatvuodát 1966:s (SP) 1. artihkal, ILO konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) 14., 7. ja 15. artihkkalat, ja ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodát. Dát dagaha muhtin sajis dohkkeameahtun álbmotrievttalaš árvalusaid ja konklusuvnnaid lávdegotti bealis mii mielddisbuktá ahte muhtin lánkaevttohusat lávdegottis leat problemáhtalaččat.

Álbmotrievttis álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaide sáhtta dadjat leat golbma váldodimenšuvdna dát gusket 1) suddjen sisabahkkemiid vuostá, 2) positiivvalaš sierradoaimmat ja dohkkeheapmi vuoigatvuodain ja 3) iešmearrideapmi, searvan ja konsultašuvnnat luondduresurssaid stivremis ja hálldašeamis.

2.2 Suodjalus sisabahkkemiid vuostá

Suodjalus sisabahkkemiid vuostá mii čájehuvvo SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis. Nu go Sámii vuoigatvuodálávdegoddi doalaha, de lea čielggas ahte SP 27. artihkal dahká materiálalaš hehttehusa dasa maid stáhta sáhtta dahkat dahje diktít earáid dahkat almmá loavkideames mearrádusa. Hehttehus lea absoluhtalaš dan ipmárdusa mielde ahte jus okta doaibma vuos dagaha biehttaleami rievttis doaimmahit kultuvrra, de lea beroškeahhtá lea go doaimmas álbmoga eanetlogu doarjja. Mearrádus suodjala sámiiid čadahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, dása gullá maid ođđaáigásaš vuohki čadahit árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluin ja resurssain mat hábmejít vuodu dákkár ealáhusčadaheapmái. Guorahallamin das ahte nordá go okta doaibma 27. artihkkala, ferte beaktu ovdalaš ja plánejuvvon doaimmain gessot sisa. Viidáset fertejit dilálašvuodát gos okta doaibma sáhtta rádjat dahje vahágahttit kulturčadaheami, vaikko ovttabealálaččat ii dagat nordadeami 27. artihkkalii, de ferte sámiiid kulturčadaheapmi deattuhuvvot go árvvoštallá doaimma.

Lea maid čielggas ahte vaikko vuoigatvuodát 27. artihkkala mielde álgoálggus leat oktagaslaččat, de dain lea čielga oktasaš hápmi go lea riekti mas lea dadjamuš dalle go čadahuvvo ovttas eará mielláhtuiguin joavkkus. Danin leat oktagaslaččat ovttas earáiguin geat leat vuoigatvuodasubjeavttat 27. artihkkala mielde. Olmmošvuoigatvuodálávdegotti meannudemiin oktagaslaš váiddaáššiin boahhtá maid ovdán ahte eai leat gáibádusat ahte ealáhus lea kulturmihtilmas ovdal lea suddjejuvvon mearrádusas (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

27. artihkal lea mannan čađa dárkilis guorahallamiid oktanaga meannudemiin sihke vuoddolágalasáhusa § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sámelága (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Inst. O. nr. 79 (1986-87)) ja finnmárgkolága (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dát lea buktán dan bohtosa ahte sisabahkkensuodjalus 27. artihkkala mielde ferte odne gehččojuvvot dego dohkkehuvvon ja ášahuvvon riekti sámiiide.

Maid ILO 169 15. artihkal suodjala sisabahkkemiid vuostá álgoálbmogiid luondduresurssaide. Vuosttaš cealkka dán mearrádusas geatnegahtta stáhta erenoamážit sihkkarastit sámiiid rievtti luondduresurssaide iežaset eananguovlluin. Doaba eananguovllut 15. artihkkalis lea lagabui čilgejuvvon 13. artihkkalis nu go "Ollislaš biras guovlluin gos guoski olbmot ellet dahje man eará ládje geavahit". Obbalaččat dadjá ILO 15. artihkal nr. 1 vuosttaš čuoggás seamma gáibádusa suodjaleapmái

sisabahkkemiid vuostá go dat mii čuožžu SP 27. artihkkalis. Sisdoallu stáhta geatnegasvuodain lea seamma SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis nr. 1 vuosttaš čuoggás, dat nanusmahtta riektevuodu sámiiid riektái doaimmahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluide ja resurssaide mat dahket vuodu dán ealáhusdoaimmaheapmái.

2.3 Positiivvalaš sierradoaimmat ja vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

2.3.1 Positiivvalaš sierradoaimmat

Positiivvalaš sierradoaimmat mat čuvvot SP 27. artihkkala, gč. 1. artihkkala. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doarju čielgasit dan ahte SP 27. artihkal geatnegahtta stáhta bidjat johtui sierradoaimmaid go lea dárbbaslaš álgoálbmogiid kultursuodjaleapmái. Dát ovdandollojuvvui Sámi vuoigatvuodálávdegotti vuosttaš oasseguorahallamis NOU 1984:18:is 'Sámiiid riektedili birra'. Justislávdegotti meannudeapmi sámelágas addo maid čielga doarjja dákkár dulkomii². Dát ipmárdus lea vel eanet nannejuvvon Olmmošvuoigatvuodálávdegotti oppalaš mearkkašumiin áššái nr 23 1994:s³. Ulbmil dákkár positiivvalaš sierradoaimmain lea addit duohta dásseárvvu gaskal unnitlogu ja eanetlogu. Positiivvalaš sierradoaimmat eai boade ovttalágášvuodaprinsihpa vuostá eai ge ii-vealahanprinsihpa vuostá, gč. earret eará SP 26. artihkkala. Baicca leat juste dákkár positiivvalaš doaimmat veahkkín seailuheame osiid sámi kultuvrras mat odne leat áitojuvvon. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi maid dadjá, de ferte maid ovdandollojuvvot ahte SP 27. artihkal lea oktiičadnon vuodđolága § 110a, ja dat lea ovttaštattojuvvon norgga rievtti čađa ovdamuniin jus šaddá vuostálágaid olmmošriektelága §§2 ja 3. dat addá mearrádussii erenoamáš vuoiggalaš deattu. Stáhta geatnegasvuodta SP 27. artihkkala mielde lea boadusovddasvástádus. Jus sámi kultuvra muhtin guovlluin lea nu báhkkašuvván ahte juohke sisabahkken áitá kulturvuodu, oktan ássamiin ja ealáhusdoaimmahemiin, de lea stáhtageatnegahtton bidjat johtui positiivvalaš sierradoaimmaid mat sihkkarastet ja ovdánahttet kultuvrra.

SP 27. artihkal galgá maid dulkojuvvot dego iešheanaláš riektevuoddu dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggát ja geavahanvuoigatvuodta eatnamiidda ja resurssaide iežaset guovlluin, sihke dan sivas go váilevuodta dákkár dohkkeheamis sáhtta buktit hilguma kulturdoaimmaheamis, ja maid dan sivas go dákkár dohkkeheapmi čuovvu rievtti iešmeardiheapmái SP 1. artihkkala (2) mielde.

2.3.2 Vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

Dohkkeheapmi eana- ja resursavuoigatvuodain čuovvu vuosttažettiin ILO 169 14. artihkkala, muhto maid SP 27:s lea dákkár dohkkeheamis gaskavuodta SP 1. artihkkalii.

ILO 169 14. artihkal lea dat álbmotriektamearrádus mii čielgasepmosit geatnegahtta stáhtaid dohkkehit eana ja resursavuoigatvuodaid. ILO 169 14. artihkal lea golmmaoasat gos nr.1 geatnegahtta stáhtaid dohkkehit álgoálbmogiid eaiggáduššan, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid. Nr. 2 geatnegahtta stáhta bidjat johtui dárbbaslaš doaimmaid mat dovđájit álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja

² Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: "Komitea áigu deattuhit ahte lea ovttaláganvuodta riikkaidgaskasaš riekteovdánemiin go norgga eiseválddit dál čielgasit sátnádit miehtemiela positiivvalaš sierradoaimmaide sámi álbmotjoavkkuide".

³ General Comments no. 23 1994, para 6.1: "Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party."

Komitea čiekguda dán mangelis dán dulkoncealkámušas (para 6.2):

Para 6.2 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group"

Para 7 "The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them".

geavahanvuoigatvuođaid, ja nr. 3 gáibida dohkálaš bargovuogi riektgáibádusmearrádusa mat čuvvot dáid vuoigatvuođaid. Dat golbma geatnegasvuođa mat čuvvot ILO 169 14. artihkkala leat iešheanaláččat. Dan sivas ii leat riehta nu movt Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea dulkon ahte 14. artihkal (1) ovdanbuktojuvvo dego dábálaš prinsihppamearrádus gos 14. artihkal (2) lea dovddáma birra ja 14. artihkal (3) bargovuogiid birra riektgáibádusmearrádusain leat váikkuhangaskaoamit olahit mihtuid dohkkeheapmái 14. artihkkalis (1).

Lea riehta nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi dadjá ahte ILO:s lea beare unnán hárbjaneapmi 14. artihkkala ektui. Jurddabohtosiid maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea válljen dahkat 14. artihkkala birra goitge eai leat lágalaččat riehta, sihke lunddolaš gielalaš ipmárdusas 14. artihkkalis ja guorahallanbarggus mii lea dahkkon juridihkalaš teorijas dán mearrádussii NOU 1997:5:as 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuođat álbmotrievtti mielde ja olgoriika rievttis', Geir Ulfstein ja Hans Petter Gravera artihkal 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. ('Álgoálbmogiid riekti eatnamiidda'.) Dulkomiid ILO 169 14. artihkkala ferte maid geahččat ovttaš álgoálbmotjulggaštusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Čuoibmabidjan sámiid oktagaslaš ja oktasaš eanan ja resursavuoigatvuođaid dohkkeheapmái lei 14. artihkkala (1) mielde guovddáš oassi konsultašuvnnain (gč. ILO 169 6. artihkkala) Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki barggus komitea evttohus finnmárkoláhkii. Dokumeantat dán konsultašuvnnas ledje guovddáš ja njuolga oassin Stuoradikki mearridanvuodus finnmárkolága mearrádussii ja gullá dasto finnmárkolága ovdabargguide. Dokumeantat ovddastit maid Stuoradikki vuosttaš váldo oainnu ILO 14. artihkkalis (1) juoga masa ferte bidjat deattu go dulkko 14. artihkkala (1).

ILO 14. artihkal (1) ferte, nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi dadjá, ipmirduvvot dego boadusgeatnegasvuohta vuoigatvuođaid dohkkeheamis. Vaikko identifiseren (14. artihkal nr. 2) ja riektbargovuogit (14. artihkal nr. 3) leat dehálaš váikkuhangaskaoamit dohkkehit eananvuoigatvuođaid 14. artihkkala (1) mielde de ii sáhte dát mearkkašit ahte ii maid 14. artihkkalis (1) leat iešheanaláš riektgeatnegasvuohta, nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orro navdime (gč. S. 230 ja s. 236). Čadaheapmi identifiserenmannolagáin duohta vejolašvuođiguin lágalaččat geahččalit gáibádusaid, de leat mearrádusat proseassalaš mihtilmasat mii iešalddis ii dáhkkit dohkkeheami eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuođain 14. artihkkala (1) mielde. Vai nagoda čadahit geatnegasvuođaid mat leat ILO 14. artihkkalis, de lea dárbbaslaš ahte leat láhkamearrádusat mat sihkkarastet duohta dohkkeheami eaiggáduššan- hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođain, ja maid mekanismmaid dovddamiidda ja riektgáibádusmearrádusaide. ILO lea ieš mángga oktavuodas, earret eará iežas cealkámušas ráđdehusa finnmárkolága evttohussii, cealkán ahte konvensuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat gullába nannosit oktii. Dán ferte maid diehttelas váldit mielde go dulkko 14. artihkkala gos gáibádus dohkkeheapmái lea materiálalaš iešheanaláš gáibádus, go fas dat proseassalaš gáibádusat gullet mearrideapmái identifiseret ja riektgeahččaleapmái. Ollašupmi proseassalaš gáibádusain dán artihkkalis ferte danin gehččot dego dárbbaslažžan, muhto eai doarvái deavdit artihkkala materiálalaš gáibádusa, ii ge nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orro bidjame vuodđun ahte dovddán ja riektbargovuogit iehčanassii leat doarvái dohkkehit eanan- ja resursavuoigatvuođaid. Lea nu ahte vaikko konvensuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat fertejit ovttaš gehččot de ferte deavdin materiálalaš gáibádusain leat mearrideaddji, ii ge nuppegežiid. Dáinna duogážiin ferte dulkot ILO cealkámuša Danmárkui⁵. Váiddaáššis Danmárkku vuostá earret eará dohkkeheami eananguovlluin Ruonáeatnamis nanne ILO eananvuoigatvuođadilis Ruonáeatnamis oktiieivet artihkal 14:in. ILO nanne ahte inuihtaid eananguovllut leat identifiserejuvvon miehtá Ruonáeatnama ja ahte ruonáeatnanlaččain leat oktasaš vuoigatvuođat eananguovlluide ja daid stivremii Ruonáeatnamis. Go juo ruonáeatnanlaččat leat sihkkaraston materiálalaš oktasaš hállden- ja geavahanrievtti ILO 14. artihkkala (1) mielde de sáhtta lohkat ahte identifiseren lea ovdehuvvon.

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

⁵ Ilollex: 162000DNK169

Dákkár dulkon bidjo maid vuoddu Sámi vuoigatvuodálavdegotti álbmotriektejoavkkus NOU:as 1997:5 'Álgoálbmogiid eanavuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriikarievtti mielde'⁶, ja Hans Petter Gravera ja Geir Ulfsteina raporttas 'Álbmotrievttalaš veardádusat evttohusas Finnmároláhkii'⁷. Goappašat guorahallamat čuoččuheaba ahte stivrenortnegiidda mat eai earut guovlluid gos sámiin leat eaiggáduššan- ja háldovuoigatvuodát ja guovlluin gos sámiin lea geavahanriekti, de ferte stivrenortnet olles guvlui leat nu ahte sámit ieža sihkkarastojuvvot dan váikkuhanfámu mii ovttá eaiggádis dahje eanaháldejaččas lea guovllus.

Dan ahte ILO 169 14. artihkal nr. 1, 2 ja 3 leat iešheanalaš geatnegasvuodát dorjojuvvo maid dan maŋit riekteovdánemiin mii čuovvu ON General-čoahkkima mearrádusa álgoálbmotjulggastusas čakčamánu 13. b. 2007. 14. artihkal ferte dulkojuvvo ovttas álgoálbmotjulggastusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Dat ahte álgoálbmotjulggastusas leat guokte goabbatlágan artihkkala, nubbi vuossokkeheapmi eanavuoigatvuodain (26. artihkal) ja kártenbarggu go "ásaha ja čadaha vuoiggalaš, iešbirgejeaddji, objektiihvalaš, rabas ja čadačuovgi proseassa." Dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodaid (27. artihkal) doarju ipmárdusa das ahte ILO 14. artihkal (1) lea iešbirgejeaddji geatnegasvuohta masa ferte addot duohta sisdoallu. Dát ipmárdus lei maid rávvejeaddji konsultašuvdnaproseassas gaskal Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki hábmemis Innst. O. Nr 80 (2004- 2005) 'Finnmároláhka'. Notáhtta justislávdegottis Sámediggái njukčamánu 21. b. 2005 lei vuoddu konsultašuvnnaide gaskal justislávdegotti ja Sámedikki cuonamánu 13. b. 2005, gč. referáhta konsultašuvdnačoahkkimis. Notáhtas leat earret eará evttohusat ja árvvoštallamat mearrádusain ja mearkkašumit sihke identifiseren oktavuodas ja riektedáidusmearrádusain, ja stivraoktiibidjan Finnmárkkuoimodagas. Vaikko ledje siste árvalusat sihke ráđđehusbelloidagain ja Bargiidbelloidagain identifiserema birra ja sierraduopmostuoluid birra, de atne sii deatalažžan gávdnat stivrenortnegiid eatnamiidda Finnmárkkus mat geahččaledje gozihit sámiid eaiggátposišuvnna. Bargiidbellodat dadjá čielgasit ahte:

"Álbmotrievttalaš árvvoštallan [Gravera ja Ulfsteina] dadjá ahte oktasaš hálldašeami stivrenmodeallain mii evttohuvvo láhkaevttohusas [Ot. Prp. Nr. 53 (2002- 2003)] ii deavdde gáibádusaid mat leat ILO-konvenšuvnnas. Láhkaevttohusa § 5 geažil mii mearrida ahte láhka ii daga sisabáhkemiid vuoigatvuodáide mat leat oamastushálddus dahje áiggiid čada geavabeami namos, ráhpá láhkaevttohus dasa ahte vuoigatvuodát iešgudetge guovlluin ain sáhttet mearriduvvot duopmostuoluid bokte. Dát ii leat goitge doarvái dasa ahte konvenšuvnna gáibádusat duhtaduvvojit. Frakšuvdna oaidná dán mearrideaddjin ahte čoahkkeáibidjan stivrras váldá vuhtii sámiid eaiggátvuoigatvuodaid ja dárbbu ollislaš hálldašeapmái Finnmárkkus"

Dáinna duogážiin evttoha Bargiidbellodat stivrra oktiibidjama gos Sámedikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket sámi giellaguovlui ja fylkkadikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket olggobeallai. Ráđđehusbelloidagat eai dorjon dán evttohusa nu go ieža dadje:

"Modealla jáhkkeimis i leat gáibádusaid mielde mat lea álbmotrievtti, olggobealde sámi giellaguovlluid. Ii gea leat mihkke dáhkádusaid ahte giellaguovlu lea ávkeálaš kriteri álbmotrievtti mielde".

⁶ NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eanavuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriika rievtti mielde' s. 44: "Vai ILO-konvenšuvdna lea duhtaduvvon, de ferte daidda guovlluide maid sámiin lea gáibádus oázžut dohkkehuvvot eaiggáduššan- ja oamastannjuolggadusaid, biddjot gáibádus ahte eanetlohku mielláhtuin dan orgánas mas lea bajimus váldi dasa mii guoská hálldašeapmái eatnamiin ja luondduressain, nammaduvvot sámi orgánain, ja jienastannjuolggadusat fertejit leat nu ahte mielláhtuin geat leat nammaduvvon sámi orgánain, go ovttas doibmet, lea kontrolla orgána badjel"

⁷ Hans Petter Garver ja Geir Ulfstein, 2003,

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter/planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377>: "Go Ráđdehus ii mieda geográfalaš juohkima dán guovlluin [eaiggáduššan- ja oamastanriekti ja geavahanriekti] ferte gáibádus 1. čuoggá mielde [eaiggáduššan- ja oamastanriekti] guoskat olles guvlui mii gullá lága vuollai hálldašanortnegis. Mis ii leat vuoddu veardádallat mákkár guovllut Finnmárkkus bohtet 1 vuosttaš čuoggá vuollai. Mii jáhkkit ahte dákkár guovllut gávdnojit, ja leat ovttaoaivilis ráđdehusain ahte gažaldat de šaddá ahte deavdá go evttohuvvon oktasaš hálldašanortnet gáibádusaid 14. artihkkalis nr. 1".

Lei ráđđehusbellodagaid evttohus mearrádussii mii mearriduvvui. Šadde gal váldot sisa erenoamáš jienastan njuolggadusat (§10 3. laddas) rievdadussii geavaheapmái meahcceguovlluin áššuide suohkaniin Kárášjogas, Guovdageainnus, Unjárggas, Porsággus ja Deanus, ja eará suohkaniin Finnmárkkus. Ráhkadeapmi Finnmárkolága mearrádusain konsultašuvnnain gaskal justislávdegotti ja Sámedikki Finnmárkkuopmodaga stivrra čájeha čielgasit ahte ILO 169 4. artihkal dulkojuvvui dego iešbirgejeadđi geatnegasvuohta mii gáibidii duohta sisdoalu lassin mearrádusaide identifiseremii ja riekteprosedyraide.

Gáibádus dohkkeheapmái eaiggáduššan- ja hálddašanriekti ILO 169 14. artihkkala (1) mielde maid ii dárbbas leat seamma go siskkáldas riekti, nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi bidjá vuodđun. Ii dárbbas leat nu ahte riektinstituhtha "áiggiid čađa geavaheapmái" ja eavttut ásahtit rivttiin dán instituhta mielde Norgga rievttis lea seamma go dat mii lea 14. artihkkalis gos čuožžu ahte "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised". Ahte dárbbuin ii dárbbas leat ovttaláganvuohta dáikko gaskal siskkáldasrievtti ja ILO 169 ferte maid dulkojuvvot dego duogážin suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavkku árvalussii Davviriikkalaš Sámi vuoigatvuođalávdegoddi 34. artihkkalii vuosttaš laddasii mii evttoha ahte: "Guhkit áigge árbevirolaš geavaheapmi eatnamiin ja čázádatguovlluin addá vuoddu sámiid oktagaslaš dahje oktasas eaiggáduššanriektái dáidda guovlluide addá oktiivástádusa našuvnnalaš dahje riikkaidgaskasaš njuolggadusaide mat guohkit áigge geavaheapmái". Iežaset kommentáras dán mearrádussii dadjá ekspeartajoavku:

"Mearrádus vuosttaš laddasis ii čijnt dušše nátionála njuolggadusaide, muhto maid riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Siskkáldas njuolggadusat eai danin leat aktomearrideaddjit go veardádallá sámi árbevirolaš geavaheami, sáhtta go dat bidjat vuoddu oamastanriektái. Riikkaidgaskasaš njuolggadusat maidda riikkat leat čadnon, sáhttet addit stuorit sáji dohkkehit sámi geavaheami riektedahkekin go dan maid siskkáldas njuolggadusat addet" (s. 252).

Okta ášši mii cealká iešheanalaš guorahallama duohta dohkkeheamis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuođain 14. artihkkala (1) mielde lea áigemihttu barggus identifiseret eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođain. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea ieš dán geahčadan go čujuha Skogvangii⁸ guhte jearrá lea go Sámi vuoigatvuođalávdegotti bargu mannan beare njozet duhtadit konvenšuvnna gáibádusaid dohkkehemiin eana- ja resursavuoigatvuođain. Čuolbma goitge ii guorahallojuvvo lagabui ii Skogvang bealis ii ge Sámi vuoigatvuođalávdegotti bealis. Eahpitkeahhtá lea dákkár identifiserenbargu hui áddjái. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea earret eará gáibidan ahte gáibádusat ovdanbuktojuvvot čálalaččat kártenkommišuvdnii 10 jagi sisa dan rájis go kártenláhka doaibmagoahhtá. Dát mielddisbuktá ahte guhkit áiggi leat guovllut gos leat oktasas- ja sámi eaiggáduššan- ja hálddašanvuoigatvuođat gos maid fertejit leat ortnegat mat mielddisbuktet duohta ja beaktilis dohkkeheami sámiid eana- ja resursavuoigatvuođain jus riektedilli galgá heivet ILO 169 14. artihkkala vuollái. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii oro dán bidjan vuodđun iežaset evttohusain stivrenortnegiidda eananeaiggátorgánii nu guhká go lávdegoddi vállje gohčodit iežaset ortnegiid "Hálddašanortnegat báhcán stádaeatnamiin". ILO 169 14. artihkkala mielde ii leat vejolaš ásahtit eananeaiggátorgána dillái mii lea čuožžilán manjil go dohkkeheapmi identifiserema bokte lea gárvvistuvvon.

Sihkkarastin materiálalaš gáibádusain ILO 169 14. artihkkalis ferte buohstahttit iežas mearrádusain dohkkehemiin oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuođain, riektivuodus kártemii, oktiibidjan eananeaiggátstivrrain, lágasteamiit stemmemiidda ja materiálalaš hehttehusat mearridaneiseválddiide.

2.4. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide

2.4. 1 Riekti iešmearrideapmái

Riekti iešmearrideapmái čuovvu SP 1. ja 27. artihkkaliid ja álgoálbmotjulggaštusa 3. ja 4. artihkkaliid.

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Sámeriekti- sámiid riekti vássánaigái, dáláaigái ja boahhteáigái, 2002, s. 84- 86.

Sámi vuoigatvuodálávdegottis ii leat ollesveardásaš manahat ja guorahallan SP 1. artihkkalis⁹, ja dan manis riekteovdáneapmi mii guoská iešmearrideapmái álgoálbmotjulggastusa mearrideamis, erenoamážit 3. ja 4. artihkkaliin¹⁰. Eahpitkeahhtá lea sámui riekti iešmearrideapmái¹¹, ja ahte SP 1. artihkkalis lea riektováikkuheapmi sámiiid suodjalussii ja ávkástallamii luondduresurssain¹². Norgga eiseválddit orrot bidjan vuodđun ahte lea álgoálbmotjulggastus akto, ii ge maid SP 1. artihkal, mii dahká vuodu sámiiid iešmearrideapmái¹³. Iešguđetlágan ipmárdus das ahte mii lea vuodđun iešmearrideapmái, ii dárbbat mearkkašit ahte leat iešguđetlágan ipmárdusat dasa ahte maid iešmearrideapmi mearkkaša duohtavuodas¹⁴. Ferte goitge deattuhuvvot ahte lea vártis bealuštit ahte álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái mii lea mearriduvvon álgoálbmotjulggastusas, lea sierra dahje erenoamáš riekti álgoálbmogiidda (sui generis), ii ge dábálaš riekti mii lea buot olbmui SP 1. artihkkala mielde. Ovdasárbnis álgoálbmotjulggastusas dadjo ahte olbmuid riekti iešmearrideapmái lea duođastuvvon SP 1. artihkkalis, seammás go duođastuvvo ahte julggastus ii sáhte geavahuvvot dasa ahte biehttalit ovttaga álbmogi sin iešmearridanrievtti go dat ohccojuvvo čađahuvvot oktiivástádusain riikkaidgaskasaš riivttiin. Álgoálbmotjulggastus duođasta ahte álgoálbmogiin lea dábálaš iešmearridanriekti, juoga mii nannejuvvo julggastusa 2. artihkkalis gos boahťa ovdan ahte álgoálbmogat leat ovttaadássáaččat eará olbmui¹⁵. Julggastus lea danin cealkka mearrádussii álgoálbmogiid riektái iešmearrideapmái dego riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievttalaš prinsihppa. ON olmmošvuoigatvuodákomitea lea maid mángga dilis deattuhan ahte SP 1. artihkal guoská álgoálbmogiidda, dása gullet maid sámis (gč. komitea 4. periodalaš raportta Norgii 1999:is), ja Ruotta lea duođastan ahte dat dábálaš riekti iešmearrideapmái man birra lea 1. artihkkalis (SP/ØSK) maid gullá sámis álbmogi.

Iešmearridanriekti lea lunddolaččat oktasaš riekti ovtta álbmogi, ja das lea dan sivas njuolga áššáigullevašvuotta sihkkarastimis sámiiid oktasaš eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid, ja rievtti hálddašit iežaset luondduresurssaid. Sámiid riekti iešmearrideapmái bidjá danin čielga iešbirgejeaddji eavttu hábmēt lágaid sihkkarastin dihte sámiiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Dan sivas ii šatta riekti go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dovddaha dan ipmárdusa ahte várra ii leat eanet 1. artihkkalis go dat mii lea 27. artihkkalis ja ILO 169. ILO 169:is ii namuhuvvo iešmearrideami birra ja SP 27. artihkal lea oktagaslaš vuoigatvuodaid birra main leat oktasaš dovdomearkkat. Dása ferte maid lasihuvvot ahte iešmearridanriekti bidjá čielga eavttuid dasa movt mearridanproseassa odđa láhkaaddimii čađahuvvo.

2. 4. 2. Riekti oassálastimii/ searvamii ja konsultašuvnnaide

ILO 169 ii sisttisdoala iešmearrideami, muhto das leat iežas njuolggadusat konsultašuvnnaide ja oassálastimii geavaheamis, stivremis ja seailuheamis luondduresurssaid, gč. 6., 7. ja 15. artihkkaliid. ILO 169 6. artihkal ja SP 27. artihkal sisttisdoallaba geatnegasvuoda stádain konsulteret álgoálbmogiiguin. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi manná viidát čađa dáid artihkkaliid konklusuvnnaiguin maidda Sámediggi guorrasa. Sáhtta leat eahpidahtti sisttisdoallet go ILO 169 6., 7.

⁹ SP 1. artihkal: Buot olbmui lea iešmearridanriekti. Dán mearrádusa vuodul mearridit sii friddja iežaset politihkalaš oainnu ja friddja ovddidit iežaset ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdáneami.

¹⁰ UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹¹ Bargojoavkku rápporta golggothmánu 3. b. 2007, s. 20: "Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas-Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti."

¹² NOU 2008:5 'Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkkui', s. 263.

¹³ Gáldu Čála 2/2008 'sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi' Red: J. B. Henriksen. Stádačáli Raimo Valle, s. 36- 39i. Rápporta bargojoavkkus golggothmánu 3. b. 2007 s. 18- 19.

¹⁴ Bargojoavkku rápporta golggothmánu 3. b. 2007, s. 20, "Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas-Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti."

¹⁵ Gáldu Čála 2/2008 'sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi' Red: J. B. Henriksen. J. B. Henriksen, s. 18- 20, J. Anaya, s. 45- 47, M. Åhrén, s. 77- 79.

ja 15. artihkkalat dušše oktasáŋ geatnegasvuodá sihkkarastit aktiivvalaš oassálastima duohta konsultašuvnnaid čađa, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi konkludere¹⁶.

Nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ieš namuha, de ferte sánadat 7. artihkkalis nr. 1 ipmirduvvot ahte ásaha geatnegasvuodaid mat leat viidábut go konsultašuvnnat. Ii oro goitge áibbas riektá dulkon Sámi vuoigatvuodálávdegottis go konkludere ahte 7. artihkal dušše sisttisdoallá čáhkkit joksarviidodaga konsultašuvnnaide 6. artihkkala maŋis dasa goas, makkár ja gos doaimmat galget čadahuvvot¹⁷

7.(1) artihkkala mielde lea álgoálbmogiin riekti ieža mearridit vuoruhemiid ja ovdánahttinproseassaid mat earret eará gullet sin eananguovlluide. 7. artihkal dohkkeha posiitiivvalaš rievtti álgoálbmogiid. Ii leat sahtedohko ahte dadjanhápmi ILO 169:is lea seammaláŋan go SP 1. artihkal. Dan sivas lea govttolaš árvidit ahte ILO 169 7.(1) artihkal sisttisdoallá lasi geatnegasvuodá go konsultašuvnnain 6. artihkkalis. Dulkon 6.(2) artihkkala ovtta 7. (1) artihkkaliin mielddisbuktá ahte ferte vuodđun atnit ahte stáhta lea geatnegahtton gávdnat sohppojuvvon čovdosiid guoski álgoálbmogiiguin áššiide mat gullet ”callimii, oskui, ášahusaide, vuoigŋalaš vuogasvuhtii ja eananguovlluide gos álgoálbmogat ellet dahje geavahit eará ládje”. ILO ekspeartakomitea boahť seamma mearkkašcapmái norgga periodalaš raporttas skábmamánnu/ juovlamánnu 2003 go dat eavttuha miediheami Sámedikkis dasa ahte ráđdehusa finnmárkoláhkaveittohus sáhtť dohkkehuvvot ILO komiteas. Iežaset cealkámušas dadjá ILO komitea:

”Proseassa ja sisdoallu leaba čavga čadnon oktii konvenšuvnna gáibádusas, ja doaibmi konflikttas. Komitea lea dan oainnus ahte jus Sámediggi, mii lea sámiid ovddasteaddji orgána Norggas, lea mielas addit iežas guorraseami evttobussii, de sáhtť komitea dohkkehit dán čovdosa vai devdojuvvu gáibádus eananvuoigatvuodáide, mat guhká leat leamaš fáddán šiehtadallamiidda gaskal sámiid ja eiseválddiid. Alggabeapmi Finnmárkekuopmodagas dákkár guorraseami haga, sáhtť nuppi bealis buktit bággolonisteami riivttiin mat leat dohkkehuvvon lágalas mearrádusaid bokte Norggas ja [...]konvenšuvnnaid mielde. Dáid diliid vuolde bivdá komitea ráđdehusa ja Sámedikki ođasmahttit digastallamiid oamasteamis eananvuoigatvuodáid Finnmárkekus, soabadanvuoigŋain mii lea 6. ja 7. artihkkaliin ILO konvenšuvnnas 169.”[iežas jorgalus]

Suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavku mii lea árvalan evttobusa Davviriikkalaš Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dovdasta ahte 7. artihkkala dulkon mii lea eanemus lági mielde lávda konvenšuvnna vuodđo- prinsihppi, dan ahte álgoálbmogiin lea riekti bearráigeahččat iežaset ovdáneami, cealká ahte lea konsultašuvdnageatnegasvuodá stádas¹⁸.

ILO 169 7.(1) ja 15. (1) artihkkalat deattuhit maid ahte álgoálbmogat galget searvat hábmēt, čadahit ja árvoštallat plánaid ja prográmmaid, ja geavaheami, hálddašeami ja gáhttema luondduresurssain. Dán sáni mielde lea álki ipmirdit ahte dát artihkkalat garraseappot deattuhit oassálastima hálddašeamis dahje dan oktasáŋ doaimmaheami lágáin ja hálldahuslaš doaimmain mat leat mearriduvvon konsultašuvnnaid vuodđul 6. artihkkala mielde. Lea seamma maid Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver bidjaba vuodđun iežaska raporttas daid álbmotrievttalaš veardádusain evttobusas Finnmárkoláhkii mii nanne ahte 15. (1) artihkal sisttisdoallá rievtti sámiide searvat almmolašrievttalaš hálddašeamis luondduresurssain¹⁹. Sullásaš loahppajurdda lea Raporttas maid bargajoavku mii lea mannan čađa Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna árvalusa mii konkludere ahte sámiin lea riekti aktiivvalaččat searvat almmolaš hálddašeamis luondduresurssain dihto guovlluin²⁰. Vaikko konsultašuvnnat leat diliid birra main lea almmolašrievttalaš mihtilmasvuodá, de lea váttis lohkat ahte konsultašuvnnat mielddisbuktet searvama almmolašrievttalaš hálddašeamis.

¹⁶ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, 218

¹⁷ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, s. 846- 849

¹⁸ Evttobus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii čuoggát 7, 3, 2, s. 146- 147.

¹⁹ Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver: Raporta álbmotrievttalaš árvoštallan evttobusas ođđa Finnmárkoláhkii, artihkal 15

²⁰ Raporta bargajoavkkus mii lea manna čađa Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna evttobusa, 03.10.07, s. 26

Riekti iešmearrideapmái, riekti oassálastimii ja riekti konsultašuvnnaide leat álgoálggus golbma iešgudetlágan ja iešheanalaš vuoigatvuodát, muhto lihkká nu ahte bohtet mannat latnjalassii ja gos lea njuovžilvuohka mii vuolgá das man dehálaš áigejuovdilis áššit leat sámi álbmogii. Sorjaveaš dasa man dehálaččat iešgudetlágan áššit leat sámi álbmogii, de leat šiehtadallamat dahje konsultašuvnnat main lea ulbmil oázžut miediheami, de sáhttet dá leat vuogit movt geavaha iešmearridanválladi, nu go omd suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus lea iežasat árvalusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii 14.- 22. artihkkaliin²¹²².

Álgoálbmotjulggaštusas leat mearrádusat dihttes miediheapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide earret eará 10., 18., 19., 30., 32. ja 38. artihkkaliin main buohkain lea dadjamaš álgoálbmogiid vuoigatvuodaide eatnamiidda ja resurssaide. Buot namuhuvvon artihkkaliid ferte goitge geahččat ovttašat julggaštusa 3. iešmearridanartihkkaliin ja dainna lágiin čájeha dovddaheami iešmearridanrievtti čadaheamis. Dan obbalaš 19. artihkkalis konsultašuvnnaid birra lea danin maid gáibáduš miehtamii lágaide ja hálldahuslaš doaimmaide main sáhttašat šaddat mearkkašupmi álgoálbmogiid, čielggas²³. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide ferte maid oidnot lágain mat leat stivrema ja hálldaheami birra guovlluin gos leat oktasaš vuoigatvuodát sihke gáttis ja mearas, ja lágain mat leat konsultašuvnnaid ja áššemeannudemiid birra.

3. Vuodoleappot Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa birra

3.1 Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea bargan viiddis ja dehálaš barggu go lea evttohan golbma ođđa lága, ja rievdadusaid moanat eará lágaide mat leat doaimmas. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea dasa lassinn árvoštallan vuoigatvuodaid riddo- ja vuotnabivdui, muhto čujuha muđui Riddoguolástuslávdegotti evttohussii (NOU 2008:5). Sihke Sámi vuoigatvuoda lávdegoddi ja Riddoguolástuslávdegoddi árvoštallaba ahte Riddoguolástuslávdegotti evttohus dáidá heivet eará mearrasámi guovlluide muđui riikkas.

Sámi vuoigatvuoda lávdegotti váldoevttohus lea čadnon golmma láhkagáhppálagaide. Dat leat:

1. Kártenláhka (Kárten- ja dohkkehanláhka)
2. Konsultašuvdna- ja áššemeannudanláhka (Áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka)
3. Stivren- ja hálldašanláhka eatnamiin ja luondduresurssain (Hålogálándaláhka, Statskog, meahcceláhka, Finnmárkku guolástusláhka)

Sámediggi ipmirda Sámi vuoigatvuodálávdegotti ja Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ollisvuohčan stáda vuhtiváldimis álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid sámiide sihkkarastimiin rivttiid eatnamiidda ja luondduresurssaide. Vaikko láhkateknihkalaš sivaide geažil leat evttohuvvon sierranas láhkan de deattuhuvvo ahte evttohusat gehččojit ovttašat ollislašžan.

Vai olahivččii álbmotrievttalaš bealušteaddji ja ollislaš lága de ferte ođđa ja rievdaduvvon láhka oktiibuot sihkkarastit:

- Duohta dohkkeheami sámi vuoigatvuodain
- Vuoigatvuodaid kárten mii maiddási sihkkarastá oktasaš sámi vuoigatvuodaid.

²¹ Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna- evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavku, ovddiduvvon 26.10.05, s. 16- 18 ja 217- 230

²² Mathias Áhrén 'Kultuvra ja luondduresurssat' raporttas Sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi, Gáldu Čála nr 2/2008 s. 82- 83.

²³ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

- Riektegová mii lea seammadássásaš obba sámi árbevirolaš guovlluin ja mii sihkkarastá duohta seammaláganvuodá gaskal eanetlogu ja unnitlogu ja gaskal iešguđet sámi guovilluid.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea Finnmárkkulága § 3 vuogi mielde evttohan belohahkii ovttahttima ILO 169 kártenláhkii Hålogálándaláhkii ja rievdadussan boazodoalloláhkii. Ii leat evttohuuvon ahte sullásaš mearrádus váldojuvvo mielde áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii iige rievdadussan meahcceláhkii. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttohusa ahte belohahkii váldit ILO 169 mielde soames láhki muhto ii earáide ii leat prinsihpalaččat digaštallojuvvo. Dát ii leat vuogas, carenoamážit mii guoská stivren- ja hálddašanlága evttohusaide, go evttohus dagaha goabbatlágán riektegová álbmotrievtti ektui guovlluide mat galget stivrejuvvo ja hálddašuvvo Hålogálándalága bokte Romssas ja Norlánddas, ja meahccelága bokte lulábealde Norlándda. Árvvoštallojuvvo rievttamussan ja čielgaseamosin ahte dan sadjái go belohahkii ovttahttima ILO 169 soames lágaide, de baicca ovttahttima ILO 169 olmmošvuoigatvuodáláhkii seamma dássái go ee. mánáidkonvenšuvnna. Justisdepartemeanttas lea dál gulaskuddamis evttohus olmmošvuoigatvuodáláhkii ovttahttit nissonvealahankonvenšuvnna. Árvvoštallamat maid Justisdepartemeantta lea dahkan gulaskuddannotáhtas nissonvealahankonvenšuvnna ovttahttima birra sihke doaibmi lága ja bohtosiid mat čuvvot ovttahttima vuoruhemiin leat vuđolaččat dahkon ja daid sáhtta ollásit fievrredit ILO 169:i.

Viidáset kommeanttain lea vuolggasadii váldon láhkaevttohusa golmma váldogáhppálagain maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi leat ovddidan.

3.2 Kártenláhka

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi kártenlága evttohus Romssa fylkkas luksa lea posiitiiva. Evttohus hukse obbalohká Finnmárkku lága 5. Kapihttala nala. Stáda lea álbmotrievtti mielde ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bokte geatnegahtton kártet eaiggádan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodá.

Sámediggi atná posiitiivan ahte lága doaibmaguovlu fáttmasta buot sámi árbevirolaš guovilluid beroškeahhtá gii dál lea eaiggát, ja ahte seammás váldá mielde sámi riddo- ja vuotnaguovlluid. Vuolggasadii sisttisdoallet sámi árbevirolaš guovllut nu go lea mearriduvvon Stáda eiseválddit ja Sámedikki konsultašuvnnaid prosedyrain, 2. čuoggás 4. kuvlačuoggás ja Plána- ja huksenlága § 5-4 goalmát oasi mearkkašumiid. Sámediggi doarju Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvvoštallamiid, ja nu go maid bohtá ovdan mearkkašumis láhkaevttohusa doaibmaguovllu mearrádussii, go jurddaša ahte kártema guovlu sáhtta leat stuorát guovlu go mii definerejuvvo konsultašuvdna soahpamušas ja plána- ja huksenlága mearkkašumiin. Sihkkarastima dihte sámi árbevirolaš guovlluid ja oktasaš sámi vuoigatvuodaid addojuvvo dárbbaslaš materiálalaš dohkkeheapmi, muhto ferte goitge árvvoštallat ahte lea go láhkamearrádusas čielgaseappot definerejuvvo lága doaibmaguovlu, muhto maiddá nu ahte geográfalaš guovlu sáhtta leat viidát go leat ákkat ja vuodđu dasa. Lea ee. soahpameahttunvuodta das lea go boazodoallolága mielde boazodoalu dálá ráđji historjjálaš geavaheami mielde.

Riddoguolástuslávdegoddi evttohusa ahte Finnmárkkukommišuvnnas sáhtta gáibiduvvot kárten ja dohkkeheapmi Finnmárkku riddo- ja vuotnaguovlluid dálá vuoigatvuodain ferte maid geahččat Sámi vuoigatvuodálávdegoddi kártenlága evttohusa ektui.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vuodđuda evttohusastis ahte norgga diggeriekti soahpá dievaslaččat oktii álbmotrievttiin, carenoamážit ILO 169 14. artihkkaliin. Vaikko Selbu-duopmu ja Čáhputduopmu čájeheaba ahte Alimusriekti dán áiggi eambo vuhttiiváldá carenomáš sámi geavaheami, de lihkká ii leat álki dadjat ahte dat loahpaloahpas mearkkaša ahte sámiid vuoigatvuodat eatnamiidda ja resurssaide leat ollislaččat dohkkehuvvon norgga riektortnega mielde. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ovdehus lea maiddá váttis ILO 169 14. artihkkala ektui gos daddjo ahte vuoigatvuodat galget addot doppe gos sii “árbevirolaččat orrot”. Diekkár cealkka sáhtta dagahit dan ovdii mii čuovvu gustojeaddji norgga rievttis mas leat gáržžes gáibádusat jus oamasteapmi ja guhkitáiggi geavaheapmi galgá leat vuodđun eaiggáduššanvuoigatvuhtii. Dát sáhtta ee. guoskkahit daid vuoigatvuodaid maid

boazodoalu geavaheami bokte leat ožžon mas omd. eaktun “intensiiva” geavaheapmái sáhttá leat váttis. Čujuhuvvo muđui ILO 169 14. (1) artihkkalii maŋemus čuoggái gos čuožžu: ”Dán dáfus galgá earenoamážit váldit vuhtii johtti álbmogiid ja lotnolas eanandolliid dilálašvuodaid”.

Vaikko go Sámediggi lea posiitiiva kártet daid vuoigatvuodaid mat gusket buohkaide geat orrot ja geavahit guovllu beroškeahhtá etnalaš gullelašvuodas, de ferte deattuhuvvot ahte kártema ulbmil lea dohkkehit sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid olles sámi árbevirolaš guovllus. Danne árvvoštallojuvvo hui váilevažžan ahte kártenlága evttohus ii smiehta ášši eará ládje go ahte livččii veahá ovttaštahhtime ja ovdalii vuoruheame ILO 169.

Diekkár vuoruhanmearrádus lea cahpečielggas go lágas ii leat makkárge mearrádus doaibmi vuoigatvuodain, nugo Finnmárkkulága § 5 vuosttaš lađđasis lea gos sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid dohkkehuvvojit, ja nugo § 5 goalmmát lađđasis gos boahtá ovdan ahte ásaheavva kommišuvdna ja sierraduopmostuollu mii galgá guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu sámiid ja earáid vuoigatvuodaid mat sis leat oamasteami, guhkesáigge geavaheami dahje eará ákkaid vuodul.

Sámediggi ii oainne ahte lea doarvái ILO 169 14. artihkkala ektui ahte vuoigatvuodaid kárten dušše dáhpáhuvvá našuvnnalaš rievtti vuodul. Danne ferte leat čielga mearrádus ahte kárten galgá dáhpáhuvvat riikkaidgaskasaš rievtti vuodul. Našuvnnalaš rievtti ipmárdusain ferte maid čielgasit biddjot vuodđun ahte dat maid fáttmasta sámiid virolašvuoda ja riekteipmárdusa, nugo Sámedikki mearrádusas áššis 19/05 árvalus evttohussii O. Nr. 80 (2004-2005) ’Finnmárkkku fylkka eatnamiid ja luondduriggodagaid riektedilálašvuoda ja hálldašeami lága birra’.

Sámediggi atná dehálažžan ahte kártenláhka duodašta ahte sámit leat eatnamiid ja luondduriggodagaid guhkitáiggi geavaheami bokte alcceseaset háhkan oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid Romssa fylkkas luksa, ja lága ulbmil lea guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu dain vuoigatvuodain maid sámit ja earát leat daguhan alcceseaset. Lágas ferte dohkkehuvvot sámi árbevirolaš guovlu oktasaš vuoigatvuodaiguin.

Sámi vuoigatvuodalávdegoddi lea válljen ahte kommišuvdna bargá veahá eará ládje go mii boadusin lei Finnmárkkulágas, go váldonjuolggadussan kárte dušše daid báikkiid mat leat gáibiduvvon kártet (gč evttohusa § 6). Finnmárkkukommišuvdna galgá Finnmárkkulága mielde kártet olles dan guovllu maid Finnmárkkuopmodat válddi badjelasaš almma ahte sierra gáibiduvvo nu (gč. Finnmárkkulága §§ 5, 29 ja 30). Danne lea alit ráđji oažžut identifiserejuvvo guovllu Romssa fylkkas luksa go Finnmárkkus lea, ja dasa lassin lea ráđji biddjon badjelli oažžut dakkár áššiid váldot bajás mat leat juo lága fámoláččat mearriduvvon daidda guovlluide maid stáda ii oamas dál (gč evttohusa § 18). Vai ollásuhtá ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bealuštahtti vuogi mielde, de ferte leat vuollegis ráđji das makkár guovllu galget identifiseret ja makkár vejolašvuhta lea ođđasis oažžut meannuduvvot daid áššiid mat leat lága fámoláččat mearriduvvon almmá nu ahte sáhtá cealkit ahte meannudeapmi dain áššiin lea leamaš doarvái lojála ILO 169 14. artihkkala nr. 3 gáibádusaide, ja mas lea ágga jáhkkit ahte boadus lea huksejuvvon ilá garrá duodaštusaddima njuolggadusaid nala, dan ektui mii gáibiduvvo 14. artihkal nr. 1:s.

Sámediggi oaidná ahte sáhtá dagahit dárbbasmeahtun diehtemeahtunvuoda ovddosguvlui jus váldonjuolggadussan galget buot eatnamat árbevirolaš sámi guovlluin kártejuvvo, almmá ahte gáibiduvvo álggos, danne go Romssas luksa leat caret stáda vel mánga eará stuorát ja smávít eananeagigádat árbevirolaš sámi guovlluin. Mángga báikkis ii leat prinsihpalaš erohus das movt stuorát gávpevuodđudusat ja stáda leat gártan eaiggádeaddji árbevirolaš sámi guovlluin. Árvvoštallojuvvo maid praktihkalaččat veadjemeahttumin muddet kártenguovllu dan vuodul geat dál leat eananeagigádat. Danne sáhtá leat ágga ipmirdit manne ferte kárten gáibiduvvot ovdal go kárten álggahuvvo. Lihkká fertet deattuhuvvot ahte ii sáhte vuodustussii bidjat earenoamáš alla gáibádusaid oktasaš ja oktagaslaš sámi vuoigatvuodaid kártemii.

Lea posiitiiva go kártenkommišuvdna galgá sáhttit identifiseret guovlluid gos lea ovdalaččas lágafámolaš mearrádus. Lea goitge unnán ávki ahte kommišuvdna galgá kártet dakkár guovlluid jus nuppi instánssas lea meahcceduopmostuolu meroštuvvon ráđđejumi duohken mearridit ahte galgá go dakkár áššiid meannudit. Sáhtta jearrat leago dakkár mearrádus ILO 169 14. artihkkala (2) mielde, sihkkarastit álgoálbmogiid vuoigatvuođain doaibmilis gáhttejumi. Viidáset sáhtta maid gažaldaga bidjat dan iešgudetlágán meannudeapmái maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orru daguheame vai sáhtta ođđasis meannudit áššiid dain guovlluin maid stáda dál čuoččuha eaiggáduššánrievtti ja guovlluin mat leat priváhta eatnamat (evttohus Hålogalándaláhkii § 18). Dakkár ortnet daguha earenoamážit ahte sámít lulimus guovlluin, gos meahcceeatnamat leat eanas priváhta eaiggátvuođas, biddjojit oidduhis dillái go buohtastahtta earáiguin. Dát lea maid váttis SP 27. artihkkala ektui. Váldonjuolgadussan ferte dasto leat ahte kártenkommišuvdna raporttat daidda guovlluide mat leat lágafámolaččat mearriduvvon mannat meannudeapmái meahcceduopmostullui jus raporta spiehkasta láhkafámolaš duomus.

3.3 Konsultašuvdan ja áššemeannudanláhka

Sámediggi lea posiitiiva sierra láhkii konsultašuvnnaide ja áššemeannudeami birra doaimmaide main sáhtta leat dadjamuš sámi kultuvrii. konsultašuvnnat ja dihttes miediheapmi dahkaba ovtas iešmearridanrievttiin čiehkageađggi riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievttis. Sierra láhka mii čadaha geatnegasvuođaid mat čuvvot erenoamážit ILO 169 6., 7. ja 15. (2) artihkkaliid, ja SP 1. ja 27. artihkkaliid miellidibuktá ahte oassi norgga lágain, ja maid hálddašannmálle canet speadjalastá álgoálbmotrievtti. Vaikko Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii leat árvvoštallan álgoálbmotjulggaštusa, mii ovdanbuktá álbmotrievttalaš ovdáneami ja álbmotrievttalaš áiggiid čada rievtti, de ferte dát maid biddjot vuodđun áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii.

Dat deatalaš mearkkašupmi konsultašuvnnain ja dihttes miediheapmis lea álgoálbmotrievttis dagaha ahte Sámediggi oaidná dehálažžan ahte dát geatnegasvuođat stádas cigget sierra láhkabidjamis gos prosedyrat ja materiálalaš gáibádusat čadaheapmái čielgasit bohtet ovdan. Materiálalaš álbmotrievttalaš geatnegasvuođat čadnojit SP 27 suodjalus sisabahkkemiid vuostá, deattuheapmi ja sierranas doaimmat, ja maid SP 1. artihkal, gč. álgoálbmotjulggaštusa 3. artihkkala, gč. 10., 19. ja 32. artihkkaliid gos biddjo geatnegasvuohta konsultašuvnnaide álgoálbmogiiguin sihkkarastindihti ahte sii sáhttet addit iežaset dihttes miediheapme doaimmaide main sáhtta šaddat mearkkašupmi sidjiide. Materiálalaš gáibádusat mat leat čadnon sisabahkkensuodjalussii ja miediheapmái mearkkaša dan ahte Sámediggi, mii lea sámiiid ovddasteaddji orgána, ferte addit duohta válddi. Rievttis iešmearrideapmái lea maid materiálalaš sisdoallu mii cealká ahte Sámediggi doaimmaha válddi sámi álbmoga ovddas. Dan dihte lea prinsihpalaččat eanemus riekta ahte Sámediggi doaimmaha válddi ollášuhttit álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid mat mearriduvvot Stuoradikkis eai gea ráđdehusas ja de dego láhkaásahusat dahje sullásaččat.

Guovlluide mat iehčanassii eai guoskkat sámi siskkáldas beroštumiide, muhto mat omd. gusket eanan- ja resursahálddašepmái gos sámít juogadit iežaset árbevirolaš guovllu eará olbmuiiguin, lea dássi váikkuhanvejolašvuođas mearridanprosessii sorjavaš das man áigeguovdilát áššit leat sámiiide. Dássi sámi váikkuhanfámus eanan- ja resursahálddašangažaldagaide áššemeannudan- ja konsultašuvdnalágain lea maid muhtin muddui sorjavaš das man stuora váikkuhanfápmu sámiiin lea ásahuvvon stivren- ja hálddašanorgánain guovlluide maid stáda odne čuoččuha oamastanrievtti ja gos gávdnojit sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuođat.

Lea maid nu ahte suodjalus sisabahkkemiid vuostá SP 27. artihkkala mielde lea čielga hehttehusa sisabahkkemiid vuostá mat sáhttet miedihevnot. Dát geatnegasvuohta ferte maid dulkojuvvot SP 1. artihkkala mielde, suddjendihti ahte eai dahpáhuva álbmotriekterihkkumat dan hámis ahte stáda miehtá sisabahkkemiidda mat mearkkašahtti olu sáhttet goaridit sámi kultuvrra vuodu. Iešmearridanriekti sisttisdoallá danin ahte Sámedikkis guhte ovddasta sámiiid, lea stuorit dássi mearrideaddji dadjamuš áššiin main lea stuora dadjamuš sámi kultuvrii, go dat maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi geažuha iežas láhkavevttohusas.

Dát váikkuhanfápmu boahitá leat stuorit madi eanet sámi kulturguovllut leat áitojuvvon/ presset, omd. dego lullisámi guovlluin. Maid deasta sámiid mearridanriektái vuoruhemiide mat gusket eananguovlluide ja doaimmaheapmi kontrollas badjel iežaset ovdáneami ILO 169 7. artihkkala mielde cealká ahte konsultašuvdnaláhka muhtin áššiin ferte addit sámediggái stuorit váikkuhanfápmu go dat mii lea evttohuvvon Sámi vuoigatvuođalávdegotti.

Álgoálbmotjulggaštusa 32. artihkal nr. 2 ja Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna ekspeartajoavkku árvalus 16. artihkal nubbi lađas leat ovdamearkkat lagat kodifiserema ja konkretiserema álbmotrievttalaš virolašvuodárievevtti dán suorggis.

Sámediggi oaivvilda ahte konsultašuvdnaláhkii fertejit sisabargojuvvot mearrádusat mat addet Sámediggái šiehtadallan- dahje miedihanrievtti sisabahkkemiidda mat mearkkašahtti olu sáhttet billistit sámi kultuvrra vuodu. Dákkár šiehtadallan- ja miedihanriekti Sámediggái čadno lunddolaččat almmolašrievttalaš mearrádusaide mat čielgasit gusket oktasaš vuoigatvuođaide sámiin dego okta álbmot, ii ge mearrádusaide mat čuhcet oktagaslaš vuoigatvuođaide.

Nu go ovdal namuhuvvon, de bidjá SP 27. artihkal sihke materiálalaš hehttehusa sisabahkkemiidda, deattuhangáibádusa ja gáibádusa positiivvalaš sierradoaimmaid go lea dárbbaslaš sihkkarastindihti álgoálbmogiid kulturgáhttema ja ovdáneami. Lea eahpitkeahhtá ahte sámi kultuvra Romssas luksa mángga guovilus leat garrasit áitojuvvon. Dát guoská erenoamážit lulli- ja mearrasámi guovlluide, muhto maid boazodollui.

Dát ferte mielddisbuktit ahte njuolggadusat veardádallami ja deattuheapmái sámi beroštumiin ferte leat garraseabbo dán guovlluin. Evttohusa mearrádusat Sámedikki njuolggadusaide ja árvalusaide doaimmaid váikkuhusaide (evttohusa §§8, 9 ja 12) ferte danin Sámedikki oainnu mielde nannejuvvot dainna ahte njuolggadusat leat čadni ja ahte dat galget bures deattuhuvvot árvalusaiguin mat galget dahkkot.

Goziheapmi geatnegasvuođain SP 27. artihkkala mielde ii leat doarvái ahte Sámediggái addo váldi mearridit njuolggadusaid mat dušše galget vuodđun leat árvoštallamiin. Čujuhuvvo dás maid deattuhanmearrádusaide gos sámiid beroštumit galget deattuhuvvot mearkkašahtti dahje heivvolaččat báktelága paragrafain 22a ja 39b ja Birasgáhttendepartemeantta evttohan ođđa luonddušládjiivuođalága paragrafas 14. Dákkár duohta deattuheapmi lea maid dehálaš eaktu dasa ahte sáhttit čadahit duohta šiehtadallamiid dahje konsultašuvnnaid vai olaha miediheami doaimmaide. Sámediggi ii oainne ahte Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohus mearrádussii dasa ahte doaimmat sáhttet johtuiddjot erenoamáš dehálaš sámi guovlluin jus deatalaš servodatlaš beroštumit mitalit ahte dat heivejit SP 27 artihkkaliin ja ILO 15. artihkkaliin (evttohusa §10).

Dat mii guoská Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohussii ahte Sámedikkis lea konsultašuvdnageatnegasvuohta guoski sámi beroštumiin mearrádusaide maid Sámediggi veardida dahkat dego almmolaš eiseválddiidásahus, de ii sáhte Sámedikki mielas dát ákkastallojuvot álbmotrievttalaččat (evttohusa §15 manimus lađas).

Konsultašuvdnageatnegasvuohta lea ásahuvvon sihkkarastit sámiid váikkuhanvejolašvuođa mearrádusproseassa badjel. Go váldi dahkko Sámedikki bealis de sáhttá dan ákkastallat iešmearridanrievttiin, mii lea nannosit riekti go konsultašuvnnat.

Vuosttažettiin ii sáhte čađaheapmi iešmearrideamis ipmirduvvot dego stádas- juhkkojuvvon almmolaš válddalastin. Nuppádassii boahitá Sámedikki čađaheapmi almmolašrievttalaš válddis dego iešheanaláš sámi álbmotválljejuvvon orgána guovlluide mat formálalaččat leat sirdojuvvon / fievrriduvvon Stuoradikkis sisttisdoallat oassálastima maid ILO 169 7. artihkal nr. 1 ja 15 nr. 1 geatnegahttiiba stádaid sihkkarastit. Eará ášši lea ahte čielggadeamit ja aktiivvalaš seaguheapmi njuolgggo guoski sámi beroštumiin lea gáibiduvvon dábalaš hálddašanrievttis.

Sámediggi lea positiiva dasa ahte konsultašuvdnageatnegasvuodát lálkkaevttotus gusket maid suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja riekteásahusaide mat čadáhít stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain maid sámiin leat vuoigatvuodát. Dákkár mearrádus sihkkarastá ahte stádalaš geatnegasvuodát bisuhuvvot vaikko stáda juohká dahje sirdá eiseválddi ásausaide mat eai gula stádaáimmaide.

Sámedikkis lea ipmárdus dasa ahte Sámi vuoigatvuodálávdegoddi iežas mandáhtain lea ráddjen iežas lálkkaevttotusa nu ahte dušše guoská luondduvuddui sámi kultuvrras.

Konsultašuvdnageatnegasvuodta fatná goitge oiggoeallai dán ja sisttisdoallá materiálalaš kulturvuoddu mii lea čadnon ekonomijai ja bušehhtii, ja vuogas kulturgaskkustemiide. Sámediggi eaktuda ahte ođđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnalálkka maid sisttisdoallá buot surggiid maid konsultašuvdnageatnegasvuodta gullá.

3.4 Stivren- ja hálddašanlálkka

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea hádjanan evttotusaiguin stivren- ja hálddašanlálkka bidjamii. Sámediggi ipmirda dán nu ahte Sámi vuoigatvuodálávdegoddi eanetloguevttotus mas lea maid hállogalándalálkka, viggá sisabuktit juogalágan oassálastin- ja konsultašuvdnaortnegiid stivraide, ja maid geahččaleapmin muddet meahccelága ja dan sisabuktit muhtin heivehallamiiguin Romsii ja Nordlándii. Dat nubbi unnitloguevttotus mas árvaluvvo ahte Statskog joatká ipmirduvvo Sámedikki bealis geavatláččat lea joatkin otná dilis unnit heivehallamiiguin.

Lea Sámedikki čielga vuolggasadji ahte lálkkaaddin stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain sihke prinsihpalaččat ja duodas ferte dohkkehit sámiid oktasá ja oktagaslaš vuoigatvuodaid, ja maid vára váldit sámiid rievtti iešmearrideapmái ja riektái oassálastit heivvolaš vugiin. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi eanetloguevttotus ja dat nubbi unnitloguevttotus eaba gozit dáid beroštumiid.

Čielggademiin álbmotrievttalaš rámmaid dán notáhta kapihtal 3.3.2 ja 3.4.1 ja 3.4.2, de evttotusat Hállogalándá-almennet ja evttotus ahte Statskog ain joatká eanaeaggádin gos sámit čadát leat unnitloguposišuvnnas eai heive oktii álbmotrievttalaš gáibádusaiguin ILO 169 14. (1) artihkkala mielde, SP 1. artihkkala mielde ja álgoálbmotjulggaštusa 3., 26.- 30. ja 32. artihkkaliid mielde. Sámi álbmot, geaid Sámediggi ovddasta, eai sáhte leat konsekveanta unnitloguposišuvnnas stivremiin eatnamiid ja resurssaid maid mis leat vuoigatvuodát.

Stivren- ja hálddašanortnegis eatnamiid badjel gos dohkkehuvvo ahte gávdnojit oktasá ja oktagaslaš sámi vuoigatvuodát lea dovddusin sihke eanaeaggátorgána ja orgána mii doaimmaha almmolašrievttalaš eiseválddi dovdameahhtun logu eaiggádit ja geavahanriehti sisdolliid ovddas. Dákkár ipmárdus dákkár ođđa orgána lea maid biddjon vuodđun Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) mii guoská Finnmárkkuopmodaga rievttalaš stahtusii ja posišuvdnii²⁴. Orgána almmolašrievttalaš dovdomearka čuovvu maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttotus mearridemiide dálá vuoigatvuodain, konsultašuvnnain, eanageavahan- ja luobahanmearrádusain (evttotus Hállogalándá-lálkii §§ 4 ja 10- 13). Sámit fertejit dasto álggus sihkkarastojuvvot eanaeaggátposištuvnna ILO 169 14. artihkkala nr 1 mielde, ja iešmearridanposištuvnna SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggaštusa 3. artihkkala mielde.

Ii leat man ge lálkái nohkka dušše gozihit ráddjejuvvon oassálastima dákkár ođđa stivren- ja eanaeaggátorgána ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr.1 mielde, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi eanetloguevttotus ovddida. Áidna unnitloguevttotus gos Statskog ain bissu ii maid ovddit goziheami oassálastinvuoigatvuodas mii čuovvu ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr. 1. Álgoálbmogiid riekti oassálastit ferte álo mearkkašit ahte sii ovddastit iežaset dego sierra álbmot. Dát ii dáhpuhva dainna go stádaráddi, dego generálačoahkkin ja eaiggát, nammada sápmelačča ovttá eaiggátstivrii. Stivra ja

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) ”Finnmárkkulálkka”, kap. 72.4 s. 107.

stivramielláhtut diedihit generálačoahkkimii, mii lea stádaráđđi, ii ge sámi álbmogii sin ovddasteaddji orgáni.

Ii gávdno makkárge dohkálaš historjjálaš dahje álbmotrievttalaš ágga dasa ahte ášahuvvot goabbatlágan čovdosat sámi bearráigehečču ja searvamii davábealde ja lulábealde fylkkaráji gaskal Davvi- Trøndelága ja Nordlándda. Duohtavuohta ahte sámi álbmot lulimus guovlluin lea garraseamos noađi vuolde dagaha maid ahte lea álbmotrievttalaččat eahpidahtti, SP 27. artihkkala mielde, ahte lea dán guovllus gos sámi bearráigehečču ja váilkuhanfápmu lea heajumus.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala stivren- ja hálddašanorgána eatnamiin ja resurssain, masa stáda odne čuoččuha oamastanrievtti, mii ii sihkkaraste riektegovva mii lea ovttaássášaš miehtá árbevirolaš sámi guovllu. Lassin dasa ahte lálhka stivremii ja hálddašcapmái eatnamiin ja resurssain sámiid árbevirolaš guovlluin ferte leat ovttalágan álbmotrievtti ektui (gč. guorahallamiid badjelis ovttašastttit ILO 169), de ferte maid buot dákkár lágas leat ulbmil erenoamážit sihkkarastit vuodu sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Lálhka ferte viidáset ášahit seammalágan prinsihpalaš dohkkeheami sámiid oktasá ja oktagaslaš vuoigatvuodain eatnamiidda ja resurssaide, ja seammalágan posišuvnna buot stivren- ja hálddašanorgánain mat ášahuvvot.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttohus stivren- ja hálddašanlálhkii ii mielldisbuvtte rievttalaš ovttalágan meannudeami olles árbevirolaš sámi guvlui. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala golbma iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegiid eatnamiin ja resurssain maidda stáda lea čuoččuhan ja čuoččuha oamastanrievtti vaikko dat ortnegat eai mielldisbuvtte duohta rievttalaš ovttalágan meannudeami. Lea ášahuvvon okta ortnet Finnmárkkus Finnmárkkulága bokte, ja evttohuvvo eará ortnet Romsii ja Nordlándii ja vel goalmmát ortnet guovlluide lulábealde Nordlándda. Nu guhká go ii leat mihkke mii dadjá ahte berrejit ášahuvvot iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegat iešguđet guovlluide árbevirolaš sámi guovlluin, de ii sáhte dat mielldisbuktit álbmotrievttalaš vealaheami sámiin sorjavaš gos sii orrot. Dása Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vikkaha vuosttažettiin dasa mii gullá iešguđetlágan ulbmilmearrádusain, iešguđetlágan mearrádusain mat gusket álbmotriektái, iešguđet dássi dohkkeheamis sámiid oktasá ja oktagaslaš vuoigatvuodain, iešguđet dássi konsultašuvdnageatnegasvuodas, ja iešguđet posišuvdna sámiide dego okta álbmot stivremis ja hálddašeamis eatnamiin ja resurssain (Finnmárkkulálhka, evttohus Hålogálándalálhkii, rievdadusat meahccelágas ja Statskog mearrádusat). Vaikko livččii nu ahte lea juoga mii ávžžuha iešguđetlágan lágaid stivremii ja hálddašcapmái geavahanvuoigatvuodain dan eatnamis masa stáda čuoččuha oamastanrievtti árbevirolaš sámi guovllus, de dat ii mielldisbuvtte, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuodđun, ahte Statskog ferte joatkit eanaeiggátorgánan dahje ahte fertejit leat iešguđetlágan eanaeiggátorgánat guovlluide main leat veahá iešguđetlágan lágat stivremii ja hálddašcapmái geavahanvuoigatvuodain. Vai goziha álbmotrievtti gáibádusa eaggáduššan- ja iešmearridanposišuvdnii sámiin dego álgoálbmot, de ii leat mihkke mii dadjá ahte ii heive ášahuvvot okta stivren- ja hálddašanorgána eatnamiidda mat odne čuoččuuvvot leat stádaenan olles árbevirolaš sámi guvlui Romssas luksa.

Sámediggi áigu deattuhit ahte sámiid geavahanvuoigatvuodát eai gula dušše boazodoalu vuoigatvuodaide nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala sihke ášahallamiin meahccelágas (gč. § 3) ja evttohusa Hålogálándalálhkii (evttohusa § 23). Maid geavahanvuoigatvuodát maid birra lea sálhka sáhttet buori muddui leat oktasáččat. Sámediggi oaidná dárbbu deattuhit ahte lea Sámediggi mii ovddasta sámi álbmoga, juoga mii bidjá Sámedikki áibbas eará rollai ja posišuvdnii go dat mii lea suohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Sámediggi lea álgoálggus posiitiiva mearrádusaide evttohusas Hålogálándalága dohkkeheapmái sámiid oktasá ja oktagaslaš vuoigatvuodaide, eananhálddašcapmái, konsultašuvnnaide ja luobaheapmái (evttohusa §§4 ja 10- 13). Váttisvuohta lea go dat mearrádusat eai ollislaččat gula maid guovlluide lulábealde Nordlándda. Sámedikki mielas lea dat buoret čoavddus go dat váddáset jienastannjuolgadusat mat lea Finnmárkkulága § 10. Dákkár mearrádusaiguin sáhtttá sámiid eaggáduššan- ja iešmearridanposišuvdna bisuhuvvot dohkálaččat, go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis mii lea ovddasteaddji orgána sámi álbmogii. Maid vejolaš iešbirgejeaddji orgánain mat

stivrejit ja hálldašit geavahanvuoigatvuodaid árbevirolaš sámi guovlluin maidda stáda čuoččuha oamastanrievtti ferte álgoálggus sihkkarastojuvvot sámiid geavahanriekte- ja iešmearridanriekteposišuvnna go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis. Regiovnnaš guolástusorgána mas 50% stivrras leat nammaduvvon Sámedikkis lea evttohuvvon Finnmáarkui Riddoguolástuslávdegottis NOU 2008:5:as 'Riekti bivdui ábis olggobealde Finnmáarkku'. Sámediggi attii iežas gulaskuddancealkámuša dán guorahallamii miessemánu 29. b. 2008 Áššis 23/ 08. Sámediggi doarju Riddoguolástuslávdegotti evttohusa Finnmáarku-guolástusláhkkii ja oaidná lunddolažžan ahte dat čovdosat mat leat evttohuvvon Riddoguolástuslávdegottis maid doibmet olles mearrasámi guovlluin.

Dárbblašvuoha ásaheapmái iežas ja muhtin muddui ođđa stivren- ja hálldašanorgána leat álbmotrievtti njuolggadusat álgoálbmogiidda ja unnitlohkui. Leat sámit geat váldet daid earáid mielde iežaset erenoamáš álgoálbmot- ja unnitlogurievtti fámuin. Dát ferte cealkit nana sámi ovddastusa. Guovddáš ulbmil ođđa stivren- ja hálldašanorgánain lea virkkosmahttit sámi kultuvrra, erenoamážit doppe gos dat lea garrasit vuorjašuvvon nugo mearrasámi- ja lullisámi guovlluin. Danin lea heajos ákkastallan ja cahpidahtti SP 27. artihkkala mielde addit sámiide dán guovlluin heajut váikkuhanfámu stivret eanan- ja luondduresurssaid go guovlluin Finnmáarkkus. Mii guoská stivraoktübidiidjarii Finnmáarkkuopmodagas, de lei dat riiddu fáddá masa gávdnu čovddus Stuoradikkis. Lea danin lunddolaš váldit dán čovdosa minsttarin ásaheamiin sullásaš stivren- ja hálldašanorgánaid olggobealde Finnmáarkku. Dáid guorahallamiid bijai maid ovttajienalaš Riddoguolástuslávdegoddi vuodđun iežaset árvvoštallamiin evttohussii ásaht Finnmáarkku guolástushálddahuša²⁵.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti canetlohku evttoha ásaht rievtti oktasášgeavaheapmái Romssas ja Nordlánddas eanandoalloeatnamiin maidda stáda oaiivvilda oamastanrievtti. Dát riekti galgá sáhttit geavahuvvot dan mielde mii lea lunddolaš áiggi ja dilálašvuodaid ektui. Eanandoaluin main lea doalloriekki galgá leat riekti guohtuncatnamiidda omiide, riekti murret ja riekti oazžut čájuhuvvot geassebáikki ja lassieatnama (evttohus Hålogalándaláhkii § 28). Dát canetloguevttohus ásahe deatalaš áššiin geavahanvuoigatvuodaid eanandollui mat eai leat dohkkehuvvon Romssas eai ge Nordlánddas, eai ge maid Davvi- Trøndelágas dasa mii gullá riektái vuovdečuollamiidda. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegotti canetloguárvalusas maid bohtet ovdan ahte leat erenoamáš áššemeannudanjuolggadusat movt ovddida boazodoalu stivrenorgánaide ja boazodoallovuoigadahttojuvvomiidda, ja maid Sámedikki vejolašvuoda gáibidit konsultašuvnnaid (gč. evttohusa Hålogalándaláhkii § 34) mearrádusaide mat gusket guodohangeavaheapmái ja geassesaji lassieatnama juolludeapmái, de lea mearkkasahtti ágga jearrat ahte man viidát dákkár riektedovddastus lága mielde manná bahán dáláš sámi vuoigatvuodaide.

Sámedikkis leat garra vuostehágut dasa ahte lágain mearriduvvojit sierra vuoigatvuodas dasa mii odne gohčoduvvo stádaeanan Romssas ja Nordlánddas. Lea stuora erohus lágain mearridit vuoigatvuodaid geassesajiide ja lassieatnamiidda ja das ahte leat mearrádusat mat rahpet dákkár vejolašvuoda guovlluide gos nu heive.

Evttohus lágas ásaht geavahanrivttiid eanandollui oidno dego ahte dát beroštupmi erenoamážit vuoruhuvvo. Eanadoalluberoštumit leat oallut dán guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleaddjit sámiid leahkimii guovlluin. Dán oktavuodas ferte maid čujuhit ahte sámit SP 27. artihkkala mielde, ILO 169 16. artihkkala mielde ja álgoálbmotjuoggastusa 10. artihkkala mielde eai galgga sáhttit átestuvvot iežaset árbevirolaš ássan- ja geavahanguovlluin.

Sámediggi oaiivvilda ahte lea váttis bealuštit ahte lágas eaktuduvvo ahte soames sierraberoštumit sáhttet goksojuvvot, go fas nuppit beroštumit mat doibmet seamma ládje go sámi beroštumit ja gos lea sáhka rivttiide mat eai leat juoggastuvvon gitta rusttegiiguin dahje eará birgasiiguin, fertejit čujuhuvvot sierra kártenláhkii gáibádusain árvvoštallojuvvot riekteásahussii oamasteami, áiggiid čađa geavaheami dahje guhkes áiggi virolašvuoda mielde. Eanetloguárvalus láhkanannemii vuoigatvuodas

²⁵ NOU 2008: 5 "Riekti guolástapmái ábis olggobealde Finnmáarkku" s. 393- 394.

erenomážit eanandollui doibmet danin dego unnán heivehuvvon. Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa ektui kártenlága birra, gos juste dákkár áshuvvon vuoigatvuodát sáhttet identifiserejuvvot.

Dat oktasašvuoigatvuohta maid evttohus ovddida eanandollui, berre danin álgoálggus leat ráddjejuvvon dan dollui man sáhtta duodástit. Nuppi bealis lea čielga gáibádus ahte nu guhká go árat historjjálaš geavaheapmi bidjo vuodđun, gč.mearkkašumiid mat ovdanbohtet Alimusrievtti duomus Beiarnáššis (Rettstidende 1991 s. 1311), de ferte maid árat sámi geavaheapmi dohkkehuvvot lága bokte. Dát guoská erenomážiid diliide gos stáda hálddašcapmi dahje vuostegeavaheapmi lea geavvan duolbmamiid geažil dahje disposišuvnnain gos mihttun lei hávkadit sámi historjjálaš geavaheami. Ferte maid namuhit ahte eanetloguevttohus mearrideami birra geavahanvuoigatvuodát eanandoalus mángga guovlluin sáhtta bohtit boazodoalu gáibádusaid ovdii areálasuodjaleamis ja dan dili ahte boazodoalloláhka bidjá vuodđun ahte boazodolliin lea objektiivlaš buhtadanovddasvástádus vahágiidda gilvojuvvon eatnamiin. Eiseválddiin lea maid ođđa boazodoallolága ulbmilmearrádusa mielde geatnegasvuohta sihkkarastit boazodoalloareálaid.

4. Eará láhkarietdadusat ja doaibmabijut

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea árvvoštallan ja evttohan rievdadusaid mángga eará láhkii. Dát gusket plánen- ja huksenláhkii, birasgáhttenláhkii, mineráلالáhkii ja boazodoalloláhkii.

Mii guoská plánen- ja huksenláhkii ja luonddušláddjiivuođaláhkii, de leaba Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta čadahán konsultašuvnnaid dáid lágaidda birra, ja bohtán ovttaoaivili láhkarietdadusaide. Sámediggi lea miehtan dáidda. Dárkkilit guorahallama Sámi vuoigatvuođalávdegotti árvvoštallamin ja evttohusain dáidda lágaide ii leat ávkkálaš dás dahkat. Mineráلالága ektui leat čadahuvvon konsultašuvnnat Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain, muhto das ii šaddan ovttaoaivilvuohta. Sámediggi lea maid dievasčoahkkimis meannudan departemeantta evttohusa mineráلالágas daidda osiide mat leat mannan čađa konsultašuvnnaid, muhto maidda Sámediggi ii mieda. Sámedikki oainnut mineráلالáhkii čujuhuvvojit Sámedikki mearrádussii Áššis 47/08, ja Sámedikki sajádatnotáhtain konsultašuvnnain Departemeanttain. Sámedikki oainnut bohtet maid ovdán evttohusas Ot.prp.ii. Obbalaččat sáhtta lohkat ahte Sámi vuoigatvuođalávdegotti árvvoštallamat ja evttohusat rievdademiide mineráلالágas guorrasit Sámedikki árvvoštallamiidda konsultašuvnnain ođđa mineráلالáhkii.

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdademiide boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuođain mat boazodoalus leat ja lea danin obbalaččat posiitiiva evttohusaide. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii leat árvvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain. Dán ferte árvvoštallat viidáset láhkabarggus dan sivas go das lea njuolga mearkkašupmi váikkuhanfápmui guovlluid- ja resursahálldašeamis boazodoalu guovlluin. Otná almmolašrievttalaš hálddašanortnegiin ii sáhte lohkat lea oktiivástádus iešmearridanrivttiin (gč. SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggastusa 3. ja 4. artihkkaliid). Dán oktavuodas ferte maid lasihit stuora deattu dasa ahte boazodoallu lea hui sierralágan ja kulturerenomáš sámi ealáhus.

Sámediggi áigu deattuhit stáda geatnegasvuođa sihkkarastit ahte sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodát vaikko ođđa láhkamearrádus ii leat sajis ja go mearrádusat ođđa lága vuodul eai sáhte dahkkot. Dát guoská obbalaččat, muhto Sámediggi deattuha erenomážiid ahte diliin goas sámi kultuvra dahje ealáhus áitojuvvo, lea stáda eiseválddiin geatnegasvuohta árvvoštallat ja johtuvidjat posiitiivlaš erenomášdoaimmaid SP 27. artihkkala mielde. Mángga sámi guovlluin lea dilli odne hui kritihkalaš. Diliin goas lea bahá ahte sámi ealáhus- ja kulturdoaimmaheapmi sáhtta hávkat, earret eará go leat boadusin lágafámolaš mearrádusain maid váddásit sáhtta lohkat leat siskkobealde Norgga álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid, de ferte stáda jođánepmosit ja beroškeahtta buhtalas ja maŋisčuovvu láhkabargguidda čadahit dárbbalaš doaimmaid sihkkarastin dihte viidáset sámi leahkima ja geavaheami.

5 Proseassa viidáset

Sámediggi lea dás ovdanbuktán vuodu ja eavttuid viidáset láhkabargui dohkkehit ja sihkkarastit sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea dehálaš ahte čuovvovaš láhkabargu dál joatká dárbbasmeahtun bisseheamiid haga. Lea erenoamáš dehálaš ahte kárten sámiid oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuodát vuoruhuvvo johtuibiddjot. Láhkabargu galgá čadáhuvvot konsultašuvnnaid bokte gaskal departemeantta ja Sámedikki.

Ovdal konsultašuvnnaid áigu sámediggi čadáhut čoačhkimiid ja ságastallamiid sámi ášahusaiguin ja organisašuvnnaiguin ráhkadandihtti viidát vuodu lagabui konkretiserema lágain ja láhkamearrádusain konsultašuvnnaid bokte. Láhkanannemis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodain lea guovddáš ja mearrideaddji mearkkašupmi sámi kultuvrii ja kulturövdáneapmái. Sámediggi áigu danin deattuhit mearkkašumi das ahte konsultašuvnnat dain gažaldagain láidejit ovddos dárbbaslaš ovttafielalašvuhtii gaskal ráđđehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhtá addit iežas mieđáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái.

Bajášaddan- ja oahppolávdegotti árvalus:

Álgu

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi golggothmánu 10. b. 1980, ja álbmot-rievtti ovdáneami vuodul ášahuvvui sámi vuoigatvuodálávdegoddi ođđasis geassemánu 1. b. 2001.

Vaikko fimmárkkuláhka lea deatalaš referánsarámma Sámi vuoigatvuodálávdegotti II árvoštallamiidda ja evttohusaide, de ii dárbbas dat mearkkašit dan ahte čovdosat mat válljejuvvojit olggobealde Fimmárkkku leat juste seammaláganat go dat čovdosat mat ledje vuodđun fimmárkkulágas. Dattetge lea mearrideaddji deatalaš dat ahte čovdosat sámi eatnamiid ja resursavuoigatvuodaid sihkkarastimii olggobealde Fimmárkkku eai buvttihivčče fuonit riektili Fimmárkkku sámiid ektui.

Mearkkašumit:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvi (NSR) lahtut Synnove Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkkeu (Bb) lahtut Per-Ivar Henriksen, Inger Jorstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, Čielga sámi jiena (ČSJ) lahttu János Trosten, Sámit Lulli-Norggas (SLN) lahttu Johan Mikkel Sara ovddidedje čuovvovaš mearkkašumi:

Sámi vuoigatvuodálávdegotti II čielggadusas guorahallojuvvo sámi iešmearrideapmi Romssa, Norlándda ja máttasámi guovlluin. Dan dihte go ášši lea deatalaš sámi álbnogii oaidná lávdegoddi deatalažžan ahte čadáhuvvo rabas ja demokráhtalaš proseassa ja servodatdigáštallan. Sámediggi galgá vuolgahit ságastallama sámi servodagas oppalaččat ja erenoamážit guoskevaš sámi báikegottiin.

Lávdegotti áddejumi mielde ferte viidáset láhkabarggu vuodu ja eavttuid meannudeapmi áddejuvvo dainna lágiin ahte dat lea vuosttaš lávki Sámedikki barggus viidáset proseassas láhkaevttohusaiguin. Lávdegotti mielas lea deatalaš ahte viidáset barggus láhččojuvvo nu ahte lávdegoddi ja dievasčoaččkin besset searvat, seammás go maiddái joavkojođiheddjit ja opposišuvdna besset searvat čuovvoleami ja konsultašuvnnaid sierra dásiin.

Danne lea lávdegotti mielas deatalaš ahte Sámediggi manjá gulaskuddanvuoru loahpa NAČ:13 ođđa sámeriekti, ektui searvadahtta ja dieđiha Sámedikki áirasiidda daid miellaguottuid ja oainnuid birra mat leat boah tán ovdan proseassas, nu ahte mis livččii viiddis vuoddu ášši viidáset meannudeapmái Sámedikkis.

Sámit lulli-Norggas (SLN) lahttu Johan Mikkell Sara ovddida čuovvovaš mearkkašumi:

Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadusas leat mánja lálkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuodaid Finnmarkkus. Earret eará evttohuvvojit rievdadusat boazodoallolágas ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnanjuolggadusain mat maiddái gusket Finnmarkkui doaibmabijuid oktavuodas main sáhtta leat mearkkašupmi árbevirolaš sámi guovlluid luondduvuoddosii. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut dáhkádusa boazodoallolágas guovlluid ráfáiduhhtimis boazoguohtumiid vuostá, mas šaddet váikkuhusat daid guovlluide Finnmarkkus mat dál leat ráfáidathttojuvvon boazodoallolága vuodul. Dán oktavuodas leat ain konsultašuvnnat guoskevaš sámi beliiguin ahte galgetgo dát ráfáduhttin-juolggadusat bisuhuvvot ja makkár hámis. Evttohuvvojit maiddái mánja eará deatalaš rievdadusa main šaddá leat stuorra mearkkašupmi daid vuoigatvuodaid mat gusket sierra báikegottiide.

Dát lahttu deattuha ahte ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadus lea hui viiddis, ja ahte daid evttohusaid birra mat gusket Finnmarkkui lea unnán almmolaččat digáštallojuvvon. Nu leage leamaš Finnmarkku álbmogii váttis gávnnaht makkár lálkaevttohusat váikkut sin riektidili. Dan geažil vai Sámediggi galgá sáhttit vuđoleappot árvoštallat evttohuvvon lálkariadvadusaid viidodaga ja váikkuhusaid, ii sáhte dát lahttu dál buktit makkárga konkreta cealkámušaid daid evttohusaide. Danne bivdá dát lahttu departemeantta viiddidit daid lálkariadvadusaid gulaskuddanáigemari, nu ahte organisašuvnnat, searvvit ja eará berošteaddjit ožžošeđe vejolašvuoda árvoštallat daid namuhuvvon lálkaevttohusaid ja buktit daidda cealkámušaid.

Evttohusat:

Lávdegoddi, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Synnøve Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkke (Bb) lahtut Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, Čielga sámi jiena (ČSJ) lahttu János Trosten, Sámit lulli-Norggas (SLN) lahttu Johan Mikkell Sara, ovddidedje čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 1:

4. Eará lálkariadvadusat ja doaibmabijut

19. siiddus, goalmmat teakstaovssi rievdaduvvo leat ná:

"Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievvadusaid boazodoallolágas. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdamiidde boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodain mat boazodoalus leat. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain..."

(Ovdeš teakstaovssi lei ná: "Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievvadusaid boazodoallolágas. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdamiidde boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodain mat boazodoalus leat ja lea danin obbalaččat posiitiiva evttohusaide. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain...")

5. Proseassa viidáset

20. siidui lasáhus manimus cealkagii:

"Sámediggi áigu danin deattuht mearkkašumi das ahte konsultašuvnnat dain gažaldagain láidejit ovdos dárbblaš ovtamielalašvuhtii gaskal ráđdehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhttá addit iežas mieđáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái, geahča SP 1. artihkkala, ILÖ 7. artihkkala ja eamiálbmotjulggaštusa artihkkaliid 3 ja 19."

Lávdegotti eanetlohku, Norgga sámiid riikkasearvvi (NSR) lahtut Synnøve Solbakken-Härkönen, John Harald Skum, Ole Mathis Hetta, Tone Finnesen, Kjersti Myrnes Balto, Susanne A. Andersen ja Jarle Jonassen, Bargiidbellodaga sámediggejoavkeku (Bb) lahtut Per-Ivar Henriksen, Inger Jørstad, Edvard Pedersen, Vibeke Larsen ja Marianne Balto, ovddidedje čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 2:

3.2 Kártenláhka

14. siiddus bajimus teakstaoasi sadjai biddjojuvvo čuovvovaš teakstaoassi:

"Sámedikki mielas lea dárbblaš ahte diedihuvvon kártemis identifiserejuvvo oktasaš guovlu maid sámi álbmot árbevirolaččat lea geavahan, ja ahte Kártenkomisuvdna ferte geatnegahttojuvvot čielggadit vuoigatvuodabeliid oktasaš guovllus beroškeahtá makkár riektegáibádusat šaddet ovddiduvvot proseassas."

13. siidui odđa njealját teakstaoassi:

"... ja § 5 vidát láddasis ovdan boahtá ahte ásahuvvo komišuvdna ja sierra duopmostuollu čielggadit ja nannet man viiddis ja makkár vuoigatvuodat sámiin ja earáin leat oamasteami, dološ áiggiid rájes geavaheami vuodul dahje eará beliid vuodul.

Árbevirolaš sámi guovlluid ii sáhte dasto ráddjet stáhtaborgárvuoda mielde - dat mearkkaša dan ahte sámi vuoigatvuodaid kárten- ja dohkkehanbarggus ferte vuhtii váldit movt sámít duodaid leat geavahan guovlluid, nu ahte ášši ii guoskka dušše sámiide geat leat norgga stáhtaborgárat. Dát ferte maidái boahit ovdan boahttevaš hálddašanortnegiin."

3.4 Stivren- ja hálddašanláhka

18. siidu, vidát teakstaoassi, nubbi cealkka:

"Eanadoalluberoštumit leat oallut dain guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleddjit eará sámi ealáhusbargui."

(Ovddeš teaksta lei ná: "Eanadoalluberoštumit leat oallut dain guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleddjit sámiid leahkimii guovlluin.")

Lávdegotti ráva:

Lávdegottis eai leat canet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovačča:

Sámediggi doarju muđui sámediggeráđi árvalusevttohusa.

Evttohus 3, áirras Toril Bakken Kåven, Finnmárkolistu ja áirras Isak Mathis O. Hætta, Daloniid Listu

Evttohus 1:

4. Eará láhkariivdadusat ja doaibmabijut

19. siiddus, goalmát teakstaoasis, cealkaga rievdadeapmi teakstaoasis.

“Sámi vuoigatvuođalávdegoddi evttoha muhtun rievdadusaid boazodoallolágas, main sáhtta leat stuorra mearkašupmi dáloniidda ja eará ealáhusaktevrraide. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii leat árvvoštallan...”

Evttohus 2:

4. Eará láhkariivdadusat ja doaibmabijut

Evttohuvvo biddjojuvvot manná nuppi teakstaoasi:

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi čielggadus sisdoallá mánge láhkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuođaide Finnmárkkus. Earret eará evttohuvvojit boazodoalloláhka ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnajuolggadusat rievdaduvvot mat maiddá gusket Finnmáarkui doaibmabijuid oktavuodas main sáhtta leat mearkašupmi luondduvuđđosii árbevirolaš sámi guovlluin. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut boazodoallolágas riektivuodu suodjalit guovlluid boazoguohtumiid vuostá, mas lea váikkuhus daid guovlluide Finnmárkkus mat dál leat suodjaluvvon boazodoallolága mielde. Dán oktavuodas leat ain jođus konsultašuvnnat guoskevaš sámi beliiguin ahte galgetgo dat suodjalanmearrádusat bisuhuvvot ja guđe hámis. Danne bivdá Sámediggi departemeantta bissehit proseassa mii guoská suodjalanrájáid rievdademiide dassáži go vuoigatvuođat Finnmárkkukomišuvnna ektui leat čielggaduvvon.

Evttohus 3:

4. Eará láhkariivdadusat ja doaibmabijut

Evttohuvvo biddjojuvvot goalmát teakstaoasi manná:

Evttohuvvojit maiddá mánge eará stuorra rievdadusa main lea stuorra mearkašupmi vuoigatvuođaide mat gusket sierra báikegottiide. Evttohus guoská vuoigatvuođaide boazodoalu ja eanandoalu gaskka, boazosámiid ja mearrasámiid gaskka, boazosámiid ja dáloniid gaskka, boazodoalu ja eará ealáhusaid gaskka nugo ruvkedoaima. Hui ollu guoská dat maiddá dábálaš bivdo-, guolástan- ja astoáiggevuogadillái. Sámediggi deattuha ahte Sámi vuoigatvuođalávdegoddi čielggadus lea hui viiddis ja ahte dat evttohusat mat gusket Finnmáarkui, leat uhccán digaštallojuvvon almmolaččat. Danne lea leamaš váttis Finnmárkkui álbmogii gávnnaht guđe láhkaásahusain leat váikkuhusat sin vuoigatvuođadillái. Vai Sámediggi beasaši vuđoleappot árvvoštallat man viidat dat evttohuvvon láhkariivdadusat fáttmastit ja makkár váikkuhusat dain leat, de ii sáhte Sámediggi dál ovddidit makkárga konkrehta cealkámušaid dáidda evttohusaide. Danne bivdá Sámediggi departemeantta guhkidit daid láhkariivdadusaid gulaskuddanáigemeari, vai organisašuvnnat, searvvit ja eará berošteaddjit besset árvvoštallat, ja ovddidit cealkámušaid namuhuvvon láhkariivdadusaide.”

Evttohus 4:

Evttohuvvo biddjojuvvot ovddabeallái 2. Cealkkaoasi “Sámi vuoigatvuođalávdegoddi eanetlohku...”

Eanadoallu lea deatalaš ealáhusvuoddu sámi ássamii buot sámi guovlluin, maiddá Romssas ja Nordlándas. Eanadoalloberoštusat eai dárbbas gilvalit eará sámi ealáhusaiguin, muhto leat maiddá deatalaš oassi sámi birgejumis. Lea deatalaš čujuhit ahte eanadoallu lea deatalaš sámi ealáhus, seammalahkai go boazodoallu ja eará meahccealáhusat ge leat.

Evttohus 4: Bargiidbellodaga Sámediggejoavku

Sámediggi čujuha proseassaide mat leat jođus lálkaásahusaid heaittiheami ja rievdadeami dáfus boazoguođohemiid ráfáiduhhtima vuostá boazodoallolága § 19 mielde.

Konstaterejuvvo ahte proseassa dáid lálkaásahusrievdadusaid hárrái lea leamaš hui váilevaš sihke mii guoská vuodusteapmái ja árvoštallamiidda, ja geaidda lea addojuvvon guldalanvejolašvuohta áššis. Dasto oaidná Sámediggi ahte eai leat olahuvvon oktasá čovdosat daid guovlluid várás maidda leat leamaš biddjojuvvon bargjoavkkut sierra beliid bealis ja maid Finnmárkku fylkkamánni lea jođihan.

Sámediggi fuomáša ahte lea čuožžilan viehka stuorra eahpesihkarvuohta guoskevaš beliid ja beroš-tusaid gaskkas barggu ektui mii guoská ráfáiduhhtinlálkaásahusaid heaittiheapmái ja/dahje rievdadu-saide ja makkár váikkuhusat das leat Sámi vuoigatvuođalávdegotti rievdadusevttohussii boazodoallo-lágas, ja dasto movt bargu váikkuha Finnmárkkukomišuvnna kártenbargui (geahča finnmárkkulága kapihttal V).

Dán vuodul bivdá Sámediggi Eanan- ja biebmodepartemeantta bissehit lálkaásahusbarggu mii lea jođus ja álggahit ođđa gulaskuddanproseassa man oktavuodas maiddái váikkuhusat lálka- ja kártenbargui mii lea jođus, čilgejuvvojit.

III Jienasteapmi

Bargiidbellodaga sámediggejoavkku evttohus ovddiduvvon ovdal jienasteami duorastaga 27.2.: Jienasteapmi mañiduvvo mañit beaivái, ovdal vuosttaš ášši.

- Evttohus mearriduvvui 30 jienain 3 jiena vuostá.

Bargiidbellodaga sámediggejoavkku evttohus ovddiduvvon ovdal mañiduvvon jienasteami bearjadaga 28.2.:

Dievasčoahkkinn dohkkeha ahte Bargiidbellodaga sámediggejoavku ovddida ođđa evttohusa ja ahte jienasteapmi mañiduvvo dievasčoahkkima lohppii.

- Evttohus mearriduvvui 28 jienain 7 jiena vuostá.

43 áirasis ledje 35 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvoi čuoovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 4 hilgojuvvoi 20 jienain. 15 jienastedje beali.
- Evttohus 3.1 mearriduvvui 34 jienain 1 jiena vuostá.
- Evttohus 3.2 mearriduvvui 32 jienain 3 jiena vuostá.
- Evttohus 3.3 hilgojuvvoi 31 jienain. 4 jienastedje beali.
- Evttohus 3.4 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Bajássaddan- ja oahppolávdegotti evttohus 1 mearriduvvui 34 jienain 1 jiena vuostá.
- Bajássaddan- ja oahppolávdegotti evttohus 2 mearriduvvui ovttajienalaččat.
- Bajássaddan- ja oahppolávdegotti ráva mearriduvvui 34 jienain 1 jiena vuostá.

IV Beavdegirjelasáhusat

Willy Ørnebakk, Bargiidbellodat, ovddidii čuovvovaš beavdegirjelasáhusa:

Jienastančilgehus

Bargiidbellodaga joavku jienasta evttohusa beali maid Bakken ja Hætta ovddideigga, danne go evttohusa marjimus čaalkka guoskkaha proseassa mii lea jodus Eanandoallodepartemeanttas man ektui lea deatalaš ahte Sámediggi bargá aktiivvalaččat viidáscappot.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Inger Jørstad, áššejodiheaddji	Toril Bakken Kåven
	Inger Jørstad	
2	Jarle Jonassen	Sten Erling Jønsson
	Jarle Jonassen	
3	Isak Mathis O. Hætta	Egil Olli
		Sten Erling Jønsson
		Jarle Jonassen
	Isak Mathis O. Hætta	
4	Toril Bakken Kåven	Aili Keskitalo
		Isak Mathis O. Hætta
		Marianne Balto
	Toril Bakken Kåven	
5	Sten Erling Jønsson	Jarle Jonassen
	Sten Erling Jønsson	
6	Jánoš Trosten	Per Andersen Bæhr
		Sten Erling Jønsson
		Isak Mathis O. Hætta
	Jánoš Trosten	
7	Kirsten Appfjell-Eira	Aili Keskitalo
		Sten Erling Jønsson
		Jánoš Trosten
	Kirsten Appfjell-Eira	
8	Per Andersen Bæhr	Isak Mathis O. Hætta
		Jánoš Trosten
	Per Andersen Bæhr	
9	Olaf Eliassen	
10	Åge Nordkild	
11	Willy Ørnebakk	
	Aili Keskitalo, čoaččkinortnegii	
12	Aili Keskitalo	
13	Ann-Mari Thomassen	
14	Magnhild Mathisen	
15	Kjersti Myrnes Balto	
16	Tor Mikalsen	

17	Isak Mathis O. Hætta	
18	Egil Olli	
19	Kjersti Myrnes Balto	
20	Terje Tretnes	
21	Miriam Paulsen	
22	Sten Erling Jønsson	
23	Aili Keskitalo	
24	Willy Ørnebakk	
25	Egil Olli	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
	Inger Jørstad	
	Willy Ørnebakk, čoahkkinnortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
	Aili Keskitalo, čoahkkinnortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
	Willy Ørnebakk, čoahkkinnortnegii	
	Isak Mathis O. Hætta, čoahkkinnortnegii	
	Egil Olli, čoahkkinnortnegii	Bearjadat
	Terje Tretnes, čoahkkinnortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
	Willy Ørnebakk, čoahkkinnortnegii	
	Isak Mathis O. Hætta, čoahkkinnortnegii	
	Aili Keskitalo, čoahkkinnortnegii	
	Per Andersen Bæhr, čoahkkinnortnegii	
	Jánoš Trosten, čoahkkinnortnegii	
	Olaf Eliassen, čoahkkinnortnegii	
	Jánoš Trosten, čoahkkinnortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
	Aili Keskitalo, čoahkkinnortnegii	
	Isak Mathis O. Hætta, čoahkkinnortnegii	
	Willy Ørnebakk, čoahkkinnortnegii	
	Toril Bakken Kåven, čoahkkinnortnegii	
	Per Andersen Bæhr, čoahkkinnortnegii	
	Jánoš Trosten, čoahkkinnortnegii	
	Terje Tretnes, čoahkkinnortnegii	
	Olaf Eliassen, čoahkkinnortnegii	
	Aili Keskitalo, čoahkkinnortnegii	

Willy Ørnebakk, čoahkkinnortnegii	
Willy Ørnebakk, čoahkkinnortnegii	
Jánoš Trosten, čoahkkinnortnegii	

VI Sámedikki mearrádus

1. Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi ruvdnoprinsaregeantta mearrádusa bokte golggothmánu 10. b. 1980. Njuolgo sávva Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammadapmái lei Álttá- Guovdageaineanu riidu.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui oddasis geassemánu 1. b. 2001. Duogážin dása lei álbmotrievtti, sámerievtti ja sámepolitihka ovdáneapmi.

Sámi álbmotvuoigatvuodaid guorahallan lea viiddis. Lávdegodti váldodohppehat álggahemiin golbma čoahki odđa lágain mat gusket kártemii, konsultašuvdna- ja áššemeannudeapmái ja stivremii ja hálldašeapmái, lea buorre.

Lávdegodti váldeáigodagas lea leamaš stuora ovdáneapmi álgoálbmotrievttis nationála láhkabargguid čada, erenoamážit dat mii guoská finnmárkoláhkii, ja maid riikkaidgaskasaččat, konkretiserejuvvo ON General-čoahkkinnmearrádusa čada álgoálbmotvuoigatvuoda julggaštusas čakčamánu 13. b. 2007. Álgomotjulggaštus lea gávnnavuvvon olmmošvuoigatvuodaprinsihpaid mielde. Álgomotjulggaštus spesifisere álgoálbmotiidd vuoigatvuodaid dasa ahte olahit dan masa álgoálbmotiidd lea riekti ja berrešedje olahit julggaštusa haga¹. Julggaštus lea danin cealkka konkretiseremii čadni álbmotrievttalaš virolašvuoda vuoigatvuodaide.

Álgomotjulggaštus mearriduvvui go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lei loahpageahčen iežas guorahallanbargguin. Danin sáhtta leat ipmirdahtti manin Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat lagabui guorahallan álgoálbmotjulggaštusa. ON General-čoahkkima ávžžuhus mearridit álgoálbmotjulggaštusa lei válmmas juo 2006, ja danne livččii lávdegodtis leamaš buorre vejolašvuotta maid guorahallat julggaštusa evttohusa. Go álgoálbmotjulggaštusas lea stuora oassi álbmotrievttalaš ovdáneami birra maŋimus jagiid, de lea Sámi vuoigatvuodálávdegodti guorahallan váilevaš iežaset guorahallamis riikkaidgaskasaš riekteovdáneami birra maŋemus jagiid. Dát váilevuotta buktá hástalusaid ja dahká váttisin čuovvut lávdegodti árvalusaid ja eankilmearrádusaid ollásit.

Vuolggasadii láhkahábmemin ja doaibmahábmemin sihkkarastin dihte sámiid vuoigatvuodaid eatnamiidda ja luondduressurssaide lea álbmotrievttis. Álbmotriekti sámiid vuoigatvuodaid birra lea unnimus maid sáhtta gáibidit buot evttohusain čovdosiidda man siskkobealde ferte bissut. Stáhta čanastagat álbmotriektái leat bohtosat politihkalaš válljemiin mat leat dahkkon demokrátalaččat ja politihkalaš proseassaid čada. Dan sivas leat politihkalaš válljemat bohtosat stáhta čanastagaide álbmotriektái. Álbmotriekti lea danin rámma árvoštallamiidda ja evttohusaide mat ovdanbuktojuvvo suddjendihti sámiid eana- ja resursavuoigatvuodaid. Lea bággehahtti dárbbalaš odđa lágain ja

¹ James Anaya 'Álgoálbmotiidd riekti iešmearrideapmái maŋgil go álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui' s. 52. Gáldu Čála girjiis/gihppagis – Áigečála álgoálbmotiidd vuoigatvuodaide Nr 2/2008 Sámiid iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi. John B. Henriksen (red).

láhkarievdadusain vai árvvusatná ja ovddida vuoigatvuodaid mat sámii leat dego álgoálbmogat iežaset politihkalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš struktuvrra fámuin, iežaset kultuvrrain, iežaset árbevieruin, iežaset eallinoainnuin, ja erenoamážit riekti iežaset guovlluide, territoriaide ja resurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti váldi kártet ja ovddidit evttohusaid mat sáhttet eastadit vejolaš riidduid iešguđetlágan geavahanmáliid gaskkas, lea dehálaš muittuhus bargui sihkkarastit sámiiid vuoigatvuodaid. Váldi ii sáhte goitge geavahuvvot dasa ahte eai ollásit válljejuvvo čovdosat mat čielgasit leat siskkobealde gustovaš álbmotrievttalaš rámmaid, dan sivas go sáhttet oidnojuvvot politihkalaččat riidovuložin. Ferte deattuhuvvot ahte álbmotriekti lea hábmjuvvon guhkes ja viiddis proseassaid čađa riikkaidgaskasaš forain, gos dárkilit lea digaštallojuvvon ja vihkkeđallojuvvon gaskavuodat gaskal álgoálbmotvuoigatvuodaid ja stuoraservodaga beroštumiid. Čovdosat maid dađistaga leat gávdnan, leat unnimusmearri. Álbmotriekti lea diehttelasas okta reaidu dasa ahte doaibmat riidocastadeaddjin ortnetlaš ja lobálaš riektedilálašvuodain dan sivas go álgoálbmogat leat ja ain badjelgehččojuvvojit ja uhciduvvon. Dán oktavuodas čujuhuvvo maid gažaldahkii ahte lei go positiivvalaš sierravuoigatvuodáaddimii sámiiide, ja de erenoamážit dasa mii guoská njuolggadusaid hábmemii ja luondduresurssaid ávkkástallamii, guovddáš gažaldat ovdal Vuodđolága § 110a mearrideami. Eahpidahtti sierra sámeaparagrafain vuodđolágas lei dat go nu garrasit ovdanbuktojuvvo sámiiid iešvuohta go iešguđetlágan olmmoščearddat ellet ovtta guovlluin sáhtta leat riiddu fáddán joavkkuid gaskkas. Hástalusat mat gusket vejolaš riidduide álbmotrievtti geatnegasvuoda čadaheamis lea danin juoga maid válde vuhtii go mearriedje vuodđolága lasáhusas §110a.

Finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma daidda guorahallamiidda ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi buktá. Sámediggi mieđai justislávdegotti evttohussii finnmárkoláhkii Áššis 19/05. Lea dehálaš deattuhit ahte miehtan evttohussii addojuvvui eavttuiguin dego ahte álbmotriekti lea riektegáldu kártemin ja duopmostuollomearrádusain, ja ahte váldojuvvo ollislaš manahat áššáigullevaš lágain nu ahte eará lágat heivehuvvojit álbmotriektái, ja ahte jođánit čadahuvvojit guorahallamat ja láhkanannemat sámiiid rivttiin guolásteapmái ja eará ođasmahtti resurssaide. Finnmárkoláhka lea dovddaheapmi ovttá soahpamuššii, gos Sámedikki miehtan lei eaktu go eaŋkilčovdosat eai lean čielgasit álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde.

Vaikko finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma árvalusaide ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea buktán, de dat ii dárbbas mearkkašit ahte čovdosat mat válljejuvvojit olggobealde Finnmárkku leat sullii seammaláganat go čovdosat mat leat finnmárkolágas. Dat mii baicca lea vealtameahtun dehálaš, lea ahte čovdosat sihkkarastit sámiiid eana ja resursavuoigatvuodaid olggobealde Finnmárkku eai atte heajut riektesihkarvuoda go sámiiide Finnmárkkus.

Dulkomis iežas válddi, de lea eanetlohku Sámi vuoigatvuodálávdegottis bidjan vuodđun ahte sii galget meroštallat galgá go meahcceláhka álgit doaibmat stáhta eatnamis Nordlánddas ja Romssas. Sámedikki mielas lea dákkár dulkon beare ráddjái. Dán válddi vuodul, dan áigejuovdilis váldečuoggas ja manjil sámerievttalaš ovdáneamis mearridemiin Finnmárkolága de livččii govttolaš dulkot sátnádaga “Lávdegoddi galgá veardidit galgá go meahcceláhka leat vuodđun hálddašeapmái” viidábun, nu ahte ferte veardiduvvot galget go biddjot heiveheamit meahcceláhkii Lulli-Norggas, nu ahte soahpá riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sámiiide. Lávdegotti eanetlogu dulkon addá guorahallamii beare stuora gova das ahte gávdnat čovdosiid mat erenoamážit sihkkarastet eanandoalu beroštumiid, ovdalii go sihkkarastit sámiiid vuoigatvuodaid, dasa gullá maid eanandoallu doppe gos dat lea áigejuovdil. Duogáš nammadeapmái Sámi vuoigatvuodálávdegottis lea dat historjjálaš vearrivuohta maid Norgga stáhta lea dahkan sámiiid vuostá dasa mii guoská vuoigatvuodaide eatnamiidda ja luondduresurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti duogášmateriálas NOU:s 2007:14 ‘Sámi luonddugeavaheapmi ja riektedilli Hedemárkkus Romsii’ addo buorre govva sámiiid leahkima, geavaheami ja historjjálaš vuoigatvuodaid vuolušteami. Sámit leat čuđiid jagiid čađa leamaš čađat geahnohit ja vuoitahalli bealli riidduin guovlluide ja luondduresurssaid alde. Gáržžideapmi sámiiid resursavuodustusas lassánii loahpageahčen 1800- logu ja 1900-logu rájes sihke lágaid ja duomuid bokte.

Manimus logiid jagiid lea maid lassánan deaddu sámiiid resursavuodustussii. Dát lea erenoamážit boahtán ovdan diliin mearrasámi guovlluin maid Riddoguolástuslávdegoddi nu bures čilge, muhto

guoská maid eará guovlluide ja ealáhusaide, dego boazodollui ja dan areálavuđđui. Lullisámi guovllus leat mánga ášši mat sáhttet mitalit ahte kultuvra lea njulgestaga áitojuvvon. Lassánan bartahuksen ja stuorát huksenprošeavttat mat čuvvot bieggamillopárkkaid, čierastanluohkáid ja baktebohkamiid, leat dillet mat bidjet stuora deattu sámi resursaguovlluide. Viidáset lea lasi meahccegeavaheapmi rievdan ášahusaid geažil meahccelágas geassebáikedoallu ja lassánan váttisvuodát boránávddiid geažil bidjan sámi kultuvrra deattu ja huša vuollai.

Dát mannolat ii ábut jotkojuvvot, ja lea olu mii dadjá ahte lea álbmotrievtti vuostá jus mannolat sámi kultuvrra vuostá dáin guovlluin ii jorgaluvvo.

2. Álbmotrievttalaš rámmat

2.1 Álbmotrievttalaš ovdáneapmi

Daid maŋimus jagiid lea mearkkašanveara nátionála ja riikkaidgaskasaš ovdáneapmi leamaš dulkomis ja miediheamis geatnegasvuodáin mii stáhtain lea álgoálbmogiid ektui. Mii guoská nátionála ovdáneapmái de čujuhuvvo Sámi vuoigatvuodálávdegotti riektejoavkku guorahallamii NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti vuodul ja olgoriikarievtti vuodul', Hans Petter Graver ja Geir Ulfstein:a raporta justislávdegoddái skábmamánu 2003 'Álbmotrievttalaš guorahallamat Finnmárkolága evttohusas' ja Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) 'Justislávdegotti árvalus láhkii riektedilálašvuotta ja hálddašcapmi eatnamiin ja luondduresurssain Finnmárkku fylkkas' dagahii ollu čielgaseabbon álbmotrievttalaš rámmaid sámiid eatnamiidda ja resursavuoigatvuodaide. Maŋŋil Finnmárkolága mearrideami 2005:s leat Suoma-Norgga-Ruota-Sámi áššedovdijoavkkus iežaset evttohusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii (golgotmánu 26. b. 2005) ja NOU 2008:5 'riehti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku' mannan vuodolaččat čada ja čielggadan álbmotrievttalaš rámmaid álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaid. Viidáset lea Alimusrievtti duopmár Selbu-áššis (Rt. 2001 s. 769) ja Čáhputvuoddi áššis (Rt. 2001 s. 1229) buktán čielggadeami stáhta álbmotrievttalaš geatnegasvuodáin sámiide.

ONa Váldočeahkkima mearrádus julggaštussii álgoálbmogiid vuoigatvuodaid birra čakčamánu 13. b. 2007 lea maid govvideapmi dan maŋit álbmotrievttalaš ovdáneapmái man vuodul earret eará ILO 169 ja SP ferteba dulkovuovvot. Álgoálbmotjulggaštus ii leat iešalddis lágalaččat čadni nu go okta konvenšuvdna lea, muhto addá goitge gova álbmotrievttalaš ovdáneapmái mii lea leamaš ILO konvenšuvdna 169 mearrádusa rájis, ja ferte danin mángga áššis govvidit láhkanannema álbmotrievttalaš virolašvuoda, juoga mii maid lea lágalaččat čadni. Norgga eiseválddit leat maid čielgasit čájehan dáhtu čuovvut politihkalaš geatnegasvuodaid julggaštusas, juoga mii čájehuvvo Norgga aktiivvalaš rollas oazžut álgoálbmotjulggaštusa dohkkehuvvot ON orgánain. Sámi vuoigatvuodálávdegotti iežas guorahallamis NOU 2007:13 'Ođđa sámeriekti' lea maid muhtin muddui viiddis čielggadeapmi álbmotrievttalaš rámmain sihkkarastin dihte álgoálbmogiid vuoigatvuodáin eana- ja luondduresurssaide. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea čadahan viiddis čielggadeami álbmotrievttis, de leat muhtin árvvoštallamat ja konklusuvnnat váilevaččat ja muhtin sajis boastut. Dát guoská erenoamážit ON konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš vuoigatvuodát 1966:s (SP) 1. artihkal, ILO konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) 14., 7. ja 15. artihkkalat, ja ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodát. Dát dagaha muhtin sajis dohkkeameahtun álbmotrievttalaš árvalusaid ja konklusuvnnaid lávdegotti bealis mii mielddisbuktá ahte muhtin láhkaevttohusat lávdegottis leat problemáhtalaččat.

Álbmotrievttis álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaide sáhtta dadjat leat golbma váldodimenšuvnna dát gusket 1) suddjen sisabahkkemiid vuostá, 2) positiivvalaš sierradoaimmat ja dohkkeheapmi vuoigatvuodáin ja 3) iešmearrideapmi, searvan ja konsultašuvnnat luondduresurssaid stivremis ja hálddašcamis.

2.2 Suodjalus sisabahkkemiid vuostá

Suodjalus sisabahkkemiid vuostá mii čájuhuvvo SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doalaha, de lea čielggas ahte SP 27. artihkal dahká materiálalaš hehttehusa dasa maid stáhta sáhttá dahkat dahje diktit earáid dahkat almmá loavkideames mearrádusa. Hehttehus lea absoluhtalaš dan ipmárdusa mielde ahte jus okta doaibma vuos dagaha biehttaleami rievttis doaimmahit kultuvrra, de lea beroškeahtta lea go doaimmas álbmoga eanetlogu doarjja. Mearrádus suodjala sámiiid čadáhut iežaset árbevirolaš ealáhusaid, dása gullá maid ođđaáigásaš vuohki čadáhut árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluin ja resurssain mat hábmejit vuodu dákkár ealáhusčadahepmái. Guorahallamin das ahte nordá go okta doaibma 27. artihkkala, ferte beaktu ovdalaš ja plánejuvvon doaimmain gessot sisa. Viidáset fertejit dilálašvuodát gos okta doaibma sáhttá rádjet dahje vahágahttit kulturčadaheami, vaikko ovttabealálaččat ii dagat nordadeami 27. artihkkalii, de ferte sámiiid kulturčadaheapmi deattuhuvvot go árvvoštallá doaimma.

Lea maid čielggas ahte vaikko vuoigatvuodát 27. artihkkala mielde álgoálggus leat oktagaslaččat, de dain lea čielga oktasá hápmi go lea riekti mas lea dadjamuš dalle go čadahuvvo ovttas eará mielláhtuiguin joavkkus. Danin leat oktagaslaččat ovttas earáiguin geat leat vuoigatvuodasubjeavttat 27. artihkkala mielde. Olmmošvuoigatvuodálávdegotti meannudemiin oktagaslaš váiddaáššiin bohtá maid ovdán ahte cai leat gáibádusat ahte ealáhus lea kulturmihtilmas ovdal lea suddjejuvvon mearrádusas (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

27. artihkal lea mannan čada dárkilis guorahallamiid oktanaga meannudemiin sihke vuodđolágalašhusa § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sámelága (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) ja finnmárolága (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dát lea buktán dan bohtosa ahte sisabahkkensuodjalus 27. artihkkala mielde ferte odne gehččojuvvot dego dohkkehuvvon ja ásaheavvon riekti sámiiide.

Maid ILO 169 15. artihkal suodjala sisabahkkemiid vuostá álgoálbmogiid luondduresurssaide. Vuosttaš cealkka dán mearrádusas geatnegahtta stáhta erenoamážit sihkkarastit sámiiid rievtti luondduresurssaide iežaset eananguovlluin. Doaba eananguovllut 15. artihkkalis lea lagabui čilgejuvvon 13. artihkkalis nu go "Ollislaš biras guovlluin gos guoski olbmot ellet dahje man eará ládje geavahit". Obbalaččat dadjá ILO 15. artihkal nr. 1 vuosttaš čuoggás seamma gáibádusa suodjalepmái sisabahkkemiid vuostá go dat mii čuožžu SP 27. artihkkalis. Sisdoallu stáhta geatnegasvuodain lea seamma SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis nr. 1 vuosttaš čuoggás, dát nanusmahtta riektevuodu sámiiid riektái doaimmahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluide ja resurssaide mat dahket vuodu dán ealáhusdoaimmaheapmi.

2.3 Positiivvalaš sierradoaimmat ja vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

2.3.1 Positiivvalaš sierradoaimmat

Positiivvalaš sierradoaimmat mat čuvvot SP 27. artihkkala, gč. 1. artihkkala. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doarju čielgasit dan ahte SP 27. artihkal geatnegahtta stáhta bidjat johtui sierradoaimmaid go lea dárbbášlaš álgoálbmogiid kultursuodjalepmái. Dát ovdandollojuvvui Sámi vuoigatvuodálávdegotti vuosttaš oasseguorahallamis NOU 1984:18:is 'Sámiiid riektedili birra'. Justislávdegotti meannudeapmi sámelágas addo maid čielga doarjja dákkár dulkomi². Dát ipmárdus lea vel eanet nannejuvvon Olmmošvuoigatvuodálávdegotti oppalaš mearkkašumiin áššái nr 23 1994:s³. Ulbmil dákkár positiivvalaš sierradoaimmain lea addit duohta dásseárvvu gaskal unnitlogu ja

² Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: "Komitea áigu deattuhit ahte lea ovttaláganvuohta riikkaidgaskasaš riekteovdánemiin go norgga eiseválddit dál čielgasit sátnádit miehtemiela positiivvalaš sierradoaimmaide sámi álbmotjoavkkuide".

³ General Comments no. 23 1994, para 6.1: "Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party

eanetlogu. Positiivvalaš sierradoaimmat eai boade ovttalágášvuodaprinsihpa vuostá eai ge ii-vealahanprinsihpa vuostá, gč. earret eará SP 26. artihkkala. Baicca leat juste dákkár positiivvalaš doaimmat veahkkinn seailluheame osiid sámi kultuvrras mat odne leat áitojuvvon. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi maid dadjá, de ferte maid ovdandollojuvvot ahte SP 27. artihkal lea oktiicadnon vuodđolága § 110a, ja dat lea ovttahttojuvvon norgga rievtti čađa ovdamuniin jus šaddá vuostálagaid olmmošriektelága §§2 ja 3. dat addá mearrádussii erenoamáš vuoiggalaš deattu. Stáhta geatnegasvuohka SP 27. artihkkala mielde lea boadusovddasvástádus. Jus sámi kultuvra muhtin guovlluin lea nu báhkkašuvván ahte juohke sisabahkken áitá kulturvuodu, oktan ássamiin ja ealáhusdoaimmahemiin, de lea stáhtageatnegahtton bidjat johtui positiivvalaš sierradoaimmaid mat sihkkarastet ja ovdánahttet kultuvrra.

SP 27. artihkal galgá maid dulkojuvvot dego iešheanalaš riektivuodđu dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggát ja geavahanvuoigatvuohka eatnamiidda ja resurssaide iežaset guovlluin, sihke dan sivas go váilevuohka dákkár dohkkeheamis sáhtta buktit hilguma kulturdoaimmaheamis, ja maid dan sivas go dákkár dohkkeheapmi čuovvu rievtti iešmearrideapmái SP 1. artihkkala (2) mielde.

2.3.2 Vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

Dohkkeheapmi eana- ja resursavuoigatvuodain čuovvu vuosttažettiin ILO 169 14. artihkkala, muhto maid SP 27:s lea dákkár dohkkeheamis gaskavuohka SP 1. artihkkali.

ILO 169 14. artihkal lea dat álbmotriektmearrádus mii čielgasepmosit geatnegahtta stáhtaid dohkkehit eana ja resursavuoigatvuodaid. ILO 169 14. artihkal lea golmmaosasat gos nr.1 geatnegahtta stáhtaid dohkkehit álgoálbmogiid eaiggáduššan, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid. Nr. 2 geatnegahtta stáhta bidjat johtui dárbbaslaš doaimmaid mat dovđájit álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodaid, ja nr. 3 gáibida dohkálaš bargovuogi riektegáibádusmearrádusa mat čuvvot dáid vuoigatvuodaid. Dat golbma geatnegasvuoda mat čuvvot ILO 169 14. artihkkala leat iešheanalaččat.

Dan sivas ii leat riehta nu movt Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea dulkon ahte 14. artihkal (1) ovdanbuktojuvvo dego dábálaš prinsihppamearrádus gos 14. artihkal (2) lea dovđárna birra ja 14. artihkal (3) bargovuogi birra riektegáibádusmearrádusain leat váikkuhangaskaoamit olahit mihtuid dohkkeheapmái 14. artihkkalis (1).

Lea riehta nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dadjá ahte ILO:s lea beare unnán hárrjáneapmi 14. artihkkala ektui. Jurddabohtosiid maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea välljen dahkat 14. artihkkala birra goitge eai leat lágalaččat riehta, sihke lunddolaš gielalaš ipmárdusas 14. artihkkalis ja guorahallanbarggus mii lea dahkkon juridihkalaš teorijas dán mearrádussii NOU 1997:5:as 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti mielde ja olgoriika rievttis', Geir Ulfstein ja Hans Petter Gravera artihkal 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. ('Álgoálbmogiid riekti eatnamiidda'.) Dulkomiid ILO 169 14. artihkkala ferte maid geahččat ovtas álgoálbmotjuiggastusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Čuolbmabidjan sámiid oktagaslaš ja oktasas eanan ja resursavuoigatvuodaid dohkkeheapmái lei 14. artihkkala (1) mielde guovddáš oassi konsultašuvnnain (gč. ILO 169 6. artihkkala) Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki barggus komitea evttohus finnmárgoláhkii.

itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party."

Komitea čiekŋuda dán maŋŋelis dán dulkoncealkámušas (para 6.2):

Para 6.2 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group"

Para 7 "The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them".

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

Dokumeantat dán konsultašuvnnas ledje guovddáš ja njuolga oassin Stuoradikki mearridanvuodus finnmárkolága mearrádusii ja gullá dasto finnmárkolága ovdabargguide. Dokumeanttat ovddastit maid Stuoradikki vuosttaš váldo oainnu ILO 14. artihkkalis (1) juoga masa ferte bidjat deattu go dulko 14. artihkkala (1).

ILO 14. artihkal (1) ferte, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dadjá, ipmirduvvot dego boadusgeatnegasvuohta vuoigatvuodaid dohkkeheamis. Vaikko identifiseren (14. artihkal nr. 2) ja riektebargovuogit (14. artihkal nr. 3) leat dehálaš váikkuhangaskaoamit dohkkehit eanavuoigatvuodaid 14. artihkkala (1) mielde de ii sáhte dát mearkkašit ahte ii maid 14. artihkkalis (1) leat iešheanalaš riektegeatnegasvuohta, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro navdime (gč. S. 230 ja s. 236). Čadaheapmi identifiserenmannolagain duohta vejolašvuodaiguin lágalaččat geahččalit gáibádusaid, de leat mearrádusat proseassalaš mihtilmasat mii iešalddis ii dáhkit dohkkeheami eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodain 14. artihkkala (1) mielde. Vai nagoda čadahit geatnegasvuođaid mat leat ILO 14. artihkkalis, de lea dárbblaš ahte leat láchkamearrádusat mat sihkkarastet duohta dohkkeheami eaiggáduššan- hálldašan- ja geavahanvuoigatvuodain, ja maid mekanismmaid dovdamiid ja riektegeatnegasvuođaid. ILO lea ieš mángga oktavuodas, earret eará iežas cealkámušas ráđdehusa finnmárkolága evttohussii, cealkán ahte konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat gullába nannosit oktii. Dán ferte maid diehttelas váldit mielde go dulko 14. artihkkala gos gáibádus dohkkeheapmái lea materiálalaš iešheanalaš gáibádus, go fas dat proseassalaš gáibádusat gullet mearrideapmái identifiseret ja riektegeahččaleapmái. Ollašupmi proseassalaš gáibádusain dán artihkkalis ferte danin gehččot dego dárbblašžžan, muhto eai doarvái deavdit artihkkala materiálalaš gáibádusa, ii ge nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuodđun ahte dovđán ja riektebargovuogit iehčanassii leat doarvái dohkkehit eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea nu ahte vaikko konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat fertejit ovtta gehččot de ferte deavdin materiálalaš gáibádusain leat mearrideaddji, ii ge nuppegežiid. Dáinna duogážiin ferte dulkot ILO cealkámuša Danmárkui⁵. Váiddaáššis Danmárkku vuostá earret eará dohkkeheami eananguovlluin Ruonáeatnamis nanne ILO eanavuoigatvuodadilis Ruonáeatnamis oktiiheivet artihkal 14:in. ILO nanne ahte inuihtaid eananguovllut leat identifiserejuvvon miehtá Ruonáeatnama ja ahte ruonáeatnanlaččain leat oktasaš vuoigatvuodát eananguovlluide ja daid stivremii Ruonáeatnamis. Go juo ruonáeatnanlaččat leat sihkkaraston materiálalaš oktasaš hállden- ja geavahanrievtti ILO 14. artihkkala (1) mielde de sáhtta lohkat ahte identifiseren lea ovdehuvvon. Dákkár dulkon bidjo maid vuodđun Sámi vuoigatvuodálávdegotti álbmotriektejoavkkus NOU:as 1997:5 'Álgoálbmogiid eanavuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriikarievtti mielde'⁶, ja Hans Petter Gravera ja Geir Ulfsteina raporttas 'Álbmotrievttalaš veardádusat evttohusas Finnmárkoláhkii'⁷ Goappašat guorahallamat čuoččuheaba ahte stivrenortnegiidda mat eai earut guovlluid gos sámiin leat eaiggáduššan- ja hál dovuoigatvuodát ja guovlluin gos sámiin lea geavahanriekt, de ferte stivrenortnet olles guvlui leat nu ahte sámit ieža sihkkarastojuvvot dan váikkuhanfámu mii ovtta eaiggádis dahje eanaháldejaččas lea guovllus.

⁵ Ilolex: 162000DNK169

⁶ NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eanavuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriika rievtti mielde' s. 44: "Vai ILO-konvenšuvdna lea duhtaduvvon, de ferte daidda guovlluide maid sámiin lea gáibádus oázžut dohkkehuvvot eaiggáduššan- ja oamastannjuolggadusaid, biddjot gáibádus ahte eanetlohku mielláhtuin dan orgánas mas lea bajimus váldi dasa mii guoská hálldašeapmái eatnamiin ja luondduressain, nammaduvvot sámi orgánain, ja jienastannjuolggadusat fertejit leat nu ahte mielláhtuin geat leat nammaduvvon sámi orgánain, go ovtta doibmet, lea kontrolla orgána badjel"

⁷ Hans Petter Garver ja Geir Ulfstein, 2003,

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter/planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?pid=278377>: "Go Ráđdehus ii mieda geográfalaš juohkima dán guovlluin [eaiggáduššan- ja oamastanriekt] ja geavahanriekt] ferte gáibádus 1. čuoggá mielde [eaiggáduššan- ja oamastanriekt] guoskat olles guvlui mii gullá lága vuollai hálldašanortnegis. Mis ii leat vuoddu veardádallat makkár guovllut Finnmárkku bohtet 1 vuosttaš čuoggá vuollai. Mii jáhkkit ahte dákkár guovllut gávdnojit, ja leat ovttaoavilis ráđdehusain ahte gažaldat de šaddá ahte deavdá go evttohuvvon oktasaš hálldašanortnet gáibádusaid 14. artihkkalis nr. 1".

Dan ahte ILO 169 14. artihkal nr. 1, 2 ja 3 leat iešheanaláš geatnegasvuodát dorjojuvvo maid dan maŋit riekteovdánemiin mii čuovvu ON General-čoahkkima mearrádusa álgoálbmotjulggastusas čakčamánu 13. b. 2007. 14. artihkal ferte dulkojuvvot ovtta álgoálbmotjulggastusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Dat ahte álgoálbmotjulggastusas leat guokte goabbatlágan artihkkala, nubbi vuos dohkkeheapmi eananvuoigatvuodain (26. artihkal) ja kártenbarggu go "ásaha ja čadaha vuoiggalaš, iešbirgejeaddji, objektiivvalaš, rabas ja čadačuovgi proseassa." Dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodaid (27. artihkal) doarju ipmárdusa das ahte ILO 14. artihkal (1) lea iešbirgejeaddji geatnegasvuohta masa ferte addot duohta sisdoallu. Dát ipmárdus lei maid rávvejeaddji konsultašuvdnaproseassas gaskal Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki hábmemis Innst. O. Nr 80 (2004- 2005) 'Finnmárkoláhka'. Notáhtta justislávdegottis Sámediggái njukčamánu 21. b. 2005 lei vuodđun konsultašuvnnaide gaskal justislávdegotti ja Sámedikki cuorjománu 13. b. 2005, gč. referáhta konsultašuvdnačoahkkimis. Notáhtas leat earret eará evttohusat ja árvvoštallamat mearrádusain ja mearkkašumit sihke identifiseren oktavuodas ja riektegáibádusmearrádusain, ja stivraoktiibidjan Finnmarkkuopmodagas. Vaikko ledje siste árvalusat sihke ráđđehusbellodagain ja Bargiidbellodagas identifiserema birra ja sierraduopmostuoluid birra, de atne sii deatalažžan gávdnat stivrenortnegiid eatnamiidda Finnmarkkus mat geahččaledje gozihit sámiid eaiggátposišuvnna. Bargiidbellodat dadjá čielgasit ahte:

"Álbmotrievttalaš árvvoštallan [Gravera ja Ulfsteina] dadjá ahte oktasáš hállddašeami stivrenmodeallain mii evttohuvvo láhkavevttohusas [Ot. Prp. Nr. 53 (2002- 2003)] ii deavdde gáibádusaid mat leat ILO-konvenšuvnnas. Láhkavevttohusa § 5 geažil mii mearrida ahte láhka ii daga sisabáhkekemiid vuoigatvuodaide mat leat oamastushálddus dahje áiggiid čada geavaheami namas, rahpá láhkavevttobus dasa ahte vuoigatvuodát iešguđetge guovlluin ain sáhttet mearriduvvot duopmostuoluid bokte. Dát ii leat goitge doarvái dasa ahte konvenšuvnna gáibádusat duhtaduvojit. Frakšuvdna oaidná dán mearrideaddjin ahte čoahkkeáibidjan stivrras váldá vuhtii sámiid eaiggátvuoigatvuodaid ja dárbbu ollislaš hállddašeapmái Finnmarkkus"

Dáinna duogážiin evttoha Bargiidbellodat stivrra oktiibidjama gos Sámedikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket sami giellaguovlui ja fylkkadikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket olggobeallai. Ráđđehusbellodagat eai dorjon dán evttohusa nu go ieža dadje:

"Modealla jáhkkeimis i leat gáibádusaid mielde mat lea álbmotrievttis, olggobealde sami giellaguovlluid. Ii gea leat mihkeke dáhkeadusaid ahte giellaguovlu lea ávkekálaš kriteri álbmotrievtti mielde".

Lei ráđđehusbellodagaid evttohus mearrádussii mii mearriduvvui. Šadde gal váldot sisa erenoamáš jienastan njuolggadusat (§10 3. lađas) rievdadussii geavaheapmái meahcceguovlluin áššiide suohkaniin Kárášjogas, Guovdageainnus, Unjárggas, Porsárggus ja Deanus, ja eará suohkaniin Finnmarkkus. Ráhkadeapmi Finnmarkkolága mearrádusain konsultašuvnnain gaskal justislávdegotti ja Sámedikki Finnmarkkuopmodaga stivrra čájeha čielgasit ahte ILO 169 4. artihkal dulkojuvvui dego iešbirgejeaddji geatnegasvuohta mii gáibidii duohta sisdoalu lassin mearrádusaide identifiseremii ja riekteprosedyraide.

Gáibádus dohkkeheapmái eaiggáduššan- ja hállddašanriekti ILO 169 14. artihkkala (1) mielde maid ii dárbbas leat seamma go siskkáldas riekti, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi bidjá vuodđun. Ii dárbbas leat nu ahte riekteinsituhitta "áiggiid čada geavaheapmi" ja eavttut ásahtit rivttiin dán instituhta mielde Norgga rievttis lea seamma go dat mii lea 14. artihkkalis gos čuožžu ahte "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised". Ahte dárbbuin ii dárbbas leat ovttalágvuohta dáikko gaskal siskkáldasrievtti ja ILO 169 ferte maid dulkojuvvot dego duogážin suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavkku árvalussii Davviriikkalaš Sámi vuoigatvuodálávdegoddái 34. artihkkalii vuosttas lađdasii mii evttoha ahte: "Guhkit áigge árbevirolaš geavaheapmi eatnamiin ja čázadatguovlluin addá vuodu sámiid oktagaslaš dahje oktasáš eaiggáduššanriektái dáidda guovlluide addá oktiivástádusa našuvnnalaš dahje riikkaidgaskasaš njuolggadusaide mat guohkit áigge geavaheapmái". Iežaset kommentáras dán mearrádussii dadjá ekspeartajoavku:

"Mearrádus vuosttas lađđasis ii čujut dušše nátionála njuolggadusaide, muhto maid riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Siskkáldas njuolggadusat eai danin leat áktomearrideaddjit go veardádallá sami árbevirolaš"

geavaheami, sáhtta go dat bidjat vuodu oamastanriektái. Riikkaidgaskasaš njuolggadusat maidda riikkaat leat čadnon, sáhttet addit stuorit sáji dohkekehit sámii geavaheami riektedahkekin go dan maid siskeáldas njuolggadusat addet” (s. 252).

Okta ášši mii cealká iešheanalaš guorahallama duohta dohkeheamis sámiiid eanan- ja resursavuoigatvuodain 14. artihkkala (1) mielde lea áigemihttu barggus identifiseret eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodain. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea ieš dán geahčadan go čujuha Skogvangii⁸ guhte jearrá lea go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi bargu mannan beare njozet duhtadit konvensuvnna gáibádusaid dohkeheamiin eana- ja resursavuoigatvuodain. Čuolbma goitge ii guorahallojuvvo lagabui ii Skogvang bealis ii ge Sámi vuoigatvuodálávdegoddi bealis. Eahpitkeahhtá lea dákkár identifiserenbargu hui áddjái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea earret eará gáibidan ahte gáibádusat ovdanbuktojuvvot čálalaččat kártenkommišuvdnii 10 jagi sisa dan rájis go kártenláhka doaibmagoahtá. Dát mielddisbuktá ahte guhkit áiggi leat guovllut gos leat oktasaš- ja sámii eaiggáduššan- ja hálddašánvuoigatvuodát gos maid fertjeit leat ortnegat mat mielddisbuktet duohta ja beaktilis dohkeheami sámiiid eana- ja resursavuoigatvuodain jus riektedilli galgá heivet ILO 169 14. artihkkala vuollái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii oro dán bidjan vuodđun iežaset evttohusain stivrenortnegiidda eananeaiggátorgáni nu guhká go lávdegoddi vállje gohčodit iežaset ortnegiid ”Hálddašanortnegat báhcán stádaatnamiin”. ILO 169 14. artihkkala mielde ii leat vejolaš ásahit eananeaiggátorgána dillái mii lea čuožžilan maŋŋil go dohkeheapmi identifiserema bokte lea gárvvistuvvon.

Sihkkarastin materiálalaš gáibádusain ILO 169 14. artihkkalis ferte buohstahttit iežas mearrádusain dohkeheamiin oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain, riektedivvuodas kártemii, oktiibidjan eananeaiggátstivrrain, lágasteamiit stemmemiidda ja materiálalaš hehttehusat mearridaneiseválddiide.

2.4. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide

2.4. 1 Riekti iešmearrideapmái

Riekti iešmearrideapmái čuovvu SP 1. ja 27. artihkkaliid ja álgoálbmotjulggaštusa 3. ja 4. artihkkaliid. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat ollesveardásaš manahat ja guorahallan SP 1. artihkkalis⁹, ja dan maŋis riekteovdaneapmi mii guoská iešmearrideapmái álgoálbmotjulggaštusa mearrideamis, erenoamážit 3. ja 4. artihkkaliin¹⁰. Eahpitkeahhtá lea sámiiin riekti iešmearrideapmái¹¹, ja ahte SP 1. artihkkalis lea riekteváikkuheapmi sámiiid suodjalussii ja ávkástallamii luondduressurssain¹². Norgga eiseválddit orrot bidjan vuodđun ahte lea álgoálbmotjulggaštus akto, ii ge maid SP 1. artihkal, mii dahká vuodu sámiiid iešmearrideapmái¹³. Iešguđetlágan ipmárdus das ahte mii lea vuodđun iešmearrideapmái, ii dárbbat mearkkašit ahte leat iešguđetlágan ipmárdusat dasa ahte maid iešmearrideapmi mearkkaša duohtavuodas¹⁴. Ferte goitge deattuhuvvot ahte lea váttis bealuštit ahte

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Sámeriekti- sámiiid riekti vássánaigái, dálááigái ja boahhteáigái, 2002, s. 84- 86.

⁹ SP 1. artihkal: Buot olbmui lea iešmearridanriekti. Dán mearrádusa vuodul mearridit sii friddja iežaset politihkalaš oainnu ja friddja ovddidit iežaset ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdaneami.

¹⁰ UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹¹ Bargojoavkku rápporta golggothmánu 3. b. 2007, s. 20: ”Manahat Davviriekkaid sámekonvensuvnna evttohusas- Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

¹² NOU 2008:5 ’Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku’, s. 263.

¹³ Gáldu Čála 2/2008 ’sámii iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. Stádačálii Raimo Valle, s. 36- 39i. Rápporta bargojoavkkus golggothmánu 3. b. 2007 s. 18- 19.

¹⁴ Bargojoavkku rápporta golggothmánu 3. b. 2007, s. 20, ”Manahat Davviriekkaid sámekonvensuvnna evttohusas- Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái mii lea mearriduvvon álgoálbmotjulggaštusas, lea sierra dahje erenoamáš riekti álgoálbmogiidda (sui generis), ii ge dábálaš riekti mii lea buot olbmui SP 1. artihkkala mielde. Ovdasátnis álgoálbmotjulggaštusas dadjo ahte olbmuid riekti iešmearrideapmái lea duodástuvvon SP 1. artihkkalis, seammás go duodástuvvo ahte julggaštus ii sáhte geavahuvvot dasa ahte biehttalit ovttaga álbmogii sin iešmearridanrievtti go dat ohccojuvvo čadahuvvot oktiivástádusain riikkaidgaskasaš rivttiin. Álgoálbmotjulggaštus duodášta ahte álgoálbmogiin lea dábálaš iešmearridanriekti, juoga mii nannejuvvo julggaštusa 2. artihkkalis gos boahdá ovdan ahte álgoálbmogat leat ovttaássáaččat eará olbmui¹⁵. Julggaštus lea danin cealkka mearrádussii álgoálbmogiid riektái iešmearrideapmái dego riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievttalaš prinsihppa. ON olmmošvuoigatvuodakomitea lea maid mángga dilis deattuhan ahte SP 1. artihkal guoská álgoálbmogiidda, dása gullet maid sámii (gč. komitea 4. periodalaš raportta Norgii 1999:is), ja Ruotta lea duodástan ahte dat dábálaš riekti iešmearrideapmái man birra lea 1. artihkkalis (SP/ØSK) maid gullá sámii álbmogii.

Iešmearridanriekti lea lunddolaččat oktasaš riekti ovtta álbmogii, ja das lea dan sivas njuolga áššáigullelašvuotta sihkkarastimis sámiiide oktasaš eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodaid, ja rievtti hálddašit iežaset luondduresurssaid. Sámiiid riekti iešmearrideapmái bidjá danin čielga iešbirgejeddji eavttu hábmēt lágaid sihkkarastin dihte sámiiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Dan sivas ii šatta riehta go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dovddaha dan ipmárdusa ahte varra ii leat eanet 1. artihkkalis go dat mii lea 27. artihkkalis ja ILO 169. ILO 169:is ii namuhuvvo iešmearrideami birra ja SP 27. artihkal lea oktagaslaš vuoigatvuodaid birra main leat oktasaš dovdomearkkat. Dása ferte maid lasihuvvot ahte iešmearridanriekti bidjá čielga eavttuid dasa movt mearridanproseassa ođđa lálkaaddimii čadahuvvo.

2. 4. 2. Riekti oassálastimii/ searvamii ja konsultašuvnnaide

ILO 169 ii sisttisdoala iešmearrideami, muhto das leat iežas njuolggadusat konsultašuvnnaide ja oassálastimii geavaheamis, stivremis ja sealluheamis luondduresurssaid, gč. 6., 7. ja 15. artihkkaliid. ILO 169 6. artihkal ja SP 27. artihkal sisttisdoallaba geatnegasvuoda stádain konsulteret álgoálbmogiiguin. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi manná viidát čađa dáid artihkkaliid konklusuvnnaiguin maidda Sámediggi guorrasa. Sáhtá leat eahpidahtti sisttisdoallet go ILO 169 6., 7. ja 15. artihkkalat dušše oktasaš geatnegasvuoda sihkkarastit aktiivvalaš oassálastima duohta konsultašuvnnaid čađa, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi konkludere¹⁶. Nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ieš namuha, de ferte sánádat 7. artihkkalis nr. 1 ipmirduvvot ahte ásaha geatnegasvuodaid mat leat viidábut go konsultašuvnnat. Ii oro goitge áibbas riehta dulkon Sámi vuoigatvuodálávdegottis go konkludere ahte 7. artihkal dušše sisttisdoallá čáhkkit joksarviidodaga konsultašuvnnaide 6. artihkkala maŋis dasa goas, makkár ja gos doaimmat galget čadahuvvot¹⁷

7.(1) artihkkala mielde lea álgoálbmogiin riekti ieža mearridit vuoruhemiid ja ovdánahttinproseassaid mat earret eará gullet sin eananguovlluide. 7. artihkal dohkkeha positiivvalaš rievtti álgoálbmogiidda. Ii leat sahtedohko ahte dadjanhápmi ILO 169:is lea seammalágan go SP 1. artihkal. Dan sivas lea govttoláš árvidit ahte ILO 169 7.(1) artihkal sisttisdoallá lasi geatnegasvuoda go konsultašuvnnain 6. artihkkalis. Dulkon 6.(2) artihkkala ovtta 7. (1) artihkkaliin miellddisbuktá ahte ferte vuodđun atnit ahte stáhta lea geatnegahtton gávdnat sohppojuvvon čovdosiid guoski álgoálbmogiiguin áššiide mat gullet ” eallimii, oskui, ášahusaide, vuoingalaš vuogasvuhtii ja eananguovlluide gos álgoálbmogat ellet dahje geavahit eará ládje”. ILO ekspeartakomitea boahdá seamma mearkkašepmái norgga periodalaš raporttas skábmamánnu/ juovlamánnu 2003 go dat eavttuha miediheami Sámedikkis dasa ahte ráđđehusa finnmároláhkaevttohus sáhtá dohkkehuvvot ILO komiteas. Iežaset cealkámušas dadjá ILO komitea:

¹⁵ Gáldu Čála 2/2008 'sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi' Red: J. B. Henriksen. J. B. Henriksen, s. 18-20, J. Anaya, s. 45- 47, M. Åhrén, s. 77- 79.

¹⁶ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, 218

¹⁷ NOU 2007: 13 Ođđa sámeriekti, s. 846- 849

"Proseassa ja sisdoallu leaba čavga čadnon oktii konvenšuvnna gáibádusas, ja doaibmi konfliktas. Komitea lea dan oainnus ahte jus Sámediggi, mii lea sámiiid ovddasteaddji orgána Norggas, lea mielas addit iežas guorraseami evttobussii, de sáhtá komitea dohkkehit dán čovdosa vai devdojuvvo gáibádus eananvuoigatvuodaide, mat guhká leat leamaš fáddán šiehtadallamiidda gaskal sámiiid ja eiseválddiid. Alggabeapmi Finnmárkkeopmodagas dákkár guorraseami бага, sáhtá nuppi bealis buktit bággolonisteami rivttiin mat leat dohkkehuvvon lágalas mearrádusaid bokte Norggas ja [...]konvenšuvnnaid mielde. Dáid diliid vuolde bivdá komitea ráđdehusa ja Sámedikeki ođasmahittit digaštallamiid oamasteamis eananvuoigatvuodaid Finnmárkekus, soabadanvuoigijn mii lea 6. ja 7. artihkkaliin ILO konvenšuvnnas 169. "[iežas jorgalus]

Suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavku mii lea árvalan evttohusa Davviriikalaš Sámi vuoigatvuodálávdegoddái dovddasta ahte 7. artihkkala dulkon mii lea eanemus lági mielde lávda konvenšuvnna vuoddo- prinsihppii, dan ahte álgoálbmogiin lea riekti bearráigeahččat iežaset ovdáneami, cealká ahte lea konsultašuvdnageatnegasvuohta stádas¹⁸.

ILO 169 7.(1) ja 15. (1) artihkkalat deattuhit maid ahte álgoálbmogat galget searvat hábmiet, čadahit ja árvoštallat plánaid ja prográmmaid, ja geavaheami, hálddašeami ja gáhttema luondduresursain. Dán sáni mielde lea álki ipmirdit ahte dát artihkkalat garraseappot deattuhit oassálastima hálddašeamis dahje dan oktasas doaimmaheami lágain ja hálddahuslaš doaimmain mat leat mearriduvvon konsultašuvnnaid vuodul 6. artihkkala mielde. Lea seamma maid Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver bidjaba vuodđun iežaska raporttas daid álbmotrievttalaš veardádusain evttohusas Finnmárkoláhkii mii nanne ahte 15. (1) artihkal sisttisdoallá rievtti sámiiide searvat almmolašrievttalaš hálddašeamis luondduresursain¹⁹. Sullásaš loahppajurdda lea Raporttas maid bargajoavku mii lea mannan čađa Davviriikalaš sámekonvenšuvdna árvalusa mii konkludere ahte sámiiin lea riekti aktiivvalaččat searvat almmolaš hálddašeamis luondduresursain dihto guovlluin²⁰. Vaikko konsultašuvnnat leat diliid birra main lea almmolašrievttalaš mihtilmasvuohta, de lea váttis lohkat ahte konsultašuvnnat mielddisbuktet searvama almmolašrievttalaš hálddašeamis.

Riekti iešmearrideapmái, riekti oassálastimii ja riekti konsultašuvnnaide leat álgoálggus golbma iešguđetlágan ja iešheanalas vuoigatvuodát, muhto lihkká nu ahte bohtet mannat latnjallassii ja gos lea njuovžilvuohta mii vuolgá das man dehálaš áigejuovdilis áššit leat sámi álbmogii. Sorjabaš dasa man dehálaččat iešguđetlágan áššit leat sámi álbmogii, de leat šiehtadallamat dahje konsultašuvnnat main lea ulbmil oázžut mieđiheami, de sáhttet dá leat vuogit movt geavaha iešmearridanválddi, nu go omd suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus lea iežaset árvalusas Davviriikalaš sámekonvenšuvdnii 14.- 22. Artihkkaliin^{21,22}.

Álgoálbmotjulggaštusas leat mearrádusat dihttes mieđiheapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide earret eará 10., 18., 19., 30., 32. ja 38. artihkkaliin main buohkain lea dadjamaš álgoálbmogiid vuoigatvuodaide catnamiidda ja resurssaide. Buot namuhuvvon artihkkaliid ferte goitge geahččat ovttaš julggaštusa 3. iešmearridanartihkkaliin ja dainna lágiin čájeha dovddaheami iešmearridanrievtti

¹⁸ Evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus Davviriikalaš sámekonvenšuvdnii čuoggát 7, 3, 2, s. 146-147.

¹⁹ Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver: Raporta álbmotrievttalaš árvoštallan evttohusas ođda Finnmárkoláhkii, artihkal 15

²⁰ Raportta bargajoavkkus mii lea manna čađa Davviriikalaš Sámekonvenšuvnna evttohusa, 03.10.07, s. 26

²¹ Davviriikalaš sámekonvenšuvdna- evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavku, ovddiduvvon 26.10.05, s. 16- 18 ja 217- 230

²² Mathias Áhrén 'Kultuvra ja luondduresursat' raporttas Sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi, Gáldu Čála nr 2/2008 s. 82- 83.

čadaheamis. Dan obbalaš 19. artihkkalis konsultašuvnnaid birra lea danin maid gáibádus miehtamii lágaide ja hálddahuslaš doaimmaide main sáhtá šaddat mearkkašupmi álgoálbmogiidda, čielggas²³. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide ferte maid oidnot lágain mat leat stivrema ja hálddašemi birra guovlluin gos leat oktasaš vuoigatvuodat sihke gáttis ja mearas, ja lágain mat leat konsultašuvnnaid ja áššemeannudemiid birra.

3. Vuđoleappot Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa birra

3.1 Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea bargan viiddis ja dehálaš barggu go lea evttohan golbma ođđa lága, ja rievdadusaid moanat eará lágaide mat leat doaimmas. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea dasa lassin árvvoštallan vuoigatvuodaid riddo- ja vuotnabivdui, muhto čujuha muđui Riddoguolástuslávdegotti evttohussii (NOU 2008:5). Sihke Sámi vuoigatvuoda lávdegoddi ja Riddoguolástuslávdegoddi árvvoštallaba ahte Riddoguolástuslávdegotti evttohus dáidá heivet eará mearrasámi guovlluide muđui riikkas.

Sámi vuoigatvuoda lávdegotti váldoevttohus lea čadnon golmma láhkagáhppálagaide. Dat leat:

- Kártenláhka (Kárten- ja dohkkehanláhka)
- Konsultašuvdna- ja áššemeannudanláhka (Áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka)
- Stivren- ja hálddašanláhka eatnamiin ja luondduressurssain (Hålogálándaláhka, Statskog, meahcceláhka, Finnmárkku guolástusláhka)

Sámediggi ipmirda Sámi vuoigatvuodálávdegotti ja Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ollisvuohtan stáda vuhtiváldimis álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid sámide sihkkarastimiin rivttiid eatnamiidda ja luondduressursaide. Vaikko láhkateknihkalaš sivaidda geažil leat evttohuuvon sierranas láhkan de deattuhuvvo ahte evttohusat gehččojit ovttaš ollislašžan.

Vai olahivččii álbmotrievttalaš bealušteaddji ja ollislaš lága de ferte ođđa ja rievdaduvvon láhka oktiibuot sihkkarastit:

- Duohta dohkkeheami sámi vuoigatvuodain
- Vuoigatvuodaid kárten mii maiddási sihkkarastá oktasaš sámi vuoigatvuodaid.
- Riektegovva mii lea seammadássásaš obba sámi árbevirolaš guovlluin ja mii sihkkarastá duohta seammaláganvuoda gaskal canetlogu ja unnitlogu ja gaskal iešguđet sámi guovlluid.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea Finnmárkkulága § 3 vuogi mielde evttohan belohahkii ovttahttama ILO 169 kártenláhkii Hålogálándaláhkii ja rievdadussan boazodoalloláhkii. Ii leat evttohuuvon ahte sullásaš mearrádus váldojuvvo mielde áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii iige rievdadussan meahcceláhkii. Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa ahte belohahkii váldit ILO 169 mielde soames láhki muhto ii earáide ii leat prinsihpalaččat digaštallojuvvon. Dát ii leat vuogas, earenoamážit mii guoská stivren- ja hálddašanlága evttohusaide, go evttohus dagaha goabbatlágán riektegovva álbmotrievtti ektui guovlluide mat galget stivrejuvot ja hálddašuvvot Hålogálándalága bokte Romssas ja Norlánddas, ja meahccelága bokte lulábealde Norlándda. Árvvoštallojuvvo rievttamussan ja čielgaseamosin ahte dan sadjái go belohahkii ovttahttá ILO 169 soames lágaide, de baicca ovttahttá ILO 169 olmmošvuoigatvuodáláhkii seamma dássái go ee. mánáidkonvenšuvnna. Justisdepartemeanttas lea dál gulaskuddamis evttohus olmmošvuoigatvuodáláhkii ovttahttit nissonvealahankonvenšuvnna. Árvvoštallamat maid Justisdepartemeantta lea dahkan gulaskuddannotáhtas nissonvealahankonvenšuvnna ovttahttama birra sihke doaimmi lága ja

²³ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

bohtosiid mat čuvvot ovttastahttima vuoruhemiin leat vuđolaččat dahkkon ja daid sáhtta ollásit fievrredit ILO 169:i.

Viidáset kommeanttain lea vuolggasadii váldon láhkaevttohusa golmma váldogáhppálagain maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi leat ovddidan.

3.2 Kártenláhka

Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohus Romssa fylkkas luksa lea posiitiiva. Evttohus hukse obbalohkái Finnmárkku lága 5. Kapihttala nala. Stáda lea álbmotrievtti mielde ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bokte geatnegahtton kártet eaiggádan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuoda.

Sámediggi atná posiitiivan ahte lága doaibmaguovlu fáttmasta buot sámi árbevirolaš guovlluid beroškeahhtá gii dál lea eaiggát, ja ahte seammás váldá mielde sámi riddo- ja vuotnaguovlluid. Vuolggasadiin sisttisdoallet sámi árbevirolaš guovllut nu go lea mearriduvvon Stáda eiseválddit ja Sámedikki konsultašuvnnaid prosedyrain, 2. čuoggás 4. kuvlačuoggás ja Plána- ja huksenlága § 5-4 goalmát oasi mearkkašumiid. Sámediggi doarju Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamiid, ja nu go maid bohtá ovdan mearkkašumis láhkaevttohusa doaibmaguovllu mearrádussii, go jurddaša ahte kártema guovlu sáhtta leat stuorát guovlu go mii definerejuvvon konsultašuvdna soahpamušas ja plána- ja huksenlága mearkkašumiin. Sihkkarastima dihte sámi árbevirolaš guovlluid ja oktasaš sámi vuoigatvuodaid addojuvvo dárbblaš materiálaš dohkkeheapmi, muhto ferte goitge árvvoštallat ahte lea go láhkamearrádusas čielgaseappot definerejuvvon lága doaibmaguovlu, muhto maiddá nu ahte geográfalaš guovlu sáhtta leat viidát go leat ákkat ja vuoddu dasa. Lea ee. soahpameahttuvuohta das lea go boazodoallolága mielde boazodoalu dálá ráđji historjjálaš geavaheami mielde.

Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ahte Finnmárkkukommišuvnna sáhtta gáibiduvvot kárten ja dohkkeheapmi Finnmárkku riddo- ja vuotnaguovlluid dálá vuoigatvuodain ferte maid geahččat Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohusa ektui.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vuodđuda evttohusastis ahte norgga diggeriekti soahpá dievaslaččat okti álbmotrivttiin, carenoamážit ILO 169 14. artihkkaliin. Vaikko Selbu-duopmu ja Čáhputduopmu čájeheaba ahte Alimusriekti dán áiggi eambo vuhtiváldá carenomáš sámi geavaheami, de lihkká ii leat álki dadjat ahte dat loahpaloahpas mearkkaša ahte sámiid vuoigatvuodát eatnamiidda ja resurssaide leat ollislaččat dohkkehuvvon norgga riekteortnega mielde. Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdehus lea maiddá váttis ILO 169 14. artihkkala ektui gos daddjo ahte vuoigatvuodát galget addot doppe gos sii “árbevirolaččat orrot”. Diekkár cealkka sáhtta dagahit dan ovdii mii čuovvu gustojeaddji norgga rievttis mas leat gáržžes gáibádusat jus oamasteapmi ja guhkitáiggi geavaheapmi galgá leat vuodđun eaiggáduššánvuoigatvuhtii. Dát sáhtta ee. guoskkahit daid vuoigatvuodaid maid boazodoalu geavaheami bokte leat ožžon mas omd. eaktun “intensiiva” geavaheapmái sáhtta leat váttis. Čujuhuvvo muđui ILO 169 14. (1) artihkkalii manemus čuoggái gos čuožžu: ”Dán dáfus galgá carenoamážit váldit vuhtii johtti álbmogiid ja lotnolas canandolliid dilálašvuodaid”.

Vaikko go Sámediggi lea posiitiiva kártet daid vuoigatvuodaid mat gusket buohkaide geat orrot ja geavahit guovllu beroškeahhtá etnalaš gullelašvuodas, de ferte deattuhuvvot ahte kártema ulbmil lea dohkkehit sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid olles sámi árbevirolaš guovllus. Danne árvvoštallojuvvo hui váilevažžan ahte kártenlága evttohus ii smiehta ássi eará ládje go ahte livččii veahá ovttastahttime ja ovdalii vuoruheame ILO 169. Diekkár vuoruhanmearrádus lea eahpečielggas go lágas ii leat makkárge mearrádus doaibmi vuoigatvuodain, nugo Finnmárkkulága § 5 vuosttaš lađđasis lea gos sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodát dohkkehuvvojit, ja nugo § 5 goalmát lađđasis gos bohtá ovdan ahte ásahuvvo kommišuvdna ja sierraduopmostuollu mii galgá guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu sámiid ja earáid vuoigatvuodaid mat sis leat oamasteami, guhkesáigge geavaheami dahje eará ákkaid vuodul.

Árbevirolaš sámi guovlluid ii sáhte dasto ráddjet stáhtaborgárvuoda mielde - dat mearkkaša dan ahte sámi vuoigatvuodaid kárten- ja dohkkehanbarggus ferte vuhtii váldit movt sámit duodaid leat geavahan guovlluid, nu ahte ášši ii guoskka dušše sámiide geat leat norgga stáhtaborgárat. Dát ferte maiddáa boahitit ovdan boahttevaš hálddašanortnegiin."

Sámediggi ii oainne ahte lea doarvái ILO 169 14. artihkkala ektui ahte vuoigatvuodaid kárten dušše dáhpáhuvvá našuvnnalaš rievtti vuodul. Danne ferte leat čielga mearrádus ahte kárten galgá dáhpáhuvvat riikkaidgaskasaš rievtti vuodul. Našuvnnalaš rievtti ipmárdusain ferte maid čielgasit biddjot vuodđun ahte dat maid fátmasta sámiid virolašvuoda ja riekteipmárdusa, nugo Sámedikki mearrádusas áššis 19/05 árvalus evttohussii O. Nr. 80 (2004-2005) 'Finnmárkku fylkka eatnamiid ja luondduriggodagaid riektedilálašvuoda ja hálddašemi lága birra'.

Sámediggi atná dehálažžan ahte kártenláhka duodašta ahte sámit leat eatnamiid ja luondduriggodagaid guhkitáiggi geavaheami bokte alcceseaset háhkan oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid Romssa fylkka luksa, ja lága ulbmil lea guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu dain vuoigatvuodain maid sámit ja earát leat daguhan alcceseaset. Lágas ferte dohkkehuvvot sámi árbevirolaš guovlu oktasaš vuoigatvuodaiguin.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea válljen ahte kommišuvdna bargá veahá eará ládje go mii boadusin lei Finnmarkkulágas, go váldonjuolggadussan kárte dušše daid baikkiid mat leat gáibiduvvon kártet (gč evttohusa § 6). Finnmarkkukommišuvdna galgá Finnmarkkulága mielde kártet olles dan guovllu maid Finnmarkkuopmodat válddi badjelasas almma ahte sierra gáibiduvvo nu (gč. Finnmarkkulága §§ 5, 29 ja 30). Danne lea alit rádjii oazžut identifiserejuvvo guovllu Romssa fylkka luksa go Finnmarkkus lea, ja dasa lassin lea rádjii biddjon badjelii oazžut dakkár áššiid váldot bajás mat leat juo lágafámolaččat mearriduvvon daidda guovlluide maid stáda ii oamas dál (gč evttohusa § 18). Vai ollášuhtá ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bealuštahtti vuogi mielde, de ferte leat vuollegis rádjii das makkár guovllu galget identifiseret ja makkár vejolašvuhta lea ođđasis oazžut meannuduvvot daid áššiid mat leat lágafámolaččat mearriduvvon almmá nu ahte sáhtá cealkit ahte meannudeapmi dain áššiin lea leamaš doarvái lojála ILO 169 14. artihkkala nr. 3 gáibádusaide, ja mas lea ágga jáhkkit ahte boadus lea huksejuvvon ilá garrá duodaštusaddima njuolggadusaid nala, dan ektui mii gáibiduvvo 14. artihkal nr. 1:s.

"Sámedikki mielas lea dárbbaslaš ahte diedihuvvon kártemis identifiserejuvvo oktasaš guovlu maid sámi álbmot árbevirolaččat lea geavahan, ja ahte Kártenkommišuvdna ferte geatnegahttojuvvo čielggadit vuoigatvuodabeliid oktasaš guovllus beroškeahhtá makkár riekttegáibádusat šaddet ovddiduvvot proseassas."

Lea posiitiiva go kártenkommišuvdna galgá sáhttit identifiseret guovlluid gos lea ovdalaččas lágafámolaš mearrádus. Lea goitge unnán ávki ahte kommišuvdna galgá kártet dakkár guovlluid jus nuppi instánsas lea meahcceduopmostuolu meroštuvvon ráđđejumi duohken mearridit ahte galgá go dakkár áššiid meannudit. Sáhtá jearrat leago dakkár mearrádus ILO 169 14. artihkkala (2) mielde, sihkkarastit álgoálbmogiid vuoigatvuodain doaimbilis gáhttejumi. Viidáset sáhtá maid gažaldaga bidjat dan iešguđetlágán meannudeapmái maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orru daguheame vai sáhtá ođđasis meannudit áššiid dain guovlluin maid stáda dál čuočuha eaiggáduššánrievtti ja guovlluin mat leat priváhta eatnamat (evttohus Hålogalándá-láhkii § 18). Dakkár ortnet daguha earenoamážiit ahte sámit lulimus guovlluin, gos meahcces eatnamat leat eanas priváhta eaiggátvuodas, biddjojit oidduhis dillái go buohtastahtá earáiguin. Dát lea maid váttis SP 27. artihkkala ektui. Váldonjuolggadussan ferte dasto leat ahte kártenkommišuvdna raporttat daidda guovlluide mat leat lágafámolaččat mearriduvvon mannat meannudeapmái meahcceduopmostullui jus raporta spiehkasta láhkafámolaš duomus.

3.3 Konsultašuvdan ja áššemeannudanláhka

Sámediggi lea posiitiiva sierra láhkii konsultašuvnnaide ja áššemeannudeami birra doaimmaide main sáhtá leat dadjamaš sámi kultuvrii. konsultašuvnnat ja dihttes miediheapmi dahkaba ovttas

iešmearridanrivttiin čiehkageađggi riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievttis. Sierra láhka mii čadaha geatnegasvuodaid mat čuvvot erenoamážit ILO 169 6., 7. ja 15. (2) artihkkaliid, ja SP 1. ja 27. artihkkaliid mielddisbuktá ahte oassi norgga lágain, ja maid hálddašanmáile eanet speadjalastá álgoálbmotrievtti. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan álgoálbmotjulggaštusa, mii ovdanbuktá álbmotrievttalaš ovdáneami ja álbmotrievttalaš áiggiid čada rievtti, de ferte dát maid biddjot vuodđun áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii.

Dat deatalaš mearkkašupmi konsultašuvnnain ja dihttes miediheamis lea álgoálbmotrievttis dagaha ahte Sámediggi oaidná dehálažžan ahte dát geatnegasvuodat stádas cigget sierra láhkabidjamis gos prosedyrat ja materiálalaš gáibádusat čadaheapmái čielgasit bohtet ovdan. Materiálalaš álbmotrievttalaš geatnegasvuodat čadnojit SP 27 suodjalus sisabahkkemiid vuostá, deattuheapmi ja sierranas doaimmat, ja maid SP 1. artihkal, gč. álgoálbmotjulggaštusa 3. artihkkala, gč. 10., 19. ja 32. artihkkaliid gos biddjo geatnegasvuohta konsultašuvnnaide álgoálbmogiiguin sihkkarastindihti ahte sii sáhttet addit iežaset dihttes miediheame doaimmaide main sáhtttá šaddat mearkkašupmi sidjiide. Materiálalaš gáibádusat mat leat čadnon sisabahkkensuodjalussii ja miediheapmái mearkkaša dan ahte Sámediggi, mii lea sámiiid ovddasteaddji orgána, ferte addit duohta válldi. Rievttis iešmearrideapmái lea maid materiálalaš sisdoallu mii cealká ahte Sámediggi doaimmaha válldi sámi álbmoga ovddas. Dan dihte lea prinsihpalaččat eanemus riektá ahte Sámediggi doaimmaha válldi ollášuhttit álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid mat mearriduvvot Stuoradikkis eai gea ráđđehusas ja de dego láhkaásahusat dahje sullasaččat.

Guovlluide mat iehčanassii eai guoskkat sámi siskkáldas beroštumiide, muhto mat omd. gusket eanan- ja resursahálddašepmái gos sámít juogadit iežaset árbevirolaš guovllu eará olbmuiiguin, lea dássi váikkuhanvejolašvuodas mearridanprosessii sorjavaš das man áigeguovdilát áššit leat sámiiide. Dássi sámi váikkuhanfámus eanan- ja resursahálddašangažaldagaide áššemeannudan- ja konsultašuvdnalágain lea maid muhtin muddui sorjavaš das man suora váikkuhanfápmu sámiiin lea ásaheavvon stivren- ja hálddašanorgánain guovlluide maid stáda odne čuoččuha oamastanrievtti ja gos gávdnokit sámi oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid.

Lea maid nu ahte suodjalus sisabahkkemiid vuostá SP 27. artihkkala mielde lea čielga hehttehusa sisabahkkemiid vuostá mat sáhttet miedihuvvot. Dát geatnegasvuohta ferte maid dulkojuvvot SP 1. artihkkala mielde, suddjendihti ahte eai dáhpuhva álbmotriekterihkkumat dan hámis ahte stáda miehtá sisabahkkemiidda mat mearkkašahtti olu sáhttet goaridit sámi kultuvrra vuodu. Iešmearridanriekti sisttisdoallá danin ahte Sámedikkis guhte ovddasta sámiiid, lea stuorit dássi mearrideaddji dadjamaš áššiin main lea suora dadjamaš sámi kultuvrii, go dat maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi geažuha iežas láhkaevttohusas.

Dát váikkuhanfápmu boahtá leat stuorit mađi eanet sámi kulturguovllut leat áitojuvvon/ presset, omd. dego lullisámi guovlluin. Maid deasta sámiiid mearridanriektái vuoruhemiide mat gusket eananguovlluide ja doaimmaheapmi kontrollas badjel iežaset ovdáneami ILO 169 7. artihkkala mielde cealká ahte konsultašuvdnaláhka muhtin áššiin ferte addit sámediggái stuorit váikkuhanfápmu go dat mii lea evttohuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegottis.

Álgoálbmotjulggaštusa 32. artihkal nr. 2 ja Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna ekspeartajoavkku árvalus 16. artihkal nubbi lađas leat ovdamearkkat lagat kodifiserema ja konkretiserema álbmotrievttalaš virolašvuodarievtti dán suorggis.

Sámediggi oaivvilda ahte konsultašuvdnaláhkii fertejit sisabargojuvvot mearrádusat mat addet Sámediggái šiehtadallan- dahje miedihanrievtti sisabahkkemiidda mat mearkkašahtti olu sáhttet billistit sámi kultuvrra vuodu. Dákkár šiehtadallan- ja miedihanriekti Sámediggái čadno lunddolaččat almmolašrievttalaš mearrádusaide mat čielgasit gusket oktasaš vuoigatvuodaide sámiiin dego okta álbmot, ii ge mearrádusaide mat čuhcet oktagaslaš vuoigatvuodaide.

Nu go ovdal namuhuvvon, de bidjá SP 27. artihkal sihke materiálalaš hehttehusa sisabahkkemiidda, deattuhangáibádusa ja gáibádusa positiivvalaš sierradoaimmaid go lea dárbbalaš sihkkarastindihti álgoálbmogiid kulturgáhttema ja ovdáneami. Lea eahpitkeahhtá ahte sámi kultuvra Romssas luksa mángga guovllus leat garrasit áitojuvvon. Dát guoská erenoamážit lulli- ja mearrasámi guovlluide, muhto maid boazodollui.

Dát ferte mielddisbuktit ahte njuolggadusat veardádallami ja deattuheapmái sámi beroštumiin ferte leat garraseabbo dáin guovlluin. Evttohusa mearrádusat Sámedikki njuolggadusaide ja árvalusaide doaimmaid váikkuhusaide (evttohusa §§8, 9 ja 12) ferte danin Sámedikki oainnu mielde nannejuvvot dainna ahte njuolggadusat leat čadni ja ahte dat galget bures deattuhuvvot árvalusaiguin mat galget dahkkot.

Goziheapmi geatnegasvuodain SP 27. artihkkala mielde ii leat doarvái ahte Sámediggái addo váldi mearridit njuolggadusaid mat dušše galget vuodđun leat árvvoštallamiin. Čujuhuvvo dás maid deattuhanmearrádusaide gos sámiid beroštumit galget deattuhuvvot mearkkašahhti dahje heivvolaččat báktelága paragrafain 22a ja 39b ja Birasgáhttendepartameantta evttohan odđa luonddušládđjiivuodálága paragrafas 14. Dákkár duohta deattuheapmi lea maid dehálaš eaktu dasa ahte sáhttit čadahit duohta šiehtadallamiid dahje konsultašuvnnaid vai olaha miediheami doaimmaide. Sámediggi ii oainne ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohus mearrádussii dasa ahte doaimmat sáhttet johtuibiddjot erenoamáš dehálaš sámi guovlluin jus deatalaš servodatlaš beroštumit muitalit ahte dat heivejit SP 27 artihkkaliin ja ILO 15. artihkkaliin (evttohusa §10).

Dat mii guoská Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohussii ahte Sámedikkis lea konsultašuvdnageatnegasvuohta guoski sámi beroštumiin mearrádusaide maid Sámediggi veardida dahkat dego almmolaš eiseválddiidásahus, de ii sáhte Sámedikki mielas dát ákkastallojuvvot álbmotrievttalaččat (evttohusa §15 manimus lađas).

Konsultašuvdnageatnegasvuohta lea ásahuvvon sihkkarastit sámiid váikkuhanvejolašvuodá mearrádusproseassa badjel. Go váldi dahkko Sámedikki bealis de sáhtta dan ákkastallat iešmearridanrivttiin, mii lea nannosit riekti go konsultašuvnnat.

Vuostažettiin ii sáhte čađaheapmi iešmearrideamis ipmirduvvot dego stádas- juhkkjuvvon almmolaš válddalastin. Nuppádassii boahká Sámedikki čađaheapmi almmolašrievttalaš válddis dego iešheanaláš sámi álbmotválljejuvvon orgána guovlluide mat formálalaččat leat sirdojuvvon / fievrriduvvon Stuoradikkis sisttisdoallat oassálastima maid ILO 169 7. artihkal nr. 1 ja 15 nr. 1 geatnegahttiiba stádaid sihkkarastit. Eará ášši lea ahte čielggadeamit ja aktiivvalaš seaguheapmi njuolggo guoski sámi beroštumiin lea gáibiduvvon dábalaš hálldášanrievttis.

Sámediggi lea positiiva dasa ahte konsultašuvdnageatnegasvuodát láhkaevttohusas gusket maid suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja riekteásahusaide mat čadahit stivrema ja hálldášeami eatnamiin ja resurssain maid sámiin leat vuoigatvuodát. Dákkár mearrádus sihkkarastá ahte stádalaš geatnegasvuodát bisuhuvvot vaikko stáda juohká dahje sirdá eiseválddi ásausaide mat eai gula stáddoaimmaide.

Sámedikkis lea ipmárdus dasa ahte Sámi vuoigatvuodálávdegoddi iežas mandáhtain lea ráddjen iežas láhkaevttohusa nu ahte dušše guoská luondduvuodđui sámi kultuvrras. Konsultašuvdnageatnegasvuohta fatná goitge olggobeallai dán ja sisttisdoallá materiálalaš kulturvuoddu mii lea čadnon ekonomijai ja bušehttii, ja vuogas kulturgaskkustemiide. Sámediggi eaktuda ahte odđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka maid sisttisdoallá buot surggiid maid konsultašuvdnageatnegasvuohta gullá.

3.4 Stivren- ja hálldášanláhka

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea hádjanan evttohusaiguin stivren- ja hálldášanláhkabidjami. Sámediggi ipmirda dán nu ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguevttohusas mas lea maid

hálogalánddaláhka, viggá sisabuktit juogalágan oassálastin- ja konsultašuvdnaortnegiid stivraide, ja maid geahččaleapmin muddet meahccelága ja dan sisabuktit muhtin heivehallamiiguin Romsii ja Nordlándii. Dat nubbi unnitloguevttohus mas árvaluvvo ahte Statskog joatká ipmirduvvo Sámedikki bealis geavatlaččat lea joatkin otná dilis unnit heivehallamiiguin.

Lea Sámedikki čielga vuolggasadji ahte láhkaaddin stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain sihke prinsihpalaččat ja duodas ferte dohkkehit sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid, ja maid vára váldit sámiid rievtti iešmearrideapmái ja riektái oassálastit heivvolaš vugiin. Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguevttohus ja dat nubbi unnitloguevttohus eaba gozit dáid beroštumiid.

Čielggademiin álbmotrievttalaš rámmaid dán notáhta kapihtal 3.3.2 ja 3.4.1 ja 3.4.2, de evttohusat Hálogalándá-almennet ja evttohus ahte Statskog ain joatká eanaeaiggádin gos sámit čadat leat unnitloguposišuvnnas eai heive oktii álbmotrievttalaš gáibádusaiguin ILO 169 14. (1) artihkkala mielde, SP 1. artihkkala mielde ja álgoálbmotjulggaštusa 3., 26.- 30. ja 32. artihkkaliid mielde. Sámi álbmot, geaid Sámediggi ovddasta, eai sáhte leat konsekveanta unnitloguposišuvnnas stivremiin eatnamiid ja resurssaid maidda mis leat vuoigatvuodát.

Stivren- ja hálddašanortnegis eatnamiid badjel gos dohkkehuvvo ahte gávdnojit oktasaš ja oktagaslaš sámi vuoigatvuodát lea dovddusin sihke eanaeaiggátorgána ja orgána mii doaimmaha almmolašrievttalaš eiseválddi dovdameahhtun logu eaiggádit ja geavahanriekti sisdoliid ovddas. Dákkár ipmárdus dákkár odđa orgánas lea maid biddjon vuodđun Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) mii guoská Finnmárkkuopmodaga rievttalaš stahsusii ja posišuvnnii²⁴. Orgána almmolašrievttalaš dovdomearka čuovvu maid Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusas mearridemiide dálá vuoigatvuodain, konsultašuvnnain, eanangeavahan- ja luobahanmearrádusain (evttohus Hálogalándá-láhkii §§ 4 ja 10- 13). Sámit fertejit dasto álggus sihkkarastojuvvot eanaeaiggátposišuvnna ILO 169 14. artihkkala nr 1 mielde, ja iešmearridanposišuvnna SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggaštusa 3. artihkkala mielde.

Ii leat man ge lánhkái nohkka dušše gozihit ráddjejuvvon oassálastima dákkár odđa stivren- ja eanaeaiggátorgánas ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr.1 mielde, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguevttohus ovddida. Áidna unnitloguevttohus gos Statskog ain bissu ii maid ovddit goziheami oassálastinvuoigatvuodas mii čuovvu ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr. 1. Álgoálbmogiid riekti oassálastit ferte álo mearkkašit ahte sii ovddastit iežaset dego sierra álbmot. Dát ii dáhpuhva dainna go stádaráddi, dego generálačoahkkin ja eaiggát, nammada sápmelačča ovttá eaiggátstivrii. Stivra ja stivramielláhtut dieđihit generálačoahkkimii, mii lea stádaráddi, ii ge sámi álbmogii sin ovddasteaddji orgánii.

Ii gávdno makkárge dohkálaš historjjálaš dahje álbmotrievttalaš ágga dasa ahte ásaheavvot goabbatlágan čovdosat sámi bearráigeahčču ja searvamii davábealde ja lulábealde fylkkaráji gaskal Davvi- Trøndelága ja Nordlándda. Duohtavuohta ahte sámi álbmot lulimus guovlluin lea garraseamos noadi vuolde dagaha maid ahte lea álbmotrievttalaččat eahpidahtti, SP 27. artihkkala mielde, ahte lea dán guovllus gos sámi bearráigeahčču ja váikkuhanfápmu lea heajumus.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala stivren- ja hálddašanorgána eatnamiin ja resurssain, masa stáda odne čuoččuha oamastanrievtti, mii ii sihkkaraste riektegovva mii lea ovttadássásaš miehtá árbevirolaš sámi guovllu. Lassin dasa ahte láhka stivremii ja hálddašeapmái eatnamiin ja resurssain sámiid árbevirolaš guovlluin ferte leat ovttalágan álbmotrievtti ektui (gč. guorahallamiid badjelis ovttastahttit ILO 169), de ferte maid buot dákkár lágas leat ulbmil erenoamážit sihkkarastit vuodu sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Láhka ferte viidáset ásaheavvot seammalágan prinsihpalaš dohkkeheami sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain eatnamiidda ja resurssaide, ja seammalágan posišuvnna buot stivren- ja hálddašanorgánain mat ásaheavvot.

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) ”Finnmárkkuláhka”, kap. 72.4 s. 107.

Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohus stivren- ja hálddašanláhki ii mielddisbuvtte rievttalaš ovttalágan meannudeami olles árbevirolaš sámi guvlui. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi árvala golbma iešgudetlágan stivren- ja hálddašanortnegiid eatnamiin ja resurssain maid stáda lea čuoččuha ja čuoččuha oamastanrievtti vaikko dát ortnegat eai mielddisbuvtte duohta rievttalaš ovttalágan meannudeami. Lea ášahuvvon okta ortnet Finnmárkkus Finnmárkkulága bokte, ja evttohuvvo eará ortnet Romsii ja Nordlándii ja vel goalmát ortnet guovlluide lulábealde Nordlándda. Nu guhká go ii leat mihkke mii dadjá ahte berrejit ášahuvvot iešgudetlágan stivren- ja hálddašanortnegat iešgudet guovlluide árbevirolaš sámi guovlluin, de ii sáhte dat mielddisbuktii álbmotrievttalaš vealaheami sámiin sorjavaš gos sii orrot. Dása Sámi vuoigatvuođalávdegoddi vikkaha vuosttažettiin dasa mii gullá iešgudetlágan ulbmilmearrádusain, iešgudetlágan mearrádusain mat gusket álbmotriektái, iešgudet dássi dohkkeheamis sámiid oktasá ja oktagaslaš vuoigatvuođain, iešgudet dássi konsultašuvdnageatnegasvuođas, ja iešgudet posišuvdna sámiide dego okta álbmot stivremis ja hálddašeamis eatnamiin ja resurssain (Finnmárkkuláhka, evttohus Hålogalándá-láhki, rievdadusat meahccelágas ja Statskog mearrádusat). Vaikko livččii nu ahte lea juoga mii ávžžuha iešgudetlágan lágaid stivremii ja hálddašeamái geavahanvuoigatvuođain dan eatnamis masa stáda čuoččuha oamastanrievtti árbevirolaš sámi guovllus, de dát ii mielddisbuvtte, nugo Sámi vuoigatvuođalávdegoddi orro bidjame vuodđun, ahte Statskog ferte joatkit eanaeaiggátorgánan dahje ahte fertejit leat iešgudetlágan eanaeaiggátorgánat guovlluide main leat veahá iešgudetlágan lágat stivremii ja hálddašeamái geavahanvuoigatvuođain. Vai goziha álbmotrievtti gáibádusa eaiggáduššan- ja iešmearridanposišuvdnii sámiin dego álgoálbmot, de ii leat mihkke mii dadjá ahte ii heive ášahuvvot okta stivren- ja hálddašanorgána eatnamiidda mat odne čuoččuhuvvot leat stádaeanan olles árbevirolaš sámi guvlui Romssas luksa.

Sámediggi áigu deattuhit ahte sámiid geavahanvuoigatvuođat eai gula dušše boazodoalu vuoigatvuođaide nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi árvala sihke ášahallamiin meahccelágas (gč. § 3) ja evttohusa Hålogalándá-láhki (evttohusa § 23). Maid geavahanvuoigatvuođat maid birra lea sáhka sáhttet buori muddui leat oktasáčat. Sámediggi oaidná dárbbu deattuhit ahte lea Sámediggi mii ovddasta sámi álbmoga, juoga mii bidjá Sámedikki áibbas eará rollai ja posišuvdnii go dat mii lea suohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Sámediggi lea álgoálggus posiitiiva mearrádusaide evttohusas Hålogalándá-lága dohkkeheapmái sámiid oktasá ja oktagaslaš vuoigatvuođaide, eananhálddašeamái, konsultašuvnnaide ja luobaheapmái (evttohusa §§4 ja 10- 13). Váttisvuohta lea go dát mearrádusat eai ollislaččat gula maid guovlluide lulábealde Nordlándda. Sámedikki mielas lea dát buoret čoavddus go dat váddáset *jienastannjuolggadusat mat lea Finnmárkkulága § 10. Dákkár mearrádusaiguin sáhtta sámiid eaiggáduššan- ja iešmearridanposišuvdna bisuhuvvot dohkálaččat, go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis mii lea ovddasteaddji orgána sámi álbmogi. Maid vejolaš iešbirgejeddji orgánain mat stivrejit ja hálldašit geavahanvuoigatvuođaid árbevirolaš sámi guovlluin maid stáda čuoččuha oamastanrievtti ferte álgoálggus sihkkarastojuvvot sámiid geavahanriekte- ja iešmearridanriekteposišuvnna go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis.* Regiovnnaš guolástusorgána mas 50% stivrras leat nammaduvvon Sámedikkis lea evttohuvvon Finnmárkui Riddoguolástuslávdegottis NOU 2008:5:as 'Riekti bivdui ábis olggobealde Finnmárkku'. Sámediggi attii iežas gulaskuddanccalkámuša dán guorahallamii miessemánu 29. b. 2008 Áššis 23/ 08. Sámediggi doarju Riddoguolástuslávdegotti evttohusa Finnmárku-guolástusláhki ja oaidná lunddolažžan ahte dat čovdosat mat leat evttohuvvon Riddoguolástuslávdegottis maid doibmet olles mearrasámi guovlluin.

Dárbbaslašvuohta ásaheapmái iežas ja muhtin muddui odđa stivren- ja hálddašanorgána leat álbmotrievtti njuolggadusat álgoálbmogiidda ja unnitlohkui. Leat sámit geat váldet daid earáid mielde iežaset erenoamáš álgoálbmot- ja unnitlogurievtti fámuin. Dát ferte cealkit nana sámi ovddastusa. Guovddáš ulbmil odđa stivren- ja hálddašanorgánain lea virkkosmahttit sámi kultuvrra, erenoamážit doppe gos dat lea garrasit vuorjašuvvon nugo mearrasámi- ja lullisámi guovlluin. Danin lea heajos ákkastallan ja eahpidahtti SP 27. artihkkala mielde addit sámiide dán guovlluin heajut váikkuhanfámu stivret eanan- ja luondduresurssaid go guovlluin Finnmárkkus. Mii guoská stivraoktiibidjami

Finnmárkkkuopmodagas, de lei dat riiddu fáddá masa gávdnui čoavddus Stuoradikkis. Lea danin lunddolaš váldit dán čovdosa minsttarin ášahemiin sullásaš stivren- ja hálddašanorgánaid olggobealde Finnmarkku. Dáid guorahallamiid bijai maid ovttajienalaš Riddoguolástuslávdegoddi vuodđun iežaset árvoštallamiin evttohussii ášahit Finnmarkku guolástushálddahusa²⁵.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetlohku evttoha ášahit rievtti oktasašgeavaheapmái Romssas ja Nordlánddas eanandoalloeatnamiin maidda stáda oaivvilda oamastanrievtti. Dát riekti galgá sáhttit geavahuvvot dan mielde mui lea lunddolaš áiggi ja dilálašvuodaid ektui. Eanandoaluin main lea doalloriekki galgá leat riekti guohtuneatnamiidda omiide, riekti murret ja riekti oazžut čájehuvvot geassebáikki ja lassieatnama (evttohus Hålogalándá-láhkii § 28). Dát eanetloguevttohus ásahe deatalaš áššiin geavahanvuoigatvuodaid eanandollui mat eai leat dohkkehuvvon Romssas eai ge Nordlánddas, eai ge maid Davvi- Trøndelágas dasa mui gullá riektái vuovdečuollamiidda. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguárvalus maid bohtet ovdan ahte leat erenoamáš áššemeannudannjuolggadusat movt ovddida boazodoalu stivrenorgánaide ja boazodoallovuoigadahttojuvomiidda, ja maid Sámedikki vejolašvuoda gáibidit konsultašuvnnaid (gč. evttohusa Hålogalándá-láhkii § 34) mearrádusaide mat gusket guodohangeavaheapmái ja geassesaji lassieatnama juolludeapmái, de lea mearkkašahtti ágga jearrat ahte man viidát dákkár riektedovddastus lága mielde manná bahán dáláš sámi vuoigatvuodáide. Sámedikkis leat garra vuostehágut dasa ahte lágain mearriduvvojit sierra vuoigatvuodát dasa mui odne gohčoduvvo stádaeanan Romssas ja Nordlánddas. Lea stuora erohus lágain mearridit vuoigatvuodaid geassesajiide ja lassieatnamiidda ja das ahte leat mearrádusat mat rahpet dákkár vejolašvuoda guovlluide gos nu heive.

Evttohus lágas ášahit geavahanrivttiid eanandollui oidno dego ahte dát beroštupmi erenoamážit vuoruhuvvo. Eanadoalluberoštumit leat oallut dán guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleaddjit eará sámi ealáhusbargui. Dán oktavuodas ferte maid čujuhit ahte sárnit SP 27. artihkkala mielde, ILO 169 16. artihkkala mielde ja álgoálbmotjuolggastusa 10. artihkkala mielde eai galgga sáhttit átestuvvot iežaset árbevirolaš ássan- ja geavahanguovlluin.

Sámediggi oaivvilda ahte lea váttis bealuštit ahte lágas eaktuduvvo ahte soames sierraberoštumit sáhttet goksojuvvot, go fas nuppit beroštumit mat doibmet seamma ládje go sámi beroštumit ja gos lea sáhka rivttiide mat eai leat juolggastuvvon gitta rusttegiiguin dahje eará birgasiiguin, fertejit čujuhuvvot sierra kártenláhkii gáibádusain árvoštallojuvvot riekteášahussii oamasteami, áiggiid čađa geavaheami dahje guhkes áiggi virolašvuoda mielde. Eanetloguárvalus láhkanannemi vuoigatvuodát erenoamážit eanandollui doibmet danin dego unnán heivehuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa ektui kártenlága birra, gos juste dákkár ášahuvvon vuoigatvuodát sáhttet identifiserejuvvot.

Dat oktasašvuoigatvuodta maid evttohus ovddida eanandollui, berre danin álgoálggus leat ráddjejuvvon dan dollui man sáhtta duodaštit. Nuppi bealis lea čielga gáibáduš ahte nu guhká go árat historjjálaš geavaheapmi bidjo vuodđun, gč. mearkkašumiid mat ovdanbohtet Alimusrievtti duomus Beirnáššis (Rettstidende 1991 s. 1311), de ferte maid árat sámi geavaheapmi dohkkehuvvot lága bokte. Dát guoská erenoamážiid diliide gos stáda hálddašcapmi dahje vuostegeavaheapmi lea geavvan duolbmamiid geažil dahje disposišuvnnain gos mihttun lei hávkadit sámi historjjálaš geavaheami. Ferte maid namuhit ahte eanetloguevttohus mearrideami birra geavahanvuoigatvuodát eanandoalus mángga guovlluin sáhtta boahit boazodoalu gáibádusaid ovdii areálasuodjaleamis ja dan dili ahte boazodoalloláhká bidjá vuodđun ahte boazodolliin lea objektiivalaš buhtadanovddasvástáduš vahágiidda gilvojuvvon eatnamiin. Eiseválddiin lea maid ođđa boazodoallolága ulbmilmearrádusa mielde geatnegasvuodta sihkkarastit boazodoalloareálaid.

²⁵ NOU 2008: 5 "Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmarkku" s. 393- 394.

4. Eará láhkarievdadusat ja doaibmabijut

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea árvoštallan ja evttohan rievdadusaid mánngga eará láhkii. Dát gusket plánen- ja huksenláhkii, birasgáhttenláhkii, mineráalláhkii ja boazodoalloláhkii.

Eanadoallu lea deatalaš ealáhusvuoddu sámi ássamii buot sámi guovlluin, maiddá Romssas ja Nordlánddas. Eanadoalloberoštusat eai dárbbas gilvalit eará sámi ealáhusaiguin, muhto leat maiddá deatalaš oassi sámi birgejumis. Lea deatalaš čujuhít ahte eanadoallu lea deatalaš sámi ealáhus, seammaláhkai go boazodoallu ja eará meahccealáhusat ge leat.

Mii guoská plánen- ja huksenláhkii ja luonddušládjiivuođaláhkii, de leaba Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta čadahán konsultašuvnnaid dáid lágaid birra, ja boahtán ovttaoavili láhkarievdadusaide. Sámediggi lea miehtan dáidda. Dárkilit guorahallama Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvoštallamin ja evttohusain dáidda lágaide ii leat ávkkálaš dás dahkat. Mineráallága ektui leat čadahuvvon konsultašuvnnat Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain, muhto das ii šaddan ovttaoavilvuohta. Sámediggi lea maid dievasčoahkkimis meannudan departemeantta evttohusa mineráallágas daidda osiide mat leat mannan čađa konsultašuvnnaid, muhto maidda Sámediggi ii mieda. Sámedikki oainnut mineráalláhkii čujuhuvvojit Sámedikki mearrádussii Áššis 47/08, ja Sámedikki sajádatnotáhtain konsultašuvnnain Departemeanttain. Sámedikki oainnut bohtet maid ovdán evttohusas Ot.prp.ii. Obbalaččat sáhtta lohkat ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvoštallamat ja evttohusat rievdademiide mineráallágas guorrasit Sámedikki árvoštallamiidda konsultašuvnnain ođđa mineráalláhkii.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadus sisdoallá mánnga láhkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuodáide Finnmárrkus. Earret eará evttohuvvojit boazodoalloláhka ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnanjuolggadusat rievdašuvvot mat maiddá gusket Finnmárrkui doaibmabijuid oktavuodas main sáhtta leat mearkkašupmi luondduvuoddisii árbevirolaš sámi guovlluin. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut boazodoallolágas riektivuodu suodjalit guovlluid boazoguohtumiid vuostá, mas lea váikkuhus daid guovlluide Finnmárrkus mat dál leat suodjaluvvon boazodoallolága mielde. Dán oktavuodas leat ain jođus konsultašuvnnat guoskevaš sámi beliiguin ahte galgetgo dát suodjalanmearrádusat bisuhuvvot ja guđe hámis. Danne bivdá Sámediggi departemeantta bissehit proseassa mii guoská suodjalanrájaid rievdademiide dassáži go vuoigatvuodát Finnmárrkukomišuvnna ektui leat čielggaduvvon.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas, main sáhtta leat mearkkašupmi dáloniidda ja eará ealáhusaktevrraide. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdademiide boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodáin mat boazodoalus leat. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain. Dán ferte árvoštallat viidáset láhkabarggus dan sivas go das lea njuolga mearkkašupmi váikkuhanfápmui guovlluid- ja resursahálldašeamis boazodoalu guovlluin. Otná almmolašrievttalaš hálldašanortnegiin ii sáhte lohkat lea oktiivástádus iešmearridanrivttiin (gč. SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjuolggastusa 3. ja 4. artihkkaliid). Dán oktavuodas ferte maid lasihit stuora deattu dasa ahte boazodoallu lea hui sierralágan ja kulturerenoamáš sámi ealáhus.

Sámediggi áigu deattuhit stáda geatnegasvuodá sihkkarastit ahte sámiid canan- ja resursavuoigatvuodát vaikko ođđa láhkamearrádus ii leat sajis ja go mearrádusat ođđa lága vuodul eai sáhte dahkkot. Dát guoská obbalaččat, muhto Sámediggi deattuha erenoamážiid ahte diliin goas sámi kultuvra dahje ealáhus áitojuvvo, lea stáda eiseválddiin geatnegasvuohta árvoštallat ja johtuibidjat positiivalaš erenoamášdoaimmaid SP 27. artihkkala mielde. Mánngga sámi guovlluin lea dilli odne hui kritihkalaš. Diliin goas lea bahá ahte sámi ealáhus- ja kulturdoaimmaheapmi sáhtta hávkat, earret eará go leat boadusin lága fámoláš mearrádusain maid váddásit sáhtta lohkat leat siskkobealde Norgga álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid, de ferte stáda jođánepmosit ja beroškeahhtá buohtalas ja mañisčuovvu láhkabargguid čadahit dárbbaslaš doaimmaid sihkkarastin dihte viidáset sámi leahkima ja geavaheami.

5 Proseassa viidáset

Sámediggi lea dás ovdanbuktán vuodu ja cavttuid viidáset láhkabargui dohkkehit ja sihkkarastit sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea dehálaš ahte čuovvovaš láhkabargu dál joatká dárbbasmeahtun bissehemiid haga. Lea erenoamáš dehálaš ahte kárten sámiid oktasáš ja oktagaslaš vuoigatvuodat vuoruhuvvo johtuibiddjot. Láhkabargu galgá čadahuvvot konsultašuvnnaid bokte gaskal departemeantta ja Sámedikki.

Ovdal konsultašuvnnaid áigu sámediggi čadahit čoahkkimiid ja ságastallamiid sámi ásausaiguin ja organisašuvnnaiguin ráhkadandihti viidát vuodu lagabui konkretiserema lágain ja láhkamearrádusain konsultašuvnnaid bokte. Láhkanannemis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodain lea guovddáš ja mearrideaddji mearkkašupmi sámi kultuvrii ja kulturovdáneapmái. Sámediggi áigu danin deattuhit mearkkašumi das ahte konsultašuvnnat dain gažaldagain láidejit ovddos dárbbaslaš ovttamielalašvuhtii gaskal ráđđehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhttá addit iežas miedáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái, geahča SP 1. artihkkala, ILO 7. artihkkala ja eamiálbmotjulggaštusa artihkkaliid 3 ja 19."

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 27.02.09 dii. 13.00.

Sak 08/09

NOU 2007:13 Den nye sameretten - Sametingets grunnlag og premisser

Sametingets vedtak

1. Innledning

Samerettsutvalget ble første gang oppnevnt ved kronprinsregentens resolusjon 10. oktober 1980. Den direkte foranledningen til oppnevningen av Samerettsutvalget var konflikten om Alta – Kautokeinovassdraget.

På bakgrunn av utviklingen av folkeretten, sameretten og samepolitikken ble Samerettsutvalget gjenoppnevnt 1. juni 2001. Samerettsutvalgets utredning er omfangsrik. Utvalgets hovedgrep med etablering av tre nye sett av lover knyttet til kartlegging, konsultasjons- og saksbehandling og styring og forvaltning er konstruktivt.

I utvalgets mandatperiode har det skjedd en betydelig utvikling av urfolksretten gjennom nasjonalt lovarbeid, særlig knyttet til finnmarksloven, men ikke minst også internasjonalt, konkretisert gjennom FNs Generalforsamlings vedtakelse av erklæringen av urfolks rettigheter 13. september 2007. Urfolkserklæringa er utledet av menneskerettighetsprinsippene. Urfolkserklæringa spesifiserer urfolks rettigheter for å oppnå det som urfolk har rett til og burde oppnå uten en erklæring¹. Erklæringa er derfor uttrykk for en konkretisering av bindende folkerettslig sedvanerett. Urfolkserklæringa ble vedtatt når Samerettsutvalget var i avslutningen av sitt utredningsarbeid. Det kan derfor være forståelig at urfolkserklæringa ikke er gjort til gjenstand for nærmere vurderinger av Samerettsutvalget. Anbefalingen til FNs Generalforsamling om å vedta urfolkserklæringa forelå riktignok allerede i 2006, så utvalget hadde slik rimelig mulighet til å også vurdere utkastet til erklæring. I og med at urfolkserklæringa i stor grad uttrykker den folkerettslige utviklingen de siste år er Samerettsutvalgets utredning mangelfull i sine vurderinger av den internasjonale rettsutviklingen de senere år. Denne mangelen gjør det utfordrende og vanskelig å følge utvalgets vurderinger og enkeltforslag fullt ut. Utgangspunktet for utformingen av lover og tiltak for å sikre samenes rettigheter til land og naturressurser ligger i folkeretten. Folkeretten om samiske rettigheter er minimumsstandarder alle forslag til løsninger må holde seg klart innenfor. Statens bindinger til folkeretten er resultat av politiske valg som er tatt etter demokratiske og politiske prosesser. De politiske løsningene ved gjennomføringen av folkerettslige forpliktelser må derfor være klart innenfor disse. Folkeretten utgjør med andre ord rammen for de vurderinger og forslag som fremmes for å trygge samiske land- og ressursrettigheter. Det er tvingende nødvendig med nye lover og endringer av lover for å respektere og fremme de iboende rettigheter samene som urfolk har i kraft av sin politiske, økonomiske og sosiale strukturer, sin kultur, sine tradisjoner, sitt livssyn, og særlig retten til egne landområder, territorier og ressurser.

Samerettsutvalgets mandat om å kartlegge og fremme forslag som kan dempe eventuelle konflikter mellom ulike bruksmåter er en viktig påminning i arbeidet med sikringen av samiske rettigheter. Mandatet kan likevel ikke forstås slik at en ikke til fulle velger løsninger som er klart innenfor de gjeldende folkerettslige rammer, fordi det kan oppleves som politisk konfliktfylt. Det må understrekes at folkeretten har blitt utformet gjennom langvarige og omfattende prosesser i internasjonale fora, der en inngående har diskutert og avveid forholdet mellom urfolks rettigheter mot storsamfunnets interesser. De løsninger en etter hvert har kommet frem til er minstestandarder. Folkeretten er

¹ James Anaya 'Urfolks rett til selvbestemmelse etter at urfolkserklæringa ble vedtatt', s. 52. I Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 2/2008 Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring. John B. Henriksen (red).

følgelig et instrument for nettopp å virke til konfliktdeмпing med ordnede og legitime rettsforhold, fordi urfolk har blitt og blir nedvurdert og marginalisert. I denne sammenhengen vises det også til at spørsmålet om positiv særbehandling av samene, og da ikke minst knyttet til utformingen av regler om utnyttelse av naturressurser, var et sentralt debattpunkt forut for vedtakelsen av Grunnlovens § 110a. Som en betenkelighet ved en egen sameparagraf i grunnloven ble det framført at en så sterk framheving av samisk egenart når ulike folkegrupper lever sammen i de enkelte områder vil kunne virke til strid mellom ulike grupper. Utfordringene knyttet til eventuell strid ved gjennomføring av folkerettens forpliktelser er derfor noe det ble tatt høyde for ved vedtakelsen av grunnlovstillegget i § 110a.

Finnmarksloven danner en viktig referanseramme for de vurderinger og forslag Samerettsutvalget fremmer. Sametinget ga sitt samtykke til justiskomiteens utkast til innstilling til finnmarkslov i Sak 19/05. Det er viktig å understreke at samtykket til utkastet til innstilling ble gitt under forutsetninger som at folkeretten er en rettskilde ved kartlegging og domstolsavgjørelser, at det foretas helhetlig gjennomgang av relevant lovgiving for å bringe andre lover i samsvar med folkeretten, og at det raskt gjennomføres utredning og lovfesting av samenes rettigheter til fiske og andre fornybare ressurser. Finnmarksloven er uttrykk for et kompromiss, der Sametingets samtykke var en forutsetning siden enkeltløsninger ikke fullt ut kunne sies å være klart innenfor de folkerettslige rammer.

Selv om finnmarksloven er en viktig referanseramme for vurderinger og forslag fra Samerettsutvalget trenger ikke det innebære at løsninger som velges utenfor Finnmark er tilnærmet identisk med løsningen som ligger i finnmarksloven. Det som imidlertid er avgjørende viktig er at løsningene for sikring av samenes land og ressursrettigheter utenfor Finnmark ikke etablerer en svakere rettssituasjon enn for samene i Finnmark.

I tolkningen av sitt mandat har Samerettsutvalgets flertall lagt til grunn at de skal vurdere om fjellova skal innføres for statsgrunn i Nordland og Troms. Sametinget anser denne tolkingen å være uheldig avgrensende. I lys av hele mandatet, det aktuelle mandatpunktet og den seinere samerettslige utviklingen ved vedtakelsen av finnmarksloven ville det vært rimelig å tolke formuleringen "Utvalget skal herunder vurdere om fjellova bør legges til grunn for forvaltningen" utvidende, slik at det må vurderes om det må foretas tillempinger av fjellova i Sør-Norge for at der skal være i tråd med internasjonale forpliktelser overfor samene. Flertallet i utvalget sin tolking gir utredningen i for stor grad preg av å finne løsninger som særskilt sikrer jordbrukets interesser, framfor å sikre de samiske rettighetene, herunder jordbruket der det også er aktuelt.

Bakgrunnen for nedsettelsen av Samerettsutvalget er den historiske uretten staten har begått overfor samene når det gjelder rettighetene til land og naturressurser. I Samerettsutvalgets bakgrunnsmateriale i NOU 2007:14 'Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms' gis det et godt bilde på samisk tilstedeværelse, bruk og historisk underkjenning av rettigheter. Samene har gjennom flere hundre år konsekvent vært den svake og tapende part i konflikter om områder og naturressurser. Innskrenkingen av samenes ressursgrunnlag tiltok i siste del av 1800 tallet og utover 1900 tallet både gjennom lovgiving og domsavsigelser.

De siste tiårene har det også vært et tiltakende press på samenes ressursgrunnlag. Dette har særlig kommet fram hva gjelder situasjonene i de sjøsamiske områdene som Kystfiskeutvalget på en god måte redegjør for, men det er også tilfellet for andre områder og næringer, som i reindrifta og dens arealgrunnlag. I det sørsamiske området kan flere forhold tale for at kulturen er direkte truet. En situasjon med tiltakende hyttebygging og store utbyggingsprosjekter knyttet til vindparker, alpinanlegg og bergverksdrift legger et stort press på de samiske ressursområdene. Videre har endret og økt utmarksbruk fra jordbruket som følge av endret forskrift etter fjellova om seterdrift og økende problemer med rovvilt satt den samiske kulturen under press og stress. Denne utviklingen kan ikke fortsette, og mye taler for at det vil være folkerettsstridig om ikke utviklingen for den samiske kulturen i disse områdene snus.

2. Folkerettslige rammer

2.1 Folkerettslige utvikling

Det har de senere år vært en betydelig nasjonal og internasjonal utvikling i tolkningen og erkjennelsen av forpliktelsene statene har overfor urfolk. Når det gjelder den nasjonale utviklingen vises det til Samerettsutvalgets rettsgruppe sin utredning NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', Hans Petter Graver og Geir Ulfsteins rapport til Justisdepartementet fra november 2003 med 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til Finnmarkslov' og Innst. O. nr. 80 (2004-2005) 'Innstilling fra Justiskomiteen om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke' bidro til betydelig klargjøring av de folkerettslige rammer for samenes land og ressursrettigheter. Etter vedtakelsen av finnmarksloven i 2005 har den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen sitt forslag til Nordisk samekonvensjon (26. okt. 2005) og NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark' hatt en til dels omfattende gjennomgang og klargjøring av de folkerettslige rammene for urfolks land- og ressursrettigheter. Videre har Høyesteretts dommer i Selbusaken (Rt. 2001 s. 769) og Svartskogsaken (Rt. 2001 s. 1229) bidratt til klargjøring av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene.

FNs Generalforsamlings vedtak av erklæringen om urfolks rettigheter 13. september 2007 er også uttrykk for den seinere folkerettslige utviklingen som blant annet ILO 169 og SP må tolkes i lys av. Urfolkserklæringen er ikke i seg selv rettslig bindende slik en konvensjon er, men gir likevel uttrykk for den folkerettslige utvikling som har funnet sted siden vedtagelsen av ILO konvensjon 169, og må derfor på mange områder antas å gi uttrykk for en kodifisering av folkerettslig sedvane, noe som også vil være rettslig bindende. Norske myndigheter har videre gitt klart uttrykk for vilje til å følge de politiske forpliktelsene i erklæringen, noe som følger av Norges aktive rolle for å få vedtatt en urfolkserklæring i FNs organer.

Samerettsutvalgets egen utredning NOU 2007:13 'Den nye sameretten' har også til dels en omfattende drøfting av de folkerettslige rammene for sikring av urfolks rettigheter til land- og ressurser. Selv om Samerettsutvalget har foretatt en omfattende drøfting av folkeretten framstår en del vurderinger og konklusjoner som ufullstendige og i noen tilfeller ikke korrekte. Dette knytter seg særlig til FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 1966 (SP) artikkel 1, ILO konvensjonen nr. 169 (ILO 169) artikkel 14, 7 og 15, og FNs erklæring om urfolks rettigheter. Den, på noen områder, utilfredsstillende folkerettslige vurdering og konklusjon fra utvalgets side medfører at noen av utvalgets lovforslag framstår som problematiske.

Folkeretten om urfolks land og ressursrettigheter kan sies å ha tre hoveddimensjoner. Disse er knyttet til 1) vern mot inngrep, 2) positive særtiltak og anerkjennelse av rettigheter og 3) selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner ved styring og forvaltningen av naturressursene.

2.2 Vern mot inngrep

Vern mot inngrep følger av SP artikkel 27 og ILO 169 artikkel 15. Slik Samerettsutvalget framholder, er det på det rene at SP artikkel 27 utgjør en materiell skranke for hva staten kan foreta seg eller tillate andre å foreta seg uten å krenke bestemmelsen. Skranken er absolutt i den forstand at hvis et tiltak først utgjør en nektelse av retten til å utøve kulturen, er det uten betydning om tiltaket har stor oppslutning fra flertallsbefolkningen. Bestemmelsen beskytter samenes utøvelse av sine tradisjonelle næringer, herunder moderne måter å utøve tradisjonelle næringer på, og av områder og ressurser som danner grunnlaget for denne næringsutøvelsen. Ved vurderinger av om et tiltak krenker artikkel 27 må effekten av tidligere og andre planlagte tiltak trekkes inn. Videre må det i tilfeller hvor et tiltak kan begrense eller skade kulturutøvelsen uten at det isolert sett utgjør en krenkelse av artikkel 27, foretas en vektlegging av hensynet til samisk kulturutøvelse ved vurderingen av tiltaket.

Det er også klart at selv om rettighetene etter artikkel 27 som utgangspunkt er individuelle, så har de et klart kollektivt preg siden det er en rett som har betydning når den utøves sammen med andre medlemmer av gruppen. Det er derfor individene i fellesskap som er rettighetssubjektet etter artikkel

27. Av menneskerettighetskomiteens behandlinger av individuelle klagesaker framkommer det også at det ikke stilles noe krav til at næringen må være kulturspesifikk for å være vernet av bestemmelsen (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

Artikkel 27 har vært gjennom grundige vurderinger både i tilknytning til behandlingen av grunnlovstillegget § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sameloven (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) og finnmarksloven (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dette har resultert i at inngrepsvernet etter artikkel 27 i dag må anses som anerkjent og etablert rett for samene.

Også ILO 169 artikkel 15 verner mot inngrep i urfolks naturressurser. Første setning i denne bestemmelsen forplikter staten til spesielt å sikre samenes rett til naturressurser i sine landområder. Begrepet landområder i artikkel 15 er definert nærmere i artikkel 13 som "totalmiljøet i de områdene vedkommende folk lever eller på annen måte bruker". Generelt uttrykker ILO 169 artikkel 15 nr. 1 første punktum det samme krav til vern mot inngrep som følger av SP artikkel 27. Innholdet av statens forpliktelser er likeartet etter SP artikkel 27 og ILO 169 artikkel 15 nr. 1 første punktum, dette styrker rettsgrunnlag for samenes rett til utøvelse av sine tradisjonelle næringer, og av områder og ressurser som danner grunnlaget for denne næringsutøvelsen.

2.3 Positive særtiltak og anerkjennelse av rettigheter

2.3.1 Positive særtiltak

Positive særtiltak følger av SP artikkel 27, jf. artikkel 1. Samerettsutvalget har en tydelig underbygging av at SP artikkel 27 plikter staten til å iverksette positive særtiltak når det er nødvendig for urfolks kulturvern. Dette ble framholdt av Samerettsutvalgets første delutredning i NOU 1984:18 'Om samenes rettstilling'. I justiskomiteens behandling av sameloven gis det da også en klar tilslutning til en slik tolkning². Denne forståelsen er også ytterligere fastslått gjennom Menneskerettighetskomiteen generelle kommentarer nr. 23 av 1994³. Formålet med slike positive særtiltak er å bidra til reell likestilling mellom minoritet og majoritet. Positive særtiltak vil ikke komme i strid med likhetsprinsippet eller ikke-diskrimineringsprinsippet, jf. blant annet SP artikkel 26. Tvert imot vil nettopp slike positive tiltak bidra til å bevare deler av den samiske kulturen som i dag er truet. Slik Samerettsutvalget også sier, så må det også framholdes at SP artikkel 27 er tilknyttet grunnlovens § 110a, og den er inkorporert gjennom norsk rett med forrang i tilfelle motstrid gjennom menneskerettloven §§ 2 og 3. Dette gir bestemmelsen en særskilt rettsmessig tyngde.

Statens ansvar etter SP artikkel 27 er et resultatansvar. Om samisk kultur i noen områder er så presset at et hvert inngrep kan true grunnlaget for kulturen, med bosetting og næringsutøvelse er staten forpliktet til å iverksette positive særtiltak som bidrar til å sikre og utvikle kulturen.

² Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: "Komiteen vil understreke at det er i samsvar med internasjonal rettsutvikling når norske myndigheter nå klart formulerer vilje til positive særtiltak overfor de samiske folkegrupper".

³ General Comments no. 23 1994, para 6.1: "Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party."

Komiteen utdyper dette senere i denne tolkningsuttalelsen (para 6.2):

Para 6.2 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group"

Para 7 "The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them".

SP artikkel 27 må også tolkes som et selvstendig rettsgrunnlag for anerkjennelse av urfolks eier og bruksrettigheter til grunn og ressurser i deres områder, dels fordi fraværet av en slik anerkjennelse vil kunne utgjøre en nektelse av kulturutøvelsen og dels fordi en slik anerkjennelse følger av retten til selvbestemmelse etter SP artikkel 1(2).

2.3.2 Anerkjennelse av rettigheter

Anerkjennelsen av land- og ressursrettigheter følger først og fremst av ILO 169 artikkel 14, men også SP 27 innehar en slik anerkjennelse i relasjon til SP artikkel 1.

ILO 169 artikkel 14 er den folkerettsbestemmelsen som tydeligst forplikter statene til anerkjennelse av land og ressursrettigheter. ILO 169 artikkel 14 er tredelt hvor nr. 1 forplikter staten til å anerkjenne urfolks eiendoms-, besittelses- og bruksrettigheter, nr. 2 forplikter staten til å iverksette nødvendige tiltak for å identifisere urfolks eiendoms- og bruksrettigheter, og nr. 3 stiller krav om tilfredsstillende prosedyrer for rettskravsavgjørelser knyttet til disse rettighetene. De tre forpliktelsene som følger av ILO 169 artikkel 14 er selvstendige plikter. Det kan derfor ikke medføre riktighet når Samerettsutvalget gir uttrykk for at artikkel 14(1) framstår som en generell prinsippbestemmelse hvor artikkel 14(2) om identifisering og artikkel 14(3) om prosedyrer for rettskravsavgjørelser er virkemidler for å oppnå målet om anerkjennelse i artikkel 14(1).

Det er riktig som Samerettsutvalget sier at det fra ILO foreligger lite praksis omkring artikkel 14. De slutninger Samerettsutvalget har valgt å trekke om artikkel 14 er likevel ikke rettslig korrekt, både ut fra en naturlig språklig forståelse av ordlyden i artikkel 14 og det utredningsarbeidet som er gjort i juridisk teori om denne bestemmelsen i NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', Geir Ulfstein og Hans Petter Gravers rapport 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til Finnmarksloven', samt Geir Ulfstein artikkel 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. Tolkningen av ILO 169 artikkel 14 må også ses i lys av urfolkserklæringa artikler 26 og 27. Problemstillingen om anerkjennelsen av samenes individuelle og kollektive land og ressursrettigheter etter artikkel 14(1) var en sentral del av konsultasjonene (jf. ILO 169 artikkel 6) mellom Stortingets justiskomite og Sametinget ved utarbeidelsen av komiteens innstilling til finnmarkslov. Dokumenter fra denne konsultasjonen var en sentral og direkte del av Stortingets beslutningsgrunnlag for vedtagelsen av finnmarksloven og inngår derfor som en del av finnmarkslovens forarbeider. Dokumentene representerer videre Stortingets første substansielle syn på ILO art 14(1) noe som må tillegges vekt ved fortolkningen av art 14(1).

ILO artikkel 14(1) må, som Samerettsutvalget sier, forstås som en resultatforpliktelse om anerkjennelse av rettigheter. Selv om identifisering (artikkel 14 nr. 2) og rettsprosedyrer (artikkel 14 nr. 3) vil være viktige virkemidler for anerkjennelse av landrettigheter etter artikkel 14(1) kan ikke dette innebære at ikke også artikkel 14(1) er en selvstendig rettsplikt, slik Samerettsutvalget synes å gi uttrykk for (se s. 230 og s.236). En gjennomføring av identifiseringsprosesser med reelle muligheter for rettslig prøving av krav, er bestemmelser av prosessuell karakter som ikke i seg selv garanterer for anerkjennelsen av eiendoms- og bruksrettigheter etter artikkel 14(1). For å gjennomføre forpliktelsene etter ILO artikkel 14 er det derfor nødvendig å ha lovbestemmelser som sikrer reell anerkjennelse av eier-, besittelses- og bruksrettigheter, samt mekanismer for identifisering og rettskravsavgjørelser. ILO har selv i flere sammenhenger, bl.a i sin uttalelse til regjeringens finnmarkslovsforslag, gitt uttrykk for at konvensjonens prosessuelle og materielle krav henger nøye sammen. Dette må naturlig også leses inn i tolkingen av artikkel 14 der kravet om anerkjennelse er det selvstendige materielle kravet, mens de prosessuelle kravene knyttes til bestemmelsene om identifisering og rettsprøving. Oppfyllelse av de prosessuelle kravene i denne artikkelen må dermed leses som nødvendige, men ikke tilstrekkelige for å oppfylle artikkelens materielle krav, og ikke slik Samerettsutvalget synes å legge til

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

grunn at identifisering og rettsprosedyrer alene er tilstrekkelig for å anerkjenne land- og ressursrettigheter.

Det er altså slik at selv om konvensjonens prosessuelle og materielle krav må ses i sammenheng så må det være oppfyllelsen av de materielle kravene som er det avgjørende, ikke motsatt. Det er på den bakgrunn ILO i en uttalelse til Danmark må tolkes⁵. I en klagesak mot Danmark om blant annet anerkjennelse av landområder på Grønland konstaterer ILO at landrettighetssituasjonen på Grønland er i overensstemmelse med artikkel 14. ILO fastslår at inuittenes landområder er identifisert til hele Grønland og at grønlenderne har kollektiv rettigheter til og styring av landområdene på Grønland. Siden grønlenderne er sikret en materiell kollektiv besittelses- og bruksrett etter ILO artikkel 14(1) kan identifiseringen sies å være forutsatt. En slik tolking legges også til grunn av Samerettsutvalgets folkerettsgruppe i NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett'⁶, og Hans Petter Graver og Geir Ulfstein i rapporten 'Folkerettslige vurderinger av forslaget til ny Finnmarkslov'⁷. Begge disse utredningene slår fast at for styringsordninger som ikke sonderer mellom områder der samene har eiendoms- og besittelsesrettigheter og områder der samene har bruksrett, så må styringsordningen for hele område være slik at samene selv sikres den innflytelse over styringen som ligger til en eier eller besitter av området.

At ILO 169 artikkel 14 nr 1, 2 og 3 er selvstendige plikter underbygges også av den seinere internasjonale rettsutvikling som følge av FNs generalforsamlings vedtakelse av urfolkserklæringen 13. september 2007. Artikkel 14 må tolkes i lys av urfolkserklæringa artikkel 26 og 27. Det at det i urfolkserklæringen er to ulike artikler for henholdsvis anerkjennelse av landrettigheter (artikkel 26) og kartlegging ved å "etablere og gjennomføre en rettferdig, uavhengig, objektiv, åpen og gjennomiktig prosess." for anerkjennelse av urfolks eier- og bruksrettigheter (artikkel 27) underbygger forståelsen av at ILO artikkel 14(1) er en selvstendig plikt som må gis et reelt innhold. Denne forståelsen var også rådende i konsultasjonsprosessen mellom Stortingets justiskomite og Sametinget ved utarbeidelsen av Innst.O. nr. 80 (2004-2005) 'Finnmarksloven'. Notat fra justiskomiteen til Sametinget av 21. mars 2005 lå til grunn for konsultasjonene mellom justiskomiteen og Sametinget 13. april 2005, jf. referat fra konsultasjonsmøte. Notatet inneholder bl.a forslag og vurderinger av bestemmelser og merknader både i forhold til identifisering og rettskravsavgjørelser, og styresammensetning av Finnmarkseiendommen. Selv om det lå inne forslag både fra regjeringspartiene og Arbeiderpartiet om identifisering og særdomstol var de opptatt av å finne styringsordninger for grunnen i Finnmark som søkte å ivareta samisk eierposisjoner. Arbeiderpartiet sier klart nok at:

"Den folkerettslige vurderingen [til Graver og Ulfstein] slår fast at en enhetlig forvaltning med styremodellen som foreslås i lovutkastet [Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)], ikke innfrir kravene i ILO-konvensjonen. På grunn av lovutkastet § 5 som bestemmer at loven ikke gjør inngrep i bestående rettigheter som hviler på bevd eller alders tids bruk, åpner lovutkastet for at rettighetene i de ulike områdene fortsatt kan avgjøres ved

⁵ Ilolox: 162000DNK169

⁶ NOU 1997:5 'Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett', s. 44: "For at ILO-konvensjonen skal være tilfredsstillt, må det for de områder som samene har krav på å få anerkjent eiendoms- og besittelsesregler til, stilles krav om at flertallet av medlemmene i det organ som har den øverste myndighet når det gjelder forvaltningen av grunn og andre naturressurser, bli utpekt av samiske organer, og avstemningsregle må være slik at de medlemmer som er utpekt av samiske organer, ved å opptre samlet har kontroll over organet"

⁷ Hans Petter Graver og Geir Ulfstein, 2003,

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377: "Siden Regjeringen ikke vil gå inn for en geografisk oppdeling av disse områdene [eiendoms- og besittelses rett og bruksrett] må kravet etter første punktum [eiendoms- og besittelsesrett] omfattes av hele det området som omfattes av lovens forvaltningsordning. Vi har ikke grunnlag for å ta stilling til hvilke områder i Finnmark som omfattes av første punktum. Vi tar utgangspunkt i at slike områder finnes, og er enig med regjeringen i at spørsmålet da blir om den felles forvaltningsordningen som foreslås oppfyller kravene etter artikkel 14 nr. 1".

domstolene. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig til at konvensjonens krav er tilfredsstillt. Fraksjonen ser det som avgjørende at sammensetningen av styret tar høyde for samiske eierrettigheter og behovet for en helhetlig forvaltning av Finnmark".

På denne bakgrunnen foreslår Arbeiderpartiet en styresammensetning der Sametingets representanter vil ha flertall for saker som berører det samiske språkforvaltningsområdet og fylkestingets representanter har flertall i saker som berører området utenfor. Regjeringspartiene støttet ikke dette forslaget fordi som de uttrykte det:

"modellen vil neppe være i tråd med kravene i folkeretten utenfor de samiske språkforvaltningsområdene. Det er heller ingen garanti for at språkforvaltningsområdet er et hensiktsmessig kriterium etter folkeretten".

Det var regjeringspartienes forslag til bestemmelse som ble vedtatt. Det ble imidlertid inntatt særlige avstemningsregler (§ 10 tredje ledd) for endret bruk av utmark for saker henholdsvis i kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana, og andre kommuner i Finnmark. Utarbeidelsen av finnmarksloven bestemmelser i konsultasjonene mellom justiskomiteen og Sametinget om Finnmarkseiendommens styre viser klart at ILO 169 artikkel 14(1) ble tolket som en selvstendig plikt som krevde et reelt innhold utover bestemmelser om identifisering og rettsprosedyrer.

Kravet til anerkjennelse av eier- og besittelsesrett etter ILO 169 artikkel 14(1) er heller ikke nødvendigvis sammenfallende med intern rett, slik Samerettsutvalget legger til grunn. Det er nødvendigvis ikke tilfellet at rettsinstituttet "alders tids bruk", og vilkårene for etablering av rettigheter etter dette instituttet i norsk rett er sammenfallende med artikkel 14 nr. 1 første punktum hvor det heter at "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised". At det ikke nødvendigvis er et identisk sammenfall mellom intern rett og ILO 169 på dette punktet må også forstås som bakgrunnen for at den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppens utkast til Nordisk samekonvensjon i artikkel 34 første ledd foreslår at: "Langvarig tradisjonell bruk av land- eller vannområder utgjør grunnlaget for samenes individuelle eller kollektive eiendomsrett til disse områdene i samsvar med nasjonale eller internasjonale regler som gjelder for bruk i lang tid". I sin kommentar til denne bestemmelsen sier ekspertgruppen at:

"Bestemmelsen viser i første ledd ikke bare til nasjonale regler, men også til internasjonale regler. Interne regler er altså ikke enerådende ved vurderingen av om samisk tradisjonell bruk kan danne grunnlag for eiendomsrett. Internasjonale regler som landene er bundet av, kan gi større rom for å akseptere samisk bruk som rettighetskapende enn de interne reglene"(s. 252).

Ett forhold som tilsier en selvstendig vurdering for reell anerkjennelse av samenes land- og ressursrettigheter etter artikkel 14(1) er tidsdimensjonen i arbeidet med identifisering av eier-, besittelses- og bruksrettigheter. Samerettsutvalget er selv inne på dette ved å vise til Skogvang⁸ som spør seg om arbeidet med Samerettsutvalget har gått for tregt til å tilfredsstille konvensjonens krav om anerkjennelse av land- og ressursrettigheter. Problemstillingen vurderes imidlertid ikke nærmere verken av Skogvang eller Samerettsutvalget. Det er likevel ingen tvil om at et identifiseringsarbeid vil være svært tidkrevende. Samerettsutvalget har blant annet foreslått at krav må fremmes skriftlig for kartleggingskommisjonen innen 10 år fra ikrafttreddelsen av kartleggingsloven. Dette vil innebære at det over en lang periode vil være områder med kollektive og samiske eier- og besittelsesrettigheter hvor det også må være ordninger som innebærer reelle og effektiv anerkjennelse av samiske land- og ressursrettigheter om rettssituasjonen skal være i overensstemmelse med ILO 169 artikkel 14. Samerettsutvalget synes ikke å ha lagt dette til grunn ved sine forslag til styringsordninger for grunneierorganet all den tid utvalget velger å kalle sine ordninger for "Forvaltningsordning for gjenværende statsgrunn". Det vil ikke være i henhold til ILO 169 artikkel 14 å etablere grunneierorgan for en situasjon etablert etter at anerkjennelse gjennom identifisering er fullført.

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Samerett – om samers rett til en fortid, nåtid og framtid, 2002, s. 84-86

Sikringen av de materielle kravene i ILO artikkel 14 må gjenspeile seg i bestemmelser om anerkjennelse av kollektive og individuelle rettigheter, rettsgrunnlaget for kartlegging, sammensetning av grunneierstyrer, prosedyrer for avstemninger og materielle skranker for beslutningsmyndighet.

2.4 Retten til selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner

2.4.1 Retten til selvbestemmelse

Retten til selvbestemmelse følger av SP artikkel 1 og 27 og urfolkserklæringa artikkel 3 og 4.

Samerettsutvalget har ingen fullverdig gjennomgang og vurdering av SP artikkel 1⁹, og den seinere rettsutviklingen knyttet til selvbestemmelsen ved vedtakelsen av urfolkserklæringa, særlig artikkel 3 og 4¹⁰. Det er ingen tvil om at samene har rett til selvbestemmelse¹¹, og at SP artikkel 1 har rettsvirkning for samenes vern og utnyttelse av naturressursene¹².

Norske myndigheter synes så langt å ha lagt til grunn at det er urfolkserklæringa alene, og ikke også SP artikkel 1, som danner grunnlaget for samisk selvbestemmelse¹³. Ulike forståelser av hva som er grunnlaget for selvbestemmelsesretten trenger ikke bety at det er ulike forståelser av hva selvbestemmelsen betyr i praksis¹⁴. Det må likevel understrekes at det vanskelig kan forsvares at urfolks rett til selvbestemmelse fastlagt i urfolkserklæringa er en særskilt eller spesifikk rett for urfolk (*sui generis*), og ikke en generell rett som gjelder alle folk etter SP artikkel 1. I fortalen til urfolkserklæringa vises det til at folks rett til selvbestemmelse er nedfelt i SP artikkel 1, samtidig som det fastslås at erklæringa ikke kan brukes til å nekte noen folk deres selvbestemmelsesrett når den søkes gjennomført i samsvar med internasjonal rett. Urfolkserklæringa bekrefter at urfolk har den alminnelige selvbestemmelsesretten, noe som forsterkes i erklæringens artikkel 2 hvor det framkommer at urfolk er likeverdige med andre folk¹⁵. Erklæringa er derfor et uttrykk for en fastsettelse av urfolks rett til selvbestemmelse som et internasjonalt sedvanerettslig prinsipp. FNs menneskerettighetskomité har da også ved flere tilfeller understreket at SP artikkel 1 gjelder for urfolk, herunder samene (jf. komiteens 4 periodiske rapport til Norge i 1999), og Sverige har bekreftet at den generelle rett til selvbestemmelse som omhandles i felles artikkel 1 (SP/ØSK) også gjelder for det samiske folk.

⁹ *SP artikkel 1*: 1. Alle folk har selvbestemmelsesrett. I kraft av denne rett bestemmer de fritt sin politiske stilling og fremmer fritt sin egen økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling.

2. Alle folk kan for sine egne formål fritt råde over sine naturrikdommer og -forekomster, så lenge dette ikke setter til side forpliktelser som følger av internasjonalt økonomisk samarbeid, basert på prinsippet om gjensidig nytte og folkerettens regler. Ikke i noe tilfelle må et folk bli berøvet sitt eget eksistensgrunnlag.

3. Konvensjonspartene, deriblant de stater som har ansvaret for administreringen av ikke-selvstyrte områder og tilsynsområder, skal arbeide for å virkeliggjøre folkenes selvbestemmelsesrett, og skal respektere denne rett i overensstemmelse med bestemmelsene i De forente nasjoners pakt.

¹⁰ UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹¹ Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07, s. 20: "En gjennomgåelse av utkastet til Nordisk samekonvensjon – Vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett"

¹² NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark', s. 263.

¹³ Gáldu Čála 2/2008 'Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring'. Red: J.B. Henriksen. Statssekretær Raimo Valle, s. 36-39 i. Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07 s. 18-19.

¹⁴ Rapport fra arbeidsgruppe av 03.10.07, s. 20: "En gjennomgåelse av utkastet til Nordisk samekonvensjon – Vurdering av forholdet til gjeldende folkerettslige forpliktelser og gjeldende nasjonal rett".

¹⁵ Gáldu Čála 2/2008 'Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring'. Red: J.B. Henriksen. J.B. Henriksen, s. 18-20. J. Anaya, s. 45-47. M. Áhrén, s. 77-79.

Selvbestemmelsesretten er i sin natur en kollektiv rettighet for et folk, og er derfor av direkte relevans i forhold til sikringen av samenes kollektive eier-, besittelses og bruksrettigheter, samt retten til å forvalte sine naturressurser. Samenes rett til selvbestemmelse legger derfor et klart selvstendig premiss for utformingen av lover for sikring av samenes land- og ressursrettigheter. Det blir derfor ikke korrekt når Samerettsutvalget tilkjennegir den oppfatning at det neppe ligger noe mer i SP artikkel 1 enn hva som følger av artikkel 27 og ILO 169. ILO 169 befatter seg ikke med selvbestemmelse og SP artikkel 27 omhandler individuelle rettigheter med kollektive trekk. Det må også tilføyes at selvbestemmelsesretten legger klare premisser for hvordan selve beslutningsprosessen for ny lovgiving gjennomføres.

2.4.2 Retten til deltakelse og konsultasjoner

ILO 169 befatter seg ikke med selvbestemmelse, men har egne bestemmelser om konsultasjoner og om deltakelse i bruk, styring og bevaring av naturressursene, jf. artikkel 6, 7 og 15.

ILO 169 artikkel 6 og SP artikkel 27 innebærer en plikt for statene til å konsultere med urfolk. Samerettsutvalget har en bred gjennomgang av disse artiklene med konklusjoner Sametinget i det vesentligste slutter seg til. Det kan imidlertid være tvilsomt om ILO 169 artikkel 6, 7 og 15 bare innebærer en felles forpliktelse til gjennom reelle konsultasjoner å sikre aktiv deltakelse i beslutningsprosesser, slik Samerettsutvalget konkluderer¹⁶.

Som Samerettsutvalget selv er inne på må ordlyden i artikkel 7 nr. 1 forstås å etablere en forpliktelse som er mer omfattende enn konsultasjoner. Det ses imidlertid ikke som en fullstendig korrekt tolking av Samerettsutvalget når den konkluderer med at artikkel 7 bare har utvidet rekkevidden for konsultasjoner etter artikkel 6 for når, hvilke og hvor tiltak skal gjennomføres¹⁷.

I følge artikkel 7(1) har urfolk rett til selv å bestemme over prioriteringer og utviklingsprosesser som blant annet angår deres landområder. Artikkel 7 anerkjenner en positiv rett for urfolk. Det er heller ikke tilfeldig at formuleringen i ILO 169 artikkel 7(1) er sammenfallende med SP artikkel 1. Det vil derfor være rimelig å anta at ILO 169 artikkel 7(1) innebærer en noe videre forpliktelse enn konsultasjoner etter artikkel 6. En fortolkning av artikkel 6(2) i lys av artikkel 7(1) medfører at en bør legge til grunn at staten er forpliktet til å finne omforente løsninger med berørte urfolk for saker knyttet til henholdsvis "liv, tro, institusjoner, åndeliv velvære og landområder urfolk lever i eller bruker på annen måte". ILOs ekspertkomité kommer fram til tilsvarende observasjon i den norske periodiske rapporten november/desember 2003 når den forutsetter samtykke fra Sametinget for at regjeringens finnmarkslovsforslag kan aksepteres av ILO komiteen. I sin uttalelse sier ILO komiteen at:

"Prosess og innhold er uoppløselig knyttet sammen i konvensjonens krav, og i gjeldende konflikt. Komiteen er av den oppfatning at om Sametinget, som det representative organ for samene i Norge, er villig til å gi sitt samtykke til forlaget, kan komiteen akseptere denne løsningen som oppfyllelse av kravet om landrettigheter, som lenge har vært tema for forhandlinger mellom samene og myndighetene. Etablering av Finnmarkseiendommen uten at det er gitt slikt samtykke, vil på den annen side innebære ekspropriasjon av rettigheter som er anerkjent i rettslige avgjørelser i Norge og som følge av konvensjonene [...] Under disse forholdene henstiller komiteen regjeringen og Sametinget til å fornye diskusjoner om disponering av landrettigheter i Finnmark, i ånden til dialog og konsultasjon nedfelt i artiklene 6 og 7 i ILO konvensjonen nr 169." [egen oversetting].

Den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen som har foreslått utkastet ti Nordisk samekonvensjon gir uttrykk for at en fortolkning av artikkel 7 som er mest mulig lojal overfor

¹⁶ NOU 2007:13 Den nye sameretten, s. 218

¹⁷ NOU 2007:13 Den nye sameretten, s. 846-849

konvensjonens grunnleggende prinsipp, om at urfolk har rett til kontroll over egen utvikling, tilsier at det foreligger en forhandlingsplikt for staten¹⁸.

ILO 169 artikkel 7(1) og 15(1) vektlegger også at urfolk skal delta i hhv utforming, gjennomføring og evaluering av planer og programmer, og bruk, forvaltning og bevaring av naturressursene. Ut fra ordlyden vil det være nærliggende å forstå at disse artiklene i sterkere grad også vektlegger deltakelsen i forvaltningen eller den kollektive utøvelsen av de lover og administrative tiltak som er vedtatt etter konsultasjoner ihht artikkel 6. Det er også dette Geir Ulfstein og Hans Petter Graver legger til grunn når de i sin rapport om de folkerettslige vurderingene av forslag til Finnmarkslov fastslår at artikkel 15(1) innebærer en rett for samene til deltakelse i den offentligrettslige forvaltningen av naturressursene¹⁹. En lignende konklusjon er også trukket i Rapport fra arbeidsgruppen som har gjennomgått utkastet til Nordisk samekonvensjon som konkluderer med at samene har rett til aktiv deltakelse i den offentlige forvaltningen av naturressurser i bestemte områder²⁰. Selv om konsultasjoner omhandler forhold av offentligrettslig karakter, kan det vanskelig sies at konsultasjoner innebærer deltakelse i den offentligrettslige forvaltningen.

Retten til selvbestemmelse, retten til deltakelse og retten til konsultasjoner er i utgangspunktet tre ulike og selvstendige rettigheter, men likevel slik at det vil være overlappinger og glidende overganger mellom disse avhengig av hvor viktig aktuelle saker er for det samiske folk. Avhengig av den enkelte saks viktighet for det samiske folk vil forhandlinger eller konsultasjoner med siktemål å oppnå samtykke kunne være former å praktisere selvbestemmelsen på, slik for eksempel den finsk-norsk-svensk-samiske ekspertgruppen har i sitt utkast til Nordisk samekonvensjon i artiklene 14 til 22²¹.

Urfolkserklæringen har bestemmelser om informert samtykke, deltakelse og konsultasjoner i bl.a artiklene 10, 18, 19, 30, 32 og 38 som alle er av direkte betydning for urfolks rettigheter til land og ressurser. Alle disse nevnte artiklene må imidlertid ses i lys av erklæringens selvbestemmelsesartikkel 3 og er slik i stor grad uttrykk for en operasjonalisering av selvbestemmelsesretten. I den generelle artikkel 19 om konsultasjoner er derfor også kravet til samtykke for lover og administrative tiltak som kan få betydning for urfolk tydelig²³.

Retten til selvbestemmelse, deltakelse og konsultasjoner må gjenspeiles i lover om styring og forvaltning av områder hvor det er kollektive rettigheter både på land og i sjø, og i lov om konsultasjoner og saksbehandling.

3. Nærmere om Samerettsutvalgets forslag

3.1 Innledning

Samerettsutvalget har gjort et omfattende og betydningsfullt arbeid med å fremme forslag om tre nye lover, samt endringer av flere eksisterende lover. Samerettsutvalget har i tillegg vurdert rettighetene til kyst- og fjordfiske, men viser ellers til Kystfiskeutvalgets konkrete lovforslag (NOU 2008:5). Både Samerettsutvalget og Kystfiskeutvalget vurderer det slik at Kystfiskeutvalgets forslag trolig også vil være aktuelle for sjøsamiske områder ellers i landet.

¹⁸ Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe til nordisk samekonvensjon punkt 7.3.2, s. 146-147.

¹⁹ Geir Ulfstein og Hans Petter Graver: Rapport med folkerettslig vurdering av forslag til ny Finnmarkslov, Artikkel 15

²⁰ Rapport fra arbeidsgruppen som har gjennomgått utkastet til Nordisk samekonvensjon, 03.10.07s. 26

²¹ Nordisk samekonvensjon – Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe. Avgitt 26.10.05. s.16-18, og 217-230.

²² Mathias Áhrén 'Kultur og naturressurser' i rapporten Samisk selvbestemmelse – innhold og gjennomføring, Gáldu Čála Nr. 2/2008 s. 82-83.

²³ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

Samerettsutvalgets hovedforslag kan sies å være knyttet til tre sett av lover. Disse er:

- Kartleggingslovgiving (kartleggings- og anerkjennelseslov)
- Konsultasjons- og saksbehandlingslovgiving (Saksbehandlings- og konsultasjonslov)
- Styrings- og forvaltningslovgiving av grunn og naturressurser (hålogalandslov, Statskog, fjellova, finnmarksfiskelov)

Sametinget oppfatter Samerettsutvalget og Kystfiskeutvalget sine forslag som en helhet for ivaretagelsen av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene for sikring av rettigheter til land og naturressurser. Selv om det av mer lovtekniske grunner er fremmet forslag som ulike lover understrekes viktigheten av at forslagene vurderes i sammenheng med hverandre og i sin helhet.

For å oppnå folkerettslig forsvarlig og helhetlig lovgiving må ny og endret lovgiving samlet sikre:

- Reell anerkjennelse av samiske rettigheter
- En kartlegging av rettigheter som også sikrer kollektive samiske rettigheter
- Et rettsbilde som er likeverdig over hele det tradisjonelle samiske område og som sikrer reell likhet mellom majoritet og minoritet og mellom ulike samiske områder.

Samerettsutvalget har etter modell fra finnmarksloven § 3 foreslått en delvis inkorporering av ILO 169 i en kartleggingslov, hålogalandslov og som endring av reindriftsloven. Tilsvarende bestemmelse er ikke foreslått tatt inn i en saksbehandlings- og konsultasjonslov og som endring i fjellova. Samerettsutvalgets forslag om delvis inkorporering av ILO 169 i noen lover og ikke i andre er ikke prinsipielt drøftet. Dette er uheldig, særlig hva gjelder forslagene om en styrings- og forvaltningslovgiving, fordi forslaget vil etablere et ulikt rettsbilde i forholdet til folkeretten for områder som er ment å styres og forvaltes etter henholdsvis hålogalandsloven i Troms og Nordland og fjellova sør for Nordland. Det vurderes som mest riktig og mest oversiktlig at framfor delvis inkorporering av ILO 169 i noen enkeltlover, så inkorporeres ILO 169 i menneskerettsloven på linje med blant annet barnekonvensjonen. Justisdepartementet har nå også på høring forslag om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen i menneskerettsloven. De vurderinger Justisdepartementet har gjort i høringsnotatet om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen både om gjeldende rett og konsekvenser av inkorporering med forrang er meget gjennomførte og grundige. Argumentene er fullt og helt overførbare til ILO 169.

I de videre kommentarene tas det utgangspunkt i de tre hovedsettene til lovforslag Samerettsutvalget har fremmet.

3.2 Kartleggingslovgiving

Samerettsutvalgets forslag til en kartleggingslovgiving fra og med Troms fylke og sørover er positivt. Forslaget bygger i stor grad på finnmarkslovens kapittel 5. En slik kartlegging av eier-, besittelses- og bruksrettigheter er staten folkerettslig forpliktet til etter ILO 169 artikkel 14 nr. 2 og 3.

Sametinget er positiv til at lovens virkeområde omfatter alle tradisjonelle samiske områder uavhengig av hvem som i dag framstår som eier, og at det samtidig inkluderer samiske kyst- og fjordområder. Som utgangspunkt omfatter de tradisjonelle samiske områdene det som er fastsatt i Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget punkt 2 fjerde kulepunkt og merknadene til plan- og bygningsloven § 5-4 tredje ledd. Sametinget stiller seg bak de vurderinger Samerettsutvalget foretar, og som også framkommer i merknaden til bestemmelsen om lovforslagets virkeområde, med hensyn til at områder for kartlegging kan strekke seg utover det definerte området etter konsultasjonsavtalen og merknadene til plan- og bygningsloven. For å sikre at det tradisjonelle samiske området med kollektive samiske rettigheter gis et nødvendig materiell anerkjennelse bør det likevel vurderes om bestemmelsen om lovens virkeområde klarere defineres i selve lovbestemmelsen, men også slik at det geografiske området for kartlegging kan strekke seg utover dette når det

foreligger grunner til det. Det er blant annet omstridt om dagens grenser for reindrift i reindriftsloven er i tråd med den historiske bruken.

Kystfiskeutvalgets forslag om at det kan fremmes krav om kartlegging og anerkjennelse av eksisterende rettigheter til Finnmarkskommisjonen for kyst og fjordområder i Finnmark må også ses i lys av Samerettsutvalget forslag til kartleggingslov.

Samerettsutvalget legger i sitt forslag til grunn at norsk tingsrett er i full overensstemmelse med folkeretten, særlig ILO 169 artikkel 14. Selv om Selbuddommen og Svartskogdommen viser at Høyesterett i dag tar mer hensyn til den særlige samiske bruken er det ikke uproblematisk å trekke en bastant konklusjon om dette betyr at samiske rettigheter til grunn og ressurser fullt ut er anerkjent etter norsk rettsorden. Samerettsutvalgets forutsetning er også vanskelig i forhold til ordlyden i ILO 169 artikkel 14 hvor det heter at rettigheter skal anerkjennes der de "tradisjonelt lever". En slik ordlyd vil kunne gå utover det som følger av gjeldende norsk rett hvor kravene til hevd og alders tids bruk som grunnlag for eiendomsrett er snevre. Dette vil blant annet kunne omfatte rettigheter opparbeidet gjennom reindriftens bruk hvor f.eks vilkåret om "intensiv" bruk vil være problematisk. Det vises for øvrig her til ILO 169 artikkel 14(1) siste punktum hvor det heter at: "I denne sammenheng skal det legges spesiell vekt på situasjonen for nomadiske folk og personer som driver flyttejordbruk".

Samtidig som Sametinget er positiv til at kartleggingen av rettigheter for alle som lever og bruker området uavhengig av etnisk tilhørighet, må det understrekes at hovedformålet med kartleggingen er å anerkjenne de samiske kollektive og individuelle rettighetene i hele det tradisjonelle samiske området. Det vurderes derfor som en vesentlig mangel at forslaget til kartleggingslov ikke reflekterer dette på annen måte enn ved en delvis inkorporering med forrang av ILO 169. En slik forrangsbestemmelse framstår som uklar all den tid det i loven ikke er noen bestemmelse om forholdet til bestående rettigheter, slik det er i finnmarkslovens § 5 første ledd hvor samenes kollektive og individuelle rettigheter anerkjennes, og § 5 tredje ledd hvor det framkommer at det opprettes en kommisjon og særdomstol for å utrede og fastslå omfanget og innholdet av de rettighetene samer og andre har på grunnlag av hevd, alders tids bruk eller på annet grunnlag. De tradisjonelle samiske områdene kan videre ikke avgrenses mot statsborgerskap – det innebærer at arbeidet med å kartlegge og anerkjenne samiske rettigheter må gjelde samenes faktiske bruk og omfatter dermed ikke bare samer med norsk statsborgerskap. Dette må også gjenspeiles i de framtidige forvaltningsordningene.

Sametinget ser det ikke som tilstrekkelig i forholde til ILO 169 artikkel 14 at kartleggingen av rettigheter alene skal skje på grunnlag av gjeldende nasjonal rett. Det må derfor også være en klar bestemmelse på at kartleggingen må skje på grunnlag av internasjonal rett. I forståelsen av nasjonal rett må det videre legges tydelig til grunn at dette også omfatter samiske sedvaner og rettsoppfatninger, jf Sametinget vedtak i Sak 19/05 Utkast til Innst. O. nr. 80 (2004-2005) 'Om lov om rettsforhold og forvaltning av grunn og naturressurser i Finnmark fylke'.

Sametinget ser det som nødvendig at kartleggingsloven fastslår at samene kollektivt og individuelt gjennom langvarig bruk av grunn og naturressurser har opparbeidet kollektive og individuelle rettigheter fra Troms fylke og sørover, og at lovens formål er å utrede og fastslå omfanget og innholdet i de rettighetene samer og andre har opparbeidet. Det tradisjonelle samiske området med kollektive rettigheter må anerkjennes i loven.

Samerettsutvalget har valgt en noe annen løsning for hvordan kommisjonen arbeider enn hva som ble resultatet i finnmarksloven, ved at det som hovedregel bare kartlegges for områder der det er reist krav om dette (jf. forslaget § 6). I finnmarksloven skal Finnmarkskommisjonen kartlegge hele den grunnen Finnmarkseiendommen overtok uten at det må reises egne krav om dette (jf. finnmarksloven §§ 5, 29 og 30). Terskelen for å få områder identifisert er derfor noe høyere fra Troms fylke og sørover enn i Finnmark, i tillegg er terskelen for å få tatt opp saker som har vært rettskraftig avgjort satt høyere for områder som i dag ikke er i statens eie (jf. forslaget § 18). For en forsvarlig oppfyllelse

av ILO 169 artikkel 14 nr. 2 og 3 må det som utgangspunkt være lav terskel for hvilke områder som skal identifiseres og for hvilke muligheter det er til å ta opp til ny behandling saker som er rettskraftig avgjort uten at behandlingen av slike saker kan sies å fullt ut ha vært lojal i forhold til kravene i ILO 169 artikkel 14 nr. 3, og hvor det er grunn til å tro at resultatet bygger på for strenge bevisbyrdereregler i forhold til artikkel 14 nr. 1.

Sametinget anser det som nødvendig at den forespeilede kartleggingen må innebære en identifisering av det kollektive området samefolket tradisjonelt har brukt, og at Kartleggingskommisjonen må pålegges å utrede rettighetsforhold i det kollektive området uavhengig av hvilke rettighetskrav som blir reist i prosessen.

Det ses som positivt at kartleggingskommisjonen skal kunne foreta identifisering av områder hvor det foreligger rettskraftige avgjørelser. Det gir imidlertid begrenset mening at kommisjonen kan foreta kartlegging av slike områder hvis det i neste innstans er opp til utmarksdomstolens skjønnsmessige myndighet å avgjøre om slike saker skal tas opp til behandling. Det kan stilles spørsmål ved om en slik bestemmelse er i tråd med ILO 169 artikkel 14(2) om å sikre effektivt vern av urfolks rettigheter. Det er videre grunn til å stille spørsmål ved den ulikebehandling Samerettsutvalget legger opp til for å kunne ta saker til ny behandling for områder som staten i dag hevder eiendomsretten til og områder som er på privat grunn (forslag til hålogalandslov § 18). En slik ordning vil i særlig grad gjøre at samene i de sørligste delene av området, hvor utmarka i størst grad er privateid, blir stilt i en ufordelaktig posisjon sammenlignet med andre. Dette er også problematisk i forhold til SP artikkel 27. Som hovedregel må derfor kartleggingskommisjonens rapporter for områder som er rettskraftig avgjort være gjenstand for behandling i utmarksdomstolen om rapporten avviker fra rettskraftig dom.

3.3 Konsultasjons- og saksbehandlingslovgiving

Sametinget er positiv til en egen lov om konsultasjoner og saksbehandling for tiltak som kan ha virkning for samisk kultur. Konsultasjoner og informert samtykke utgjør sammen med selvbestemmelsesretten hjørnesteinen i den internasjonale urfolksretten. En egen lovgiving som gjennomfører forpliktelsene som følger av særlig ILO 169 artikkel 6, 7 og 15(2), og SP artikkel 1 og 27 vil bidra til at en rekke norske lover, samt forvaltningspraksis bringes i samsvar med urfolksretten. Selv om Samerettsutvalget ikke har vurdert urfolkserklæringa, som uttrykk for den seinere folkerettslige utviklingen og den folkerettslige sedvaneretten, må også den legges til grunn for en saksbehandlings- og konsultasjonslov.

Den grunnleggende betydningen konsultasjoner og informert samtykke har i urfolksretten gjør at Sametinget ser det som viktig at disse statlige pliktene nedfelles i en egen lovgiving der prosedyrer og materielle krav for gjennomføring klart framkommer. De materielle folkerettslige forpliktelsene knytter seg til SP 27 om vern mot inngrep, vektlegging og særskilte tiltak, samt SP artikkel 1, jf. urfolkserklæringa artikkel 3, jf. artikkel 10, 19 og 32 hvor det oppstilles plikt til å konsultere med urfolk for å sikre at de kan gi sitt informerte samtykke for tiltak som kan få betydning for dem.

De materielle kravene knyttet til inngrepsvern og samtykke innebærer at Sametinget, som samenes representative organ, må gis en faktisk myndighet. Retten til selvbestemmelse har også et materielt innhold som tilsier at Sametinget utøver myndighet på vegne av det samiske folk. Det vil derfor være prinsipielt mest riktig at myndighet Sametinget utøver for oppfyllelsen av folkerettslige forpliktelser vedtas av Stortinget og ikke av regjeringen i form av forskrifter eller lignende.

For områder som ikke alene berører interne samiske anliggende, men som for eksempel knytter seg til land- og ressursforvaltning der samene deler sitt tradisjonelle territorium med andre folk, vil graden av innflytelse over beslutningsprosessen kunne være avhengig av hvor viktig aktuelle saker er for det samiske folk. Graden av samisk innflytelse i land- og ressursforvaltningsspørsmål gjennom en saksbehandlings- og konsultasjonslovgiving vil til en viss grad også avhenge av hvor stor innflytelse det samiske folk har i etablerte styrings- og forvaltningsorgan for områder staten i dag hevder eiendomsrett og hvor det eksisterer samiske kollektive og individuelle rettigheter. Det er også slik at

vern mot inngrep etter SP artikkel 27 oppstiller en absolutt skranke mot inngrep som kan tillates. Denne forpliktelsen må også tolkes i lys av SP artikkel 1, for å trygge at det ikke foretas folkerettsbrudd ved at staten tillater inngrep som i betydelig grad kan skade grunnlaget for samisk kultur.

Selvbestemmelsesretten innebærer derfor at Sametinget som representant for det samiske folk har større grad av avgjørende innflytelse i saker av vesentlig betydning for samisk kultur enn hva Samerettsutvalget legger opp til i sitt lovforslag. Denne innflytelsen vil være sterkere jo mer presset samiske kulturområder vil være, som for eksempel i de sørligste samiske områdene. Også hensynet til samenes beslutningsrett til prioriteringer knyttet til landområder og utøvelse av kontroll over egen utvikling etter ILO 169 artikkel 7 tilsier at en konsultasjonslovgiving i visse saker må kunne gi Sametinget sterkere innflytelse enn foreslått av Samerettsutvalget. Urfolkserklæringens artikkel 32 nr. 2 og utkastet fra ekspertgruppen for Nordisk samekonvensjon artikkel 16 annet ledd er eksempler på nærmere kodifisering og konkretisering av den folkerettslige sedvaneretten på dette området.

Sametinget mener det i konsultasjonslovgivingen må innarbeides bestemmelser som gir Sametinget forhandlings- eller samtykkerett for inngrep som i betydelig grad skader grunnlaget for samisk kultur. En slik forhandlings- eller samtykkerett til Sametinget vil naturlig knyttes til offentligrettslige beslutninger og beslutninger som klart gjelder kollektive rettigheter for samene som et folk, og ikke for beslutninger som griper inn i individuelle rettigheter.

Som tidligere nevnt oppstiller SP artikkel 27 både en materiell skranke mot inngrep, krav om vektlegging og krav om positive særtiltak når det er nødvendig for å sikre urfolks kulturvern og utvikling. Det er hevet over tvil at samisk kultur fra Troms og sørover i mange områder er sterkt presset. Dette er kanskje i særlig grad tilfellet for de sør- og sjøsamiske områdene, men også i stor grad for reindrifta. Dette vil måtte tilsi at retningslinjer for vurdering og vektlegging av samiske hensyn må være særlig sterk for disse områdene. Forslagets bestemmelser om Sametingets retningslinjer og vurderinger av tiltaks virkninger (forslagets §§ 8, 9 og 12) må derfor etter Sametingets syn styrkes med at retningslinjene er bindende og at de skal tillegges vesentlig vekt i vurderingene som skal gjøres. For ivaretagelsen av forpliktelsene etter SP artikkel 27 vil det ikke være tilstrekkelig at Sametinget gis myndighet til å vedta retningslinjer som bare skal legges til grunn ved vurderinger. Det vises for øvrig her til vektleggingsbestemmelser hvor samiske hensyn skal tillegges vesentlig eller tilbørlig vekt i bergverksloven § 22a og 39b og Miljøverndepartementets forslag til ny naturmangfoldslov § 14. En slik faktisk vektlegging vil også være en viktig forutsetning for å kunne gjennomføre reelle forhandlinger eller konsultasjoner for å kunne oppnå samtykke til tiltak.

Sametinget kan videre ikke se at Samerettsutvalgets forslag til bestemmelse om at tiltak kan iverksettes i særlige viktige samiske områder hvis tungtveiende samfunnsmessige hensyn tilsier det er i overensstemmelse med SP artikkel 27 og ILO 169 art. 15 (forlagets § 10).

Når det gjelder Samerettsutvalgets forslag om at Sametinget er konsultasjonspliktig med berørte samiske interesser for beslutninger Sametinget overveier å fatte som offentlig myndighetsinnstans, kan ikke Sametinget se at dette kan begrunnes folkerettslig (forslagets § 15 siste ledd). Konsultasjonsplikten er etablert for å sikre samenes innflytelse over beslutningsprosessen. Når myndighet utøves av Sametinget vil det kunne begrunnes ut fra retten til selvbestemmelse, som er en sterkere rett enn konsultasjoner. For det første kan utøvelse av selvbestemmelse ikke forstås som en statsdelegert offentlig myndighetsutøvelse. For det andre vil Sametingets utøvelse av offentligrettslig myndighet som et selvstendig samisk folkevalgt organ for områder som formelt er overført fra Stortinget innebære den deltakelsen ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1 forplikter statene til å sikre. En annen sak er at drøftelser og aktiv involvering med direkte berørte samiske interesser ut fra alminnelig forvaltningsrett vil være påkrevd.

Sametinget er positiv til at konsultasjonsforpliktelsene i lovforslaget omfattes av kommuner, fylkeskommuner og rettssubjekter som utøver styring og forvaltning av grunn og ressurser hvor

samene har rettigheter. En slik bestemmelse sikrer at de statlige forpliktelsene ivaretas selv om staten delegerer eller overfører myndighet til ikke statlige virksomheter.

Sametinget har forståelse for at Samerettsutvalget ut fra sitt mandat har avgrenset sitt lovforslag til bare å omfatte naturgrunnlaget for samisk kultur. Konsultasjonsplikten strekker seg likevel utover dette og omfatter det materielle kulturgrunnlaget knyttet til økonomi og budsjett, samt ideelle kulturytringer. Sametinget forutsetter at en ny saksbehandlings- og konsultasjonslov også må omfatte alle områder konsultasjonsplikten gjelder.

3.4 Styrings- og forvaltningslovgiving

Samerettsutvalget er splittet i forslagene til styrings- og forvaltningslovgiving. Sametinget forstår det slik at Samerettsutvalgets flertallsforslag med en hålogalandslov bærer preg av å innføre en form for deltakelses- og konsultasjonsordning i styrer, samt forsøk på justeringer av fjellova og innføring av denne med visse tillempninger i Troms og Nordland. Det ene mindretallsforslaget med et fortsatt Statskog forstår Sametinget i praksis å være en videreføring av dagens situasjon med noen mindre justeringer.

Det er Sametingets klare utgangspunkt at lovgivingen om styring og forvaltning av grunn og ressurser både prinsipielt og reelt må anerkjenne samiske kollektive og individuelle rettigheter, samt ivareta samenes rett til selvbestemmelse og rett til deltakelse på egnet måte. Samerettsutvalgets flertallsforslag og det ene mindretallsforslaget ivaretar ikke disse hensynene.

Ut fra klargjøringen av de folkerettslige rammene i kapittel 2.3.2 og 2.4.1 og 2.4.2 vil forslaget med en hålogalandsallmenning og forslaget om et fortsatt Statskog som grunneier der samene er i konsekvent mindretallsposisjon ikke være i overensstemmelse med folkerettens krav etter ILO 169 artikkel 14(1), SP artikkel 1 og urfolkserklæringa artikkel 3, 26-30 og 32. Det samiske folk, representert ved Sametinget, kan ikke være i en konsekvent mindretallsposisjon ved styring og forvaltning av land og ressurser vi har rettigheter til.

En styrings- og forvaltningsordning over grunn der det anerkjennes at det eksisterer kollektive og individuelle samiske rettigheter vil både ha karakter av å være et grunneierorgan og et organ som utøver offentligrettslig myndighet på vegne av en uidentifisert masse av eiere og bruksretthavere. En slik forståelse av ett slikt nytt organ er også lagt til grunn i Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) hva gjelder Finnmarkseindommens rettslige status og posisjon²⁴. Organets offentligrettslige karakter følger for øvrig også av Samerettsutvalgets forslag til bestemmelser om bestående rettigheter, konsultasjoner, grunndisponerings- og avhendingsbestemmelser (forslag til hålogalandslov §§ 4 og 10-13). Samene må derfor som utgangspunkt sikres både grunneierposisjonen som følger av ILO 169 artikkel 14 nr. 1 og selvbestemmelsesposisjonen som følger av SP artikkel 1 og urfolkserklæringa artikkel 3.

Det er på ingen måter tilstrekkelig bare å ivareta en begrenset deltakelsesrett i et slikt nytt styrings- og grunneierorgan etter ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1, slik Samerettsutvalget flertallsforslag legger opp til. Det ene mindretallsforslaget med et fortsatt Statskog legger heller ikke opp til en ivaretagelse av deltakelsesrettigheten som følger av ILO 169 artikkel 7 nr. 1 og 15 nr. 1. Urfolks rett til deltakelse må under enhver omstendighet innebære at de representerer seg selv som et eget folk. Det skjer ikke ved at statsråden, som generalforsamling og eier, oppnevner en same i et eierstyre. Styre og styremedlemmene rapporterer til generalforsamlingen, som er statsråden, og ikke til det samiske folk ved deres representative organ.

Det foreligger ingen forsvarlig historisk eller folkerettslig begrunnelse for at det legges opp til så vidt forskjellige løsninger for samiske kontroll og deltakelse nord og sør for fylkesgrensa mellom Nord-

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) "Finnmarksloven", kap 72.4 s. 107

Trøndelag og Nordland. Den realitet at den samiske befolkningen i det sørligste området er under sterkest press gjør det også folkerettslig tvilsomt, i henhold til SP artikkel 27, at det er i dette området den samiske kontrollen og innflytelsen over land og naturressurser er svakest.

Samerettsutvalget legger opp til en styrings- og forvaltningslovgiving av grunnen og ressursene, som staten i dag hevder eiendomsretten til, som ikke sikrer et rettsbilde som er likeverdig over hele det tradisjonelle samiske området. I tillegg til at all lovgiving om styring og forvaltning av grunn og ressurser i tradisjonelle samiske områder må ha like bestemmelser om forholdet til folkeretten (jf. vurderinger overfor om inkorporering av II.O 169), må også all slik lovgiving ha som formål å særlig sikre grunnlaget for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsliv. Lovgivingen må videre etablere lik prinsipielt anerkjennelse samenes kollektive og individuelle rettigheter til land og ressurser, og en lik samisk posisjon i alle styrings- og forvaltningsorgan som måtte bli etablert.

Samerettsutvalgets forslag til styrings- og forvaltningslovgiving innebærer ikke en rettslig likebehandling for hele det tradisjonelle samiske området. Samerettsutvalget legger i realiteten opp til tre ulike styrings- og forvaltningsordninger av grunn og ressurser som staten har hevdet og hevder eiendomsretten til uten at disse ordningene innebærer en faktisk rettslig likebehandling. Det er etablert en ordning i Finnmark gjennom finnmarksloven, og foreslås en annen ordning for Troms og Nordland og en tredje ordning for områdene sør for Nordland. I den grad det er forhold som tilsier at det bør etableres noe ulike styrings- og forvaltningsordninger i de ulike deler av det tradisjonelle samiske området, så kan det ikke innebære en folkerettslig forskjellsbehandling av samene avhengig av hvor en bor. Det er dette Samerettsutvalget legger opp til først og fremst i forhold til ulike formålsbestemmelser, ulike bestemmelser om forholdet til folkeretten, ulik grad av anerkjennelse av samers kollektive og individuelle rettigheter, ulik grad av konsultasjonsplikt og ulik posisjon for samene som et folk i styringen og forvaltningen av grunn og ressurser (finnmarksloven, forslaget til hålogalandslov, endringer av fjellova og Statskogs vedtekter). Selv om det skulle være forhold som tilsier ulik lovgiving for styring og forvaltning av bruksrettigheter på den grunn staten hevder eiendomsretten til i det tradisjonelle samiske området innebærer ikke dette, slik Samerettsutvalget synes å legge til grunn, at Statskog må fortsette som grunneierorgan eller at det må være ulike grunneierorgan for områder med noe ulik lovgiving for styring og forvaltning av bruksrettigheter. For å ivareta folkerettens krav til en eier- og selvbestemmelsesposisjon for samene som urfolk er det ingenting i veien for at det etableres ett styrings- og forvaltningsorgan av grunnen for de områder som i dag hevdes å være statsgrunn for hele det tradisjonelle samiske området fra Troms og sørover.

Sametinget vil understrekes at samiske bruksrettigheter ikke bare begrenser seg til reindrifts rettigheter slik Samerettsutvalget legger opp til både etter justeringene i fjellova (jf. § 3) og forslaget til hålogalandslov (forslagets § 23). Bruksrettighetene det er snakk om kan også i stor grad være av kollektiv karakter. Sametinget finner grunn til å påpeke at det er Sametinget som representerer det samiske folk, noe som setter Sametinget i en helt annen rolle og posisjon enn kommuner og fylkeskommuner.

Sametinget er i utgangspunktet positiv til bestemmelsene i forslaget til hålogalandslov om anerkjennelse av samers kollektive og individuelle rettigheter, grunndisponering, konsultasjoner og avhending (forlagets §§ 4 og 10-13). Problemet er imidlertid at disse bestemmelsene ikke fullt ut også gjelder for området sør for Nordland. Sametinget ser likevel slike bestemmelser som en bedre løsning enn de mer kompliserte avstemningsreglene som er i finnmarkslovens § 10. Med slike bestemmelser vil en samisk eier- og selvbestemmelsesposisjon kunne ivaretas på en forsvarlig måte med 50% styrerepresentasjon oppnevnt av Sametinget som representativt organ for det samiske folk. Også ved eventuelle selvstendige organ for styring og forvaltning av bruksrettigheter i tradisjonelle samiske områder hvor staten hevder eiendomsretten må det som utgangspunkt sikres en samisk bruksretts- og selvbestemmelsesposisjon tilsvarende en 50% styrerepresentasjon oppnevnt av Sametinget.

Et regionalt fikeriforvaltningsorgan med 50 % styrerepresentasjon med oppnevning fra Sametinget er foreslått for Finnmark av Kystfiskeutvalget i NOU 2008:5 'Retten til fiske i havet utenfor Finnmark'.

Sametinget ga sin høringsuttalelse til denne utredningen 29. mai 2008 i Sak 23/08. Sametinget støtter Kystfiskeutvalgets forslag til en finnmarksfiskelov og ser det som naturlig at de løsningene som enstemmig er foreslått av Kystfiskeutvalget fås anvendelse på hele det sjøsamiske området.

Nødvendigheten av etableringen av egne og til dels nye styrings- og forvaltningsorgan skyldes folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Det er altså samene som tar de andre med i kraft av sin særlige urfolks- og minoritetsrett. Dette må tilsi en sterk samisk representasjon. En sentral målsetting med ny styrings- og forvaltningslovgiving er å vitalisere samisk kultur, særlig der den er sterkt presset som i det sjøsamiske og det sørsamiske området. Det vil da være dårlig begrunnet og tvilsomt i henhold til SP artikkel 27 å gi samene i disse områdene en svakere innflytelse over styringen av land- og naturressurser enn over områder i Finnmark. Når det gjaldt styresammensetningen av Finnmarkseiendommen i finnmarksloven var den preget av strid som fant sin løsning i Stortinget. Det vil da være naturlig å ta denne løsningen som mønster for etablering av tilsvarende styrings- og forvaltningsorgan utenfor Finnmark. Disse vurderingene la også et enstemmig Kystfiskeutvalg til grunn i sine vurderinger ved forslag om etablering av Finnmark fiskeriforvaltning²⁵.

Samerettsutvalgets flertall foreslår å etablere en rett til allmenningsbruk i Troms og Nordland for jordbrukseiendom som i dag ligger til den grunn staten hevder eiendomsretten til. Denne retten skal kunne utøves etter hva som er naturlig etter tiden og forholdene. Jordbrukseiendom med bruksrett skal ha rett til beite for buskap, rett til uttak av trevirke og rett til å få utvist seter og tilleggsjord (forslag til hålogalandslov § 28). Dette flertallsforlaget etablerer på vesentlige områder bruksrettigheter for jordbruket som ikke er blitt akseptert i Troms og Nordland, og heller ikke i Nord-Trøndelag hva gjelder rett til skogvirke. Selv om det i Samerettsutvalgets flertallsforslag også framkommer at det er særlige saksbehandlingsregler om foreleggelse til reindriftenes styringsorganer og reindriftsberettigede, samt Sametinget adgang til å kreve konsultasjoner (jf. forslag til hålogalandslov § 34) for beslutninger om beitebruk og utvisning av seter eller tilleggsjord, er det betydelig grunn til å reise spørsmål om i hvilke utstrekning slike rettstilståelser i lov skjer på bekostning av eksisterende samiske rettigheter.

Sametinget har sterke motforestillinger til at det i lov fastsettes eksklusive rettigheter på det som i dag hevdes å være statsgrunn i Troms og Nordland. Det er en vesentlig forskjell på i lov å fastsette rettigheter til seter og tilleggsjord versus det å ha bestemmelser som åpner adgang til slik bruk hvor forholdene ligger til rette for det.

Forslaget om i lov å etablere bruksrettigheter for jordbruket framstår som at denne interessen særskilt blir tilgodesett. Jordbruksinteressene har for flere av disse områdene i Troms og Nordland i lang tid utgjort en stor konkurrent til annen samisk næringsutøvelse. Det må i denne forbindelse også påpekes at samer i henhold til SP artikkel 27, ILO 169 artikkel 16 og urfolkserklæringa artikkel 10 ikke skal kunne fortrenge fra sine tradisjonelle bosetnings- og bruksområder.

Sametinget mener det vanskelig kan forsvares at det i lov forutsettes at noen særinteresser skal kunne forfordes, mens andre interesser som gjør seg gjeldende på samme måte som de samiske interesser og hvor det er snakk om rettigheter som ikke er manifestert ved faste anlegg eller andre innretninger, må henvises til egen kartleggingslovgiving med krav om vurdering etter rettsinstituttet hevd, alders tids bruk eller lang tids sedvane. Flertallsforslaget om lovfesting av rettigheter særskilt for jordbruksinteressene framstår derfor som lite konsistent i forhold til Samerettsutvalget forslag om en kartleggingslov, hvor nettopp slike etablerte rettigheter skal kunne identifiseres.

Den allmenningsrett som forslaget fremmer for jordbruket, bør således i utgangspunktet være begrenset til den bruk som kan dokumenteres. I motsatt tilfelle er det et selvsagt krav om at i den

²⁵ NOU 2008:5 "Retten til fiske i havet utenfor Finnmark", s. 393-394.

grad tidlig historisk bruk måtte bli lagt til grunn, jf. merknadene som framkommer i Høyesterettsdommen i Beiarnsaken (Rettstidende 1991 s. 1311), så må også den tidligere samiske bruken kunne gjøres gjeldende og anerkjennes ved lov. Dette gjelder spesielt i de tilfeller statlig forvaltning eller motbruk har skjedd som følge av overgrep eller disposisjoner som har hatt som formål å fortrenge samisk historisk bruk.

Det må også anføres at flertallsforslaget om fastsetting av bruksrettigheter for jordbruket i flere områder vil kunne gå på bekostning av reindriftens krav på arealvern og det forhold at reindriftsloven legger til grunn at reindriftsutøverne har et objektivt erstatningsansvar for skader på dyrket mark. Myndighetene har etter reindriftslovens nye formålsbestemmelse også et ansvar for å sikre reindriftsarealene.

4. Andre lovendringer og tiltak

Samerettsutvalget har vurdert og foreslått endringer i flere andre lover. Dette gjelder plan- og bygningsloven, naturvernloven, minerallovgevingen og reindriftsloven.

Jordbruk er viktig næringsgrunnlag for samisk bosetning i alle samiske områder, også i Troms og Nordland. Jordbruksinteressene trenger ikke nødvendigvis være i konkurranse med andre samiske næringer, men er en viktig del av samisk livsgrunnlag. Det er viktig å påpeke at jordbruk er en viktig samisk næring, på lik linje med reindrift og annen utmarksnæring.

Når det gjelder plan- og bygningsloven og naturmangfoldsloven har Sametinget og Miljøverndepartementet gjennomført konsultasjoner om disse lovene og oppnådd enighet om lovendringer. Sametinget har gitt sitt samtykke til disse. En nærmere vurdering av Samerettsutvalgets vurderinger og forslag til disse lovene ses derfor ikke som hensiktsmessig å gjøre her. For minerallovens del har det vært gjennomført konsultasjoner med Nærings- og handelsdepartementet uten at det ble oppnådd enighet. Sametinget har også plenumsbehandlet departementets utkast til minerallov for de deler det har vært gjennomført konsultasjoner, der Sametinget ikke gir sitt samtykke. For Sametingets synspunkter på mineralloven vises det til Sametingets vedtak i Sak 47/08, samt til Sametingets posisjonsnotater fra konsultasjonene med departementet. Sametingets synspunkter framkommer også i utkast til Ot.prp. Generelt kan det sies at Samerettsutvalget vurderinger og forslag til endringer av minerallovgivingen sammenfaller med Sametingets vurderinger i konsultasjonene om ny minerallov.

Samerettsutvalgets utredning inneholder flere lovforslag som berører samiske rettigheter i Finnmark. Blant annet foreslås endringer i reindriftsloven og saksbehandlings- og konsultasjonsregler som også skal gjelde i Finnmark ved tiltak som kan få betydning for naturgrunnlaget i tradisjonelle samiske områder. I reindriftsloven foreslår utvalget blant annet å fjerne hjemmelen for å frede områder mot reinbeite, noe som vil ha innvirkning for de områdene i Finnmark som i dag er fredet med hjemmel i reindriftsloven. Her foregår det fortsatt konsultasjoner med berørte samiske parter om disse fredningsbestemmelsene skal videreføres og i hvilken form. Sametinget ber derfor departementet stoppe prosessen med endringer av fredningsgrensene inntil rettighetene i forhold til Finnmarkskommisjonen er avklart.

Samerettsutvalget foreslår noen endringer i reindriftsloven, som vil kunne få betydning for fastboende og andre næringsaktører. Sametinget forstår de foreslåtte endringene i reindriftsloven som presiseringer og kodifiseringer av rettigheter reindrifta har. Samerettsutvalget har ikke vurdert organisering og sammensetning av reindriftens styringsorganer. Dette må vurderes i det videre lovarbeidet siden det har direkte betydning for innflytelsen over område- og ressursforvaltning i reindriftsområdene. Dagens offentligrettslige forvaltningsordninger innen reindriften kan ikke sies å være i overensstemmelse med selvbestemmelsesretten (jf. SP art. 1 og jf. urfolkserklæringa artikkel 3 og 4). I denne sammenhengen må det selvsagt også tillegges vesentlig vekt at reindrift er en helt særskilt og kulturspesifikk samisk næring.

Sametinget vil framheve statens plikt til å sikre at samenes land- og ressursrettigheter ivaretas selv om ikke nytt lovverk er på plass og avgjørelser etter nytt lovverk kan fattes. Dette gjelder generelt, men Sametinget understreker særlig at det i tilfeller der samisk kultur eller næring er truet foreligger en plikt for statlige myndigheter å vurdere å iverksette positive særtiltak etter SP art 27. I flere samiske områder er situasjonen i dag sterkt kritisk. I situasjoner der samisk nærings- og kulturutøvelse står i fare for å bli fortrent, blant annet som resultat av rettskraftige avgjørelser som vanskelig kan sies å være innenfor Norges folkerettslige forpliktelser, må staten så raskt som mulig og uavhengig av parallelle og etterfølgende lovprosesser gjennomføre nødvendige tiltak for å sikre fortsatt samisk tilstedeværelse og bruk.

5. Prosessen videre

Sametinget har her lagt fram grunnlaget og premissene for det videre lovarbeidet for anerkjennelsen og sikringen av samiske land- og ressursrettigheter. Det ses som viktig at det oppfølgende lovarbeidet nå skjer uten ugrunnet opphold. Det anses som særlig viktig at kartleggingen av samenes kollektive og individuelle rettigheter prioriteres iverksatt. Lovarbeidet skal skje gjennom konsultasjoner mellom departement og Sametinget.

I forkant av konsultasjonene vil Sametinget gjennomføre møter og dialog med samiske institusjoner og organisasjoner for å etablere et breiere grunnlag for nærmere konkretisering av lover og lovbestemmelser gjennom konsultasjonene. En lovfesting av samenes land- og ressursrettigheter er av

helt sentral og avgjørende betydning for samisk kultur og kulturutvikling. Sametinget vil derfor understreke betydningen av at konsultasjonene i disse spørsmålene leder fram til nødvendig enighet mellom regjeringen og Sametinget, slik at Sametinget kan gi sitt samtykke før forslag oversendes Stortinget jf. SP artikkel 1, ILO artikkel 7 og urfolkserklæringa artikkel 3 og 19.

Ášši 08/09

NAC 2007:13 Odda sámeriekti – Sámedikki vuoddu ja eavttut

Sámedikki mearrádus

1. Álggahus

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui vuosttaš gearddi ruvdnoprinsaregeantta mearrádusa bokte golggotmánu 10. b. 1980. Njuolgo sávva Sámi vuoigatvuodálávdegotti nammadeapmái lei Álttá- Guovdageaineanu riidu.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi nammaduvvui oddasis geassemánu 1. b. 2001. Duogážin dása lei álbmotrievtti, sámerievti ja sámepolitihka ovdáncapmi.

Sámi álbmotvuoigatvuodaid guorahallan lea viiddis. Lávdegotti váldodohppehat álggahemiin golbma čeahki odda lágain mat gusket kártemii, konsultašuvdna- ja áššemeannudeapmái ja stivremii ja hálddašcapmái, lea buorre.

Lávdegotti váldeáigodagas lea leamaš stuora ovdáncapmi álgoálbmotrievttis nationála láhkabargguid čada, erenoamážit dat mii guoská finnmárkoláhkii, ja maid riikkaidgaskasaččat, konkretiserijuvvon ON General-čeahkinmearrádusa čada álgoálbmotvuoigatvuoda julggaštusas čakčamánu 13. b. 2007. Álgoálbmotjulggaštus lea gávnnahuvvon olmmošvuoigatvuodaprinsihpaid mielde. Álgoálbmotjulggaštus spesifisere álgoálbmogiid vuoigatvuodaid dasa ahte olahit dan masa álgoálbmogiin lea riekti ja berrešedje olahit julggaštusa haga¹. Julggaštus lea danin cealkka konkretiseremii čadni álbmotrievttalaš virolašvuoda vuoigatvuodaide.

Álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lei loahpageahčen iežas guorahallanbargguin. Danin sáhtta leat ipmirdahtti manin Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat lagabui guorahallan álgoálbmotjulggaštusa. ON General-čeahkkima ávžžuhus mearridit álgoálbmotjulggaštusa lei válmmas juo 2006, ja danne livččii lávdegottis leamaš buorre vejolašvuohta maid guorahallat julggaštusa evttohusa. Go álgoálbmotjulggaštusas lea stuora oassi álbmotrievttalaš ovdáneami birra manimus jagiid, de lea Sámi vuoigatvuodálávdegotti guorahallan váilevaš iežaset guorahallamis riikkaidgaskasaš riekteovdáneami birra manemus jagiid. Dát váilevuohta buktá hástalusaid ja dahká váttisin čuovvut lávdegotti árvalusaid ja earjilmearrádusaid ollásit.

Vuolggasadji láhkahábmemin ja doaibmahábmemin sihkarastin dihte sámiid vuoigatvuodaid eatnamiidda ja luondduressaide lea álbmotrievtti. Álbmotriekti sámiid vuoigatvuodaid birra lea unnimus maid sáhtta gáibidit buot evttohusain čovdosiidda man siskkobealde ferte bissut. Stáhta čanastagat álbmotriektái leat bohtosat politihkalaš válljemii mat leat dahkkon demokrátalaččat ja politihkalaš proseassaide čada. Dan sivas leat politihkalaš válljemat bohtosat stáhta čanastagaide álbmotriektái. Álbmotriekti lea danin rámma árvvoštallamiidda ja evttohusaide mat ovdanbuktojuvvot suddjendihti sámiid cana- ja resursavuoigatvuodaid. Lea bággehahtti dárbbalaš odda lágain ja

¹ James Anaya 'Álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái manjil go álgoálbmotjulggaštus mearriduvvui' s. 52. Gáldu Čála girjis/gihppagis – Áigečála álgoálbmogiid vuoigatvuodaide Nr 2/2008 Sámiid iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi. John B. Henriksen (red).

láhkarievdadusain vai árvvusatná ja ovddida vuoigatvuodaid mat sámii leat dego álgoálbmogat iežaset politihkalaš, ekonomalaš ja sosiálalaš struktuvrra fámuin, iežaset kultuvrrain, iežaset árbevieruin, iežaset eallinoainnuin, ja erenoamážit riekti iežaset guovlluide, territoriaide ja resurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti váldi kártet ja ovddidit evttohusaid mat sáhttet eastadit vejolaš riidduid iešguđetlágan geavahanmálliid gaskkas, lea dehálaš muittuhus bargui sihkkarastit sámiiid vuoigatvuodaid. Váldi ii sáhte goitge geavahuvvot dasa ahte eai ollásit välljejuvvo čovdosat mat čielgasit leat siskkobealde gustovaš álbmotrievttalaš rámmaid, dan sivas go sáhttet oidnojuvvo politihkalaččat riidovuložin. Ferte deattuhuvvot ahte álbmotriekti lea hábmejuvvon guhkes ja viiddis proseassaid čađa riikkaidgaskasaš forain, gos dárkilit lea digaštallojuvvon ja vihkkedallojuvvon gaskavuodat gaskal álgoálbmotvuoigatvuodaid ja stuoraservodaga beroštumiid. Čovdosat maid dađistaga leat gávdnan, leat unnimusmearri. Álbmotriekti lea diehttelasas okta reaidu dasa ahte doaibmat riidoeastadeaddjin ortnetlaš ja lobálaš riektedilálašvuodain dan sivas go álgoálbmogat leat ja ain badjelgehččojuvvojit ja uhciduvvon. Dán oktavuodas čujuhuvvo maid gažaldahkii ahte lei go posiitiivlaš sierravuoigatvuodaaddimii sámiiide, ja de erenoamážit dasa mii guoská njuolggadusaid hábmemii ja luondduresurssaid ávkkástallamii, guovddáš gažaldat ovdal Vuodđolága § 110a mearrideami. Eahpidahtti sierra sámeaparagrafain vuodđolágas lei dat go nu garrasit ovdanbuktojuvvo sámiiid iešvuohta go iešguđetlágan olmmoščearddat ellet ovtta guovlluin sáhtá leat riiddu fáddán joavkkuid gaskkas. Hástalusat mat gusket vejolaš riidduide álbmotrievtti geatnegasvuoda čadaheamis lea danin juoga maid váldde vuhtii go mearriedje vuodđolága lasáhusas §110a.

Finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma daidda guorahallamiidda ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi buktá. Sámediggi mieđai justislávdegotti evttohussii finnmárkoláhkii Áššis 19/05. Lea dehálaš deattuhit ahte miehtan evttohussii addojuvvui eavttuiguin dego ahte álbmotriekti lea riektegáldu kártemin ja duopmostuollomearrádusain, ja ahte völdjuvvo ollislaš manahat áššáigullevaš lágain nu ahte eará lágat heivehuvvojit álbmotriektái, ja ahte jođánit čadahuvvojit guorahallamat ja láhkanannemat sámiiid rivttiin guolásteapmái ja eará ođasmahtti resurssaide. Finnmárkoláhka lea dovddaheapmi ovtta soahpamuššii, gos Sámedikki miehtan lei eaktu go eanjkilčovdosat eai lean čielgasit álbmotrievttalaš rámmaid siskkobealde.

Vaikko finnmárkoláhka lea dehálaš referánsarámma árvalusaide ja evttohusaide maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea buktán, de dat ii dárbbas mearkkašit ahte čovdosat mat välljejuvvojit olggobealde Finnmárkku leat sullii seammaláganat go čovdosat mat leat finnmárkolágas. Dat mii baicca lea vealtameahtun dehálaš, lea ahte čovdosat sihkkarastit sámiiid eana ja resursavuoigatvuodaid olggobealde Finnmárkku eai atte heajut riektesihkarvuoda go sámiiide Finnmárkkus.

Dulkomis iežas válddi, de lea canetlohku Sámi vuoigatvuodálávdegottis bidjan vuodđun ahte sii galget meroštallat galgá go meahcceláhka álgit doaibmat stáhta eatnamis Nordlánddas ja Romssas. Sámedikki mielas lea dákkár dulkon beare ráddjái. Dán válddi vuodul, dan áigejuvvo dilis váldečuoggas ja mannil sámierievtalaš ovdáneamis mearridemiin Finnmárkolága de livččii govttolaš dulkot sátnádaga “Lávdegoddi galgá veardidit galgá go meahcceláhka leat vuodđun hálddašcapmái” viidábun, nu ahte ferte veardiduvvot galget go biddjot heiveheamit meahcceláhkii Lulli-Norggas, nu ahte soahpá riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sámiiide. Lávdegotti canetlogu dulkon addá guorahallamii beare stuora gova das ahte gávdnat čovdosiid mat erenoamážit sihkkarastet eanandoalu beroštumiid, ovdalii go sihkkarastit sámiiid vuoigatvuodaid, dasa gullá maid eanandoallu doppe gos dat lea áigejuvvo dil. Duogáš nammadeapmái Sámi vuoigatvuodálávdegottis lea dat historjjálaš vearrivuohta maid Norgga stáhta lea dahkan sámiiid vuostá dasa mii guoská vuoigatvuodaide eatnamiidda ja luondduresurssaide. Sámi vuoigatvuodálávdegotti duogášmateriálas NOU:s 2007:14 ‘Sámi luonddugeavaheapmi ja riektedilli Hedemárkkus Romsii’ addo buorre govva sámiiid leahkima, geavaheami ja historjjálaš vuoigatvuodaid vuolušteami. Sámit leat čuđiid jagiid čađa leamaš čadat geahnohit ja vuoittahalli bealli riidduin guovlluid ja luondduresurssaid alde. Gáržžideapmi sámiiid resursavuodustusas lassánii loahpageahčen 1800- logu ja 1900-logu rájes sihke lágaid ja duomuid bokte.

Manimus logiid jagiid lea maid lassánan deaddu sámiiid resursavuodustussii. Dát lea erenoamážit boahán ovdan diliin mearrasámi guovlluin maid Riddoguolástuslávdegoddi nu bures čilge, muhto

guoská maid eará guovlluide ja ealáhusaide, dego boazodollui ja dan areálavuđđui. Lullisámi guovllus leat mánga ášši mat sáhttet mitalit ahte kultuvra lea njulgestaga áitojuvvon. Lassánan bartahuksen ja stuorát huksenprošeavttat mat čuvvot bieggamillopárkkaid, čierastanluohkáid ja baktebohkamiid, leat dilis mat bidjet stuora deattu sámi resursaguovlluide. Viidáset lea lasi meahccegeavaheapmi rievdan ášahusaid geažil meahccelágas geassebáikedoallu ja lassánan váttisvuodát boránvddiid geažil bidjan sámi kultuvrra deattu ja huša vuollai.

Dát mannolat ii ábut jotkojuvvot, ja lea olu mii dadjá ahte lea álbmotrievtti vuostá jus mannolat sámi kultuvrra vuostá dain guovlluin ii jorgaluvvo.

2. Álbmotrievttalaš rámmat

2.1 Álbmotrievttalaš ovdáneapmi

Daid maŋimus jagiid lea mearkkašaveara nationála ja riikkaidgaskasaš ovdáneapmi leamaš dulkomis ja miediheamis geatnegasvuodain mii stáhtain lea álgoálbmogiid ektui. Mii guoská nationála ovdáneapmái de čujuhuvvo Sámi vuoigatvuodálávdegotti riektejoavkku guorahallamii NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti vuodul ja olgoriikarievtti vuodul', Hans Petter Graver ja Geir Ulfstein:a raporta justislávdegoddái skábmamánu 2003 'Álbmotrievttalaš guorahallamat Finnmarkolága evttohusas' ja Innst. O. Nr. 80 (2004-2005) 'Justislávdegotti árvalus láhkii riektedilálašvuotta ja hálldašeapmi eatnamiin ja luondduresurssain Finnmarkku fylkkas' dagahii ollu čielgascabbon álbmotrievttalaš rámmaid sámiid eatnamiidda ja resursavuoigatvuodaide. Maŋŋil Finnmarkolága mearrideami 2005:s leat Suoma-Norgga-Ruota-Sámi áššedovdijoavkkus iežaset evttohusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii (golggotmánu 26. b. 2005) ja NOU 2008:5 'riehti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmarkku' mannan vuodalaččat čađa ja čielggadan álbmotrievttalaš rámmaid álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaide. Viidáset lea Alimusrievtti duopmár Selbu-áššis (Rt. 2001 s. 769) ja Čáhputvuoddi áššis (Rt. 2001 s. 1229) buktán čielggadeami stáhta álbmotrievttalaš geatnegasvuodain sámiide.

ONa Váldočoaikkima mearrádus julggaštussii álgoálbmogiid vuoigatvuodaide birra čakčamánu 13. b. 2007 lea maid govvideapmi dan maŋit álbmotrievttalaš ovdáneapmái man vuodul earret eará ILO 169 ja SP ferteba dulkojuvvot. Álgoálbmotjulggaštus ii leat iešalddis lágalaččat čadni nu go okta konvenšuvdna lea, muhto addá goitge gova álbmotrievttalaš ovdáneapmái mii lea leamaš ILO konvenšuvdna 169 mearrádusa rájis, ja ferte danin mángga áššis govvidit lánkanannema álbmotrievttalaš virolašvuoda, juoga mii maid lea lágalaččat čadni. Norgga eiseválddit leat maid čielgasit čájehan dáhtu čuovvut politihkalaš geatnegasvuodaide julggaštusas, juoga mii čájehuvvo Norgga aktiivvalaš rollas oazžut álgoálbmotjulggaštusa dohkkehuvvot ON orgánain. Sámi vuoigatvuodálávdegotti iežas guorahallamis NOU 2007:13 'Ođđa sámeriekti' lea maid muhtin muddui viiddis čielggadeapmi álbmotrievttalaš rámmain sihkkarastin dihte álgoálbmogiid vuoigatvuodain eana- ja luondduresurssaide. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea čadahan viiddis čielggadeami álbmotrievttis, de leat muhtin árvoštallamat ja konklusuvnnat váilevaččat ja muhtin sajis boastut. Dát guoská erenoamážit ON konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš vuoigatvuodát 1966:s (SP) 1. artihkal, ILO konvenšuvdna nr. 169 (ILO 169) 14., 7. ja 15. artihkkalat, ja ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuodát. Dát dagaha muhtin sajis dohkkeameahttun álbmotrievttalaš árvalusaid ja konklusuvnnaid lávdegotti bealis mii mielddisbuktá ahte muhtin lánkaevttohusat lávdegottis leat problemáhtalaččat.

Álbmotrievttis álgoálbmogiid eana- ja resursavuoigatvuodaide sáhtta dadjat leat golbma váldodimenšuvdna dát gusket 1) suddjen sisabahkkemiid vuostá, 2) positiivvalaš sierradoaimmat ja dohkkeheapmi vuoigatvuodain ja 3) iešmearrideapmi, searvan ja konsultašuvnnat luondduresurssaid stivremis ja hálldašemis.

2.2 Suodjalus sisabahkkemiid vuostá

Suodjalus sisabahkkemiid vuostá mii čájehuvvo SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doalahá, de lea čielggas ahte SP 27. artihkal dahká materiálalaš hehttehusa dasa maid stáhta sáhtta dahkat dahje diktit earáid dahkat almmá loavkideames mearrádusa.

Hehttehus lea absoluhtalaš dan ipmárdusa mielde ahte jus okta doaibma vuos dagaha biehttaleami rievttis doaimmahit kultuvrra, de lea beroškeahhtá lea go doaimmas álbmoga eanetlogu doarjja. Mearrádus suodjala sámiid čadahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, dása gullá maid ođđaáigásaš vuohki čadahit árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluin ja resurssain mat hábmejit vuodu dákkár ealáhusčadahepmái. Guorahallamin das ahte nordá go okta doaibma 27. artihkkala, ferte beaktu ovdalaš ja plánejuvvon doaimmain gessot sisa. Viidáset fertejit dilálašvuodát gos okta doaibma sáhtá rádjat dahje vahágahttit kulturčadaheami, vaikko ovttabealálaččat ii dagat nordadeami 27. artihkkalii, de ferte sámiid kulturčadaheapmi deattuhuvvot go árvoštallá doaimma.

Lea maid čielggas ahte vaikko vuoigatvuodát 27. artihkkala mielde álgoálggus leat oktagaslaččat, de dain lea čielga oktasaš hápmi go lea riekti mas lea dadjumuš dalle go čadahuvvo ovttas eará mielláhtuiguin joavkkus. Danin leat oktagaslaččat ovttas earáiguin geat leat vuoigatvuodasubjeavttat 27. artihkkala mielde. Olmmošvuoigatvuodálávdegotti meannudemiin oktagaslaš váiddaáššiin bohtá maid ovdán ahte eai leat gáibádusat ahte ealáhus lea kulturmihtilmas ovdal lea suddjejuvvon mearrádusas (Aspirana Mahuika vs. New Zealand).

27. artihkal lea mannan čađa dárkilis guorahallamiid oktanaga meannudemiin sihke vuodđolágalasáhusa § 110a (Innst.S. nr. 147 (1987-88)), sámelága (Ot.prp. nr. 33 (1986-87), Innst. O. nr. 79 (1986-87)) ja finnmárkolága (Ot.prp. nr. 53 (2002-2003)). Dát lea buktán dan bohtosa ahte sisabahkkensuodjalus 27. artihkkala mielde ferte odne gehččojuvvot dego dohkkehuvvon ja ášahuvvon riekti sámiiide.

Maid ILO 169 15. artihkal suodjala sisabahkkemiid vuostá álgoálbmogiid luondduressaide. Vuosttaš cealkka dán mearrádusas geatnegahtá stáhta crenoamážit sihkkarastit sámiid rievtti luondduressaide iežaset eananguovlluin. Doaba eananguovllut 15. artihkkalis lea lagabui čilgejuvvon 13. artihkkalis nu go "Ollislaš biras guovlluin gos guoski olbmot ellet dahje man eará ládje geavahit". Obbalaččat dadjá ILO 15. artihkal nr. 1 vuosttaš čuoggás seamma gáibádusa suodjaleapmái sisabahkkemiid vuostá go dat mii čuožžu SP 27. artihkkalis. Sisdoallu stáhta geatnegasvuodain lea seamma SP 27. artihkkalis ja ILO 169 15. artihkkalis nr. 1 vuosttaš čuoggás, dát nanusmahtá riektivuodu sámiid riektái doaimmahit iežaset árbevirolaš ealáhusaid, ja guovlluide ja resurssaide mat dahket vuodu dán ealáhusdoaimmaheapmái.

2.3 Positiivvalaš sierradoaimmat ja vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

2.3.1 Positiivvalaš sierradoaimmat

Positiivvalaš sierradoaimmat mat čuvvot SP 27. artihkkala, gč. 1. artihkkala. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi doarju čielgasit dan ahte SP 27. artihkal geatnegahtá stáhta bidjat johtui sierradoaimmaid go lea dárbbášlaš álgoálbmogiid kultursuodjaleapmái. Dát ovdandollojuvvui Sámi vuoigatvuodálávdegotti vuosttaš oasseguorahallamis NOU 1984:18:is 'Sámiid riektedili birra'. Justislávdegotti meannudeapmi sámelágas addo maid čielga doarjja dákkár dulkomi². Dát ipmárdus lea vel eanet nannejuvvon Olmmošvuoigatvuodálávdegotti oppalaš mearkkašumiin áššái nr 23 1994:s³. Ulbmil dákkár positiivvalaš sierradoaimmain lea addit duohta dásseárvvu gaskal unnitlogu ja

² Innst. O. nr. 79 (1986-87) s. 5: "Komitea áigu deattuhit ahte lea ovttaláganvuohta riikkaidgaskasaš riekteovdánemiin go norgga eiseválddit dál čielgasit sátnádit miehtemiela positiivvalaš sierradoaimmaide sámi álbmotjoavkkuide".

³ General Comments no. 23 1994, para 6.1: "Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a «right» and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party."

Komitea čiekŋuda dán manŋelis dán dulkoncealkámušas (para 6.2):

Para 6.2 "Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly positive measures by States may also be

eanetlogu. Positiivvalaš sierradoaimmat eai boade ovttalágášvuodaprinsihpa vuostá eai ge ii-vealahanprinsihpa vuostá, gč. earret eará SP 26. artihkkala. Baicca leat juste dákkár positiivvalaš doaimmat veahkkín seailuheame osiid sámi kultuvrras mat odne leat áitojuvvon. Nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi maid dadjá, de ferte maid ovdandollojuvvot ahte SP 27. artihkal lea oktiicadnon vuodđolága § 110a, ja dat lea ovttastahttojuvvon norgga rievtti čađa ovdamuniin jus šaddá vuostálagaidda olmmošriektelága §§2 ja 3. dát addá mearrádussii erenoamáš vuoiggalaš deattu. Stáhta geatnegasvuohka SP 27. artihkkala mielde lea boadusovddasvástádus. Jus sámi kultuvra muhtin guovlluin lea nu báhkkašuvván ahte juohke sisabahkken áitá kulturvuodu, oktan ássamiin ja ealahusdoaimmahemiin, de lea stáhtageatnegahtton bidjat johtui positiivvalaš sierradoaimmaid mat sihkkarastet ja ovdánahttet kultuvrra.

SP 27. artihkal galgá maid dulkojuvvot dego iešheanalaš riektivuodđu dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggát ja geavahanvuoigatvuohka eatnamiidda ja resurssaide iežaset guovlluin, sihke dan sivas go váilevuohka dákkár dohkkeheamis sáhtta buktit hilguma kulturdoaimmaheamis, ja maid dan sivas go dákkár dohkkeheapmi čuovvu rievtti iešmearrideapmái SP 1. artihkkala (2) mielde.

2.3.2 Vuoigatvuodaid dohkkeheapmi

Dohkkeheapmi eana- ja resursavuoigatvuodain čuovvu vuosttažettiin ILO 169 14. artihkkala, muhto maid SP 27:s lea dákkár dohkkeheamis gaskavuohka SP 1. artihkkalii.

ILO 169 14. artihkal lea dat álbmotriektamearrádus mii čielgasepmosit geatnegahtta stáhtaid dohkkehit eana ja resursavuoigatvuodaid. ILO 169 14. artihkal lea golmmaoasat gos nr.1 geatnegahtta stáhtaid dohkkehit álgoálbmogiid eaiggáduššan, hálldašan- ja geavahanvuoigatvuodaid. Nr. 2 geatnegahtta stáhta bidjat johtui dárbbalaš doaimmaid mat dovddájit álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodaid, ja nr. 3 gáibida dohkálaš bargovuogi riektegáibádusmearrádusa mat čuvvot dáid vuoigatvuodaid. Dat golbma geatnegasvuoda mat čuvvot ILO 169 14. artihkkala leat iešheanalaččat.

Dan sivas ii leat riehta nu movt Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea dulkon ahte 14. artihkal (1) ovdanbuktojuvvo dego dábalaš prinsihppamearrádus gos 14. artihkal (2) lea dovddama birra ja 14. artihkal (3) bargovugiid birra riektegáibádusmearrádusain leat váikkuhangaskaoamit olahit mihtuid dohkkeheapmái 14. artihkkalis (1).

Lea riehta nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dadjá ahte ILO:s lea beare unnán hárbjaneapmi 14. artihkkala ektui. Jurddabohtosiid maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea válljen dahkat 14. artihkkala birra goitge eai leat lágalaččat riehta, sihke lundolaš gielalaš ipmárdusas 14. artihkkalis ja guorahallanbarggus mii lea dahkkon juridihkalaš teorijas dán mearrádussii NOU 1997:5:as 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodat álbmotrievtti mielde ja olgoriika rievttis', Geir Ulfstein ja Hans Petter Gravera artihkal 'Indigenous Peoples Right to Land'⁴. ('Álgoálbmogiid riekti eatnamiidda'). Dulkomiid ILO 169 14. artihkkala ferte maid geahččat ovttas álgoálbmotjulggastusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Čuolbmabidjan sámiid oktagaslaš ja oktasas eanan ja resursavuoigatvuodaid dohkkeheapmái lei 14. artihkkala (1) mielde guovddáš oassi konsultašuvnnain (gč. ILO 169 6. artihkkala) Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki barggus komitea evttohus finnmárbáláhkii. Dokumeantat dán konsultašuvnnas ledje guovddáš ja njuolga oassin Stuoradikki mearridanvuodus finnmárbáláge mearrádussii ja gullá dasto finnmárbáláge ovdabargguide. Dokumeanttat ovddastit

necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group”

Para 7 ”The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them”.

⁴ Geir Ulfstein, 2004: 'Indigenous Peoples Right to Land, 2004, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Volume 8. Ed. Armin von Bogdany, Rüdiger Wolfrum

maid Stuoradikki vuosttaš váldo oainnu ILO 14. artihkkalis (1) juoga masa ferte bidjat deattu go dulko 14. artihkkala (1).

ILO 14. artihkal (1) ferte, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi dadjá, ipmirduvvot dego boadusgeatnegasvuohta vuoigatvuodaid dohkkeheamis. Vaikko identifiseren (14. artihkal nr. 2) ja riektibargovuogit (14. artihkal nr. 3) leat dehálaš váikkuhangaskaoamit dohkkehit eananvuoigatvuodaid 14. artihkkala (1) mielde de ii sáhte dát mearkkašit ahte ii maid 14. artihkkalis (1) leat iešheanalaš riektegeatnegasvuohta, nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro navdime (gč. S. 230 ja s. 236). Čadaheapmi identifiserenmannolagain duohta vejolašvuodaiguin lágalaččat geahččalit gáibádusaid, de leat mearrádusat proseassalaš mihtilmasat mii iešalddis ii dáhkit dohkkeheami eaiggáduššan- ja geavahanvuoigatvuodain 14. artihkkala (1) mielde. Vai nagoda čadahit geatnegasvuođaid mat leat ILO 14. artihkkalis, de lea dárbbaslaš ahte leat láhkamearrádusat mat sihkkarastet duohta dohkkeheami eaiggáduššan- hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodain, ja maid mekanismmaid dovdamiidda ja riektegáibádusmearrádusaide. ILO lea ieš mángga oktavuodas, earret eará iežas cealkámušas ráđdehusa finnmárkolága evttohussii, cealkán ahte konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat gullába nannosit oktii. Dán ferte maid diehttelas váldit mielde go dulko 14. artihkkala gos gáibádus dohkkeheapmái lea materiálalaš iešheanalaš gáibádus, go fas dat proseassalaš gáibádusat gullet mearrideapmái identifiseret ja riektegeahččaleapmái. Ollašupmi proseassalaš gáibádusain dán artihkkalis ferte danin gehččot dego dárbbaslažžan, muhto eai doarvái deavdit artihkkala materiálalaš gáibádusa, ii ge nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuodđun ahte dovđán ja riektibargovuogit ieščanassii leat doarvái dohkkehit eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea nu ahte vaikko konvenšuvnna proseassalaš ja materiálalaš gáibádusat fertejit ovttaš gehččot de ferte deavdin materiálalaš gáibádusain leat mearrideaddji, ii ge nuppegežiid. Dáinna duogážiin ferte dulkot ILO cealkámuša Danmárkui⁵. Váiddaáššis Danmárkku vuostá earret eará dohkkeheami eananguovlluin Ruonáeatnamis nanne ILO eananvuoigatvuodadilis Ruonáeatnamis oktiheivet artihkal 14:in. ILO nanne ahte inuihtaid eananguovllut leat identifiserejuvvon miehtá Ruonáeatnama ja ahte ruonáeatnanlaččain leat oktasaš vuoigatvuodát eananguovlluide ja daid stivremii Ruonáeatnamis. Go juo ruonáeatnanlaččat leat sihkkaraston materiálalaš oktasaš hálđen- ja geavahanrievtti ILO 14. artihkkala (1) mielde de sáhtta lohkat ahte identifiseren lea ovdehuvvon. Dákkár dulkon bidjo maid vuodđun Sámi vuoigatvuodálávdegotti álbmotriektjeovvkus NOU:as 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriikarievtti mielde'⁶. Ja Hans Petter Gravera ja Geir Ulfsteina raporttas 'Álbmotrievttalaš veardádusat evttohusas Fimmárkoláhkii'⁷ Goappašat guorahallamat čuoččuheaba ahte stivrenortnegiidda mat eai earut guovlluid gos sámiin leat eaiggáduššan- ja háldevuoigatvuodát ja guovlluin gos sámiin lea geavahanriekti, de ferte stivrenortnet olles guvlui leat nu ahte sámit ieža sihkkarastojuvvot dan váikkuhanfámu mii ovtta eaiggádis dahje eanaháldejaččas lea guovllus.

⁵ Ilolex: 162000DNK169

⁶ NOU 1997:5 'Álgoálbmogiid eananvuoigatvuodát álbmotrievtti ja olgoriika rievtti mielde' s. 44: "Vai ILO-konvenšuvdna lea duhtaduvvon, de ferte daidda guovlluide maid sámiin lea gáibádus oázžut dohkkehuvvot eaiggáduššan- ja oamastannjuolggadusaid, biddjot gáibádus ahte eanetlohku mielláhtuin dan orgánas mas lea bajimus váldi dasa mii guoská hálddašcapmái eatnamiin ja luondduresursain, nammaduvvot sámi orgánain, ja jienastannjuolggadusat fertejit leat nu ahte mielláhtuin geat leat nammaduvvon sámi orgánain, go ovttaš doibmet, lea kontrolla orgána badjel"

⁷ Hans Petter Garver ja Geir Ulfstein, 2003, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter/planer/rapporter/2004/Folkerettslig-vurdering-av-forslaget-til.html?id=278377>: "Go Ráđdehus ii mieda geográfalaš juohkima dán guovlluin [eaiggáduššan- ja oamastanriekti ja geavahanriekti] ferte gáibádus 1. čuoggá mielde [eaiggáduššan- ja oamastanriekti] guoskat olles guvlui mii gullá lága vuollai hálddašanortnegis. Mii ii leat vuoddu veardádallat makkár guovllut Fimmárkkus bohtet 1 vuosttaš čuoggá vuollai. Mii jáhkkit ahte dákkár guovllut gávdnojit, ja leat ovttaoavilis ráđdehusain ahte gažaldat de šaddá ahte deavdá go evttohuvvon oktasaš hálddašanortnet gáibádusaid 14. artihkkalis nr. 1".

Dan ahte ILO 169 14. artihkal nr. 1, 2 ja 3 leat iešheanalaš geatnegasvuodát dorjojuvvo maid dan maŋit riekteovdánemiin mii čuovvu ON General-čoahkkima mearrádusa álgoálbmotjułggaštusas čakčamánu 13. b. 2007. 14.artihkal ferte dulkojuvvot ovttas álgoálbmotjułggaštusa 26. ja 27. artihkkaliiguin. Dat ahte álgoálbmotjułggaštusas leat guokte goabbatlágan artihkkala, nubbi vuos dohkkeheapmi eananvuogiatvuodain (26. artihkal) ja kártenbarggu go "ásaha ja čadaha vuogigalaš, iešbirgejeaddji, objektiivvalaš, rabas ja čadačuovgi proseassa." Dohkkeheapmái álgoálbmogiid eaiggáduššan- ja geavahanvuogiatvuodaid (27. artihkal) doarju ipmárdusa das ahte ILO 14. artihkal (1) lea iešbirgejeaddji geatnegasvuohhta masa ferte addot duohta sisdoallu. Dát ipmárdus lei maid rávvejeaddji konsultašuvdnaproseassas gaskal Stuoradikki justislávdegotti ja Sámedikki hábmemis Innst. O. Nr 80 (2004- 2005) 'Finnmárkoláhka'. Notáhtta justislávdegottis Sámediggái njukčamánu 21. b. 2005 lei vuodđun konsultašuvnnaide gaskal justislávdegotti ja Sámedikki cuoŋománu 13. b. 2005, gč. referáhta konsultašuvdnačoahkkimis. Notáhtas leat earret eará evttohusat ja árvvoštallamat mearrádusain ja mearkkašumit sihke identifiseren oktavuodas ja riektedáibádusmearrádusain, ja stivraoktiibidjan Finnmarkkuopmodagas. Vaikko ledje siste árvalusat sihke ráđđehusbellodagain ja Bargiiddellodagas identifiserema birra ja sierraduopmostuoluid birra, de atne sii deatalažžan gávdnat stivrenortnegiid eatnamiidda Finnmarkkus mat geahččaledje gozihit sámiid eaiggátposišuvnna. Bargiiddellodat dadjá čielgasit ahte:

"Álbmotrievttalaš árvvoštallan [Gravera ja Ulfsteina] dadjá ahte oktasaš hálddašeami stivrenmodeallain mii evttohuvvo láhkaevttohusas [Ot. Prp. Nr. 53 (2002- 2003)] ii deavdde gáibádusaid mat leat ILO-konvenšuvnnas. Láhkaevttohusa § 5 geažil mii mearrida ahte láhka ii daga sisabahkemii vuogiatvuodáide mat leat oamastushálddus dahje áiggiid čada geavaheami namas, rahpá láhkaevttohus dasa ahte vuogiatvuodát iešgudetge guovlluin ain sáhttet mearriduvvot duopmostuoluid bokte. Dát ii leat goitge doarvái dasa ahte konvenšuvnna gáibádusat duhtaduvvojit. Frakšuvdna oaidná dán mearrideaddjin ahte čoahkkeáibidjan stivrras váldá vuhtii sámiid eaiggátvuogiatvuodaid ja dárbbu ollislaš hálddašeapmái Finnmarkkus"

Dáinna duogážiin evttoha Bargiiddellodat stivrra oktiibidjama gos Sámedikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket sámi giellaguovlui ja fylkkadikki áirasiin lea eanetlohku áššiin mat gusket olggobeallai. Ráđđehusbellodagat eai dorjon dán evttohusa nu go ieža dadje:

"Modealla jáhkkeimis i leat gáibádusaid mielde mat lea álbmotrievttis, olggobealde sámi giellaguovlluid. Ii gea leat mihkke dáhkádusaid ahte giellaguovlu lea ávkkeálaš kriteri álbmotrievtti mielde".

Lei ráđđehusbellodagaid evttohus mearrádussii mii mearriduvvui. Šadde gal váldot sisa erenoamáš jienastan njuolggadusat (§10 3. lađas)rievdadussii geavaheapmái meahcceguovlluin áššiide suohkaniin Kárášjogas, Guovdageainnus, Unjárggas, Porsášjogas ja Deanus, ja eará suohkaniin Finnmarkkus. Ráhkadeapmi Finnmarkkolága mearrádusain konsultašuvnnain gaskal justislávdegotti ja Sámedikki Finnmarkkuopmodaga stivrra čájeha čielgasit ahte ILO 169 4. artihkal dulkojuvvui dego iešbirgejeaddji geatnegasvuohhta mii gáibidii duohta sisdoalu lassin mearrádusaide identifiseremii ja riekteprosedyraide.

Gáibádus dohkkeheapmái eaiggáduššan- ja hálddašanriekti ILO 169 14. artihkkala (1) mielde maid ii dárbbas leat seamma go siskkáldas riekti, nu go Sámi vuogiatvuodálávdegoddi bidjá vuodđun. Ii dárbbas leat nu ahte riekteinstituhtta "áiggiid čada geavaheapmi" ja eavttut ásaht rivttiin dán instituhtta mielde Norgga rievttis lea seamma go dat mii lea 14. artihkkalis gos čuožžu ahte "The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised". Ahte dárbbuin ii dárbbas leat ovttaláganvuohhta dáikko gaskal siskkáldasrievtti ja ILO 169 ferte maid dulkojuvvot dego duogážin suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavku árvalussii Davviriikkalaš Sámi vuogiatvuodálávdegoddi 34. artihkkali vuosttaš lađdasii mii evttoha ahte: "Guhkit áigge árbevirolaš geavaheapmi eatnamiin ja čázádatguovlluin addá vuodu sámiid oktagaslaš dahje oktasaš eaiggáduššanriektái dáidda guovlluide addá oktiivástádusa našuvnnalaš dahje riikkaidgaskasaš njuolggadusaide mat guohkit áigge geavaheapmái". Iežaset kommentáras dán mearrádussii dadjá ekspeartajoavku:

"Mearrádus vuosttaš lađdasii ii čujut duše nátionála njuolggadusaide, muhto maid riikkaidgaskasaš njuolggadusaide. Siskkáldas njuolggadusat eai danin leat áktomearrideaddjit go veardádallá sámi árbevirolaš

geavaheami, sáhtta go dat bidjat vuodu oamastanriektái. Riikkaidgaskasaš njuolggadusat maidda riikkaat leat čadnon, sáhttet addit stuorit saji dohkkehit sámii geavaheami riektedahkekin go dan maid siskkálidas njuolggadusat addet” (s. 252).

Okta ášši mii cealká iešheanalaš guorahallama duohta dohkkeheamis sámiiid eanan- ja resursavuoigatvuodain 14. artihkkala (1) mielde lea áigemihttu barggus identifiseret eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuodain. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea ieš dán geahčadan go čujuha Skogvangii⁸ guhte jearrá lea go Sámi vuoigatvuodálávdegotti bargu mannan beare njozet duhtadit konvenšuvnna gáibádusaid dohkkehemiin eana- ja resursavuoigatvuodain. Čuolbma goitge ii guorahallojuvvo lagabui ii Skogvang bealis ii ge Sámi vuoigatvuodálávdegotti bealis. Eahpitkeahhtá lea dákkár identifiserenbargu hui áddjái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea earret eará gáibidan ahte gáibádusat ovdanbuktojuvvot čálalaččat kártenkommišuvdnii 10 jagi sisa dan rájis go kártenláhka doaibmagoahtá. Dát mielddisbuktá ahte guhkit áiggi leat guovllut gos leat oktasaš- ja sámii eaiggáduššan- ja hálddašánvuoigatvuodasat gos maid fertejit leat ortnegat mat mielddisbuktet duohta ja beaktilis dohkkeheami sámiiid eana- ja resursavuoigatvuodain jus riektedilli galgá heivet ILO 169 14. artihkkala vuollái. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii oro dán bidjan vuodđun iežaset evttohusain stivrenortnegiidda eananeaggátorgánii nu guhká go lávdegoddi vállje gohčodit iežaset ortnegiid ”Hálddašanortnegat báhcán stádaeatnamiin”. ILO 169 14. artihkkala mielde ii leat vejolaš ásahit eananeaggátorgána dillái mii lea čuožžilan manjit go dohkkeheapmi identifiserema bokte lea gárvvistuvvon.

Sihkarastin materiálalaš gáibádusain ILO 169 14. artihkkalis ferte buohtastahttit iežas mearrádusain dohkkehemiin oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain, riektavuodas kártemii, oktiibidjan eananeaggátstivrrain, lágasteamat stemmemiidda ja materiálalaš hehttehusat mearridaneiseválddiide.

2.4. Riekti iešmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide

2.4. 1 Riekti iešmearrideapmái

Riekti iešmearrideapmái čuovvu SP 1. ja 27. artihkkaliid ja álgoálbmotjulggastusa 3. ja 4. artihkkaliid. Sámi vuoigatvuodálávdegottis ii leat ollesveardásaš manahat ja guorahallan SP 1. artihkkalis⁹, ja dan manjis riekteovdaneapmi mii guoská iešmearrideapmái álgoálbmotjulggastusa mearrideamis, erenoamážit 3. ja 4. artihkkaliin¹⁰. Eahpitkeahhtá lea sámiiin riekti iešmearrideapmái¹¹, ja ahte SP 1. artihkkalis lea riekteváikkuheapmi sámiiid suodjalussii ja ávkkástallamii luondduresursain¹². Norgga eiseválddit orrot bidjan vuodđun ahte lea álgoálbmotjulggastus akto, ii ge maid SP 1. artihkal, mii dahká vuodu sámiiid iešmearrideapmái¹³. Iešguđetlágan ipmárdus das ahte mii lea vuodđun iešmearrideapmái, ii dárbbat mearkkašit ahte leat iešguđetlágan ipmárdusat dasa ahte maid iešmearrideapmi mearkkaša duohtavuodas¹⁴. Ferte goitge deattuhuvvot ahte lea váttis bealuštit ahte

⁸ Skogvang, Susann Funderud. Sámeriekti- sámiiid riekti vássánaigái, dálááigái ja boahhteáigái, 2002, s. 84- 86.

⁹ SP 1. artihkal: Buot olbmui lea iešmearridanriekti. Dán mearrádusa vuodul mearridit sii friddja iežaset politihkalaš oainnu ja friddja ovddidit iežaset ekonomalaš, sosiálalaš ja kultuvrralaš ovdaneami.

¹⁰ UNs DRIP: *Article 3* Indigenous peoples have the right to self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4 Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions

¹¹ Bargojoavkku rápporta golggothmánu 3. b. 2007, s. 20: ”Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas- Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

¹² NOU 2008:5 ’Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku’, s. 263.

¹³ Gáldu Čála 2/2008 ’sámii iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. Stádačálili Raimo Valle, s. 36- 39i. Rápporta bargojoavkkus golggothmánu 3. b. 2007 s. 18- 19.

¹⁴ Bargojoavkku rápporta golggothmánu 3. b. 2007, s. 20, ”Manahat Davviriikkaid sámekonvenšuvnna evttohusas- Guorahallan fámoláš álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid dili ja fámoláš našunála rievtti.”

álgoálbmogiid riekti iešmearrideapmái mii lea mearriduvvon álgoálbmotjulggaštusas, lea sierra dahje erenoamáš riekti álgoálbmogiidda (sui generis), ii ge dábálaš riekti mii lea buot olbmui SP 1. artihkkala mielde. Ovdasártnis álgoálbmotjulggaštusas dadjo ahte olbmuid riekti iešmearrideapmái lea duodáštuvvon SP 1. artihkkalis, seammás go duodáštuvvo ahte julggaštus ii sáhte geavahuvvot dasa ahte biehttalit ovttaga álbmogi sin iešmearridanrievtti go dat ohccojuvvo čadahuvvot oktiivástádusain riikkaidgaskasaš rivttiin. Álgoálbmotjulggaštus duodásta ahte álgoálbmogiin lea dábálaš iešmearridanriekti, juoga mii nannejuvvo julggaštusa 2. artihkkalis gos boahtá ovdan ahte álgoálbmogat leat ovttaássáaččat eará olbmui¹⁵. Julggaštus lea danin cealkka mearrádussii álgoálbmogiid riektái iešmearrideapmái dego riikkaidgaskasaš vieruiduvvanrievttalaš prinsihppa. ON olmmošvuoigatvuođakomitea lea maid márgga dilis deattuhan ahte SP 1. artihkal guoská álgoálbmogiidda, dása gullet maid sámít (gč. komitea 4. periodalaš raportta Norgii 1999:is), ja Ruotta lea duodástan ahte dat dábálaš riekti iešmearrideapmái man birra lea 1. artihkkalis (SP/ØSK) maid gullá sámii álbmogi.

Iešmearridanriekti lea lunddolaččat oktasáš riekti ovtta álbmogi, ja das lea dan sivas njuolga áššáigullevašvuohta sihkkarastimis sámiiide oktasáš eaiggáduššan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuođaid, ja rievtti hálddašit iežaset luondduressurssaid. Sámiiid riekti iešmearrideapmái bidjá danin čielga iešbirgejeaddji eavttu hábmēt lágaid sihkkarastin dihte sámiiid eanan- ja resursavuoigatvuođaid. Dan sivas ii šatta riektá go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi dovddaha dan ipmárdusa ahte varra ii leat eanet 1. artihkkalis go dat mii lea 27. artihkkalis ja ILO 169. ILO 169:is ii namuhuvvo iešmearrideami birra ja SP 27. artihkal lea oktagaslaš vuoigatvuođaid birra main leat oktasáš dovdomearkkat. Dáa ferte maid lasihuvvot ahte iešmearridanriekti bidjá čielga eavttuid dasa movt mearridanproseassa odđá láhkaaddimii čadahuvvo.

2. 4. 2. Riekti oassálastimii/ searvamii ja konsultašuvnnaide

ILO 169 ii sisttisdoala iešmearrideami, muhto das leat iežas njuolggadusat konsultašuvnnaide ja oassálastimii geavaheamis, stivremis ja seailluheamis luondduressurssaid, gč. 6., 7. ja 15. artihkkaliid. ILO 169 6. artihkal ja SP 27. artihkal sisttisdoallaba geatnegasvuođa stádain konsulteret álgoálbmogiiguin. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi manná viidát čada dáid artihkkaliid konklusuvnnaiguin maidda Sámediggi guorrassa. Sáhtá leat eahpidahtti sisttisdoallat go ILO 169 6., 7. ja 15. artihkkalat dušše oktasáš geatnegasvuođa sihkkarastit aktiivvalaš oassálastima duohta konsultašuvnnaid čada, nugo Sámi vuoigatvuođalávdegoddi konkludere¹⁶. Nugo Sámi vuoigatvuođalávdegoddi ieš namuha, de ferte sánádat 7. artihkkalis nr. 1 ipmirduvvot ahte ásaha geatnegasvuođaid mat leat viidábut go konsultašuvnnat. Ii oro goitge áibbas riektá dulkon Sámi vuoigatvuođalávdegottis go konkludere ahte 7. artihkal dušše sisttisdoallá čáhkkit joksarviidodaga konsultašuvnnaide 6. artihkkala manis dasa goas, makkár ja gos doaimmat galget čadahuvvot¹⁷.

7.(1) artihkkala mielde lea álgoálbmogiin riekti ieža mearridit vuoruhemiid ja ovdánahttinproseassaid mat earret eará gullet sin eananguovlluide. 7. artihkal dohkkeha positiivvalaš rievtti álgoálbmogiidda. Ii leat sahtedohko ahte dadjanhápmi ILO 169:is lea seammalágan go SP 1. artihkal. Dan sivas lea govttolaš árvidit ahte ILO 169 7.(1) artihkal sisttisdoallá lasi geatnegasvuođa go konsultašuvnnain 6. artihkkalis. Dulkon 6.(2) artihkkala ovttas 7. (1) artihkkaliin miellidibuktá ahte ferte vuodđun atnit ahte stáhta lea geatnegahtton gávdnat sohppojuvvon čovdosiid guoski álgoálbmogiiguin áššiide mat gullet ” eallimii, oskui, ásaheami, vuoigatvuođalaš vuogasvuohti ja eananguovlluide gos álgoálbmogat ellet dahje geavahit eará ládje”. ILO ekspeartakomitea bohtá seamma mearkkašepmái norgga periodalaš raporttas skábmamánnu/ juovlamánnu 2003 go dat eavttuha mieđiheami Sámedikkis dasa ahte ráđđehusa finnmárkoláhkaevttohus sáhtá dohkkehuvvot ILO komiteas. Iežaset cealkámušas dadjá ILO komitea:

¹⁵ Gáldu Čála 2/2008 ’sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čadaheapmi’ Red: J. B. Henriksen. J. B. Henriksen, s. 18-20, J. Anaya, s. 45- 47, M. Åhrén, s. 77- 79.

¹⁶ NOU 2007: 13 Odđá sámeriekti, 218

¹⁷ NOU 2007: 13 Odđá sámeriekti, s. 846- 849

"Proseassa ja sisdoallu leaba čavga čadnon oktii konvenšuvnna gáibádusas, ja doaibmi konflikttas. Komitea lea dan oainnus ahte jus Sámediggi, mii lea sámiid ovddasteaddji orgána Norggas, lea mielas addit iežas guorraseami evttohussii, de sáhtá komitea dohkekehit dán čoddosa vai devdojuvvo gáibádus eananvuoigatvuodaide, mat guhká leat leamaš fáddán šiehtadallamiidda gaskal sámiid ja eiseválddiid. Alggabeapmi Finnmárkekuopmodagas dákkár guorraseami haga, sáhtá nuppi bealis buktit bággolonisteami rivttiin mat leat dohkekehuvon lágalaš mearrádusaid bokte Norggas ja [...]konvenšuvnnaid mielde. Dáid diliid vuolde bivdá komitea ráđdehusa ja Sámedikki ođasmahttit digaštallamiid oamasteamis eananvuoigatvuodaid Finnmárkekus, soabadanvuoigain mii lea 6. ja 7. artihkkaliin ILO konvenšuvnna 169. "[iežas jorgalus]

Suoma- norgga- ruota- Sámi ekspeartajoavku mii lea árvalan evttohusa Davviriikkalaš Sámi vuoigatvuodálávdegoddái dovddasta ahte 7. artihkkala dulkon mii lea eanemus lági mielde lávda konvenšuvnna vuoddo- prinsihppii, dan ahte álgoálbmogiin lea riekti bearráigeahččat iežaset ovdáneami, cealká ahte lea konsultašuvdnageatnegasvuohta stádas¹⁸.

ILO 169 7.(1) ja 15. (1) artihkkalat deattuhit maid ahte álgoálbmogat galget searvat hábmiet, čadahit ja árvoštallat plánaid ja prográmmaid, ja geavaheami, hálddašeami ja gáhttema luondduresurssain. Dán sáni mielde lea álki ipmirdit ahte dát artihkkalat garraseappot deattuhit oassálastima hálddašeamis dahje dan oktasaš doaimmaheami lágáin ja hálldahuslaš doaimmain mat leat mearriduvvon konsultašuvnnaid vuodul 6. artihkkala mielde. Lea seamma maid Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver bidjaba vuodđun iežaska raporttas daid álbmotrievttalaš veardádusain evttohusas Finnmárkoláhkii mii nanne ahte 15. (1) artihkal sisttisdoallá rievtti sámii searvat almmolašrievttalaš hálddašeamis luondduresurssain¹⁹. Sullásaš loahppajurdda lea Raporttas maid bargajoavku mii lea mannan čađa Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna árvalusa mii konkludere ahte sámii lea riekti aktiivvalaččat searvat almmolaš hálddašeamis luondduresurssain dihto guovlluin²⁰. Vaikko konsultašuvnnat leat diliid birra main lea almmolašrievttalaš mihtilmasvuohta, de lea váttis lohkat ahte konsultašuvnnat mieldeisbuktet searvama almmolašrievttalaš hálddašeamis.

Riekti iešmearrideapmái, riekti oassálastimii ja riekti konsultašuvnnaide leat álgoálggus golbma iešgudetiálgan ja iešheanalaš vuoigatvuodát, muhto lihkká nu ahte bohtet mannat latnjalašsii ja gos lea njuovžilvuohta mii vuolgá das man dehálaš áigeguovdilis áššit leat sámi álbmogii. Sorjavaš dasa man dehálaččat iešgudetiálgan áššit leat sámi álbmogii, de leat šiehtadallamat dahje konsultašuvnnat main lea ulbmil oázžut miediheami, de sáhttet dá leat vuogit movt geavaha iešmearridanválddi, nu go omd suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus lea iežaset árvalusas Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii 14.- 22. Artihkkaliin²¹²².

Álgoálbmotjulggastusas leat mearrádusat dihttes miediheapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide earret eará 10., 18., 19., 30., 32. ja 38. artihkkaliin main buohkain lea dadjamaš álgoálbmogiid vuoigatvuodaide eatnamiidda ja resurssaide. Buot namuhuvvon artihkkaliid ferte goitge geahččat ovtta julggastusa 3. iešmearridanartihkkaliin ja dainna lágiin čájeha dovddaheami iešmearridanrievtti

¹⁸ Evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavkkus Davviriikkalaš sámekonvenšuvdnii čuoggát 7, 3, 2, s. 146-147.

¹⁹ Geir Ulfstein ja Hans Petter Graver: Raporta álbmotrievttalaš árvoštallan evttohusas odda Finnmárkoláhkii, artihkal 15

²⁰ Raporta bargajoavkkus mii lea manna čađa Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna evttohusa, 03.10.07, s. 26

²¹ Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna- evttohus suoma- norgga- ruota- sámi ekspeartajoavku, ovddiduvvon 26.10.05, s. 16- 18 ja 217- 230

²² Mathias Áhrén 'Kultuvra ja luondduresurssat' raporttas Sámi iešmearrideapmi- sisdoallu ja čađaheapmi, Gáldu Čála nr 2/2008 s. 82- 83.

čadhaearnis. Dan obbalaš 19. artihkkalis konsultašuvnnaid birra lea danin maid gáibádus miehtamii lágaide ja hálldahuslaš doaimmaide main sáhtttá šaddat mearkkašupmi álgoálbmogiidda, čielggas²³. Riekti iessmearrideapmái, oassálastimii ja konsultašuvnnaide ferte maid oidnot lágain mat leat stivrema ja hálldášearni birra guovlluin gos leat oktasaš vuoigatvuođat sihke gáttis ja mearas, ja lágain mat leat konsultašuvnnaid ja áššemeannudemiid birra.

3. Vuđoleappot Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa birra

3.1 Álggahus

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea bargan viiddis ja dehálaš barggu go lea evttohan golbma odđa lága, ja rievdadusaid moanat eará lágaide mat leat doaimmas. Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea dasa lassin árvvoštallan vuoigatvuođaid riddo- ja vuotnabivdui, muhto čujuha muđui Riddoguolástuslávdegotti evttohussii (NOU 2008:5). Sihke Sámi vuoigatvuođa lávdegoddi ja Riddoguolástuslávdegoddi árvvoštallaba ahte Riddoguolástuslávdegotti evttohus dáidá heivet eará mearrasámi guovlluide muđui riikkas.

Sámi vuoigatvuođa lávdegotti váldeevttohus lea čadnon golmma láhkagáhppálagaide. Dat leat:

- Kártenláhka (Kárten- ja dohkkehanláhka)
- Konsultašuvdna- ja áššemeannudanláhka (Áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhka)
- Stivren- ja hálldášearnláhka eatnamiin ja luondduressurssain (Hålogálándaláhka, Statskog, meahcceláhka, Finnmarkku guolástusláhka)

Sámediggi ipmirda Sámi vuoigatvuođalávdegotti ja Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ollisvuohtan stáda vuhtiváldimis álbmotrievttalaš geatnegasvuođaid sámide sihkkarastimiin rivttiid eatnamiidda ja luondduressurssaide. Vaikko láhkateknihkalaš sivaid geažil leat evttohuvvon sierranas láhkan de deattuhuvvo ahte evttohusat gehččojit ovtta ja ollislažžan.

Vai olahivččii álbmotrievttalaš bealušteaddji ja ollislaš lága de ferte odđa ja rievdaduvvon láhka oktiibuot sihkkarastit:

- Duohta dohkkeheami sámi vuoigatvuođain
- Vuoigatvuođaid kárten mii maiddá sihkkearastá oktasaš sámi vuoigatvuođaid.
- Riektegova mii lea seammadássása obba sámi árbevirolaš guovlluin ja mii sihkkarastá duohta seammaláganvuođa gaskal canetlogu ja unnitlogu ja gaskal iešguđet sámi guovlluid.

Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea Finnmarkkulága § 3 vuogi mielde evttohan belohakkii ovttahttima ILO 169 kártenláhki Hålogálándaláhki ja rievdadussan boazodoalloláhki. Ii leat evttohuvvon ahte sullasaš mearrádus váldejuvvo mielde áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhki iige rievdadussan meahcceláhki. Sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa ahte belohakkii váldit ILO 169 mielde soames láhki muhto ii earáide ii leat prinsihpaláččat digaštallojuvvon. Dát ii leat vuogas, earenoamážit mii guoská stivren- ja hálldášearnlága evttohusaide, go evttohus dagaha goabbatlágán riektegova álbmotrievtti ektui guovlluide mat galget stivrejuvot ja hálldášuvvot Hålogálándalága bokte Romssas ja Norlánddas, ja meahccelága bokte lulábealde Norlándda. Árvvoštallojuvvo rievttamussan ja čielgaseamosin ahte dan sadjai go belohakkii ovttahttima ILO 169 soames lágaide, de baicca ovttahttima ILO 169 olmmošvuoigatvuođaláhki seamma dássái go ee. mánáidkonvenšuvnna. Justisdepartemeantas lea dál gulaskuddamis evttohus olmmošvuoigatvuođaláhki ovttahttit nissonvealahankonvenšuvnna. Árvvoštallamat maid Justisdepartemeanta lea dahkan gulaskuddannotáhtas nissonvealahankonvenšuvnna ovttahttima birra sihke doaimmi lága ja

²³ UNs Declaration on the Rights of Indigenous Peoples art. 19: States shall consult and cooperate in good faith with the indigenous peoples concerned through their own representative institutions in order to obtain their free, prior and informed consent before adopting and implementing legislative or administrative measures that may affect them.

bohtosiid mat čuvvot ovttahttima vuoruhemiin leat vuđolaččat dahkkon ja daid sáhtttá ollásit fievrredit ILO 169:i.

Viidáset kommeanttain lea vuolggasadji váldon láhkaevttohusa golmma váldogáhppálagain maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi leat ovddidan.

3.2 Kártenláhka

Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohus Romssa fylkkas luksa lea posiitiiva. Evttohus hukse obbalohkái Finnmárkkku lága 5. Kapihttala nala. Stáda lea álbmotrievtti mielde ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bokte geatnegahtton kártet eaiggádan-, hálddašan- ja geavahanvuoigatvuoda.

Sámediggi atná posiitiivan ahte lága doaibmaguovlu fáttmmasta buot sámi árbevirolaš guovlluid beroškeahhtá gii dál lea eaiggát, ja ahte seammás váldá mielde sámi riddo- ja vuotnaguovlluid. Vuolggasadjin sisttisdoallet sámi árbevirolaš guovllut nu go lea mearriduvvon Stáda eiseválddit ja Sámedikki konsultašuvnnaid prosedyrain, 2. čuoggás 4. kuvlačuoggás ja Plána- ja huksenlága § 5-4 goalmnát oasi mearkkašumiid. Sámediggi doarju Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvvoštallamiid, ja nu go maid boahtá ovdan mearkkašumis láhkaevttohusa doaibmaguovllu mearrádussii, go jurddaša ahte kártema guovlu sáhtttá leat stuorát guovlu go mii definerejuvvon konsultašuvdna soahpamušas ja plána- ja huksenlága mearkkašumiin. Sihkkarastima dihte sámi árbevirolaš guovlluid ja oktasas sámi vuoigatvuodaid addojuvvo dárbbaslaš materiálalaš dohkkeheapmi, muhto ferte goitge árvvoštallat ahte lea go láhkamearrádusas čielgaseappot definerejuvvon lága doaibmaguovlu, muhto maiddá nu ahte geográfalaš guovlu sáhtttá leat viidát go leat ákkat ja vuodđu dasa. Lea ee. soahpameahttunvuohta das lea go boazodoallolága mielde boazodoalu dálá rádjii historjjálaš geavaheami mielde.

Riddoguolástuslávdegotti evttohusa ahte Finnmárkkukommišuvnnas sáhtttá gáibiduvvot kárten ja dohkkeheapmi Finnmárkkku riddo- ja vuotnaguovlluid dálá vuoigatvuodain ferte maid geahččat Sámi vuoigatvuodálávdegotti kártenlága evttohusa ektui.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vuodđuda evttohusastis ahte norgga diggeriekti soahpá dievaslaččat oktii álbmotrivttiin, earenoamážit ILO 169 14. artihkkaliin. Vaikko Selbu-duopmu ja Čáhputduopmu čájeheaba ahte Alimusriekti dán áiggi eambo vuhtiváldá earenomáš sámi geavaheami, de lihkká ii leat álki dadjat ahte dat loahpaloahpas mearkkaša ahte sámiid vuoigatvuodát eatnamiid ja resurssaide leat ollislaččat dohkkehuvvon norgga riekteortnega mielde. Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdehus lea maiddá vátis ILO 169 14. artihkkala ektui gos daddjo ahte vuoigatvuodát galget addot doppe gos sii “árbevirolaččat orrot”. Diekkár cealkka sáhtttá dagahit dan ovdii mii čuovvu gustojeaddji norgga rievttis mas leat gáržžes gáibádusat jus oamasteapmi ja guhkitáiggi geavaheapmi galgá leat vuodđun eaiggáduššánvuoigatvuhtii. Dát sáhtttá ee. guoskkahit daid vuoigatvuodaid maid boazodoalu geavaheami bokte leat ožžon mas omd. eaktun “intensiiva” geavaheapmái sáhtttá leat vátis. Čujuhuvvo muđui ILO 169 14. (1) artihkkalii maŋemus čuoggái gos čuožžu: ”Dán dáfus galgá earenoamážit váldit vuhtii johtti álbmogiid ja lotnolas eanandolliid dilálašvuodaid”.

Vaikko go Sámediggi lea posiitiiva kártet daid vuoigatvuodaid mat gusket buohkaide geat orrot ja geavahit guovllu beroškeahhtá etnalaš gullevašvuodas, de ferte deattuhuvvot ahte kártema ulbmil lea dohkkehit sámi oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuodaid olles sámi árbevirolaš guovllus. Danne árvvoštallojuvvo hui váilevažžan ahte kártenlága evttohus ii smiehta ášši eará ládje go ahte livččii veahá ovttahtttime ja ovdalii vuoruheame ILO 169. Diekkár vuoruhanmearrádus lea eahpečielggas go lágas ii leat makkárga mearrádus doaibmi vuoigatvuodain, nugo Finnmárkkulága § 5 vuosttaš lađđasis lea gos sámiid oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuodát dohkkehuvvojit, ja nugo § 5 goalmnát lađđasis gos boahtá ovdan ahte ásahuvvo kommišuvdna ja sierraduopmostuollu mii galgá guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu sámiid ja earáid vuoigatvuodaid mat sis leat oamasteami, guhkesáigge geavaheami dahje eará ákkaid vuodul.

Árbevirolaš sámi guovlluid ii sáhte dasto ráddjet stáhtaborgárvuoda mielde - dat mearkkaša dan ahte sámi vuoigatvuodaid kárten- ja dohkkehanbarggus ferte vuhtii váldit movt sámit duodaid leat geavahan guovlluid, nu ahte ášši ii guoskka dušše sámiide geat leat norgga stáhtaborgárat. Dát ferte maiddáa boahitit ovdan boahttevaš hálddašanortnegiin."

Sámediggi ii oainne ahte lea doarvái ILO 169 14. artihkkala ektui ahte vuoigatvuodaid kárten dušše dáhpáhuvvá našuvnnalaš rievtti vuodul. Danne ferte leat čielga mearrádus ahte kárten galgá dáhpáhuvvat riikkaidgaskasaš rievtti vuodul. Našuvnnalaš rievtti ipmárdusain ferte maid čielgasit biddjot vuodđun ahte dat maid fáttmasta sámiid virolašvuoda ja riekteipmárdusa, nugo Sámedikki mearrádusas áššis 19/05 árvalus evttohussii O. Nr. 80 (2004-2005) 'Finnmárkku fylkka eatnamiid ja luondduriggodagaid riektedilálašvuoda ja hálddašeami lága birra'.

Sámediggi atná dehálažžan ahte kártenláhka duodašta ahte sámit leat eatnamiid ja luondduriggodagaid guhkitáiggi geavaheami bokte alcceseaset háhkan oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid Romssa fylkka luksa, ja lága ulbmil lea guorahallat ja mearridit viidodaga ja sisdoalu dain vuoigatvuodain maid sámit ja earát leat daguhan alcceseaset. Lágas ferte dohkkehuvvot sámi árbevirolaš guovlu oktasaš vuoigatvuodaiguin.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea válljen ahte kommišuvdna bargá veahá eará ládje go mii boadusin lei Finnmarkkúlágas, go váldonjuolggadussan kárte dušše daid báikkiid mat leat gáibiduvvon kártet (gč evttohusa § 6). Finnmarkkukommišuvdna galgá Finnmarkkulága mielde kártet olles dan guovllu maid Finnmarkkuopmodat válddi badjelasas almma ahte sierra gáibiduvvo nu (gč. Finnmarkkulága §§ 5, 29 ja 30). Danne lea alit rádjii oázžut identifiseruvvot guovllu Romssa fylkka luksa go Finnmarkkus lea, ja dasa lassin lea rádjii biddjon badjelii oázžut dakkár áššiid váldot bajás mat leat juo lágafámolaččat mearriduvvon daidda guovlluide maid stáda ii oamas dál (gč evttohusa § 18). Vai ollášuhtá ILO 169 14. artihkkala nr. 2 ja 3 bealuštahtti vuogi mielde, de ferte leat vuollegis rádjii das makkár guovllu galget identifiseret ja makkár vejolašvuhta lea ođđasis oázžut meannuduvvot daid áššiid mat leat lágafámolaččat mearriduvvon almmá nu ahte sáhtá cealkit ahte meannudeapmi dain áššiin lea leamaš doarvái lojála ILO 169 14. artihkkala nr. 3 gáibádusaide, ja mas lea ágga jáhkkit ahte boadus lea huksejuvvon ilá garrá duodaštusaddima njuolggadusaid nala, dan ektui mii gáibiduvvo 14. artihkal nr. 1:s.

"Sámedikki mielas lea dárbbášlaš ahte diedihuvvon kártemis identifiseruvvo oktasaš guovlu maid sámi álbmot árbevirolaččat lea geavahan, ja ahte Kártenkommišuvdna ferte geatnegahttojuvvo čielggadit vuoigatvuodabeliid oktasaš guovllus beroškeahhtá makkár riektegáibádusat šaddet ovddiduvvot proseassas."

Lea posiitiiva go kártenkommišuvdna galgá sáhttit identifiseret guovlluid gos lea ovdalaččas lágafámolaš mearrádus. Lea goitge unnán ávki ahte kommišuvdna galgá kártet dakkár guovlluid jus nuppi instánssas lea meahcceduopmostuolu meroštuvvon ráđđejumi duohken mearridit ahte galgá go dakkár áššiid meannudit. Sáhtá jearrat leago dakkár mearrádus ILO 169 14. artihkkala (2) mielde, sihkkarastit álgoálbmogiid vuoigatvuodain doaibmilis gáhttejumi. Viidáset sáhtá maid gažaldaga bidjat dan iešgudetlágán meannudeapmái maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orru daguheame vai sáhtá ođđasis meannudit áššiid dain guovlluin maid stáda dál čuoččuha eaiggáduššánrievtti ja guovlluin mat leat priváhta eatnamat (evttohus Hålogalándaláhkii § 18). Dakkár ortnet daguha earenoamážit ahte sámit lulimus guovlluin, gos meahccesatnamat leat eanas priváhta eaiggátvuodas, biddjojit oidduhis dillái go buohtastahtá earáiguin. Dát lea maid váttis SP 27. artihkkala ektui. Váldonjuolggadussan ferte dasto leat ahte kártenkommišuvdna raporttat daidda guovlluide mat leat lágafámolaččat mearriduvvon mannat meannudeapmái meahcceduopmostullui jus raporta spiehkasta láhkafámolaš duomus.

3.3 Konsultašuvdan ja áššemeannudanláhka

Sámediggi lea posiitiiva sierra láhkii konsultašuvnnaide ja áššemeannudeami birra doaimmaide main sáhtá leat dadjamuš sámi kultuvrii. konsultašuvnnat ja dihttes mieđiheapmi dahkaba ovttas

iešmearridanrivttiin čiehkageadggi riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievttis. Sierra láhka mii čađaha geatnegasvuodaid mat čuvvot erenoamážit ILO 169 6., 7. ja 15. (2) artihkkaliid, ja SP 1. ja 27.artihkkaliid miellddisbuktá ahte oassi norgga lágain, ja maid hálddašanmáile eanet speadjalastá álgoálbmotrievtti. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan álgoálbmotjulggaštusa, mii ovdanbuktá álbmotrievttalaš ovdáneami ja álbmotrievttalaš áiggiid čađa rievtti, de ferte dat maid biddjot vuodđun áššemeannudan- ja konsultašuvdnaláhkii.

Dat deatalaš mearkkašupmi konsultašuvnnain ja dihttes miediheamis lea álgoálbmotrievttis dagaha ahte Sámediggi oaidná dehálažžan ahte dat geatnegasvuodát stádas cigget sierra láhkabidjamis gos prosedyrat ja materiálalaš gáibádusat čađaheapmái čielgasit bohtet ovdan. Materiálalaš álbmotrievttalaš geatnegasvuodát čadnojit SP 27 suodjalus sisabahkkemiid vuostá, deattuheapmi ja sierranas doaimmat, ja maid SP 1. artihkal, gč. álgoálbmotjulggaštusa 3. artihkkala, gč. 10., 19. ja 32. artihkkaliid gos biddjo geatnegasvuodta konsultašuvnnaide álgoálbmogiguin sihkkarastindihti ahte sii sáhttet addit iežaset dihttes miediheame doaimmaide main sáhtttá šaddat mearkkašupmi sidjiide. Materiálalaš gáibádusat mat leat čadnon sisabahkkensuodjalussii ja miediheapmái mearkkaša dan ahte Sámediggi, mii lea sámiid ovddasteaddji orgána, ferte addit duohta válddi. Rievttis iešmearrideapmái lea maid materiálalaš sisdoallu mii cealká ahte Sámediggi doaimmaha válddi sámi álbmoga ovddas. Dan dihte lea prinsihpalaččat eanemus riekta ahte Sámediggi doaimmaha válddi olláshuhttit álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid mat mearriduvvot Stuoradikkis eai gea ráđđehusas ja de dego láhkaásahusat dahje sullásaččat.

Guovlluide mat ieččanassii eai guoskkat sámi siskkáldas beroštumiide, muhto mat omd. gusket eanan- ja resursahálddašeapmái gos sámit juogadit iežaset árbevirolaš guovllu eará olbmuguin, lea dássi váikkuhanvejolašvuodas mearridanprosessii sorjavaš das man áigeguovdilát áššit leat sámiide. Dássi sámi váikkuhanfápmus eanan- ja resursahálddašangažaldagaide áššemeannudan- ja konsultašuvdnalágain lea maid muhtin muddui sorjavaš das man stuora váikkuhanfápmu sámiin lea ásahuvvon stivren- ja hálddašanorgánain guovlluide maid stáda odne čuoččuha oamastanrievtti ja gos gávdnojit sámi oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuodas.

Lea maid nu ahte suodjalus sisabahkkemiid vuostá SP 27.artihkkala mielde lea čielga hehttehusa sisabahkkemiid vuostá mat sáhttet miedihevuvot. Dat geatnegasvuodta ferte maid dulkojuvvot SP 1. artihkkala mielde, suddjendihti ahte eai dáhpáhuva álbmotriekterihkkumat dan hámis ahte stáda miehtá sisabahkkemiidda mat mearkkašahti olu sáhttet goaridit sámi kultuvrra vuodu. Iešmearridanriekti sistisdoallá danin ahte Sámedikkis guhte ovddasta sámiid, lea stuorit dássi mearrideaddji dadjamaš áššiin main lea stuora dadjamaš sámi kultuvrii, go dat maid Sámi vuoigatvuodálávdegoddi geažuha iežas láhkaevttohusas.

Dát váikkuhanfápmu bohtá leat stuorit mađi eanet sámi kulturguovllut leat áitojuvvon/ presset, omd. dego lullisámi guovlluin. Maid deasta sámiid mearridanriektái vuoruhemiide mat gusket eananguovlluide ja doaimmaheapmi kontrollas badjel iežaset ovdáneami ILO 169 7. artihkkala mielde cealká ahte konsultašuvdnaláhka muhtin áššiin ferte addit sámediggái stuorit váikkuhanfápmu go dat mii lea evttohuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegottis.

Álgoálbmotjulggaštusa 32. artihkal nr. 2 ja Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna ekspeartajoavkku árvalus 16. artihkal nubbi lađas leat ovdamearkkat lagat kodifiserema ja konkretiserema álbmotrievttalaš virolašvuodarievtti dán suorggis.

Sámediggi oaivvilda ahte konsultašuvdnaláhkii fertejit sisabargojuvvot mearrádusat mat addet Sámediggái šiehtadallan- dahje miedihanrievtti sisabahkkemiidda mat mearkkašahti olu sáhttet billistit sámi kultuvrra vuodu. Dákkár šiehtadallan- ja miedihanriekti Sámediggái čadno lunddolaččat almmolašrievttalaš mearrádusaide mat čielgasit gusket oktasas vuoigatvuodaide sámiin dego okta álbmot, ii ge mearrádusaide mat čuhcet oktagaslaš vuoigatvuodaide.

Nu go ovdal namuhuvvon, de bidjá SP 27. artihkal sihke materiálalaš hehttehusa sisabahkkemiidda, deattuhangáibádusa ja gáibádusa positiivvalaš sierradoaimmaid go lea dárbbášlaš sihkkarastindihti álgoálbmogiid kulturgáhttema ja ovdáneami. Lea eahpitkeahhtá ahte sámi kultuvra Romssas luksa mángga guovllus leat garrasit áitojuvvon. Dát guoská erenoamážit lulli- ja mearrasámi guovlluide, muhto maid boazodollui.

Dát ferte mielddisbuktit ahte njuolggadusat veardádallamii ja deattuheapmái sámi beroštumiin ferte leat garraseabbo dáin guovlluin. Evttohusa mearrádusat Sámedikki njuolggadusaide ja árvalusaide doaimmaid váikkuhusaide (evttohusa §§8, 9 ja 12) ferte danin Sámedikki oainnu mielde nannejuvvot dáinna ahte njuolggadusat leat čadni ja ahte dat galget bures deattuhuvvot árvalusaiguin mat galget dahkkot.

Goziheapmi geatnegasvuodain SP 27. artihkkala mielde ii leat doarvái ahte Sámediggái addo válldi mearridit njuolggadusaid mat dušše galget vuodđun leat árvoštallamiin. Čujuhuvvo dás maid deattuhanmearrádusaide gos sámiid beroštumit galget deattuhuvvot mearkkašahtti dahje heivvolaččat bákkelága paragrafain 22a ja 39b ja Birasgáhttenpartemeantta evttohan ođđa luonddušláddjiivuodálága paragrafas 14. Dákkár duohta deattuheapmi lea maid dehálaš eaktu dasa ahte sáhttit čadahit duohta šiehtadallamiid dahje konsultašuvnnaid vai olaha miediheami doaimmaide. Sámediggi ii oainne ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohus mearrádussii dasa ahte doaimmat sáhttet johtuibiddjot erenoamáš dehálaš sámi guovlluin jus deatalaš servodatlaš beroštumit mitalit ahte dat heivejit SP 27 artihkkaliin ja ILO 15. artihkkaliin (evttohusa §10).

Dat mii guoská Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohussii ahte Sámedikkis lea konsultašuvdnageatnegasvuodta guoski sámi beroštumiin mearrádusaide maid Sámediggi veardida dahkat dego almmolaš eiseválddiidásahus, de ii sáhte Sámedikki mielas dát ákkastallojuvvot álbmotrievttalaččat (evttohusa §15 manimus lađas).

Konsultašuvdnageatnegasvuodta lea ásahuvvon sihkkarastit sámiid váikkuhanvejolašvuoda mearrádusproseassa badjel. Go válldi dahkko Sámedikki bealis de sáhtta dan ákkastallat iešmearridanrivttiin, mii lea nannosit riekti go konsultašuvnnat.

Vuosttažettiin ii sáhte čadaheapmi iešmearrideamis ipmirduvvot dego stádas- juhkkujuvvon almmolaš válldalastin. Nuppádassii boahtá Sámedikki čadaheapmi almmolašrievttalaš válldis dego iešheanalaš sámi álbmotválljejuvvon orgána guovlluide mat formálalaččat leat sirdujuvvon / fievrrijuvvon Stuoradikkis sisttisdoallat oassálastima maid ILO 169 7. artihkal nr. 1 ja 15 nr. 1 geatnegahttiiba stádaid sihkkarastit. Eará ášši lea ahte čielggadeamit ja aktiivvalaš seaguheapmi njuolggos guoski sámi beroštumiin lea gáibiduvvon dábálaš hálddašanrievttis.

Sámediggi lea positiiva dasa ahte konsultašuvdnageatnegasvuodat láhkaevttohusas gusket maid suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja riekteásahusaide mat čadahit stivrema ja hálddašeami eatnamiin ja resurssain maid sámiin leat vuoigatvuodat. Dákkár mearrádus sihkkarastá ahte stádaš geatnegasvuodat bisuhuvvot vaikko stáda juohká dahje sirdá eiseválddi ásahusaide mat eai gula stádaadoaimmaide.

Sámedikkis lea ipmárdus dasa ahte Sámi vuoigatvuodálávdegoddi iežas mandáhtain lea ráddjen iežas láhkaevttohusa nu ahte dušše guoská luondduvuoddi sámi kultuvrras. Konsultašuvdnageatnegasvuodta fatná goitge olggobeallai dán ja sisttisdoallá materiálalaš kulturvuoddu mii lea čadnon ekonomijai ja bušehtti, ja vuogas kulturgaskkustemiide. Sámediggi eaktuda ahte ođđa áššemeannudan- ja konsultašuvdnalahka maid sisttisdoallá buot surggiid maid konsultašuvdnageatnegasvuodta gullá.

3.4 Stivren- ja hálddašanláhka

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea hádjanan evttohusaiguin stivren- ja hálddašanláhkabidjami. Sámediggi ipmirda dán nu ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguevttohusas mas lea maid

hálogalánddaláhka, viggá sisabuktit juogalágan oassálastin- ja konsultašuvdnaortnegiid stivrraide, ja maid geahččaleapmin muddet meahccelága ja dan sisabuktit muhtin heivehallamiiguin Romsii ja Nordlándii. Dat nubbi unnitloguevttohus mas árvaluvvo ahte Statskog joatká ipmirduvvo Sámedikki bealis geavatláččat lea joatkin otná dilis unnit heivehallamiiguin.

Lea Sámedikki čielga vuolggasadji ahte láhkaaddin stivrema ja hálldašeami eatnamiin ja resurssain sihke prinsihpalaččat ja duođas ferte dohkkehit sámii oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaid, ja maid vára váldit sámii rievtti iešmearrideapmái ja riektái oassálastit heivvolaš vugiin. Sámi vuoigatvuodálávdegotti canetloguevttohus ja dat nubbi unnitloguevttohus eaba gozit dáid beroštumiid.

Čielggademiin álbmotrievttalaš rámmaid dán notáhta kapihtal 3.3.2 ja 3.4.1 ja 3.4.2, de evttohusat Hálogalánda-almennet ja evttohus ahte Statskog ain joatká eanaeaiggádin gos sámii čadat leat unnitloguposišuvnnas eai heive oktii álbmotrievttalaš gáibádusaiguin ILO 169 14. (1) artihkkala mielde, SP 1. artihkkala mielde ja álgoálbmotjulggastusa 3., 26.- 30. ja 32. artihkkaliid mielde. Sámi álbmot, geaid Sámediggi ovddasta, eai sáhte leat konsekveanta unnitloguposišuvnnas stivremiin eatnamiid ja resurssaid maidda mis leat vuoigatvuodát.

Stivren- ja hálldašanortnegis eatnamiid badjel gos dohkkehuvvo ahte gávdnojit oktasaš ja oktagaslaš sámii vuoigatvuodát lea dovddusin sihke eanaeaiggátorgána ja orgána mii doaimmaha almmolašrievttalaš eiseválddi dovdameahhtun logu eaiggádit ja geavahanriehti sisdolliid ovddas. Dákkár ipmárdus dákkár ođđa orgánas lea maid biddjon vuodđun Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) mii guoská Finnmárkkuopmodaga rievttalaš stahtusii ja posišuvdnii²⁴. Orgána almmolašrievttalaš dovdomearka čuovvu maid Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusas mearridemiide dálá vuoigatvuodain, konsultašuvnnain, eanangeavahan- ja luobahanmearrádusain (evttohus Hálogalánda-láhkii §§ 4 ja 10- 13). Sámi fertejit dasto álggus sihkkarastojuvvot eanaeaiggátposišuvnna ILO 169 14. artihkkala nr 1 mielde, ja iešmearridanposišuvnna SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggastusa 3. artihkkala mielde.

Ii leat man ge láhkái nohkka dušše gozihit ráddjejuvvon oassálastima dákkár ođđa stivren- ja eanaeaiggátorgánas ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr.1 mielde, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegotti canetloguevttohus ovddida. Áidna unnitloguevttohus gos Statskog ain bissu ii maid ovddit goziheami oassálastinvuoigatvuodas mii čuovvu ILO 169 7. artihkkaliid nr. 1 ja 15. nr. 1. Álgoálbmogiid riekti oassálastit ferte álo mearkkašit ahte sii ovddastit iežaset dego sierra álbmot. Dát ii dáhpáhuva dainna go stádaráđđi, dego generálačoahkkin ja eaiggát, nammada sápmelačča ovttá eaiggátstivrii. Stivra ja stivramielláhtut dieđihit generálačoahkkimii, mii lea stádaráđđi, ii ge sámii álbmogi sin ovddasteaddji orgánii.

Ii gávdno makkárge dohkálaš historjjálaš dahje álbmotrievttalaš ágga dasa ahte ásahuvvot goabbatlágan čovdosat sámii bearráigeahččui ja searvamii davábealde ja lulábealde fylkkaráji gaskal Davvi- Trøndelága ja Nordlándda. Duohtavuotta ahte sámii álbmot lulimus guovlluin lea garraseamos noađi vuolde dagaha maid ahte lea álbmotrievttalaččat eahpidahtti, SP 27. artihkkala mielde, ahte lea dán guovllus gos sámii bearráigeahčču ja váikkuhanfápmu lea heajumus.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala stivren- ja hálldašanorgána eatnamiin ja resurssain, masa stáda odne čuoččuha oamastanrievtti, mii ii sihkkaraste riektogova mii lea ovttadássásaš miehtá árbevirolaš sámii guovllu. Lassin dasa ahte láhka stivremii ja hálldašeapmái eatnamiin ja resurssain sámiiid árbevirolaš guovlluin ferte leat ovttalágan álbmotrievtti ektui (gč. guorahallamiid badjelis ovttastahtti ILO 169), de ferte maid buot dákkár lágas leat ulbmil erenoamážit sihkkarastit vuodu sámii kultuvrii, ealahusdoaimmaheapmái ja servodateallimii. Láhka ferte viidáset ásahit seammalágan prinsihpalaš dohkkeheami sámiiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain eatnamiidda ja resurssaide, ja seammalágan posišuvnna buot stivren- ja hálldašanorgánain mat ásahuvvot.

²⁴ Ot.prp. nr. 53 (2002-2003) ”Finnmárkkuláhka”, kap. 72.4 s. 107.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohus stivren- ja hálddašanláhki ii mielddisbuvtte rievttalaš ovttalágan meannudeami olles árbevirolaš sámi guvlui. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala golbma iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegiid eatnamiin ja resurssain maidda stáda lea čuoččuhan ja čuoččuha oamastanrievtti vaikko dát ortnegat eai mielddisbuvtte duohta rievttalaš ovttalágan meannudeami. Lea ášahuvvon okta ortnet Finnmárkkus Finnmárkkulága bokte, ja evttohuvvo eará ortnet Romsii ja Nordlándii ja vel goalmmat ortnet guovlluide lulábealde Nordlándda. Nu guhká go ii leat mihkke mii dadjá ahte berrejit ášahuvvot iešguđetlágan stivren- ja hálddašanortnegat iešguđet guovlluide árbevirolaš sámi guovlluin, de ii sáhte dat mielddisbuktit álbmotrievttalaš vealaheami sámiin sorjavaš gos sii orrot. Dása Sámi vuoigatvuodálávdegoddi vikkaha vuosttažettiin dasa mii gullá iešguđetlágan ulbmilmearrádusain, iešguđetlágan mearrádusain mat gusket álbmotriektái, iešguđet dássi dohkkeheamis sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodain, iešguđet dássi konsultašuvdnageatnegasvuodas, ja iešguđet posišuvdna sámiide dego okta álbmot stivremis ja hálddašeamis eatnamiin ja resurssain (Finnmárkkuláhka, evttohus Hålogalándá-láhki, rievdadusat meahccelágas ja Statskog mearrádusat). Vaikko livččii nu ahte lea juoga mii ávžžuha iešguđetlágan lágaid stivremii ja hálddašcapmái geavahanvuoigatvuodain dan eatnamis masa stáda čuoččuha oamastanrievtti árbevirolaš sámi guovllus, de dát ii mielddisbuvtte, nugo Sámi vuoigatvuodálávdegoddi orro bidjame vuodđun, ahte Statskog ferte joatkit eanaeaiggátorgánan dahje ahte fertejit leat iešguđetlágan eanaeaiggátorgánat guovlluide main leat veahá iešguđetlágan lágat stivremii ja hálddašcapmái geavahanvuoigatvuodain. Vai goziha álbmotrievtti gáibádusa eaiggáduššan- ja iešmearridanposišuvdnii sámiin dego álgoálbmot, de ii leat mihkke mii dadjá ahte ii heive ášahuvvot okta stivren- ja hálddašanorgána eatnamiidda mat odne čuoččuhuvvot leat stádaeanan olles árbevirolaš sámi guvlui Romssas luksa.

Sámediggi áigu deattuhit ahte sámiid geavahanvuoigatvuodát eai gula dušše boazodoalu vuoigatvuodaide nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi árvala sihke ášahallamiin meahccelágas (gč. § 3) ja evttohusa Hålogalándá-láhki (evttohusa § 23). Maid geavahanvuoigatvuodát maid birra lea sáhka sáhttet buori muddui leat oktasaččat. Sámediggi oaidná dárbbu deattuhit ahte lea Sámediggi mii ovddasta sámi álbmoga, juoga mii bidjá Sámedikki áibbas eará rollai ja posišuvdnii go dat mii lea suohkaniin ja fylkkasuohkaniin.

Sámediggi lea álgoálggus positiiva mearrádusaide evttohusas Hålogalándá-lága dohkkeheapmái sámiid oktasaš ja oktagaslaš vuoigatvuodaide, eananhálddašcapmái, konsultašuvnnaide ja luobaheapmái (evttohusa §§4 ja 10- 13). Váttisvuohta lea go dát mearrádusat eai ollislaččat gula maid guovlluide lulábealde Nordlándda. Sámedikki mielas lea dát buoret čoavddus go dat váddáset jienastannjuolggadusat mat lea Finnmárkkulága § 10. Dákkár mearrádusaiguin sáhtta sámiid eaiggáduššan- ja iešmearridanposišuvdna bisuhuvvot dohkálaččat, go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis mii lea ovddasteaddji orgána sámi álbmogii. Maid vejolaš iešbirgeaddji orgánain mat stivrejit ja hálddašit geavahanvuoigatvuodaide árbevirolaš sámi guovlluin maidda stáda čuoččuha oamastanrievtti ferte álgoálggus sihkkarastojuvvot sámiid geavahanriekte- ja iešmearridanriekteposišuvnna go lea 50% stivrras nammaduvvon Sámedikkis. Regiovnnalaš guolástusorgána mas 50% stivrras leat nammaduvvon Sámedikkis lea evttohuvvon Finnmárkui Riddoguolástuslávdegottis NOU 2008:5:as 'Riekti bivdui ábis olggobealde Finnmárkku'. Sámediggi attii iežas gulaskuddancealkámuša dán guorahallamii miessemánu 29. b. 2008 Áššis 23/ 08. Sámediggi doarju Riddoguolástuslávdegotti evttohusa Finnmárku-guolástusláhki ja oaidná lunddolažžan ahte dat čovdosat mat leat evttohuvvon Riddoguolástuslávdegottis maid doibmet olles mearrasámi guovlluin.

Dárbblašvuohta ásaheapmái iežas ja muhtin muddui ođđa stivren- ja hálddašanorgána leat álbmotrievtti juolggadusat álgoálbmogiidda ja unnitlohkui. Leat sámit geat váldet daid earáid mielde iežaset erenoamáš álgoálbmot- ja unnitlogurievtti fámuin. Dát ferte cealkit nana sámi ovddastusa. Guovddáš ulbmil ođđa stivren- ja hálddašanorgánain lea virkkosmahttit sámi kultuvrra, erenoamážit doppe gos dat lea garrasit vuorjašuvvon nugo mearrasámi- ja lullisámi guovlluin. Danin lea heajos ákkastallan ja cahpidahhti SP 27. artihkkala mielde addit sámiide dáin guovlluin heajut váikkuhanfámu

stivret eanan- ja luondduressurssaid go guovlluin Finnmárkkus. Mii guoská stivraoktiibidjamii Finnmárkkuopmodagas, de lei dat riiddu fáddá masa gávdnui čoavddus Stuoradikkis. Lea danin lunddolaš váldit dán čovdosa minsttarin ášahemiin sullásaš stivren- ja hálddašnorgánaid olggobealde Finnmárkku. Dáid guorahallamiid bijai maid ovttajienalaš Riddoguolástuslávdegoddi vuodđun iežaset árvoštallamiin evttohussii ášahit Finnmárkku guolástushálddaha²⁵.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetlohku evttoha ášahit rievtti oktaságeavaheapmái Romssas ja Nordlánddas eanandoalloeatnamiin maidda stáda oaivvilda oamastanrievtti. Dát riekti galgá sáhttit geavahuvvot dan mielde mii lea lunddolaš áiggi ja dilálašvuodaid ektui. Eanandoaluin main lea doalloriekki galgá leat riekti guohtuneatnamiidda omiide, riekti murret ja riekti oazžut čájuhuvvot geassebáikki ja lassieatnama (evttohus Hålogalándá-láhkii § 28). Dát eanetloguevttohus ášaha deatalaš áššiin geavahanvuoigatvuodaid eanandollui mat eai leat dohkkehuvvon Romssas eai ge Nordlánddas, eai ge maid Davvi- Trøndelágas dasa mii gullá riektái vuovdečuollamiidda. Vaikko Sámi vuoigatvuodálávdegotti eanetloguárvalus maid bohtet ovdan ahte leat erenoamáš áššemeannudanjuolggadusat movt ovddida boazodoalu stivrenorgánaide ja boazodoallovuoigadahttojuvvomiidda, ja maid Sámedikki vejolašvuoda gáibidit konsultašuvnnaid (gč. evttohusa Hålogalándá-láhkii § 34) mearrádusaide mat gusket guođhangeavaheapmái ja geassesaji lassieatnama juolludeapmái, de lea mearkkašahtti ágga jearrat ahte man viidát dákkár riektedovddastus lága mielde manná bahán dáláš sámi vuoigatvuodaide. Sámedikkis leat garra vuostehágut dasa ahte lágain mearriduvvojit sierra vuoigatvuodát dasa mii odne gohčoduvvo stádaeanan Romssas ja Nordlánddas. Lea stuora erohus lágain mearridit vuoigatvuodaid geassesajiide ja lassieatnamiidda ja das ahte leat mearrádusat mat rahpet dákkár vejolašvuoda guovlluide gos nu heive.

Evttohus lágas ášahit geavahanrivttiid eanandollui oidno dego ahte dát beroštupmi erenoamážit vuoruhuvvo. Eanadoalluberoštumit leat oallut dán guovlluin Romssas ja Nordlánddas guhkit áigge leamaš stuora gilvaleaddjit eará sámi ealahus bargui. Dán oktavuodas ferte maid čujuhit ahte sámít SP 27. artihkkala mielde, ILO 169 16. artihkkala mielde ja álgoálbmotjuolggastusa 10. artihkkala mielde eai galgga sáhttit átestuvvot iežaset árbevirolaš ássan- ja geavahanguovlluin.

Sámediggi oaivvilda ahte lea váttis bealuštit ahte lágas eaktuduvvo ahte soames sierraberoštumit sáhttet goksojuvvot, go fas nuppit beroštumit mat doibmet seamma ládje go sámi beroštumit ja gos lea sáhka rivttiide mat eai leat juolggastuvvon gitta rusttegiiguin dahje eará biergasiiguin, fertejit čujuhuvvot sierra kártenláhkii gáibádusain árvoštallojuvvot riekteášahussii oamasteami, áiggiid čada geavaheami dahje guhkes áiggi virolašvuoda mielde. Eanetloguárvalus láhkanannemii vuoigatvuodát erenoamážit eanandollui doibmet danin dego unnán heivehuvvon Sámi vuoigatvuodálávdegotti evttohusa ektui kártenlága birra, gos juste dákkár ášahuvvon vuoigatvuodát sáhttet identifiserejuvvot.

Dat oktasášvuoigatvuohta maid evttohus ovddida eanandollui, berre danin álgoálggus leat ráddjejuvvon dan dollui man sáhtta duodastit. Nuppi bealis lea čielga gáibádus ahte nu guhká go árat historjjálaš geavaheapmi bidjo vuodđun, gč. mearkkašumiid mat ovdanbohtet Alimusrievtti duomus Beirnášsis (Rettstidende 1991 s. 1311), de ferte maid árat sámi geavaheapmi dohkkehuvvot lága bokte. Dát guoská erenoamážiid diliide gos stáda hálddašeammi dahje vuostegeavaheapmi lea geavvan duolbmamiid geažil dahje disposišuvnnain gos mihttun lei hávkadit sámi historjjálaš geavaheami. Ferte maid namuhit ahte eanetloguevttohus mearrideami birra geavahanvuoigatvuodát eanandoalus mángga guovlluin sáhtta boahit boazodoalu gáibádusaid ovdii areálasuodjaleamis ja dan dili ahte boazodoalloláhkka bidjá vuodđun ahte boazodolliin lea objektiivlaš buhtadanovddasvástádus vahágiidda gilvojuvvon eatnamiin. Eiseválddiin lea maid ođđa boazodoallolága ulbmilmearrádusa mielde geatnegasvuohta sihkkarastit boazodoalloareálaid.

²⁵ NOU 2008: 5 ”Riekti guolásteapmái ábis olggobealde Finnmárkku” s. 393- 394.

4. Eará láhkarievdadusat ja doaibmabijut

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea árvoštallan ja evttohan rievdadusaid mánnga eará láhkii. Dát gusket plánen- ja huksenláhkii, birasgáhttenláhkii, minerálašláhkii ja boazodoalloláhkii.

Eanadoallu lea deatalaš ealáhusvuoddu sámi ássamii buot sámi guovlluin, maiddá Romssas ja Nordlánddas. Eanadoalloberoštusat eai dárbbas gilvalit eará sámi ealáhusaiguin, muhto leat maiddá deatalaš oassi sámi birgejumis. Lea deatalaš čujuhít ahte eanadoallu lea deatalaš sámi ealáhus, seammaláhkai go boazodoallu ja eará meahccealáhusat ge leat.

Mii guoská plánen- ja huksenláhkii ja luonddušládjiivuođaláhkii, de leaba Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta čadahan konsultašuvnnaid dáid lágaidda birra, ja bohtán ovttaoavili láhkarievdadusaide. Sámediggi lea miehtan dáidda. Dárkkilit guorahallama Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvoštallamin ja evttohusain dáidda lágaide ii leat ávkkálaš dás dahkat. Minerálašlága ektui leat čadahuvvon konsultašuvnnat Ealáhus- ja gávpedepartemeanttain, muhto das ii šaddan ovttaoavilvuohta. Sámediggi lea maid dievasčoahkkimis meannudan departemeantta evttohusa minerálašlágas daidda osiide mat leat mannan čađa konsultašuvnnaid, muhto maidda Sámediggi ii mieda. Sámedikki oainnut minerálašláhkii čujuhuvvojit Sámedikki mearrádussii Áššis 47/08, ja Sámedikki sajádatnotáhtain konsultašuvnnain Departemeanttain. Sámedikki oainnut bohtet maid ovdán evttohusas Ot.prp.:ii. Obbalaččat sáhtta lohkat ahte Sámi vuoigatvuodálávdegotti árvoštallamat ja evttohusat rievdademiide minerálašlágas guorrasit Sámedikki árvoštallamiidda konsultašuvnnain odđa minerálašláhkii.

Sámi vuoigatvuodálávdegotti čielggadus sisdoallá mánnga láhkaevttohusa mat gusket sámi vuoigatvuodaide Finnmárrkus. Earret eará evttohuvvojit boazodoalloláhka ja áššemeannudan- ja konsultašuvdnajuolggadusat rievdaduvvot mat maiddá gusket Finnmárrkui doaibmabijuid oktavuodas main sáhtta leat mearkkašupmi luondduvuoddisii árbevirolaš sámi guovlluin. Lávdegoddi evttoha earret eará sihkkut boazodoallolágas riektivuoddu suodjalit guovlluid boazoguohtumiid vuostá, mas lea váikkuhus daid guovlluide Finnmárrkus mat dál leat suodjaluvvon boazodoallolága mielde. Dán oktavuodas leat ain jođus konsultašuvnnat guoskevaš sámi beliiguin ahte galgetgo dát suodjalanmearrádusat bisuhuvvot ja guđe hámmis. Danne bivdá Sámediggi departemeantta bissehit proscassa mii guoská suodjalanrájaid rievdademiide dassáži go vuoigatvuodát Finnmárrkukomišuvnna ektui leat čielggaduvvon.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi evttoha muhtin rievdadusaid boazodoallolágas, main sáhtta leat mearkkašupmi dáloniidda ja eará ealáhusaktevrraide. Sámediggi ipmirda evttohusaid rievdademiide boazodoallolágas dego aiddostahttimin ja nannen vuoigatvuodain mat boazodoalus leat. Sámi vuoigatvuodálávdegoddi ii leat árvoštallan organiserema ja čoahkádusa boazodoalu stivrenorgánain. Dán ferte árvoštallat viidáset láhkabarggus dan sivas go das lea njuolga mearkkašupmi váikkuhanfápmui guovlluid- ja resursahálldašeamis boazodoalu guovlluin. Otná almmolašrievttalaš hálldašanortnegiin ii sáhte lohkat lea oktiivástádus iešmearridanrivttiin (gč. SP 1. artihkkala ja álgoálbmotjulggaštusa 3. ja 4. artihkkaliid). Dán oktavuodas ferte maid lasihit stuora deattu dasa ahte boazodoallu lea hui sierralágan ja kulturereñoamáš sámi ealáhus.

Sámediggi áigu deattuhit stáda geatnegasvuoda sihkkarastit ahte sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodát vaikko odđa láhkamearrádus ii leat sajis ja go mearrádusat odđa lága vuodul eai sáhte dahkkot. Dát guoská obbalaččat, muhto Sámediggi deattuha erenoamážiid ahte diliin goas sámi kultuvra dahje ealáhus áitojuvvo, lea stáda eiseválddiin geatnegasvuodda árvoštallat ja johtuividjat positiivvalaš erenoamášdoaimmaid SP 27. artihkkala mielde. Mánnga sámi guovlluin lea dilli odne hui kritihkalaš. Diliin goas lea bahá ahte sámi ealáhus- ja kulturdoaimmaheapmi sáhtta hávkat, earret eará go leat boadusin lágafámolaš mearrádusain maid váddásit sáhtta lohkat leat siskkobeaalde Norgga álbmotrievttalaš geatnegasvuodaid, de ferte stáda jođánepmosit ja beroškeahhtá buohtalas ja maŋisčuovvu láhkabargguid čadahit dárbbaslaš doaimmaid sihkkarastin dihte viidáset sámi leahkima ja geavaheami.

5 Proseassa viidáset

Sámediggi lea dás ovdanbuktán vuodu ja cavyttuid viidáset láhkabargui dohkkehit ja sihkkarastit sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodaid. Lea dehálaš ahte čuovvovaš láhkabargu dál joatká dárbbasmeahtun bisseheamiid haga. Lea erenoamáš dehálaš ahte kárten sámiid oktasas ja oktagaslaš vuoigatvuodát vuoruhuvvo johtuibiddjot. Láhkabargu galgá čadáhuvvot konsultašuvnnaid bokte gaskal departemeantta ja Sámedikki.

Ovdal konsultašuvnnaid áigu sámediggi čadahit čoahkkimiid ja ságastallamiid sámi ášahusaiguin ja organisašuvnnaiguin ráhkadandihti viidát vuodu lagabui konkretiserema lágain ja láhkamearrádusain konsultašuvnnaid bokte. Láhkanannemis sámiid eanan- ja resursavuoigatvuodain lea guovddáš ja mearrideaddji mearkkašupmi sámi kultuvrii ja kulturovdáneapmái. Sámediggi áigu danin deattuhit mearkkašumi das ahte konsultašuvnnat dain gažaldagain láidejit ovddos dárbbaslaš ovttamielalašvuhtii gaskal ráđđehusa ja Sámedikki, nu ahte Sámediggi sáhttá addit iežas mieđáhusa ovdal go evttohus sáddejuvvo Stuoradiggái, geahča SP 1. artihkkala, ILO 7. artihkkala ja eamiálbmotjulggaštusa artihkkaliid 3 ja 19.